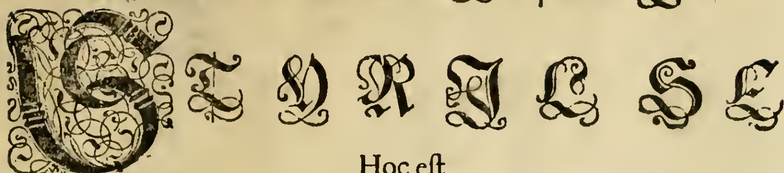

Prov. VIII
Per Me Reges Regnant

Kununga ok Höfdinga

Hoc eſt

REGUM PRINCIPUMQUE

INSTITUTIO

Ab incerto Auctore Gentis Sueticæ ante ſæcula nonnulla patrio ſermone conſcripta.

Quam

Ex mandato

Illuſtriſſimi Regni Cancellarii

Comitis MAGNI GABR. DE-LA GARDIE &c. &c.

In ſermonem Latinum vertit, Notisq; neceſſariis illuſtravit

JOANNES SCHEFFERUS
Argentoratenſis

HOLMIÆ SVECORUM

M. DC. LX. IX.

Excudit

Nicolaus Wankivius S. R. Maj:tis Typographus.

Sereniſſimo Potentiſſimoq; Principi ac Domino,

CAROLO XI.

Svecorum, Gothorum Vandalorumq;
Regi, ac Principi hæreditario,
Magno Principi Finlandiæ,
Duci Scaniæ, Eſthoniæ, Livoniæ,
Careliæ, Bremæ, Verdæ, Stetini,
Pomeraniæ, Caſſubiæ & Vandaliæ,
Principi Rugiæ, Domino Ingriæ
& Wiſmariæ,
nec non Comiti Palatino Rheni,
Bavariæ, Juliaci, Cliviæ & Montium
Duci &c. &c.

Serenissime Potentissimeq; Rex
Domine Clementissime.

NUnquam in Te, Rex Auguſte, Patria mirari mecum deſinet, celebrareq; pectoris vere Regii, vere principalis pietatem, per quam res a majoribus Majeſtatis Tuæ pridem geſtas ab oblivionis ſitu protrahere in lucem, induſtriaq; ingeniorum præſtantium repurgatas, durabili perpetuũ vindicare memoriæ ſuſcepiſti. Scilicet pleriq; hactenus peregrinarũ rerum obſtupefacti ſplendore, bona domeſtica vel ignorabamus, vel quod deterius exiſtimo, contemptui habebamus.

mus. Nunc a Majeſtate Tua inſtituto Patriæ Antiquitatum Upſaliæ Collegio effectum, ut ſperare liceat monumentis priſcis lumen, nominiſqùe Svetici non minorem, quam cujusquam etiam laudatiſſimæ gentis alterius celebritatē. Et en Majeſtati Tuæ ſpei ejus argumentum, ut confido, haud ſpernendum, præſens hoc opuſculū, quod conſilio ſuaſuq́; meo, cujus moderamini negocia Collegii illius ſubdidiſti, his diebus elaboratū, velut primitias fructusq; novellos jure meritoq; Majeſtati Tuæ offero, gratiæq́; quantū poſſum commendo. Munus leve, fateor, ſi libellum ſolum ſpectes: ſi, quas continet, doctrinas, longe maximum pretioſiſſimumq;. Quid enim offerri queat Regi pretioſius, quam conſilium, cujus fideli obſervatione ſibi decus immortale gloriamq;, civibus felicitatem, quantam votis queant conſequi, afferre valeat? Neq́; debet hoc deterius videri, quia litteris

ſcriptoq; datur. Habet id fortuna Veſtra, ut cum ipſa, quam Vobiſcũ loqui malint plurimi. At vero hi poſt obitum ad Vos adducti ſvaſores & conſiliarii gratiam aucupantur nullam, quæ prodeſſe ipſis jam non poteſt, nulla terrentur invidia, extra omnem quippe mali metum cõſtituti. Quo magis commendatus Majeſtati Tuæ liber iſte debet eſſe, conſiliumq; vitæ Tuæ componendæ gratum. Cum præſertim tanti fecerit Avunculus Majeſtatis Tuæ magnus, Rex Gustavus Adolphus (cujus ſicut Majeſtati Tuæ jure meritoq; ſanctiſſima eſt memoria, ſic judiciũ non poteſt eſſe non auctoritatis ſũmæ) ut non alio potiori fidelioriq; ad capacitatem fortunæ, in quã alebatur unica nominis auguſtiſſimi hæres, Filiã educari voluerit Christinam Augustam. Cujus ſi pro amore, quo Majeſtatem Tuam per devotionem mei animi iuſtiſſimam complector maximo, ſi pro obſequio fideq;, quam eidem ob Regii Prin-

ci-

cipalisq; tituli reverentiã merito præſto ultimam, ſi pro charitate patriæ, quam non alio certiore argumento, quam ſubminiſtratione optimorum de educatione Majeſtatis Tuæ inſtitutioneq; conſiliorum teſtari poſſe me confido, exemplũ fuero ſecutus, rem feciſſe ſpero non honeſtam magis mihi, quam Majeſtati Tuæ utilem ac glorioſam, votisq́; tot millium, qui a ſpiritu hoc pendent, bonitateq́; conſervantur, per ſuſpiria quotidiana expetitam, pulcherrimeq; reſpondentem. Cum Majeſtas Tua ejus ſit ætatis, quæ doctrinarum ſalutarium egregie eſt capax, atq; indolis, quæ obſequium præſtare monitis ac conſiliis honeſtis gaudet, fortunæ ad poſtremum, quæ non poteſt aliter, quam per piam prudentéq; rerum publice privatimq; commiſſarum gubernationem intemerata conſervari. Qvare Majeſtas Tua quidem opuſculum iſtoc, velut pignus fidei, obſequii, ac amoris mei & accipiet libenter,

& frequenti lectione meditationeq́; in usus suos convertet. Cæteri hoc argumento intelligent, non fuisse inane nostrum in servandis pröducendisq; utilibus majorum monumentis studium. Vale.

Sacræ Regiæ Majestati Tuæ

fide integerrima ad humilima obseqvia paratissimus

MAGNUS GABRIEL DE-LA GARDIE
R. S. Cancellarius

In decimum tertium Natalem
Serenissimi Potentissimique Principis
CAROLI XI.
Svecorum Gothorum Vandalorumq; Regis.

CAROLE *non victi meritissime sangvinis Hæres,*
Qui Boreæ Dominos indole reddis Avos;
O cui lauriger as auspex victoria cunas
Cinxit, & omniparo pax opulenta sinu!
Dum natalitiis cumulat Te Patria votis,
Et Dîs acceptas fundit in Astra preces,
Me quoq; sacra trahunt solemnia; parq; foveri est
Non tacita nobis hunc pietate diem.
Publica cum spes sis, imple rata vota Tuorum,
Et fuge sceptriferum dedecuisse Larem.
Dotantes facilesq; Deos expertus abunde es.
In titulos pronum se Tibi stravit iter.
Tot laudum documenta domi, tam pulchra supersunt,
Ut nil Fama pio plenius ore sonet.
Vince annis meritisq; Patrem, quantumlibet ausum
Maxima: Gustavos, CAROLE, *vince duos.*
Sis Sveoni diuturnus honos, sis gloria præcox,
Sis post fata Tuis non nisi sera dolor.
Sic ferat ætatem, dum florida legibus Arctos
Te Superis curam, se videt esse Tibi.

Nic: Heinsius, D. F.

LECTORI BENIVOLO

JOANNES SCHEFFERUS Argentoratensis

S. D.

OPusculi præsentis liquido indicare auctorem, qnia ipse nomen suum apponere vel noluit, vel neglexit, nobis quidem haud est facile. Id tamen affirmare audemus, minime consentientem vero illorum esse sententiam, qui non ita pridem, & sub GUSTAVO MAGNO demum adseuerant si non ortum, certe interpolatum. Nihil quippe video, quo hanc sententiam vel in speciem valeant probare. Liquet nempe, scriptum hoc compositum in gratiam usumq; Regis alicujus, sive paulo ante ad imperium admoti, sive breviter admovendi. At vero ad GUSTAVUM MAGNUM diu in imperio jam constitutum, auctumq; filia, perlatum, ut præfatio Buræi monstrat. Sed nec si in usus ejus scribi debuit, caussa reddi potest apta & sufficiens, cur auctor ejus lingva veteri ac obsoleta, quam recepta uti maluerit. Non profecto is GUSTAVUS erat, qui doctrinis salutaribus non moveretur, nisi ab antiquitate commendationem & auctoritatem essent mutuatæ. Sed nec scio satis, num ætate illa fuerint, qui hoc obsoleto genere in concinnando tali opere ludos aptos possent facere. De Buræo enim suspicari prohibet ipse viri candor singularis & simplicitas, a qua impetrasset nunquam, ut hoc modo aliis imponeret. Quod si non esset, liberaret tamen fidem ejus facile res ipsa, quando non mutilate modo, sed & prave aliqua hic edita, ut ex Notis nostris liquet. Quin imo ne sensum quidem idoneum ubique videtur assecutus in vocabulorum antiquorum expositione, quam in calce operis adposuit. Quod profecto fieri haud poterat, si is operis fuisset auctor. Denique fatetur ipse, aliqua se nequivisse legere in MSto ac proinde conjectura sæpe usum esse, quædam a scriba ipso perperam expressa observasse ac proinde coactum emendare. Quid? quod ne nunc quidem desint, qui suis oculis MSt. testentur vidisse, vetus satis, & quod aspectu primo refelleret sententiam adversam. Adeo ne id quidem potest valere, quod de Stylo vario ac inæquali adducunt. Scilicet qui hæc scripsit, non eodem genere ubiq; uti potuit, quando quædam suo more protulit, quædam hausit aliunde, veluti ex dictis vetustioribus sententiisq;,

ex libris quoq; antiquis, non Latinis modo, ſed & Sveticis, ut facile intelliget, qui attendere cum cura volet. Nec ſi hodie recentiori ratione ſcripta quædam occurrunt, auctori hoc tribuendum magis videtur, quam præpoſteræ deſcribentium ſedulitati, quæ nunquam non ad ſuum captum reformare aliqua fas ſibi, etiam in Græcis Latinisq; Scriptoribus putavit. Quare mihi quidem cum plerisq; aliis manet perſvaſiſſimum, Auctorem hujus operis vetuſtum ſatis eſſe. Hoc enim tractationi rerum, hoc ſermoni obſoleto, hoc ipſi Manuſcripto veteri, unde primũ, Año hujus ſæculi trigeſimo & quarto publicatum eſt, teſtibus, opinor, minime contemnendis credo. Neque tamen tempus quo floruerit indicare liquido ſuſtineo. Equidem quæ de muniendi ratione, totaq; bellandi conſvetudine proponit, valide, exiſtimo, evincunt, ante inventas æneas machinas, quibus ferreos cum fragore globos emittunt, vixiſſe. Sed hoc certi nihil docet. Quando tamen laudat non uno loco Ægidium cognomento Romanum, quem circa annum Chriſti M. CC. LXXX. ſcripſiſſe compertum eſt, exceſſiſſe quartum ab hoc ſæculum haud poteſt. Quod ſi conjecturis uti liceret, dicerem temporibus *Magni* Regis, quem deinde cognomento quodam *Smeek* vocarunt, floruiſſe. Ut hoc credam, multa ſunt, quæ me impellunt. Jam primum enim cauſſa explicandi hujus argumenti convenit in iſta tempora, quando Magnus, puer trium annorum ad imperium eſt vocatus. Nam de Waldemaro itidem puero cogitare prohibet ætas Ægidii, Noſtro laudati, quam Waldemarus annis aliquot anteceſſit. Deinde mentionem facit cognatorum proximorum, & virorum alias bonorum curæ circa educationem Regis in ætate immatura conſtituti. Hoc vero convenit in nullum rectius, quam Matthiam Kettilmundi, a quo Magnus ab infantia eſt educatus. Magis adhuc idem colligas ex illis, quæ prolixe diſputat pro ſucceſſione contra regnum electitium. Nec enim vero conſentaneum, prælaturum ipſam fuiſſe tam aperte valideq; illo tempore, quo legibus moribusq; publicis electio fuit comprobata. Fuit autem comprobata cum longo ante tempore, tum ſub Birgero, Magni filio, qui hunc Magnum anteceſſit proxime, quod Birgeri leges Anno M. CC. XCV. publicatæ maniſeſtiſſime teſtantur. At vero poſtea ſub hoc Magno circa Annũ M. CCC. XCIII. conſenſu ordinum mutata priſca conſvetudo, regnũq; quod hactenus fuit electitium, factum ſucceſſiuum, ut aperte docent inſtrumenta publica, ea de re dicto anno confecta Warbergæ, quod Hallandiæ eſt oppidum Itaq; tunc quidem non eſt mirum, ſi laudaverit rem toti Sveciæ probatam. Non tamen diu poſt prædictum

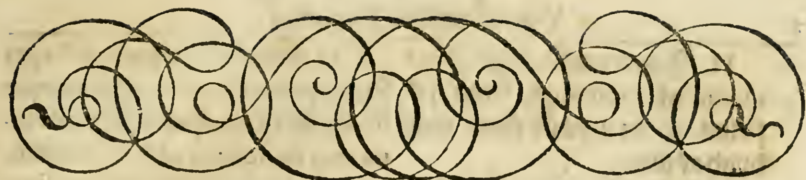
annum

annum composuisse Noster, quisquis fuerit, hoc opusculum, videtur. Nam cum repræhendat passim vitia, quibus constat Magnum regem turpiter fuisse inquinatum, verosimile videtur, non fecisse tum, cum illis vitiis regno toti esset gravis (nam qui tuto potuisset?) verum ante, cum adhuc sub inspectione curaq; Kettilmundi constitutus, vitia ista callide dissimularet, spemq; de se faceret bonis omnibus egregiam. Decessit autem Kettilmundus circa Annum M.CCC.XCVIII. ut sic intra quadriennium, quod est inter annum dictum, quo diem suum Kettilmundus obiit, & Annum M.CCC.XCIII. quo decretum publicum de regno successivo factum est Warbergæ, publicatum scriptum istoc videatur. Et hæc quidem de ætate Auctoris. De genere ac conditione cætera si quis quærat, nescio an multum possit ambigi, quin fuerit ex ordine sacerdotali. Adeo ubiq; vitam Sacerdotum attollit, privilegia & potentiam commendat, & ubicunq; potest, in gratiam eorum loquitur. Sed & in Scripturæ S. dictis adducendis frequentior videtur, quam fortassis alius fuisset, extra illum constitutus ordinem. Ac fors ex Canonicis nonnemo fuit, cum præsertim laudent *Henricum*, iis temporibus florentem Annales Ecclesiastici, qui & paulo post Archiepiscopus est constitutus, quod ex Anonymi Veteris Chronico de Archiepiscopis Canonicisq; Upsaliensibus hactenus inedito liquebit, si vitam Deus dederit. Quid vero eum ad tractandum argumentum hoc impulerit, colligitur haud difficulter, vel ex eo, quod Rex Magnus ætate esset adolescens, ac fortassis opus habere monitore fido callidioribus videretur. Potuit & Kettilmundus ipse hunc laborem ab eo exegisse, qui se cerneret ætate provecta, nec superstitem diu esse posse. Quæ opinor caussa quoq;, quod vernacula, quam Latina lingua scribere maluerit, quando hac, quam ignota Regi, vel saltem non æque familiari se plus prodesse posse videbat. Plane non tam alios, quam Regem ipsum respexisse docet præter titulum operis, ipsa quoq; ratio tractationis, longe a subtilitate curaq; scholastica diversa, prorsusq; talis, quæ cum utilis versantibus in publico esse, tum oblectare ipsos queat. Nihil enim hic non elegans jucundumq;, citra quæstiones spinosas aut supervacuas. Sed nec ad aliena dilabitur, verum ea, quæ præsenti rerum conditioni huicq; regno salutaria videri poterant, fide affert ac dexteritate maxima. Itaq; nec parum superare mihi, quem imitandum passim sumsit, Ægidium videtur. Quid enim habet Ægidius, quod non scholam, ipsumq; claustrum sapiat? Adeo probare nequeo sententiam eorum, qui Ægidium existimant vertisse in vernaculum. Aliud me docuit Ægidius ipse, quem ex Bibliotheca Illustr.

Dn.

Dn. Claudii Rhalambii, Regni Senatoris utendum habui, collatus ſerio cum Noſtro. Quam enim multa Noſter addit aliunde, quam multa Ægidii omittit? De diſciplina vitæ privatæ nil, aut parum prorſus habet Ægidius. At non ſine cauſſa Noſter adjecit, cum in Rege quidem ita ſint conjuncta publica privatis, ut in eo nihil ſit privatum, ſed ad publicum, privatum quoq; referatur, atq; alterum ab altero vel decus ingens accipiat, vel detrimentum. Qvare nec cenſendus fuerit res miſcuiſſe diverſiſſimas, ac præcepta reipublicæ gerēdæ traditurus, morum regulas imperite inſeruiſſe. Iam in eligendo cujus ductu haſce regulas proponeret, qvanta uſus eſt prudentia? Poterat nimirum & hic Ariſtotelem conſuluiſſe, quem ætate iſta pæne unicū fuiſſe notum ſciunt, qui quæ rei litterariæ temporibus illis fuerit conditio, non ignorant. At is Senecam & exſcriptorem ejus Martinum prætulit, ut qui propoſuerat non diſputare, ſed docere. Qua in re profecto nemo eſt ante Senecam, ſive neceſſitatem uſumq;, ſive gravitatem ſententiarum attendas. Itaq; ut dixi, plurimum Ægidius a Noſtro ſuperatur, qui ſyllogiſmorum ſuorum ſtruicibus, & argumentorum concatenatorum cumulis quem non abſterreat paulo elegantiorem liberalioremq;? quem afficiat, niſi umbraticum, & ſcholæ ſordibus gaudentem? Contra Noſter eo etiam jucundus eſt, quod quæ dicat, cum delectu dicat, neque obruat lectorem ſuum, verum inſtruat, deniq: in tanta dicendorum copia neceſſarium aptumq; teneat modum. Qvo majorem celebrationem gloriamq; meretur Illuſtriſſimus Excellentiſſimusq; Vir ac Dominus, Regni hujus Cancellarius, Comes MAGNUS GABRIEL DE-LA GARDIE, cujus auctoritate ac impenſis denuo in lucem prodit Auctor hic, & a nobis juſſu ejus Latinitate donatus, Annotationibusq; neceſſariis inſtructus, etiam peregrinis, & lingvam Sveticam neſcientibus ſe inſinuat. Erat non incommoda hic occaſio prædicandi ſtudium ſingulare gratiamq; Viri Summi erga litteras, cum in univerſum omnes, tū præſertim eas, quibus decus gloriaq; nominis Svecorum etiam hac parte poteſt illuſtrari. Sed nec par eſt huic negocio infantia mea, & incredibilis modeſtia nil ex recte factis præter conſcientiam quærentis id non patitur. Quare quicquid hujus eſt, alii loco temporiq; reſervabitur. Etiam de verſione mea Notisq; fuit aliquid dicendum. Verum quia metuendum mihi, ne jam ante nimis fuerim prolixus, hoc unum ſignificaſſe ſuffecerit, non veniſſe me ad hoc negocium mea ſponte, verum voluntate Viri Illuſtriſſimi, quem dixi. Atq; adeo non quæſiviſſe gloriam in hoc labore, ut potius nunc orem veniam, ſi alicubi in vertenda lingva nec mihi vernacula, & quod plus eſt, inter Svecos ipſos obſoleta lapſus fuerim. Notæ quoque mihi feſtinanter conſignatæ: in quibus tamen eſſe confido, quæ peritiores rerum noſtrarum minime improbabunt.

Vale, noſtrisq; conatibus fave.

Um Styrilſe Kununga ok Hôfdinga.

DE REGUM (a) PRINCIPUMQUE (b) INSTITUTIONE.

BOk theſſin år uttakin med ſam Ordom af thôm Bokum wiſe Måſtare hawa giort um Styrilſe Kununga ok Hôfdinga: ok hawer hon Balka fyra.

I. J thôm fôrſta ſir/Hwi almoge torf Kunung hawa/ ok hwem thet tilbôr/råt Kununger at wara.

Jan-

Liber iſte per compendium excerptus eſt ex monumentis Sapientum, quæ de InſtitutioneRegum Principumque ſcripto reliquerunt: continetque partes quatuor.

In prima parte monſtratur, qui neceſſe ſit, multitudinem à Rege gubernari, & cui jure competat reginm imperium.

In

JOANNIS SCHEFFERI Argentoratenſis NOTÆ.

(a) *Principumque*) In Svetico eſt Hôſdinge/ quod ſignificat quoſcunque, qui imperio majore præſunt aliis, ſicut magiſtratus præfectique cujuscunque generis intelligi non difficulter queant. Quia tamen ſcriptum univerſum agit de iis, qui ſoli rempublicam gubernant, & *Monarchæ* Græcis appellantur, iſta voce uti, quam alia, maluimus.

(b) *Inſtitutione*) Svetica vox Styrilſe notat moderationem convenientem, qua vitam actioneſque alterius dirigimus ad optatum finem, ſicut clavo regitur navigium. Ægidius Romanus, quem in quibusdam noſter eſt ſecutus, ſicut ipſe indicat, *regimen* vocavit. Ita enim habet titulus operis ab ipſo publicati, impreſſiq; Venetiis: *Ægidius de Regimine Principum.* Verum quia vox regiminis eſt ambiguæ ſignificationis, cum vel active, de eo qui regit, vel paſſive, de eo qui regitur, queat accipi, & hic inſuper duriuſcula videatur, nomen *Inſtitutionis* commodius putavimus. Sic enim & *Inſtitutiones Juris*, & *Inſtitutiones Oratoriæ* apud veteres leguntur.

II. Jandrom sir/ Huru Kunnunga ok Höfdinga skulu sik sielua ok sin athäue styra med dygd ok äro.

III. J thöm tridia sir/ Huru the skulu styra sitt huardagsfolk ok härskap / utan last ok amälo.

IV. J thöm fiärda sir/ Huru the skulu styra land sin ok almoga/ sik til lof ok äro/ ok almoganom til frid ok frälse / ok sämio inbyrdes.

II. In secunda, qua ratione Reges Principesque se ipsos actionesque suas gubernare oporteat per virtutis atq; honestatis observationem.

III. In tertia, quo pacto familiam aulamque suam regant absque flagitio & querelis.

IV. In quarta, qua ratione regnum civesque suos debeant regere, sua cum gloria, civium tranquillitate securitateque, omnium denique mutua inter se concordia.

Här

Här börias **Förſta Balkin**

Incipit hic **PARS PRIMA.**

I.

ALt thet ſkapat är ok ſik ma hawa ſwa ålla annorledh / til then ända thet är til ſkapat / thet torf hawa Styrilſe / ålla ma thet affſkedes ganga / ok ſtöt förwarda.

II. Nu är Mannen en af thöm tingom ſwa äru ſkapat. ok ty hawär Gud honom giwit ſkäl ok ſamwit/ thöm han ma ſik med ſtyra til thet bäſta. ther til hawär han mal

I.

QUicquid eſt conditū, id ſive hoc, ſive alio ſeſe habeat modo, ut ſit conveniens fini, cujus conditum eſt cauſſa (a) regimine indiget, quippe (b) ſine quo aberrat interciditve penitus.

II. Jam ex iis, quæ ſunt condita, homo eſt. ideoque Deus (c) rationem (d) conſcientiamque ei tribuit, ut earum ope regere ſe poſſit, ducereque ad id, quod eſt optimum.

(a) *Regimine indiget*) Tanquam re ad conſequendum finem à natura propoſitum omnino neceſſaria. Unde ſequitur, id regimen non modo conveniens naturæ eſſe, ſed & à natura exigi ac poſtulari, quæ utique nil producit, quod non ſimul quærat ſtudeatque conſervare. Neque hoc de rebus cæteris magis verum, quam humanis, quoniam hæ pariter à natura factæ, pariter ad finem certum ab ea deſtinatæ, ut mox Noſter pluribus demonſtrat. Verum negant hoc, qui imperia humana cenſent eſſe ab arbitrio mortalium ac inſtituto, dogmate non per verſo tantum, verum etiam pernicioſo, multumque derogante auctoritati ſuperiorum. Negant quoque, qui immediate derivant à Deo, conatuque non periculoſo minus, imperantium potentiam immenſam faciunt, nullisque finibus circumſcribendam; unde omnis licentia facilime procreatur. Vide Nuperum Scriptorem *Politicæ Architectonicæ*.

(b) *Sine quo aberrat*) Cicero lib. 3. de Leg. *Sine imperio nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria terræque, & hominum vita juſſis ſupremæ legis obtemperat.*

(c) *Rationem*) De hoc imperio, rationi à natura Deoque tributo, pleni ſunt Philoſophorum libri, non Paganorum modo, ſed & Chriſtianorum. Eſtque vis illius tanta, ut parere ipſi cuncta alia imperia, quantacunque ſint, cogantur. Ratio autem hic intelligenda ea, quæ vocatur recta, eſtque non unius alicujus vel alterius, ſed humanitatis totius, perfectionem illam mentis denotans, cujus beneficio tendit homo pervenitque ad finem, à Deo per naturam ipſi propoſitum: quemadmodum oſtendimus in *Sciagraphia Noſtra Juris Naturæ*, pluribuſque in Notis ad eam explicare conabimur.

(d) *Conſcientiamque*) Optime conſcientia jungitur rationi, quoniam eſt ex ratione; quoniam ratio per eam vires ſuas exerit imperiaque. Sapienter autem Noſter ex ratione conſcientiaque imperium humanum deducit, veluti ex fonte. Simul enim oſtendit, tanto quemq; a natura factum magis ad imperium, quanto cum ratione, tum conſcientia magis polleat: neque poſſe imperium cujuſquam naturæ conveniens haberi, in quo nulla ratio, nullaque conſcientia.

mal fram for al annor Creatur/ at anna hug ok wilia sin lysa / ok kunnuga thôm han wil. Ok ty hawår Gud mannenom giort herra iwi alla handa Diur/ ok fugla/ ok fiska/ ok alt thet i Wårildene år/ at han ma åy at enast sik siålwan ok sin handawårk/ med sinom skiålum styra ok rada/ vtan ok alt annat/ thet nu år sakt. Thet vndra David Propheta/ ta han sagde til Gud swa: HErra Gud/ hwat år mannen thes / at tu hawår giort hanom slijka wirdning? tu hawår han skapat litlo minna ån ångla / ok hawår kronat med heder ok åro / ok hawår han skipat iwi alt tit handawårk / ok hawår alt lagt vndi hans fôtår/ ok i hans wald/ aldrahanda diur / ok fugla/ ok fiska / ok alt thet i wårildene år.

Nu

mum. (e) sermonem quoque ante cætera animantia, quo significare queat sui animi sententiam, eamque declarare aliis, quibus visum. (f) Ea quoque caussa Deus hominem fecit dominum omnium animantium brutorũ, volucrium, piscium, cunctarumque rerum aliarum, quæ in orbe sunt, non ut se ipsum modo actionesque suas ratione gubernet, sed (g) & cætera omnia, quæ jam commemoravimus. Miratur ea (h) David Propheta, cum sic Deum alloquitur: quid est homo, quod memor es ejus? minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subjecisti sub pedibus ejus, pecora campi, volucres cœli, & pisces maris, & quicquid est in orbe.

Cæ-

(e) *Sermonem quoque*) Quippe qui est velut instrumentum imperii a natura tributum rationi. Certe illius, qui parere debet, proprium est auscultare; illius vero, qui imperat, loqui, & imperium sermone significare, sine quo imperium in hominem exerceri commode riteve difficulter potest. Quare ipsa natura quanto fere quemque ad imperium fecit magis aptum, tanto & facundia, eloquiique prompta facultate magis instruxit. Quod apparet ex magnorum virorum pæne omnium exemplis, qui ullo unquam tempore floruere. Ut non sine ratione dixisse videatur Fabius in Exordio operis: *Vir ille vere civilis, & publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regere consiliis urbes, fundare legibus, emendare judiciis possit, non alius est profecto, quam Orator.*

(f) *Ea quoque caussa*) hoc est: quia facit eum rationalem, quoniam per rationem, ex qua unica solaque imperandi est facultas, superiorem brutis omnibus constituit, quæ hanc facultatem a natura non obtinuere.

(g) *Et cætera omnia*) gubernet, scilicet; gubernat autem non simpliciter, & pro quolibet arbitratu, sed cum ratione, quod hinc bene notandum. Nam cum imperium ei datum sit per rationem in omnia, utique amittet, si contra rationem eo utetur, adeoque non tum imperabit, verum vim exercebit ac tyrannidem. Dixi hoc notandum, quia nihil hodie vulgatius, quam tyrannicum hujusmodi in res creatas imperium.

(h) *David Propheta*) Psalmo VIII. Quanquam vero Psalmus ille proprie primarioque loquatur de Christo, tamen nihil obstat, quo minus & secundum litteram exteriorem capiatur de homine quocunque. Consule D. Ambrosii lib. I. Offic. cap. 28. qui eodem plane modo utitur hoc dicto.

III. Nu är Mañen äpte sin naturlik skipelse / skapader mit mällen Ängla ok wärilzlik Diur. med änglom hawär han skäl ok lijf / ok med wärilzlikom diurom hawär han lijf ok likama. Til sina skiäla ok andelik ting / likas han wid ängla/ ok til sin likama ok likamlik ting / likas han wid föde och wäruldzlik Diur.

III. Cæterum homo quoad naturam suam conditus est(i) medius inter angelos & bruta. cum angelis communem habet rationem & vitam, cum brutis & vitam & corpus. Ratione sua menteque similis est angelis, corpore vero & quæ ad id pertinent, similis est brutis, atque bestijs.

IV. Nu magom wi mannen trefaldelika underståndа. Ena led / swa som han liknas wid ängla/och andra led swa som han liknas wid föde / ok annor wärilzlik diur / ok tridia led som är nakot af sik siälwom/ mällen thessen tw/ til mandom ok manlik athäwe. Äpte thässum trym mansins skipilsom/räknas trigiahanda manna lifnadr här i wärildene.

IV. Possumus autem triplici ratione considerare hominem. primum, ut est similis angelis, deinde ut est similis brutis, tertio ut est ipse per se, medius inter hæc duo, homo scilicet & ad humana factus. Secundum triplicem hanc hominis differentiam triplex ejus consideratur vita in his terris.

V. Än then första likas wid ängla lifnad/ok thän lifnad hawär reenliwis folk/the som hawa vidrsagt alt wärilzlikt godz / ok alla wärulzlika fikt/ok allan likamans lusta/ ok än thär med sin ägen wilia / ok hawa änga akt andra / vtan tiäna Gudi allan tima i reen liwe sino/ ok huxa änkte vtan Gudlik ok Andelik ting. Thet-

V. Prima vitæ ratio similis vitæ angelorum est, quam vivunt (k) homines puri sanctique, qui repudiarunt orbis hujus opes voluptatesq; omnes, suasque subegerunt cupiditates, nihilque plus desiderant, quam servire Deo puro corpore, neque meditantur cogitantve quidquam præter divina & spiritua-

(i) *Medius inter angelos & bruta*) Ita Christiani, maxime Scholastici Doctores. Pagani medium statuebant inter bruta & deos. Sallust. initio belli Catalin. *Animi imperio, corporis servitio magis utimur. alterum nobis cum dîs, alterum cum belluis commune est.*

(k) *Homines puri sanctique*) Pro conditione temporum suorum ita loquitur. Intelligit autem sacerdotes, eos maxime, qui renunciasse seculo dicuntur. Sane homines extra consortium cum aliis in sola contemplatione viventes etiam Aristoteles excedere conditionem humanam profitetur.

Thetta liwárne hawár styrilse/reglo ok stadga sin/i huario renliwe liwárne/ther the mago áy afganga.

VI. Annat maña liwárne ár thet/som likas wid fódaliwárne ok wille diura/thet liwárnet hawár thet folk/som ánkte akta/vtan áta ok drikka/leka ok sowa/ok fi lgia allom sinom likama lusta. Thet liwárnet hawár huazke dygd álla skál/ok ángen god styrilse.

VII. Thet tridia liwárnet ár mállen thesse tu/nu ár sagd. ok thet ár rátter wárulzlikár lifnadr/thet liwárnet hawár thet folk som liwár i rátto hionalagi/ok liwár widr rátfangit godz/ok wid rátta afling. Thetta

ritualia. Hæc vita institutionem, regulas, (l) præceptaque sua habet in quolibet sancte vivendi genere, quæ ad multitudinem non pertinent.

VI. Secunda vitæ ratio (m) similis est brutis ferisque animantibus, quam vivunt homines, qui curant nihil, præter cibum potumque, ludos & somnum, sequunturque solas corporis sui voluptates. Hoc vitæ genus neque virtute, neque ratione, ullave alia re bona gubernatur.

VII. Tertia est inter ista duo media, sicuti jam dictum. estque hæc vere (n) vita civilis, quam vivunt homines inter se conjuncti (o) legitimis matrimoniis, (p) qui bonis suis jure partis, & legitima hæ-

(l) *Præceptaque sua habet*) Supra dixerat, hominem regimine habere opus. Jam quia hos a communi sorte hominum excludit, ideo nec regimini subdidit communi, verum peculiares eis assignavit regulas, per quas gubernentur. Intellexit vero absque dubio tales, quales habent multas, easque alias & alias, qui diversos ordines sectantur: ut sunt regulæ Benedicti, regulæ Hieronymi, & aliorum.

(m) *Similis est brutis*) quia bruta, uti auctor est Sallustius, natura prona, ventrique obedientia finxit. Sane bruta quia nihil habent majus meliusve, quam ventrem, nil est mirum, si ad ipsum cuncta referant. At si faciat id homo, cui est data ratio, necesse utique est, ut a naturali gradu per hunc rationis neglectum, unicumque cultum ventris ac obsequium se turpiter dejiciat.

(n) *Vita civilis*) In Svetico est Wárulzlikár Lifnadr / quod vitam significat mundanam. Nempe hæc opposita est vitæ puræ sanctæque, id est, monachorum atque sacerdotum, sicut quidem tum opinabantur. Itaque est non pura non sancta, sed mundana. Verum quoniam sententia hæc parum convenit cum veritate, ideo *civilem* pro *mundana* reddere maluimus hanc vitam.

(o) *Legitimis matrimoniis*) Hanc unam facit differentiam civilis vitæ, a vita pura sanctaque. Scilicet qui hanc vivunt vitam, matrimonia non curant, ex sententia illorum temporum. Vita vero civilis absque matrimoniis non potest esse, cum societatis civilis initia prima & fundamenta in matrimoniis requiescant.

(p) *Qui bonis suis*) Altera hæc est differentia inter puram & civilem vitam. Nam qui puram vivunt vitam, ii *repudiant orbis hujus opes*, ut noster supra loquebatur, nihil habent proprium ac suum, verum vivunt ex communi. Ita sane persuasum vulgo voluerunt. At qui vivunt vitam civilem, curant opes resque alias ad sustentationem conservationemque sui necessarias.

Thetta liwärnet hawär ſtyrilſe/ſkiäl ok dygd/ ok rätt ſamwit/ ok ſkal wara almogans liwärne.

VIII. Nu hawa all wärulzlik diur af ſin naturlik ſkipelſe/thet the mago ſik med hylia/ ok wäria firi allo thy them ma ſkada/ vtan mannen än. Thön hawa hud ok har ſik med hylia/ok the hawa horn/ok hwaſſa klor/ok bite/ok hwaſſa tändär / ſik med wäria föri thy thöm ma ſkada. Ok ſum hawa warlek ok lättan likama at flya thet thöm ma ſkada. Thön hawa ok ſin födo ſiälfwäxna ta the widertorwa. Än mannen han födes nakin af ſin egin ſkipelſe/ok hawär han af ſik ſiälwom änkte thet han ma ſik med hylia/ han är ok aldär blottär til ſin likama/ok hawär änkte af ſik ſiälwom thet han ma ſik med wäria. Ok alt thet annor diur hawa af ſijn egin naturlik ſkipelſe / thär til hawär Gud giwit mannenom Siäl / ok wit/

hæreditate acquiſitis utuntur ac fruuntur. Hoc genus regitur[q] ratione, virtuteq; ac conſcientia bona, competitque communi hominum multitudini.

VIII. Cuncta porro animalia ita condita ſunt a natura, ut tegere ſeſe queant, ac defendere contra injurias, ſi quæ ipſis inferantur, [r] excepto ſolo homine. Pelles enim habent piloſque, quibus ſeſe operiant, cornua quoque ungueſve aut dentes, quibus ſe defendant, contra eos, qui nocere ipſis cupiunt. Quædam velocitate levitateque ſunt prædita, ut effugere damna imminentia valeant. Pabulum quoque ſponte ipſis naſcitur, quantum opus eſt. At vero homo nudus editur in lucem, neq; a naſcendi conditione habet, quo ſe regat, corpus quoqne nactus eſt inerme, nihilq; habet quo ſe tueatur. Quæque animantia cætera poſſident naturæ ſuæ beneficio, ad ea [ſ] Deus homini mentem tribuit

(q) *Rationevirtuteque*) Non, quod non & genus antecedens regatur ratione ac vittute, quia regitur plus quam ratione virtuteque, regulis videlicet virtutes divinas & rationem angelicam ſapientibus, uti quidem perſuaſum cupiunt: ſed quia regitur ratione ſola virtuteque, cum hæc ad civilis vitæ gubernationem ſufficiant.

(r) *Excepto ſolo homine*) Seneca IV. Benef. 18. *Quæcunque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt. Hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium terribilem cæteris fecit.*

(ſ) *Deus homini mentem tribuit*) Lactantius lib. VII. cap. 4. *Cæteris animalibus quia ſapientia non data eſt, & munita indumentis naturalibus, & armata ſunt. homini autem pro his omnibus, quod erat præcipuum, rationem ſolam dedit. Itaque nudum formavit & inermem, ut eum ſapientia & muniret, & tegeret.*

wit/ thet han ma sik thet siälwär gera mäd ärwode ok handagär- ning sine.

IX. Nu är thet ey wäl möglikt/ at en man giti thet alt wanhuxat/ fanget ok fänkt/ok giort sik til tar- wa/ thär han ma sik mäd föda / ok kläda/ ok wäria. Ok ty torf man- nen liwa ok wara ibland ok sam- waru flera manna / at hwar hawi af androm gagn ok hugnad til wi- durskipte / ok handagärning the- ra.

X. Mannen är af sin naturlik ski- pelse milder ok tydelekur fram firi all

buit rationemque (t) per suarum manuum operam & laborem comparanda.

IX. Cæterum (u) vix est possibile hominem unum solumque circumspicere parareque sibi ac efficere omnia quæ usu necessaria vel ad victum, vel ad amictum aut defensionem sui. Quapropter (x) unus indiget societate alterius, conjunctioneque cum aliis, ut se mutuo alter alterum juvet, (y) gaudioque sibi sint (z) ac solatio in negotiis suis.

X. Homo quoque natura sua, quam animantia cætera, (a) pronior

(t) *Per suarum manuum operam & laborem*) quæ sine mente directrice ac gubernatrice vana sunt & inutilia, illius vero inventione excogitationeque defectus supplent omnes facilime.

(u) *Vix est possibile hominem unum*) Tractat locum hunc prolixe Cicero lib. II. de Offic. ubi inter alia sic habet: *Ea ipsa, quæ in anima diximus, pleraque sunt hominum operis effecta, quæ nec haberemus, nisi manus & ars accessissent, nec his sine hominum administratione uteremur. Neque enim valetudinis curatio, neque navigatio, neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum perceptio & conservatio sine opera hominum ulla esse potuisset.* Adde cætera, quibus ostendit, homini carendum bonis & utilitatibus magnis multisque, nisi socios amicosque sibi habeat homines alios. Vult autem noster hinc monstrare, necessariam esse hominum societatem inter se, ne quis putet rationem datam singulis, sufficere ad supplendos quoslibet defectus, ac bene beateque vivendum, atque sic imperium unius in alios esse supervacuum, neque exigi a natura, contra quam initio docuerat.

(x) *Unus indiget societate alterius*) Equidem hæc indigentia non est prima proximaque societatis caussa inter homines, verum ipsa hominis natura, quod præclare docet Aristoteles, ut paulo post testatur noster quoque. Interim singulari Numinis provisione factum, ut & alter alterius indigeret ope, quo hac ipsa indigentia ad societatis cultum magis pellerentur.

(y) *Gaudioque*) hoc dicit in respectu ad eos, qui subveniunt necessitatibus aliorum, qui hunc auferunt fructum ex re bene gesta, ut lætentur.

(z) *Ac solatio*) hoc dicit in respectu ad alios, quibus subvenitur.

(a) *Pronior ad præstanda beneficia*) Quia solus homo rationis vi necessitates aliorum atque indigentiam potest intelligere, solus ex eadem vi excogitare media, quibus eos sublevet. Igitur ne frustra ei data sint a natura, hominem natura eadem fecit misericordem, ut necessitatibus aliorum moveatur, atque sic non possit modo, sed & velit subvenire. Chrysost. Hom. x. ad Tim. I. *Est fere ad misericordiam pronum genus humanum, aliorumque calamitatibus facile commovemur.* Lactantius quod noster a natura, factum ait a Deo

all annor wärilzlik diur: ok ty ma han wara i famuaru flera manna. Huru matte han tea älla fulkoma fin mildlek/ vtan han war med flerum mannom/ thöm han matte göra gagn ok hugnad mäd mildlek finom?

Ok ty figur Salomon wife fwa: bättra är tuem faman liuat/ än enom enfamnom wara.

XI. Ok ty fagde war HErra fwa / ta han hafde fkapat Adam then förfta man: ey är got mannenum enftaka wara/ görum hanum hiälp lika fik ficluom / thön hiälp/ thet är quinnan.

XII. Sägur ok then wife Ariftoteles/ at mannen är famwiftelikt diur/ af fin naturlik fkipelfe/ thet ä lyfte liwa ok wara med flerom i bland ok famuaru.

Ty

nior ad præftanda beneficia (b) & mitior: ac iccirco gaudet plurium confortio. Quî enim beneficia exhibere, vel præftare poteft, nifi aliis fit fociatus, quibus utilis effe commodumque afferre bonitate fua valeat?

Quare (c) Salomon fapiens fic ait: melius eft duos effe fimul, quam unum.

XI. Eadem cauffa Deus, cum conderet Adamum primum hominem, non bonum eft, ajebat, hominem effe folum, faciamus ei adjutorium, fimile ipfi, hoc eft fæminam.

XII. Sed & (d) Ariftoteles Philofophus ait, hominem effe animal (e) focietatis amans natura fua, qui gaudeat vivere in confortio cum aliis.

David

Deo in Epit. div. jnft. cap. 5. *Cum imbecillior fit hominum natura, quam cæterarum animantium, quas Deus & iuftructas ad inferendam, & munitas ad vim repellendam figuravit, affectum nobis mifericordiæ dedit, ut omne præfidium vitæ noftræ in mutuis auxiliis poneremus.*

(b) *Et mitior*) Ita malui reddere *tydelckur*, quod eft in Svetico. Bureus vertit *tractabilior*, fed huc nihil facit tractabilitas. Hoc enim ait nofter, tangi hominem hominum aliorum malis ac calamitatibus, nec effe ferum immitemque, ac ex ferocia illa negligentem omnium, quæ aliis hominibus eveniunt.

(c) *Salomon*) Ecclefiaft. IV, 9.

(d) *Ariftoteles*) I. Polit. cap. 2. Bene autem Nofter, *natura fua.* Nempe hominis natura maxime confiftit in ratione, quæ fe prodit exeritque per orationem, quorum neutrum omnes fuas edere poteft vires virtutefque, nifi alios apud homines; ut natura, nifi fruftra eas tribuiffe voluit, debuerit fimul formare cupientem focietatis & confortii cum aliis. Nec negare poffunt, licet nuper fint conati aliqui, nifi afferant vim univerfæ fimul naturæ.

(e) *Societatis amans*) Ariftoteli eft φύσει πολιτικὸν ζῶον, quod Giphanius aliique reddiderunt *animal civile.* Nofter paulo generalius Samwiftelikt diur/ conjunctim cum aliis vivere cupiens animal, quod videtur effe melius. Senec. VII. de Benef. I. *Homo fociale animal eft, & in commune genitus.* Quod una voce Seneca dixit *fociale*, Cicero exponit pluribus hoc modo de Finib. II. *Eadem ratio facit hominem hominum appetentem, cumque his natura & fermone & ufu congruentem, ut profectus a caritate domefticorum ac fuorum currat longius, & fe implicet primum civium, deinde omnium mortalium focietate.*

XIII. Ty ſigur David Prophe‑ta ſwa: Se huru got ok mykin gládi thet ár/ byggia ſaman i ſam‑waru bade ſaman / then rika ok fateka: the rike mago hawa hedur ok gagn/ fatóka manna godz ok pe‑ningom. Ok thet ár almogans gagn ok gládi / ſwa ſaman wara med frid ok ſámio inbyrdis.

XIII. Quare ſic ait David Pro‑pheta: Ecce quam pulchrum & ju‑cundum (f) habitare in unum (g) divitem & pauperem, (h) ut divites habeant honorem & gloriam, pau‑peres opes ac pecunias. Hæcque ſalus eſt ſuavitaſque multitudinis communis, cum conſociatione tali vivitur in pace atque mutua con‑cordia.

XIV. Nu thár ſum manga man‑na ſamquámdur ár/ ther wil huar filgia

XIV. Jam ubi multi coëunt, ibi quilibet vult (i) ſuam (k) ſequi a‑nimi

(f) *Habitare in unum*) Pſalmo CXXXII. Verum ibi additur *habitare FRATRES in unum.* Porro id omiſſum hic non oſcitantia librarii, ſed auctoris ſtudio exiſtimo, qui Chriſtianus cum fuerit, Chriſtianos omnes fratres cenſuit habendos. Convenit huc dogma veterum, cumprimis Stoicorum, qui homines omnes inter ſe ajebant eſſe cognatos. Antoninus lib. XII. de vita ſua: *Homini cuivis cum toto genere humano intercedit cognatio.* Senec. ep. 96. *Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum & ſociabiles fecit.*

(g) *Divitem & Pauperem*) Qui alias in civitatibus & rebuſpublicis admodum diſſociabiles, ſic ut conjungi pæne nequeant. Unde Ariſtoteles IV. Polit. 4. Civitates omnes has præcipuas, & a ſe maxime diſtinctas habere ait partes, divitum videlicet ac pauperum; neque aliunde turbas & ſeditiones frequentius oriri, quam quod partes iſtæ inter ſe diſſentiant, litigentque de jure, quod alterutri in civitatem competat, oſtendit lib. V operis ejuſdem cap. 2. Ut non ſine ratione Noſter ſocietatem inter partes has commendet, allata ſimul cauſſa hac morali atque Chriſtiana, quod ſimus omnes fratres, neque quidquam pulchrius, Deoque gratius, quam conjunctionem & conſociationem iſtiuſmodi præſtare valeamus, teſte Davide, qui & Rex fuit maximus, rerumque ideo civilium peritiſſimus, & Propheta ſummus, voluntatiſque Divinæ interpres optimus & certiſſimus.

(h) *Ut divites habeant honorem*) Addit fructum ſocietatis hujus parti utriq; acceptiſſimum. Nam divites quidem natura ſua ſtuodioſi gloriæ: pauperes pecuniarum, quibus ſibi comparent res neceſſarias. Quod ſi ergo nolint excidere fine, quem propoſitum fere habent ſibi, docet alteram partem alterius colere ſocietatem oportere. Neque poſſe divitibus contingere gloriam veriorem honeſtioremque, quam ex ſublevatione pauperum; nec pauperibus præſentius auxilium rerumque copiam, quam ex cultu amico divitum. Imo fructum hunc oſtendit non tam pertinere ad ſingulos privatim, quam ad univerſam rempublicam, quippe cujus & incolumitas, & felicitas hinc fere pendeat.

(i) *Suam ſequi animi ſententiam*) Poſtquam hactenus oſtendit, non poſſe hominem vivere ſegregem, ſed ſocietates omnino inſtitui partim propter neceſſitatem, partim propter utilitatem, ipſam denique humanam naturam, quæ ſit ita formata, ut homo ſine homine præſtare ſe ut hominem haud valeat, eamque ſocietatem oportere coli non ab uno modo genere, non a divitibus ſolum, vel pauperibus, ſed omnibus promiſcue, ſi modo ſalvos ſeſe velint, pergit nunc oſtendere, quænam ea ſint, quæ ſocietatem iſtiuſmodi impediant fere aut diſſolvant: ambitio nimirum, atque imperandi aliis injuſta & immodica libido.

(k) *Sequi animi ſententiam*) tanquam meliorem. Sumus nempe benigni fere judices noſtrarum

filgia ok främia wilia sinom / ok ther af kombir missämia ok ilwili manna mällom. Ok af missämia kombir dela / ok af delo kombir slag ok dräp / af dräpe inbyrdis kombir derwilse almogans bade til lif ok godz. Ok ty torf almoge styrilse hawa / the han ma styra ok rada til frid ok frälse / ok til goda sämio inbyrdes / ok then ma ok wäria med makt ok godom radom firi owinum thera. Ok then hawä almo-

nimi sententiam, eamque præferre sententiæ aliorum,(l) unde discordia & dissociatio animorum. Ex discordia oriuntur lites, ex litibus pugnæ cædesq;, ex cædibus vero pernicies multitudinis, cum respectu vitæ, tum respectu fortunarum.(m) Sic necessarium multitudini fit imperium,(n) quod pacem & securitatem suadeat, mutuamq; inter omnes concordiam, hostesque viribus consiliisq; bonis arceat. Quod qui habet, eum antiquissimis inde tempo-

nostrarum rerum, inventaque nostra inventis aliorum anteferimus, quia plus amamus. Fit hoc autem non natura, verum vitio ingenii humani: cum naturæ nihil magis sit adversum, quam in re quacunque judicem admittere, cujus sit judicium corruptum. Sed nec hoc est consentaneum naturæ, ut quis putet sapere se solum, vel saltem sapere ante cunctos alios, cum sit proprium illius, nemini concedere omnia, sed partiri sua beneficia in multos, quo nemo non alterius in re aliqua opus adjumento habeat. Nec hoc magis verum est in aliis, quam in prudentia.

(l) *Unde discordia*) Posset suspicari aliquis, quasi Noster statuat, societatem esse absque discordia vix posse: porro supra dici, societatem coli a natura: ita ergo & discordiam a natura oriri. Et profecto sunt, qui hanc sententiam tuentur hodie, statumque naturalem hominum asserunt esse bellum, & contentiones unius cum altero. Verum si hic status naturalis hominum, oppositus illi erit violentus, adeoq; pax, concordia, & societas non erunt naturalia. Quo quid dici potest vel periculosius, vel absurdius? Ergo quando dicimus, discordias oriri ex societate, non de illa sermo est societate, quæ se habet ex præscripto naturæ; hæc enim nunquam esse debet sine ordine, id est parendi imperandique lege, ipsa volente exigenteque natura; sed de societate temere conjuncta præscriptumq; naturæ vel deserente, vel nec dum observante. Qualis pertinet ad naturam non perfectam integramve, sed corruptam.

(m) *Sic necessarium fit imperium*) Bene. Ita namque provida constituit natura. Nec est, ut opinor, caussa alia, cur hoc potissimum argumento probet initia imperiorum Noster. Nempe nemo est, qui necessitati repugnare velit, aut si velit, possit. Itaque cum constet, esse necessaria imperia, & sine illis societatem esse societatem non posse, verum gignere discordias, tumultus atque bella, quis omnino subdere se imperio nolit? Neque tamen ex necessitate sola orta sunt imperia, sed a natura ipsa, ordinis amante observanteque, qui sine imperio inter homines esse utique non potest: cum præsertim ratione ac prudentia fecerit alios præstantiores aliis, & hoc ipso deteriores eis subjecerit. Errantque plurimum, qui imperia in universum ex arbitrio humano, sola invitante utilitate censent orta, jureque civili confirmata, quod & Noster in superioribus monstraverat.

(n) *Quod pacem*) Nota duplicem imperiorum & necessitatem, & utilitatem. Nam domi quidem servant concordiam, foris vero reddunt securitatem, aut afflictam restituunt.

almoge af alder kallat KV-NVNG ok Höfdinga sin.

XV. Kunungär hawär Namn af KYNI sino/at ey ma kunungär vtan af godo kyni komin wara. ok ty skal kunungär wara äpte byrd ok arf/som äpte fader ok föräldre sina / then kyn är til goda rada/ ok rönter til froma gärninga. Ok med the skäl/är thet af alder kumiti sidwänio manna/at almoge ma sik kununga wälia thän hanom asämbär. * Sidan är vpkommit at almoge Kunglika Kyni oaktat hawär byriat sik Kunungar wälia

temporibus multitudo nominavit Regem suum atque caput seu Imperatorem.

XV. Rex vero dictus Kunungär/ (o) a KYNI/h. e. genere, quia (p) non decet esse regem, nisi bono genere ortum. (q) atque ea ratione regem oportet esse quasi hæreditarium, post patrem & majores suos, qui promptus sit salubribus consiliis, & spectata probitate cognitus. Hisque de caussis inde a priscis temporibus venit in consuetudinem ratio (r) eligendi regis arbitrio multitudinis. * P*ostmodum vero factum, ut genere regio non attento, pro-*

tuunt. Hæc duplex vis imperiorum. Hinc ipsa imperia duplicia pro duplicibus negotiis hominum, secum vel cum aliis, proque duplici negociorum tempore, pacis sive belli.

(o) *A* K*yni, hoc est genere*) Nescio an in derivatione ista serviat instituto suo. Veteres profecto plerique scribunt Konung/quod recedit longius. Pars II. Eddæ de variis appellationibus: Konga heite og Kenningar. Hirdskraa cap. 11. skal eirn Tion hans Kongr wera. Birgerus Rex in præfatione legum Veterum Uplandiæ: Han war vtsendir af Ingiald Swea Konunge. Et sic alii plerique. Habes tamen Kunung/sicut nostro scribitur, in legibus Hælsingicis & Ostrogothicis antiquis.

(p) *Non decet esse regem*) Quia *fortes creantur fortibus & bonis*, ut Poëta canit. Et invenias ex bonis ortum malum, ex malis ortum bonum vix invenias. Præterquam enim quod effectus sese habeat ut plurimum ad rationem caussæ, domestica exempla etiam si prava sint, bonos fieri rarissime permittunt.

(q) *Atque ea ratione regem oportet esse*) Ne quis dubitare possit de genere ipsorum, oriundaque ex illo atque sic durabili constantique bonitate. Certe illud omne firmius constantiusque, quod cum ipso sanguine spirituque a parentibus accepimus, quam quod studio tantum nostro comparavimus. Hinc spes tanta de rege ex rege oriundo: hinc illa erga ipsum reverentia, ille cultus. Est enim simile prodigio, si, cum natus sit a parentibus bonis, deserta natura sua descifcat a recto & degeneret in pravum. Neque alia est caussa, cur hereditaria vel successiva esse imperia voluerint veteres, ut & noster docet.

(r) *Eligendi regis*) Talem scilicet regem Noster intelligit, quem & genus commendat, & cætera rege digna non destituunt.

* P*ostmodum verò factum*) Hunc locum omnino mutilum esse ac hiulcum, ut nonnulla alia hujus libelli facile apparet. Ideoque nobis visum quoquomodo supplere quæ hic desiderari comperimus.

wälia af hwariahanda ſläkt ok Kyni. An thet är wagat ok grympt ok oſtadokt/ ok ty är thet fläſta ſtadi aflagt.

XVI. Nu ma nakor ſpiria/ ok mäd ſkälum leta/ huad thet är meːra almogans tarf/ hawa en kuːnung waldugan/ then rada ma/ ok ſtyra landom ok almoga/ älle flere ſe the ther alle rada?

XVII. Ok hittas the thet huxa ok ſegia/ at bäter ſtar ſwa almoːgans ſtyrilſe at flere hanom ſtyra ok

promiſcue & ex familiis quibuſcunque cœperint reges eligi. Sed hoc periculoſum eſt (ſ) dubiumque, (t) & inconveniens, (u) & inconſtans, ac iccirco (x) locis pleriſque abrogatum.

XVI. (y) Sed hic quærat aliquis, idoneiſque rationibus exploret, quidnam potius requirat publicū, regem unū præeſſe imperio regionis multitudiniſq;, an plures poteſtatis ejus participes exiſtere?

XVII. (z) Inveniuntur, qui exiſtimant conducibilius, ut plures præſint multitudinis regimini, his

(ſ) *Dubiumque*) reſpectu eligentium, quia ſæpe itur in partes, nominantur plures, unde dubium imperium. reſpectu electi, quia qui putatus ante fuit optimus, poſtea factus eſt peſſimus, vitio interdum ſuo, interdum temporum ac negociorum, ut ex Galba notum.

(t) *Et inconveniens*) In Svetico eſt grympt/ hoc eſt *truculentum, ſævum*, quod hic ſenſum habet nullum. Quare lego orympt/ vertoque *inconveniens*. Et poteſt dici inconveniens reſpectu eligentium, quia regem faciunt, quem debebant potius accipere, cum regem conſtituat non tam multitudinis arbitrium, quam virtus ſua, naturæque bonitas & præſtantia, modo eſſe rex, non dici tantum debeat. Reſpectu eligendi vel electi, quia per electionem ſæpe major fit, qui nulla re eſt major aliis, non virtute, non genere, non rebus cæteris. Et hunc puto eſſe ſenſum.

(u) *Et inconſtans*) Quoniam qui poteſtatem eligendi habent, ſi forte diſplicuerit electus, proni erunt ad eligendum alium. Exempla ſubminiſtrat pluſcula hiſtoria Imperatorum Romanorum.

(x) *Locis pleriſque abrogatum*) Licet ante obtinuerit quod hinc liquet. Noſtrum quoque ſtatuiſſe. Atque ita ſtatuunt & alii qui electionem putant vetuſtiorem. Lipſius etiam II. Monitorum cap. 3. *Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum.* Sed habet dubitationem juſtam hæc ſententia. Nam antiquiſſimis temporibus ex patribus familias paulatim factos Reges citra electionem ullam eſt certiſſimum. Vide Arniſæum Relect. Polit. lib. I. cap. 2. ſ. 6.

(y) *Hic quærat aliquis*) Vetus eſt hæc quæſtio, ut colligimus vel ex Herodoto, qui eam tractat lib. III. Notandum autem quæſtioni huic tum eſſe locum, cum Reſpublica nec dum conſtituta eſt. Poſtquam vero publice recepta certa ratio imperii, peccat contra munus boni civis, quiſquis rationem aliam, quam receptam, credit meliorem. Optime Auguſtus Cæſar: *Quiſquis præſentem ſtatum civitatis commutari non volet, & civis & vir bonus eſt.* Macrob. II. Satur. cap. 4.

(z) *Inveniuntur*) Bene, *inveniuntur*, quoniam quærendi ſunt, quia exiſtunt pauci, & occulte potius, quam palam hoc audent profiteri, contra veritatem nimis manifeſte alteri faventem parti.

D

ok rada åpte them skålom: at/ huar flere digdemån saman komo/ the mago raskara got rad finna ån en enstaka man / um the åre alle eens wiliande; swa som repet år thes starkare / at thet år af flerom tattom starklika samansnot. Ok draga flere mån båtter et skip ån en man / um the åro alle ens wiliande ok hielpande. Ok mang annor tylik skiål ma man ther til reta.

XVIII. Nu sågia ther emot alle wisa måstara the som nakot hawa sakt ok skriwat af styrilsa ok almoga / ok swa andre wisa mån thi rönt hawa wårildenna skipelse / ok sågia / ok med fullom skiå som pröua / at mera år almogans gagn hawa en kunung enwaldogan / then rada ma ok styra landom ok almoga til frid ok frålse / ok såmio inbyrdis / håldår ån flere rade thöm

(a) his inducti rationibus: quoniam ubi plures coëunt virtute præditi, (b) citius excogitare queunt utile consilium, quam unus solus, si sint inter se concordes; quemadmodum eo firmior est funis, quo ex loris pluribus est contortus. Sed & plures facilius navigium, quam unus ducunt, si consentiant inter se ad mutuum auxilium. Quæque aliæ his non absimiles adduci possunt rationes.

XVIII. Ex adverso (c) viri (d) sapientes omnes, qui de imperandi ratione ac republica vel oratione, vel scripto prodiderunt quidpiam, cæterique prudentes, qui experientia cognitas habent res humanas, testantur, plenisque probant rationibus, esse publico salutarius, si præsit rex unicus, qui auctoritate sua gubernet regionem multitudinemque, pacis, utilitatis

(a) *His inducti rationibus*) vel ratione una potius, duabusque similitudinibus, quæ vicem rationum debent hic explere.

(b) *Citius excogitare*) quia singulis suam partem conferentibus mora non est, quin, quod optimum est, appareat. Ergo revera citius. Nec est res exigua, cum fere qui sit prior tempore, cæteris quoque rebus sit superior.

(c) *Viri sapientes*) Observa, caussam regum contra paucorum imperium tueri genus duplex, primum eorum, qui caussas speculantur, rationesque inquirunt, & hic nominantur *sapientes*: deinde eorum, qui eas ex effectu habent cognitas per experientiam & usum, cum qui caussam paucorum defenderent, niterentur magis similitudinibus quibusdam, rationem afferrent exiguam, experientiam vero nullam, cum tamen assensum promerere possit nihil, nisi quod alterutri ex his probe innitatur.

(d) *Sapientes omnes*) Non *sapientes* tantum ait, verum sapientes *omnes*, quod sententiam hanc valde firmat. Maximam namque habet probabilitatem, teste Aristotele, quod sapientioribus, & iis omnibus ita videtur. Neque censendus est serviisse instituto suo noster, vel liberalius hoc verbo usus esse. De quo si quis dubitat, ingentem legat catalogum Theologorum, Jurisconsultorum, Philosophorum apud Arnisæum Rel. Pol. lib. II. cap. 7. s. I. qui consentiunt cum Nostro.

thöm ok ſtyre / ok ſuara til thera ſkiäla nu förra ſagd waro/ om flere manna ſtyrilſe. Förſt ther til ſum ſagt war/at raſkare mago flere wiſe män rätt finna / än en enſtaka man / ther ſwaras ſwa til/ um the hawa alle ena akt / ok en wilia ; ok hittas eg thet giärnt med flerom mannom / vtan the hawa en / then ther til ſtyre. Om rep af mangom tottom / ſwaras ſwa: Om thet är af godom tingom wäl ſamanſnöt/ ta ma thet wara ſant/ ok thet hörö til ens mans akt ok hiälp / at the wäl ſaman komma. Om the flere mago bäter et ſkip draga än en enſtaka man / thet är ſant / om the hawa alle ena akt ok en wilia / ok ma ey wara utan ens mans föreakt ok ſtyrilſe.

Nu

tatis (e) & concordiæ communis gratiâ, quam ſi faciant hoc plures. Et ad rationes ſuperiores, quas de plurium gubernatione afferunt, reſpondent in hunc modum. Ad primum,quo citius conſilium ſalutare dicebatur plures invenire ſapientes, quam unum,regerunt, id poſſe forſan evenire,(f) ſi ſit idem omnibus propoſitum ; hoc vero difficulter inter plures inveniri (g) niſi habeant unum, cujus auctoritate eo ducantur. Ad ſimilitudinem de fune pluribus ex loris torto ita reſpondetur : fieri hoc equidem, ſi lora illa ſint bona, recteque torquendo jungantur, quam ad rem ſit opus unius alicujus cura & ſubſidio. Idem pertinet ad plures navem unam ducentes, ſcilicet id verum eſſe,ſed ſi in rem eandem probe ſinguli conſentiant, qui ne ſic quidem deſtituti poſſunt eſſe unius alicujus providentia & gubernatione. Por-

(e) *Et concordiæ communis gratia*) hoc eſt,ſit Rex verus bonuſque,referens omnia ad ſalutem & utilitatem non tam ſuam, quam eorum, quibus imperat. De tali enim Rege hic eſt quæſtio,non de quolibet, qui ſolus imperat. Atque ob hanc cauſſam iſta noſter addit,ne quis erraret,ac qualecunque imperium unius plurium imperio cenſeret anteferri.

(f) *Si ſit idem omnibus propoſitum*) Bene. At vero hoc eſt difficilimum in imperio plurium. Nempe in conſilio de republ. ſuam quiſque conſiderat fortunam, pauci reſpiciunt communem. Porro quam unus cenſet fortunam ſuam, eam alter ſuum infortunium. Hinc conatus in contraria, ſolo ſæpe odio illius partis, cujus conſilia ſemel cœpta ſunt ſuſpecta eſſe,vel inimica haberi. Atque ut nil horum accidat,tamen ipſo ingenii humani vitio evenit,quod & noſter alibi obſervavit, ut fere ſuam quiſque optimam exiſtimet ſententiam,eamque cupiat valere. Unde tandem ſit, quod Livius alicubi ſcribit de Tribunis plebis: *Tendendo ad ſua quisque conſilia, cum aliud alii videretur, aperuerunt ad occaſionem locum hoſti.*

(g) *Niſi habeant unum*) Qui hoc ipſo vim habebit regiam licet nomine deſtituatur. Neque quid frequentius in ſtatu plurium, quam ut pendeant ab uno reliqui, qui eos prudentia virtuteque antecedit. Nota ſunt exempla Themiſtoclis, Alcibiadis,& aliorum apud Athenienſes,aliorum apud alios populos.

XIX. Nu pröua the thet med naturlikom ſkälom/ ok ſwa med manna ſkälom ok äptedömom/ at ens mans rätuis ſtyrilſe är almoga bäſt ſwa. En är Gud/ ther alt ſkop ok ſkapade/ok ſtyrer ok rader alt thet til är. En är ok mannen/ther ſtyrer ok rader alt thet til är werilzlik ting i thenna hem. En är ok limber af manſens limmom/ then rader ok ſtyrer allom manſens limmom ok hans likama/ thet är hiertat. En är ok ſiälina krapter ther henne rader ok ſtyrer/ ok allo ty henne tilhörö / thet är Skälen. En är kununger ok wiſe i biſuerme huariom / then ther rader ok ſtyrer alt. Ok huad ſom görs af konſt ok wärilzlikom wisdom/ thet är thes bätra ok ſkälikare at
thet

XIX. Porro probant rationibus (h) deſumptis a natura, & intelligentia humana, & exemplis, unius juſtum imperium multitudini eſſe convenientius. (i) Sic enim & unicus eſt Deus, qui creavit omnia condiditq;, cunctiſq; quæ ſunt, imperat & præeſt. (k) Unicus quoq; homo eſt, qui habet arbitrium rerum in hoc orbe exiſtentiũ. Sed & membris cunctis corporis humani, hominis imperat membrũ unum, (l) cor videlicet. Ad eundem modum facultates omnes animæ eaq; quæ pertinent ad ipſas, (m) gubernantur ab una ratione. In examine quolibet apum, non eſt, (n) niſi unus rex, qui præeſt cunctis. Denique quæcunque fiunt ab arte ac ingenio humano, (o) hoc cenſen-
tur

(h) *Deſumptis a natura*) Unde ſimul colligatur, eſſe genus hoc imperii non quidem ſolum, ſed tamen primum maximeque conveniens naturæ. Quod poteſt ſufficere ad id anteferendum aliis generibus.

(i) *Sic enim & unicus eſt Deus*) Sicut Chriſtianis quidem eſt notiſſimum. Sed nec pagani cenſuere aliter, quando unum ſtatuerunt Deum ſummum, regem cæterorum. Ovidius profecto ſic deſcribit Jovem lib. 1. Met. fab. 7. & Virgilius de ipſo agens lib. III. Æn. *Sic fata Deûm rex ſortitur.* Neque mirum, cum eundem facerent Deorum reliquorum patrem. Cicero II. de Nat. Deor. *Jupiter a poëtis pater divumque hominumque dicitur.* Nam ſi pater, id eſt cauſſa cæterorum, jure optimo eis imperabat. Quo argumento Noſter quoque pugnare videtur, quando ſubdit, *qui creavit omnia condiditque.* Adde Ariſtotelem l. Polit. 1. circa finem.

(k) *Unicus quoque homo*) Inter animantia omnia. Horum enim reſpectu hic intelligendus unicus. Nam alias non uni, verum omnibus hominibus a Deo datum hoc imperium. Vid. Geneſ. 1.

(l) *Cor videlicet*) Vitæ nimirum ſedes eſt in corde. Ideo apud Jamblichum cor ἡγεμονία τοῦ ζῆν, in de vita Pyth. c. 24. Spurinna apud Ciceronem lib. 1. de divin. *Conſilium & vita a corde proficiſcitur.*

(m) *Gubernantur ab una ratione*) ſi ſe recte ac ex præſcripto naturæ habeant. Vide Ariſtotelem l. 1. Polit. c. 5. ὁ νοῦς, ait, τῆς ὀρέξεως πολιτικὴν καὶ βασιλικὴν ἀρχὴν ἄρχει. Adde cætera.

(n) *Niſi unus rex*) Seneca de Clement l. 1. c. 19. *Natura commenta eſt regem; quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus.* Adde Ariſtot. IX. Hiſt. An. cap. 10.

thet mera fylgr naturlikom ſkipilſom.

XX. Nu alt thet til är drage ſik til af ſin naturlik ſkipilſe / at wara et / ok huart äpte ſino uphoue / ok thes mera huatna ſkils af Höfdes aldri / thes mera thet fördärwas. Ok ty ä thes flere rada / thes mere äro the ſkilde af thy / ther alt ſkal et wara / ty at huar wil fylgia tykio ok tarf ſinne / ok wilia flere wita wild ok wilia ſindan almogans tarf / ſwa ſom ſix i gamlo ordquäde: huar är ſina wilda win.

XXI. Nu är aldre manna almoge kumin af enom manne / thet är

tur meliora convenientioraque rationi, quo naturam rerum conditarum propius imitantur.

XX. Amplius quicquid eſt eo inclinat natura ſua, (p) ut evadat unum, veniatque ad principium ſuum, & quo quidque magis (q) ab ætate principii ſui ſeparatur, hoc magis interit. Hinc quo plures habent imperium, hoc magis (r) diviſi ſunt ab eo, quod debet eſſe unum, quando quiſque ſuam ſequi ſtudet animi ſententiam utilitatemque, pluresque tueri exiſtimationem ſuam & lubidinem cupiunt, quam utilitatem reipubl. ſicut vulgo dicitur: quemque ſuæ amicum eſſe ſententiæ.

XXI. Porro univerſi homines exorti ſunt (ſ) ex uno, id eſt, Adamo,

(o) *Hoc cenſentur meliora*) Nempe *omnis ars eſt imitatio naturæ*, ſicut ait Senec. ep. *66*. Porro imitationem omnem optimam oportet eſſe atque perfectiſſimam, cum ad veritatem rei, quam exprimere propoſitam ſibi habuit, proxime acceſſit. Atque quia tribuere imperium huic illive, uni vel pluribus, ſit artis opus, cum natura præceperit quidem imperia, ea vero non definiverit, iccirco ventum erit ad optimum ac perfectiſſimum, cum expreſſa fuerit natura, id eſt, unus imperium adeptus erit in alios. Liquet autem ſimul ex doctrina iſta, non poſſe propius accedi ad naturam in definiendis imperiis, quam ſi tribuantur uni.

(p) *Ut evadat unum*) Nempe rerum omnium eſt circulus, & quoniam ex uno omnia, ideo in unum reſolvuntur. Macrob. lib. 1. Somn. Scip. c. *6*. *Monas initium finiſque omnium, neque ipſa principii finiſque ſciens ad ſummum refertur Deum.* Simili modo Muſæus de unitate judicavit.

(q) *Ab ætate principii ſui*) Ita ſonant Svetica. Intelligo autem id principium, quo ab initio fuit unum, & poſt multiplicatum auctumque per individua quodlibet rerum a natura conditarum. Ita ſane homines ab initio fuiſſe multo valentiores, ſaniores, majores cenſent, quam nunc ſunt. Ipſe mundus ſeneſcere, ac deterior quotidie fieri putatur.

(r) *Diviſi ſunt ab eo, quod debet eſſe unum*) Imperium intelligit, & quo id regitur, conſilium. Hæc ut ſint, quod debent eſſe, unum ſint oportet, ſeu revera, ut fit in rege, ſeu virtute, hoc eſt conſenſu, ut fit in plurium imperio.

(ſ) *Ex uno, id eſt, Adamo*) Scilicet & Eva ex Adamo, ſicut docent Sacræ litteræ. Actorum cap. 17. dicit Paulus: *Deus fecit ex uno ſanguine omne genus hominum.*

ár Adam / ok ty wil han ápte ſin naturlik ſkipilſe/ liwa ok wara unde ens mans wário / ok ſtyrilſe. Ok huar ey wil ſwa / thet gôr han af hogmode ok fawiſko ſinne ok mote allom godom ſkálom. Ok thet war Adams ſkuld / hui alt wart hanom olydokt / ty at han war olydin thôn/thár en ſkal allo rada ok ſtyra. Ok thet magom wij dagllika rôna ok ſea / at huar ſom ey wil wara under thes lydno/

mo, quare omnis multitudo (t) ex conditione ſua naturali (u) vivere verſarique gaudet ſub tutela & imperio unius. Quod qui non facit, (x) facit hoc ſuperbia, vel imprudentia, contraque rationem omnem ſanam & idoneam. (y) Cujus rei cauſſa eſt Adamus, cui obſequium detrectabant omnia, quoniam ipſe detrectabat uni, qui ſolus imperare debebat univerſis. Id quod experimur & animadvertimus quotidie, quando quicunque

(t) *Ex conditione ſua naturali*) Non, quod imperium plurium ſit contra naturam, quod hinc male quidam colligunt, ſed quod imperium unius certius & evidentius monſtratum ſit & commendatum a natura, unum condendo hominem, eique per hoc ipſum tribuendo imperium in omnes, qui ex ipſo provenerunt. Eſt enim conveniens naturæ, ut cauſſa & principium ſit ſuperius eo, quod ex ipſo eſt oriundum. Atque ſic intelligenda videntur illa Chryſoſtomi Homil. 31. in Epiſt. 1. ad Corinth. 13. cum exponens cauſſam hominis unius ſolummodo creati, factum ait, *ut eſſet inter homines non Democratia, ſed Regnum.* Nullum attendit ordinem productionis, eumque cum ordine gubernationis imprudenter miſcuit, quod cenſent viri docti, verum cauſſæ tribuit dignationem debitam ante effectum. Certe quod Democratiam attinet, vel quodcunque plurium imperium, non id primo demonſtratum eſt a natura, ſed ex conſequenti, poſtquam imperium unius deſcivit a natura, neque manſit amplius imperium, ſed factum eſt tyrannis. Tum enim natura vim omnem a ſe repellens plurium imperium adinvenit.

(u) *Vivere verſarique gaudet*) Ex conditione ſua naturali, nulliſque ſtimulata regum vitiis ad circumſpiciendam aliam imperandi rationem. Ideoque omnes quondam gentes regibus paruere. Cic. III. de Leg. *Omnes antiquæ gentes Regibus paruerunt quondam.* Iſocrat. in Panath. *Priuſquam Democratiæ & Oligarchiæ nomen notum erat, Barbaricæ gentes, & omnes Græciæ civitates regibus parebant.*

(x) F*acit hoc ſuperbia*) Repetendum eſt ex præcedentibus, ſi non facit relicta in conditione ſua naturali, nulliſque ſtimulata injuriis. Nam alias per imprudentiam ſuperbiamve ſolam immutata eſſe omnia regia imperia, eſt falſum, ut hiſtoriæ teſtantur.

(y) C*ujus rei cauſſa eſt Adamus*) Mens ſcriptoris hæc videtur. Imperium unius eſſe imperium, quod natura ipſa ſuadeat inſtituatve. Id Adamum proprio diſcere potuiſſe exemplo, cui uni omnia ſubjecerit natura, & icciro ſequendo naturam ſeſe quoque debuiſſe uni ſubdere, ac unius obtemperare imperio, hoc eſt Dei. At contra feciſſe Adamum. Paruiſſe imperio Diaboli, quin imo imperium quæſiviſſe cum Deo commune, voluiſſe diarchiam inſtituere, Deoque eſſe ſimilem, feciſſeque hoc per ſuperbiam, affectando, cui erat impar, & imprudentiam, non intelligendo imbecillitatem ſuam & mala ex hac imperii affectatione ſibi imminentia. Ita corrupiſſe omnia, & ipſam evertiſſe naturam.

no / han skal hawa opta manga geenwärdo firi olydno ok hogmode sina.

que sub imperio ipsius esse detrectat, (z) is adversitates multas sentire cogitur. propter inobedientiam superbiamque suam.

XXII. Ther som ok flere rada utan ens mans styrilse / thär warder siällan wäl radit. Ty at alle wilia rada / ok fa wäl göra / ok engin ret tola / vthan kif ok osemio.

XXII. Ubi quoq; plures dant consilia citra regimen unius, raro benè consulitur. Cuncti enim volunt (a) prævalere aliis, pauci agere quod est salutare, nemo emendationem sui ferre absque contentione ac dissociatione animorum.

XXIII. Nu är ok al dygd ok al naturlik makt thes starkare ok thes maktugare at hon är al sik saman. Swa är ok almoge ok hans styrilse thes betre ok maktugare / at hon är alder sik saman / äpte ens retuis mans rade ok styrilse / then hanom halder saman med

XXIII. Etiam virtus facultasque omnis naturalis eo validior fortiorque, quo est conjuncta magis atque (b) facta una. Ad eundem ergo modum respublica illiusque gubernatio melior & efficacior, quando est consociata viri unius boni consilio imperioque, conjungentis

(z) *Is adversitates multas*) Igitur adversitatum caussa non fortuita, nec sola imprudentia humana, sed multo magis ira divina plectens inobedientiam, & neglectionem præceptorum Divinorum. Samuel ad Israelitas 1. Reg. c. 12. *Timete Dominum, & servite ei in veritate, & ex toto corde vestro. Vidistis enim magnifica, quæ in vobis gessit. Quod si perseveraveritis in malitia, & vos & rex vester pariter peribitis.* Cæterum imperia Divina sunt duplicia, quædam prodita per rectam rationem, quædam manifestata per revelationem: quæ proinde observanda & custodienda, si modo adversitates dictas cupimus declinare.

(a) *Prævalere aliis*) Nota caussas triplices, ob quas consilia multorum, si auctoritate unius non contineantur intra limites officii, evadant infelicia. Prima studium est eminendi super alios. Suam singuli tuentur sententiam, non quod sentiant esse optimam, sed quod obedire sibi, suisque judiciis acquiescere omnes cupiant, *consilii quamvis egregii, quod non ipsi afferunt, inimici*, uti ait Tacitus 1. Histor. cap. 26. Secunda, segnities in iis, quæ concernunt bonum publicum. In suis promovendis utilitatibus quisque solers est ac studiosus: at cum pro re publica subeunda molestia, vel suscipiendus labor, quidvis suadent, quo faciant occasionem sibi subterfugiendi ejus oneris. Tertia, impatientia correctionis. Putant amittere se auctoritatem, si appareat erraſſe. Quare qui errores indicant ipsorum, velut hostes atque eversores dignitatis & existimationis suæ omni odio prosequuntur. Optime Damascenus Dial. contra Manich. *Polyarchia turbulenta est, tumultuosa, multarumque factionum caussa.*

(b) *Facta una*) Notum dictum est philosophorum hodiernorum, *virtus unita fortior*. Et liquet vel ex radiis solaribus in speculo ustorio collectis.

med frid ok sámio inbyrdes. Ty at thet ár almogans lif ok hálsa ok gagn ok gládi hawa frid ok frelse ok goda sámio inbyrdis. Ok huar ey haldz thet / ta ár thet oiaflikt almogans fórderuilse.

gentis eam in pacem & concordiam communem. Reipublicæ multitudinisque enim vita est & valetudo, & utilitas, & voluptas (c) degere in pace, securitate & concordia communi. Quod ubi negligitur, ibi subsequi reipublicæ multitudinisque exitium dubitari nequit.

XXIV. Ok prówas thet med áptedómom / at betre ár landom ok almoga ens rátuis mans styrilse / en flere manna / ty at huar som flere rada / ther wil huar witta ok frámia wild sina / ok sinna wina / som fór ár sakt. Ok the áru fa ther huxa almogans gagn. Ther wilia ok alle rada ok engin rátt góra / utan iuir armt folk. Án bryta the rike / ther ma engin umtala / utan

XXIV. (d) Sed & exemplis colligitur, melius esse regioni multitudinique, si ab uno viro bono regatur, quam a pluribus, quia ubi plures imperant, ibi quisque suam tueri studet animi sententiam, eamque superare vult sententias aliorum, sicut ante dictum est. Pauci sunt qui consulunt in utilitatem communem. Omnes quoque cupiunt præesse aliis, (e) nemo facere quod justum est, nisi forte (f) adversus pauperiores. At si divites

(c) *Degere in pace*) Cicero de Leg. Agr. *Ut circumspiciamus omnia, quæ populo grata atq; jucunda sunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam ocium reperiemus.* Et est caussa manifesta; nam cum multitudo fere vivat partim ex agris, partim ex artibus manuariis, quæ per bella deseruntur, ut non necessaria, vel ab hostibus militibusque occupata, non potest non gratissima illi pax esse, qua ista florent, uberrimumque præbent victum, de quo pæne unico soloque multitudo est sollicita, quemque unicum habet optatque omnium negociorum suorum fructum atque scopum. Adde, quod bellorum mala primum tangant multitudinem, & tangant vehementius, quam alios, & relinquant serius. Itaque non potest ei non gratissima jucundissimaque pax esse.

(d) *Sed & exemplis colligitur*) In Svetico est áptedómom / quod pro exemplis accepit etiam Bureus. At videntur subjici potius rationes. Sed existimo, rationes istas subjici non ad confirmationem, verum enarrationem, ut appareat, & ipsas, & rem cujus caussa sunt allatæ, per exempla stabiliri. Videtur hoc docere auctor ipse, quando fatetur se afferre, quæ jam ante sint allata.

(e) *Nemo facere, quod justum est*) supra dicebat, *pauci agere quod est salutare.* Scilicet id salutare maxime, quod est justum, præsertim civitatibus societatibusque, quarum vinculum est justitia, ut sine ipsa nequeant esse salvæ, sicut Cicero est testis in Officiis & locis aliis.

(f) *Adversus pauperiores*) si fors ipsi peccent. Eos enim quilibet poscit trahitque ad supplicium. Nempe propter imbecillitatem contemnuntur. At a ditioribus & validioribus metus est ultionis. Juvenalis scite sat. II.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

tan hawät huar stadan som liuter. Ok wil nokor rätta anner them lika är / ta komber ther af slag ok bardagi inbyrdis / ty at ingin wil androm wägia then mera för-ma. Ok thet röna daglika the land ok the stadi / ther ey hawa höfdinga älla kunung enwaldugan/ther rätta ma iui brut manna. Swa sum wi magom see med Romarom/ok allom thöm landom ok städom/ ther ey hawa kunung eller höfdinga enwaldugan/ the liua al-dre eig utan missömio ok strid/ok bardaga inbyrdis/ ok thet är thera för-

vites delinquant, nemini eos(g) incusare fas est, sed ferat damnum qui patitur. Quod si alter alterum ex iis,(h) qui sunt inter se æquales, admonere sustinet officii, exoriuntur concertationes præliaque, quando nemo, qui plus potest, alteri vult cedere. Experiuntur hoc quotidie regiones civitatesque in quibus non est Princeps unus vel Rex, qui coerceat delinquentes. Sicuti videmus (i) in Romano populo, (k) regionibus ac civitatibus aliis, quibus Reges nulli aut Principes præsunt soli, nunquam vivunt absque discordiis, certaminibus, bellisque civilibus,

(g) *Incusare fas est.*) Quia putant hæc licere sibi, & licere sibi volunt. Cur enim his non plus liceat qui plus possunt? Possunt autem, qui valent opibus. Pulchre Juvenalis sat. XI.

Non capit has nugas humilis domus. audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem:
Namque ibi fortunæ veniam damus. Alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus. Hæc eadem illi
Omnia cum faciant, hilares nitidique vocantur.

(h) *Qui sunt inter se æquales, admonere sustinet*) Nempe is, qui admonet, hoc ipso, quia admonet, superiorem sese facere videtur, cum sit admonitio negocium superioris, sive dignitate, sive cura, sive alia re qualicunque. Porro constituere superiorem sese inter æquales, est facere sibi inæquales, qui æquales esse debebant, atque ita eos afficere injuria. Non potest autem esse pax & concordia inter eos, quorum alter affectum se injuria existimat ab altero.

(i) *In Romano populo*) Hæc sunt exempla, quibus noster nititur hoc loco, & de quibus supra est locutus. Cæterum respicere motus Romanorum crebros videtur, post ejectos Reges, per tribunos, decemviros, & dictatores ad usque Julii ætatem. Nec errarunt, qui ajebant, *unum discordantis reipublicæ fuisse remedium, ut ab uno regeretur.* Adde, quæ notavimus ad Pacatum nostrum, cap. 20. pag. 112. editionis secundæ.

(k) *Regionibus ac civitatibus*) Suspicor in animo habuisse Germaniam, quæ temporibus illis, quibus vixisse noster videtur, laborabat bellis intestinis, dum ad Imperium Conradinus, Willhelmus Princeps Hollandiæ, Richardus Angliæ & Alphonsus Castellæ reges vel vocantur, vel adspirant.

fördärwilse / ty at släkt stride wid slächt / ok huar wil andra fördärwa. Nu the sum ey hawa kunung älla höfding enwaldugan / hawa thet gripit til sidwänio / at welia en wittran man af androm landom eller stadom / then um ett ar ma them styra ok rada / ok han ma aldre landom styra än et ar / ok sidan mago the han assettia ok annan wälia.

bus, quibus rediguntur ad exitium, dum familia una pugnat adversus alteram, unaque alteram quærit extirpare. Cæterum qui non gubernantur a rege principeve uno, id instituerunt quadam consuetudine, ut virum præstantem (l) ex regione alia civitateque eligant, a quo spacio unius anni regantur, neque fas est ipsum imperio præesse longiori tempore, post privari potest imperio, surrogarique alius in ipsius locum.

XXV. Nu ma huar man / ther skäl hawär / thet wita ok vnderstanda / at han huazka förma göra älla döma / uran thet the wilia / ther mästa makt hawa i stadom älla landom thöm.

XXV. Jam vero quilibet, cui data mens est, per se intelligit, hujusmodi quempiam nec agere quidpiam, nec judicare posse (m) citra voluntatem eorum, qui in regione tali civitateve cæteros potentia antecedunt.

XXVI. Nu män thet skal wara endelika almogans tarf / at hawa kunung enwaldugan / then allom ma styra ok rada / ok rätta im huar then är brytur wid annan / ta spiria wise

XXVI. Cum a. (n) omnino sit necessarium regi multitudinem ab uno aliquo, cui commissum sit regimen & arbitrium in omnes, quique habeat jus coercendi, si alter ad-

(l) *Ex regione alia civitateque*) Hoc vero mihi nusquam lectum apud alios. Neque dubito, quin locus iste totus sit corruptus simul atque mutilus. Puto autem respexisse partim Polonos, partim Civitates aliquas Germaniæ, ac sic post ista: *ex regione alia civitateque eligant*: interseruisse aliqua hujusmodi: *qui nomine regio, sed potestate nulla vel exigua, quæ respublica decrevit, expediat. Vel faciant sibi consulem, a quo spacio unius anni &c.* Hæc inquam vel similia inserta olim, nunc omissa censeo. Nam electum peregrinum, qui unico tantum gubernaret civitatem anno, nulli unquam genti credo. Et repugnat omnis imperandi, omnis reipublicæ constituendæ ratio & consuetudo.

(m) *Citra voluntatem eorum*) Populi puta, vel optimatium, apud quos imperium est summum in rebuspublicis, quæ non ab uno reguntur, ac proinde ex arbitrio eorum administrandum, quicunque denique acceptum id ab eis habeant.

(n) *Omnino sit necessarium*) Non quidem simpliciter, sed tamen in respectu ad ea, quæ dicta sunt in superioribus, si naturam sequi, si evitare incommoda, quæ in plurium sunt imperio desideramus.

wiſemän / ok med ſkälum leta/ huat thet är mera almogans tarf/ at hawa kunung äpte byrd/älla weli almogans. Ok hura thet nakre män / ok ſägia / at betra är hawa kunung äpte weli almogans/ än äpte byrd ok arf. Ty at ta mage the welia / then wittur är ok rönter til mandom ok goda rada. Än ta än the ſkulu kunung hawa äpte byrd ok arf / ta mage the opta ſa barn ok owirmaga til kunung / then ther hawär ey til mandom/ älla wit ok ſnille/ ok thet är almogans ſkadi/ ok förderwilſe laga ok landa. Nu ſigia ther mo-

te

adverſus alterum deliquerit, (o) quærunt ſapientes porro,ſtudioſeque inveſtigant, quid ſit multitudini utilius, habere regem per generationem ſuam ſuccedentem majoribus, an electum publico ſuffragio. (p) Cenſent aliqui affirmantque,melius habere regem ab omnibus electum,quam per generationem & hæreditatem factum. Poſſe namque ſic eligere omnes, quem publicis (q) teſtimoniis experimentiſque conſtat eſſe virum fortem ac prudentem. At quando regem ex ortu genereque ſumere coguntur, evenit ſæpe, ut puerum ac impuberem accipiant, in quo nihil (r) fortitudinis

aut

(o) *Quærunt ſapientes porro*) Quæſtio hæc nemini non tractata, ſive ex veteribus, ſive ex recentibus. Pleraque,eaque optima congeſta ſunt a Barclaio in Argenide lib. I. cap. 62. Addenda tamen etiam,quæ prudenter a Scipione Amirato lib. III. de Regni Regiſque inſtitutione, item Lipſio lib. II. Monit. cap. 3. diſputantur. Id in ea tota obſervari non incommodum fortaſſe fuerit, pleraque pro electione pugnare ſplendidius,pro ſucceſſione utilius,eſſeque iſta ſpeculatione ſubtiliora,hæc uſu & experientia probatiora. Denique in hoc certamine afferri ex favore odiove magis,quam judicio integro incorruptoque,dum quiſque ſuæ reip. imperium anteferre ſtudet alienæ.

(p) *Cenſent aliqui*) & in his ipſe Ariſtoteles lib. III. cap. II. ubi contra ſucceſſiónem pugnat.

(q) *Teſtimoniis experimentiſque*) Duo notat in electione valere, quæ ad inveniendum id,quod optimum,ſemper neceſſaria & utilia, conſenſum judiciorum, & qui eum fere gignunt, uſum & experientiam. Non modo cum eſt eligendus quiſpiam, judicari dicit optimum,ſagacitate quadam animi, ſed & per experimenta ex vita ante acta rebuſque geſtis capta ſciri. De priori Galba apud Tac. Hiſt. I. *Si velis eligere,conſenſu monſtratur*, quis ſit eligendus. De poſteriori Plinius in epiſtolis: *Ignavi eſſe neſciunt, quos judicia pepererunt,gratiam enim non de natura, ſed de ſolis meritis habent.*

(r) *Fortitudinis*) quæ utique non cadit in ætatem puerilem, imperitam ſcilicet, nulliſque adhuc adjumentis vel præſidiis ad defenſionem ſui inſtructam. Ergo tanquam ſingulare Ovidius lib. I. Artis. v. 181. de Cajo, vel alio neſcio quo:

Ultor adeſt,primiſque ducem profitetur in armis,
Bellaque non puero tractat agenda puer.

te alle wiſe mån / the nokot hawa ſagt ok ſkriuit at båtra år ſtyrilſe landa okalmoga / at hawa kunung ålla höfding åpte byrd ok arf / ån åpte weli almogans / ok wiſſa thet med mangom ok fullum ſkålum. Ty at åpti naturlikum ſkipilſum then kunungår the hawår kununglikt wald med årfde rad / ſwa ſum ſunr åpte fadr ålla föråldra ſina / han hawår thes mera kårlek til almoga ok ſinna undidana / at the hawa tiånt ok lyduge warit fader ok föråldrar hans. Ok ſwa hawår ok almoge

(ſ) aut prudentiæ, (t) unde damnum multitudinis, legumque ac regionis exitium ſequitur. (u) Contra ferunt ſapientes omnes, qui de gubernatione rerumpubl. populorumque docuerunt, vel prodidere aliquid memoriæ, conducibilius eſſe, regem habere per ſucceſſionem factum, quam per multitudinem electum, idque pluribus pleniſq; rationibus demonſtrant. (x) Naturali namque vi qui regium accipit imperium per hæreditatem, ſicut filius a parentibus majoribuſq; ſuis ſolet, is (y) majori charitate ſubditos civeſque ſuos complectitur, quippe quos & (z) majoribus ſuis ſubjectos fuiſſe novit

(ſ) *Aut prudentiæ*) qua & ipſa deſtituta eſt hæc ætas. Nam cum ſit vel ex doctrina, vel ex uſu rerum & experientia, neutra eſſe poterit in pueris. Ideo apud Tacitum XII. An. c. 15. *Cotys* eſt *juventa rudis*. & Arminius de Tiberio ad ſuos apud eundem An. I. c. 59. *ne imperitum adoleſcentulum paveſcerent.*

(t) *Unde damnum*) Secundum illud Eccleſ. c. 10. *Væ vobis, quorum Rex puer eſt.* Deus ipſe iratus, malaque minitabundus apud Eſaiam cap. 3. *Dabo illis juvenem regem, & pueri dominabuntur illis.*

(u) *Contra ferunt ſapientes omnes*) Obſerva & hic adverſariæ ſententiæ opponi judicium ſapientiorum, eorumque omnium, ut ſupra. Cæterum cum tueatur hanc ſententiam, apparet utique, vixiſſe tali tempore, quo electio deſierat in hoc regno, ſicut ab initio eſt dictum.

(x) *Naturali namque vi*) quæ per hoc ipſum, quia naturalis eſt, efficacior erit, atque durabilior, quam quæ cauſſis aliis ſubnaſcitur. Unde neceſſum eſt, hanc charitatem eſſe meliorem optabilioremq;, quam quæ poſt electionem demum incipit, originemque trahit ex beneficio ſolo a civibus præſtito illi, qui ad imperium per electionem eſt aſſumptus.

(y) *Majori charitate*) Similiter & Lipſius in Monitis lib. II. c. 4. *Succeſſionem meliorem tutioremque eſſe evincit, quod charitas utrinque major & ſubditorum in genitum & ſanguine Principem, & Principis in ſubditos certo & veteri jure ſuos.*

(z) *Majoribus ſuis ſubjectos fuiſſe*) Addenda cauſſa hæc ſuperiori. Scit eſſe ſuos, & iccirco ipſos amat, tanquam rem ſuam, ſicut nemo non id amat, quod eſt ſuum. Sed non hoc ſolum novit, verum & ſic eſſe ſuos, ut eſſe ſimul cupiant optentque, & hoc ſcit non conjecturis nixus probabilibus, ſed experientia. Certe nihil majus Princeps expectare poteſt a civibus, quam fidem & obſequium. Cum hæc habet, habet omnia.

Porro

almoge thes mera kärlek ok god wilia til sin kunung/at the äru upfödde undi lydno ok wärio fadurs ok föräldra hans.

novit ac obedientes. Ad eundem modum cives eo majori amore ac benevolentia prosequuntur regem, quod fuerint educati (a) sub obsequio (b) & tutela patris & majorum ejus.

XXVII. Nu kan nokor segia thet wagat ware / ty at ta kunno barn ok ugurmaga kununga warda/ok thet är almogans skade/ än the skulu landom styra. Nu ma ther swa til suaras: Huilken kunungr ungan sun hawär äpte sik / han huxa görla med fulle forakt / huem han sätter i hender sin sun ok styrilse landa/ther til/ hans sun ma landom ok almogom styra ok

XXVII. Dicet aliquis, rem esse valde ancipitem, cum possit evenire, ut sic regnum ad pueros & impuberes veniat; fore autem reipublicæ exitium si tales præsint regioni. Sed responderi potest, eum regem, qui filium relicturus est impuberem, oportere providentia summa esse sollicitum (c) de viro idoneo, cujus fidei filium & gubernationem regni committat, donec ipse filius præesse possit impe-

Porro potest quidem expectare quilibet, at is optime firmissimeque, qui scit præstitisse parentibus suis, & in parentibus præstitisse sibi, imo ad præstanda ea sibi statim, postquam esset natus, imo ante, quam esset natus, imbutos esse. Unde cum hæc expectatio in electo nova sit, & cum metu aliquo non impetrandi sociata, fieri profecto nequit, ut a tali sine omni suspicione cives amentur, & sic tantus hujus amor erga eos sit, ac alterius.

(a) *Sub obsequio*) Caussa una reciproci amoris civium erga regem successivum. Didicerunt obsequi parentibus ac majoribus, assuefacti sunt ad ferendum hoc imperium. Consuetudo velut altera est natura. Qui cui obsequi consuevit, longo tempore, libentius constantiusque id facit, quam qui non consuevit. Quare obsequium erga eum, qui privatus ante fuit, nunquam fere tantum, quantum erga eum, cui est præstitum per ætatem omnem. Adde quod, qui olim æquales fuere privati, æqualitatis ejus ægre deponant memoriam, & sic obsequium ducant molestum.

(b) *Et tutela*) Caussa altera dicti amoris: memoria beneficiorum acceptorum a parentibus majoribusq; , quorũ gratia & amabilitas longa serie a parentibus per hæreditatem veluti transfertur ad liberos. Polybius hunc amorem putat esse tantum, ut solus fecerit hæreditaria regna. Sic enim habet lib. VI. *Eorum, qui ex strenuis & beneficis regibus nati sunt, beneficia continuata, effecerunt regna in familiis hæreditaria.*

(c) *De viro idoneo*) Loquitur de uno: ex quo colligas, sufficere unum censuisse. Scilicet & hoc conveniebat ejus temporibus, quibus regno præfuit gubernatorio nomine solus unicusque Matthias Kettilmundi. Ericus Olai lib. IV. *Hoc igitur rege* [Magno] *in tenera ætate electo, continuatus est in rectoratu & gubernatione regni Dominus Matthias Dapifer: quod ea strenuitate & prudentia gubernabat, ut nemo auderet extra regnum vel intra aliquid molestiæ, dissensionis & discordiæ attentare: nec ullo tempore regnum Sveorum in meliori tranquillitate & prosperitate*

ok rada. Thet kan ok ey wara/ at thet barn hawär ey frender älla hulla wini äpte fadur ſin/ the thet barn ok ſtyrilſe Landa maga taka i ſina wärio / ther til thet komber til ſin laga alder. Ta än then kununger kan döa/ther äpti wali almogans är til wälde kumin / ta kumber görna miſſämia ok ſtrid manna mellom/ ok forderwilſe almogans : Ty at huar ſum mäſt förma / han wil ta til wälde kuma. Ok dele ta ſläkt wider ſläkt / ok ſtyria ok illa lata/ ty at huar wil ta ſik/älla ſin ſlektaman nokrom til kununglikt wald komma. Kan ok then kununger döa / ther af almogans wali är til welde kumin/ ok hawär barn ok ärwinga äpte ſik ta ſkipa han i ſinna daga med alla ſinne makt/at hans barn mage ärwa land ok rijke äpte hans död/ ok ſkal äntiaggia ta fremias / älla warder miſſämia ok ſtrid landa ok manna mellom ok förderwilſe al-

mogans

imperio. Neque facile contingere,ut puer iſtiuſmodi conſanguineos amicoſve fidos habeat nullos a parente relictos, qui capeſſere pueri regioniſque tutelam queant, donec ad maturam veniat ætatem. Quod ſi rex per multitudinem electus moriatur, (d) diſcordias fere oriri, & bella civilia,& exitium multitudinis : quando (e) quo eſt quiſque potentior, hoc magis quærat imperium. Ita familiæ unius exiſtere certamina adverſus alteram, maximis cum turbis & contentionibus, dum quiſque ſe vel familiæ ſuæ aliquem ad dignitatem regiam ſtudet promovere. Quin imo poſſe accidere, ut electus a multitudine liberos ac hæredes poſt ſe relinquat. Talem vero omni vitæ tempore in id incubiturum, quantum poterit,(f) ut ſucceſſores ſibi habeat liberos ſuos in imperio ac regno poſt obitum, quod vel fieri neceſſe ſit, vel oriri diſſenſiones &

certa-

proſperitate creditur gubernatum. Docet locus hic,& eventus temporum illorum feliciſſimus,cur ſufficere ad gubernationem regni unum virum putarit. Nam alias ad hoc negocium malunt ſociari plures,propter cauſſas,quæ alibi explicantur.

(d) *Diſcordias fere oriri*) dum ſucceſſore conſtituto in incerto ſuas quiſque ſpes fovere ac firmare conatur,nemoque libens alteri concedit imperium,ad quod ſe æque cenſet idoneum. Vide Juſtin. lib. XIII. cap. I.

(e) *Quo eſt quiſque potentior*) atque ita imperandi non cauſſas modo habet, verum etiam præſidia & inſtrumenta, quæ utique nemo temere negligit. Sumus enim a natura omnes proni ad imperandum aliis, & *imbecilla natura eſt ad contemnendam potentiam*,uti ait Cicero in Lælio ſuo.

(f) *Ut ſucceſſores ſibi habeat liberos*) Ariſtoteles III. Pol. c. II. *Difficile eſt credere, ut qui rerum ſit dominus, liberis imperium non tradat. Eſt namque difficile, & majoris virtutis, quam pro humana natura.* Ergo ita regnum electitium fiet nihilominus ſucceſſivum,ſtatuſque reipublicæ mutabitur civibus quandoque neſciis, & vix ſentientibus. Quod

autem

mogans. Ok ty äru thön land ey opta utan strid ok osämio / ther konung wilia hawa äpte wali alla manna. Ta än the skulu ok kunung welia / ta äru männene opta wildoge/ok welia swa opta barn ok ugurmaga / som rönta män. Ok thet är mera skadi landa ok förderwilse almogans/at welia barn ok ugurmaga sik til kunung/än hawa thet barn til kunung/ther med ärfda rät är til thet wald kumit/suasum thön land hawa rön i handom / som thet warda: ty at ther wil

certamina, unde exitium multitudinis nascatur. Itaque raro (g) sine simultatibus bellisque regiones,in quibus cupiunt regem arbitrio multitudinis electum. Sed & sæpe cum rex eligendus est,(h)suis singuli ducuntur studiis privatis, eliguntque (i) æque frequenter pueros ac impuberes, quam spectatos viros. (k) Plus autem nocet publico,eligere puerum impuberemve regem, quam habere, justa æquaque hæreditatis via ad imperium admotum,quod experiuntur regiones illæ, in quibus talia eve-

autem parentes liberos velint successores,ejus rei caussa non videtur amor solum vehemens erga ipsos,quem hic interpretes agnoscunt, sed & gloriæ famæque studium,quod imperantibus est a natura insitum. Existimant nimirum minui auctoritatem suam corrumpique, si cum ipsi imperent, liberos post se relinquant, qui obedire aliis cogantur.

(g) *Sine simulatibus*) non solum mortuo rege,sed & vivo adhuc, dum & ille suorum, & alii aliorum spes promovere conantur. Res est notissima, pridemque magnis exemplis comprobata in Poloniæ regno. Nec fortassis annorum proximorum tumultus bellaque civilia aliunde,quam ex ista caussa.

(h) *Suis singuli ducuntur studiis*) Nicetas Choniates in rebus Alexii fato vicini,& cum suis deliberantis de successore: *Alii,inquit,atque alii varie nominabantur,sed omnes,qui sibi opportuni aut utiles essent,nominabant. De eo autem eligendo,qui optime,& ex usu publico imperaret,nulli cura aut cogitatio erat.*

(i) *Æque frequenter pueros & impuberes*) ut sub titulis eorum ac nominibus satisfacere facilius cupiditatibus studiisque queant propriis, & sic re ipsa imperare,hoc plerumque deterius,quo imperium sentiunt fore brevius. Videtur autem Noster patriam præcipue suam respicere,ubi aliquoties accidit etiam pueros eligi, fierique hoc necesse propemodum fuit, quia legibus jubentibus a regum filiis temere non digrediebantur. An vero in electione istiusmodi quæsiverint id quoque,quod Noster ait,equidem haud dixerim. Sciverit ipse melius,qui tum vixit, ac fortassis negociis publicis interfuit. Et in electione Waldemari, quæ non longe antecessit, ac Birgeri, Magni filii,quæ fuit proxima ante electionem Magni Smeek,fortasse non ineptum sit nonnihil tale suspicari,quanquam historiæ aperte non ostendant.

(k) *Plus autem nocet publico,eligere puerum*) quoniam ad hoc consilio, ad illud casu venitur. Nocent autem plus,qui consilio deliberatoque animo nocent, quam qui præter spem,occasionibus huc deducuntur invitati. Adde, quod qui sub rege electitio nocent,noceant facilius,quoniam minore nocent metu. Nam rex electitius ipse regnum aspicit ut rem nec diu suam,nec postea suorum. Itaque nec acriter intendit. At rex successivus non modo sibi nil perire vult, sed nec posteris. Denique ipsi cives ferent ægrius imperium sic electi. Optime Plinius in Panegyr. c. 7. *Æquiore animo ferunt homines,quem Princeps parum feliciter genuit,quam quem male elegit.*

wil huar rada / ok tunga land ok almoga/äpte ty huar mäst förma. Ok ty sägia wise män / at the land äru säll / ok liua med frid ok frelse/ ther kunung hawa äpte ärfda rät/ sum äpte fadr ok föraldra sina. Ok mago sea ok röna alle the nokot wita ok wida um wärildena fara/ at the land hawa rikedoma ok frid/ ok frelse/ fram för annor land/ thön ey hawa ta sidwänio.

Thön

veniunt: (l) quilibet namque ibi imperare studet aliis, premereque regionem atque multitudinem, qui viribus aliis plus pollet. Quapropter (m) viri sapientes eas prædicant beatas regiones, quietasque ac securas ajunt vivere, quæ habent reges hæreditatio jure parentibus majoribusve suis succedentes. (n) Testanturque periti omnes, quiq; alias orbis partes perlustrarunt, eas esse terras opulentas, tranquilleque vivere ante cæteras, quæ illa consuetudine non utuntur.

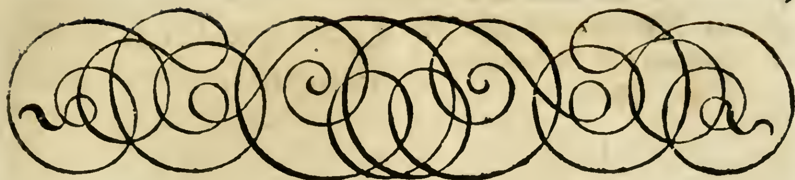
Pars

(l) *Quilibet namque*) unde solo nomine imperium unius erit, re ipsa multorum dominorum crudele spoliarium, rege adhuc infirmo, neutroque ad resistendum alteri vel valido satis, vel parato ex cæteris, ne exemplum contra se prodidisse videatur.

(m) *Viri sapientes*) Rationibus hucusque suam stabilire sententiam conatus fuit, nunc auctoritatem addit, ne ipsam quidem contemnendam, saltem ut appareat, non esse exiguam probabilitatem veri, in quod multi consentiunt. Et profecto non humana modo firmari auctoritate videtur, verum & divina, quando passim in Scripturis Deus ipse cum populo tum imperantibus promittit velut beneficium, successionem filiorum, uti liquet ex Deut. 17. aliisque locis.

(n) *Testanturque periti omnes*) Auctoritati propositæ addit & experientiam. Et profecto ea summa est certissimaque. Liquet ex imperiis Ægyptiorum, Persarum, aliorumque populorum, quique tum florebant maxime, ac etiamnum florent, Gallorum, quos vix dubium est, quin respexerit Noster, cum ad eos iter institui tum fuerit usitatissimum, præsertim illis, qui doctrinis dabant operam, & litterarum studiis, ut in Upsalia veteri a nobis est ostensum. Potuerunt & ex iis quædam cognita fuisse, qui Italiam, & in ea, regiones Principum quorundam frequentaverant.

Thön andre Balkin.

Nu är Kunungär til Landa kumin/ ta ſkal han try enkannelika huxa ok främia äpte makt ſinne.

Förſt / huru han ma ſik ſielwan/ok ſit liwärne ſtyra med dygd ok äro.

Annat/ huru han ma dygdelika ſit huardags härſkap halda.

Tridia/ huru han ma ſtyra land ok almoga / ſwa at han hawi ſielwer firi Gudi ok mannom heder ok gagn/ok glädi/ok hans undidana mage liwa med frid ok frälſe ok ſämio inbyrdes.

PARS SECUNDA.

Rege ad imperium admoto, tria præcipue curanda, quantumque poteſt, omni ſtudio efficienda.

Primum, uti ſe vitamque ſuam virtute honeſtateque gubernet.

Secundum, uti honeſte aulam ſuam ſuſtentet.

Tertium, uti regnum civeſque ſuos ita regat, quo & ipſe apud Deum homineſque conſequatur ex eo honorem, utilitatem & voluptatem, civeſque ipſius vivant in pace, tranquillitate ac concordia mutua.

Huru Kunungär ma sig siälwan/ ok sit liwärne styra.

I.

Nu siger swa then wijse mau/at thön äru try/ manne torf wider/ ther til at han ma sit sielwan ok sit liwärne wäl styra. Han skal flyia alt thet ilt ok odögdelikt är/ ok elska ok idka alt thet godt är/med höweskom ok dygdelikom athäwõ. Han skal ok gerna höra godra manna äptedöme / ok thöm fylgia med alle sinne makt. Med thy försia/göme han sik firi thy ilt är. Med thy andra / göre han thet godt är. Med thet tridia/aldor han sig gerna til alt thet godt ok dygdelikt är.

II. Nu magem wij/swa som för är sakt / trefaldelika underſtanda mannen äpte hans naturlik skipilse. Först/ äpte ty/at han hawär nakor skipelse med födom ok wärilzlikom diurom / til sit lif ok likama. Annat/ äpte ty / at han hawär nakor skipelse med änglom ok andelikom Creaturom/til sin skäla ok underſtandilse. Än tridia/thet magom wij förstanda äpte hans manlikom skipilsum / swasum han är nakot um sik til sin egin manlik skipelse.

Quo pacto se, vitamque suam rex gubernare debeat.

I.

TRia esse, ait sapiens, necessaria homini, ad se vitamque suam recte gubernandam: ut fugiat prava omnia & inhonesta: diligat, studioseque urgeat, quæ sunt bona, per decoras & honestas actiones. Audiat denique libenter bonorum virorum exempla, studioque summo sequatur. Primo, sese abstineat a malo. Secundo, sectetur id, quod bonum est. (a) Tertio, ultro se adigat ad id, quod est rectum & conveniens virtuti.

II. Possumus autem, sicut ante dictum est, triplici ratione considerare hominem, secundum naturam suam. Primum, quia quædam habet cum brutis & bestiis communia, respectu vitæ corporisque sui. Deinde, quia habet quædam communia cum angelis spiritibusque, respectu rationis ac intellectus. Tertio, considerari potest secundum naturam suam humanam, quatenus est peculiare quidpiam, quoad propriam conditionem

(a) *Tertio, ultro se adigat*) Cum nemo ubique ac semper perspicere valeat, quid rectum sit, quid pravum, utique necesse est, ut de his consulamus alios subinde, ac judicia eorum audiamus. Cæterum qui hoc facit, discit ita, quid agere, quid non agere debeat. Jam qui discit quid agendum sit, hoc ipso ad agendum compellitur, nisi contra conscientiam

skipelse. Ok äpte ty hawa wijse män pröwat triggia mañа liwärne / et är thet som likas wid söda liwärne / ok thet hawär thet folk / som änkte akte / utan äta ok drikka / leka ok sowa / ok fylgia allom sinom likamalosta / som söde ok wille diur. Ok hulkin man swa liwär / han likas mera söde än manne. Annat är thet at likas wid ängla liwärne / ok thet hawär thet folk / som fly ok försäger wärilzlik godz ok äro / ok allan likamlikan lusta / ok hawär änga akt / utan tiena Gudi / ok hüxa thet Gudi ok siälinna tilhörd. Tridia liwärnit är mit mellom thesse tuäggia / ok thet är råt wärilzlikt liwärne / ok thet hawär thet

folk

ditionem humanam. Hinc viri sapientes triplicem senserunt esse vitam hominum, unam similem vitæ belluarum, quam vivunt illi, qui nil curant præter cibum & potum, ludos & somnum, cunctasque corporis sui sequuntur voluptates, more bestiarum ferarumque. Qualem vitam qui vivunt, (b) belluis quam hominibus similiores sunt. Altera similis (c) vitæ Angelorum, quam vivunt illi, qui fugiunt respuuntque divitias gloriamque mundanam, omnesque voluptates corporis, nec de rebus aliis sunt solliciti, quam ut Deo serviant, eaque expediant studiose, quæ ad Deum animamque referuntur. Tertia (d) vita media est harum, eaque est vita vere civilis, quam vivunt illi, qui sequuntur

tur

scientiam suam ea velit omittere, quæ scit agenda sibi esse. Compellitur autem a se ipso, quoniam ultro exquirendo aliorum sententias, quod faciendum sibi sit, addidicit. Et hoc puto nostrum velle.

(b) *Belluis quam hominibus*) Ita Aristoteles l. Nicom. 4. ubi vocat βοσκημάτων βίον προαιρουμένους. Graviter eleganterque Seneca ep. 92. *Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitas dicere, bene est homini, si palato bene est? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, sed inter homines; cujus summum bonum saporibus ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis secundo; mutis aggregetur animal pabulo natum.* Habes in postremis hisce rationem. Nempe pabulum spectant belluæ, & sic cuncta referunt ad corpus. Edunt, bibunt dormiunt, id est, ea tantum faciunt, quæ pertinent ad corpus. Homo vero non censetur corpore, quippe quod non proprium ipsius est, sed commune cum belluis. Et igitur præcedit apud Senecam: *voluptas bonum pecoris est.*

(c) *Vitæ angelorum*) Ratio, quia sese habent modo contrario, & ad corpus referunt plane nihil, omnia ad animam. Videlicet versantur in contemplationibus rerum divinarum, meditationibus, orationibus, & similibus. At hæc opera sunt animæ solius, & ad solam referuntur animam. Porro anima similis est angelis, & mens humana. Unde ipsi angeli aliquando mentes appellantur.

(d) *Vita media*) Ratio est evidens, quoniam & corpori quædam tribuit, & animo. Illi necessaria ad victum amictumque, quæ proinde comparare atque conservare studet.

Huic

folk/som liwer med dygd/ ok man-dom / ok med hoffämio i maat ok dryk/ ok symni ok i waku/ ok i or-dom/ ok i gärningom/ ok i klädom/ ok i allom manna athäwom.

III. Nu skal kunungär thet wita ok hoxa/ at han är ey alenast man/ utan är ok mera än man/ ok min-na än Gud i thesse wärld: ok ty/ at han är man til sin naturlik skipil-se / ty skal han liwa med dygd ok mandom. Ok ty at han är mera än man / af ty / at han hawär mera wald af Gudi / än andre män ha-wa/ af ty skal han Gudi mera tiena ok liwa gudlikare ok manlikare/

än

tur virtutem, animique magnitudinem, modumque convenientem in cibo & potu, somno & vigiliis, verbis & factis, vestitu denique ac conversatione cætera cum aliis.

III. Cæterum Regi sciendum considerandumque, se non modo esse hominem, sed &(e) plus quam hominem, soloque Deo inferiorem in his terris: atque quum sit homo secundum naturam suam, sibi (f) ex præscripto virtutis humanitatisque vivendum esse. Quum vero etiam plus sit quam homo, quandoquidem potestatem ampliorem a Deo consecutus est, quam homines cæteri, sibi (g) plus serviendum & obediendum esse

Deo

Huic virtutis cultum atque honestatis, quam observat omnibus in negociis, iis quoque, quæ agenda suscipit propter corpus.

(e) *Plus quam hominem*) Respectu potentiæ, collatæ cum potentia vulgari hominum, ut se ipse mox exponit Noster in sequentibus. Sed numnon & hæc potentia humana est? Est, quia datur per homines, & ab homine in homines exercetur: non est, quia datur non per solos homines, sed per Deum, a quo Reges. Ipsa Divina Sapientia Prov. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt justitiam.* & Paulus ad Rom. 13. *Nulla potestas nisi a Deo.* Atq; hoc posterius videtur esse, quod attendit Noster. Considerat nimirum regem non tam ut hominem, quam vicarium & ministrum Dei, in quo Deus ipse imaginem exprimere suam, majestatisque suæ characterem exhibere aliis hominibus voluit. Quomodo Sinesio Rex est εἰκὼν θεοῦ τοῦ πάντα σώζοντος. Tacitus eodem sensu, III. An. c. 36. *Principes instar Deorum sunt.* Et Sarisberien. lib. VI. Polit. c. 25. *Principem constat esse in terris quandam imaginem Deitatis.* Adde Diotogenem & Sthenidam de Regno.

(f) *Ex præscripto virtutis humanitatisque*) id est, ex præscripto humanæ naturæ, quæ non suadet modo, verum imperat exigitque virtutem atque honestatem ab hominibus, quando homines non sunt homines, nisi per virtutem, quæ in eis absolvit perficitque id, per quod sunt homines, quando perficit rationem, sine quâ homines non intelliguntur.

(g) *Plus serviendum Deo*) a quo hoc consecutus est, ut sit plus, quam homo. Quod cum sit maximum, minus esse non poterit, quod hoc nomine Deo debebit. Agape-

tus ad

ån huar annan man. Ok ty at han år Gudz sysloman/ i thesso wårld satter til at dôma/ok plaga/ok pina ilgerninges mån / ok nåssa thôm fôr thera brut/ok skal åra/ok frida/ ok frâmia goda mån/ the sum liwa med dygd ok mandom/ok semio. Ok skal han sielwer liwa med digra redduga/ok gôma sik i allom sinom athâuom fôr Gudz owinskap / ok hans håmd/um han gôr nokot thet

Gudi

Deo, (h) magisque pie (i) humanæque naturæ convenienter vivendum, quam vulgo solent cæteri. Etenim (k) minister Dei est constitutus in his terris, ad condemnandos, pœnisque ac suppliciis afficiendos sceleratos, coercendosque propter delicta sua; contraque ad honoribus ornandos, tuendos, promovendosque eos, qui virtutem, humanitatem & concordiam in vita sectantur. (l) Sed & ipse vivere magna debet sollicitudine, cavereque sibi omnibus

tus ad Justinianum: *Quanto majoribus dignus habitus es, tribuente Deo, muneribus, tanto majus ipsi nomen es. Ergo redde benefactori debitum gratitudinis. Gratitudinem autem exigit a nobis, non quæ verborum blandorum prolatione, sed quæ rerum piarum oblatione peragitur.*

(h) *Magisque pie*) Itaque pietatem quidem Noster exigit ab omnibus, sed majorem a Rege. Rationem addit, quoniam Deo propius est conjunctus sociatusque per munus suum, & beneficium a Deo acceptum, haud secus atque Regius minister, legatusve magis exhibere decus dignitatemque Regiam in negociis suis debet, quam vulgo aliquis alius. Itaque & Isocrates ad Demonicum: *Imprimis Deos immortales religiose colito.* Dion Prusensis ubi regia præcepta tradit, sic ad Reges: *Deos colant, & venerentur.* Et Diotogenes Pythagoricus inter tria Regis propria officia ponit unum, *Deos colere.* Additque: *Cultus Divinus omnino regiæ dignitatis est. Quippe decet ut optimum ab optimo, summum a summo colatur.* Quod si paganis ita visum, an Christiani hac in parte deteriores esse poterimus?

(i) *Humanæque naturæ convenienter*) Nam qui plus est, quam homo, eum minus vivere, quam hominem, vel quod idem est, pejus, turpius, flagitiosius vivere utique absurdum foret. Debet enim se superiorem exhibere potius, quam inferiorem. Isocrates ad Nicoclem: *Operam dare te decet, ut quantum alios dignitate superas, tantum etiam virtute illis antecellas.*

(k) *Minister Dei est*) Ita S. Paulus ad Romanos c. 13. Salom. Sap. 6. ad reges etiam impios: *Quum essetis ministri regni ejus* [Dei] *non recte judicastis.* Convenientissime Nostro versus antiquus apud. Gnomologum: *Princeps bonus, quid, quam procurator Dei est?*

(l) *Sed & ipse*) Non, ait, sufficit, ut suos tantum arceat a vitiis, & ducat ad virtutes. Ipse quoque colere has debet. Scilicet fuere, qui putarent Regi admodum necessarias non esse: Cives quidem oportere vivere honeste, Regem posse, imo debere aliquando deflectere paulisper a via honestatis, publici commodi gratia. Hoc Noster negat, additque caussam, quia sic ad iram, eamque gravem & conjunctam cum ultione Deus stimuletur.

Gudi år a mote / ok Gud; winom / ok hans tienisto mannu. Ok hôre ty thet kununge til / at wita ok fôrstanda thesse triggiahanda liwårne / ok flya thet ogudlikt ok omanlikt år / ok fylgia thy sum gudlikt ok manlikt år / i allom dygdelikom lifnade swa sum wål sôme kununglikom walde / ok ånkte gôra / thet han wiste Gudi a mote wara. Ok ty sagde ok kånde then wise mestaren Aristoteles sinom herra Alexandro kununge / at han skulde sik gôma i allom sinom athåwom / at han skulde ånkte thet gôra han wiste Gudi a mote wara. Ty at swa år skriwat: Huar sum Gudi år lydoger / hanom lyder alt thet hanom skal wara til lydno: Huar som

mnibus in cœptis suis(m) ab inimicitia Divina ultioneque, si quid agat Deo adversum, (n) amicisve Dei ac ministris. Hocque officium est Regis, ut sciat & intelligat triplex illud vivendi genus, & fugiat impium inhumanumque; sequatur vero pium ac humanum per virtutes omnes, cum in vita cætera, tum in munere Regis, neque agat quidquam, quod adversum Deo esse sentiat. (o) Iccirco Aristoteles Philosophus ajebat, docebatque dominum suum, Regem Alexandrum cavere sibi cunctis in negotiis, ne quid, quod adversum Deo sciret, committeret. Ita namque scriptum est: (p) Quisquis Deo est obediens, eidem est obe-

(m) *Ab inimicitia Divina*) cum ob caussas eas, quæ jubent omnes homines vitare iram Divinam, tum ob caussas alias, peculiariter spectantes principem, imprimis vero cœptorum & consiliorum successus, qui haberi alia re nulla possunt, nisi indulgentia Divina. Solus unicuique Deus est, qui tribuit fortunam. Nec hic quidquam possunt consilia humana, circumspectiones, calliditates, argutiæ. Quod eo liquet, quoniam ne quidem optime ac perfectissime habentia se hæc omnia non eveniunt pessima, cum sic visum Deo. Job. c. 5. *Apprehendit Deus sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.* Jam quid debeat sperari boni, ab irato Deo?

(n) *Amicisve Dei ac ministris*) Sacerdotes innuit, quorum & auctoritati consulit his verbis Noster, & securitati, nescio annon & potentiæ, quam pro temporum illorum ratione vindicabant sibi non exiguam etiam in civilibus per hoc regnum, ut ex historiis est notum. Liquet autem plurimum huic ordini favisse, ut jam ante monui.

(o) *Iccirco Aristoteles*) Ubi hoc sit scriptum Aristoteli, quæro adhuc, nec invenio. In iis quæ habentur hodie, non memini me legere. Et puto, alibi laudatum invenisse Nostrum, fortassis ex epistola ipsius aliqua. Bureus in fine indicis libello huic subjuncti, testatur legere se in vetusto libro Svetico, cujus initium Enof heet mader / aliqua his similia, sed omisso Aristotelis vocabulo.

(p) *Quisquis Deo est obediens*) Observa summum imperii arcanum, sine ullo arcano. Eludant licet id, qui prudentiæ humanæ cuncta censent tribuenda. Tamen res exemplis est comperta plurimis, quæ produnt sacræ litteræ. Moses ideo, Deuter. 17. ubi Regem instituit: *Leget volumen legis Divinæ omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum. Neque declinet in partem dextram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse & filius ejus super Israel.* At contra Deus ipse de Saule 1. Reg. 15. per Prophetam: *Pro eo, quod abiecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus, ne sis Rex.* Et profecto quid tueri possit

som är Gudi olydr / hanom wareder alt olydet / thet hanom skulde til lydno wara. Ty at thet är retter Gudz domber / ok naturlik skipilse / at hwilkin kunungär älla höfdinge / älla annor walsman / ey akta Gud ok samwind sina / ok sina siel i sinom domom ok athäwom / han skils gärnt med blygd ok sorg / ok ille ändalikt wid sin wald ok wärilzlika äro. Nu äro thetta thön ord ther Aristoteles kände sinom herra / mikla Alexandr kununge. Wise män the af Gudi sielwom lärde

obediens, quicquid obediens esse par est: quisquis vero inobediens est Deo, eidem contra est inobediens, quicquid obediens esse debet. Hoc enim justum Dei est judicium, ac Naturæ, ut quicunq; Rex, aut Princeps, aut magistratus (q) contemnit Deum (r) & conscientiam (s) & animam suam in judiciis coeptisque suis, is (t) cum dedecore (u) ac anxietate finiat potentiam dignitatemque suam. Hæc sunt, quæ Aristoteles dominum suum Alexandrum Magnum, Regem docuit. (x) Viri sapientes a Deo

sit Regem, qui per inobedientiam contemptumque Deum habet iratum? quid contra repugnare illi, qui eundem per obsequium erecti simplicisque animi propitium sibi habet atque amicum?

(q) *Contemnit Deum*) ut athei, vel qui credunt Deum esse otiosum, saltem non curare res humanas, certe non singulas cujusque, quorum nimis magna hodie frequentia. Nec dissimiles multum, qui in casibus omnibus suam advocant prudentiam, eamque judiciis divinis satagunt opponere, vimque eludere ultionis cœlestis.

(r) *Et conscientiam*) ut ad quævis, etiam immanissima scelera prompti & audaces. Quanquam ea nunquam satis efficaciter contemni queat, quum qui Deum ipsum contempserunt, ipsam tamen effugere ad postremum non valuerint, sed quamvis inviti, & cum terrore judicia ejus coacti sint auscultare, quod exemplis Tiberii, Neronis, atque aliorum manifestum est. Cicero pro Sexto Roscio: *Nolite, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos qui aliquid impie scelerateque commiserunt, putare agitari & perterreri Furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus & suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agitat amentiaque afficit, suæ malæ cogitationes conscientiæque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque Furiæ.*

(s) *Et animam suam*) ut qui, quo illa post hanc vitam vadat, nihil pensi habeant, quippe quum an mansura sit superstes, dubitent, ac fortasse ne credant quidem, nunquam certe cogitent.

(t) *Cum dedecore*) Hoc malum ipsis evenit respectu aliorum. Intelligit autem infamiam ex flagitiis sceleribusque, aliquando & ex conditione subito mutata, quando fortunis omnibus expelluntur tales, sicut olim accidit Dionysio in Sicilia, & superioribus temporibus in Svecia Christierno.

(u) *Ac anxietate*) Hoc ipsis malum accidit respectu sui. Nam innuit hic conscientiam scelerum, qua cruciantur. Tacitus VI. An. c. 6. *Si tyrannorum mentes recludantur, possint aspici laniatus & ictus, quando ut corpora vulneribus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur.*

(x) *Viri sapientes a Deo ipso eruditi*) Quos hic intelligat, incertum est. Puto autem

lärde waro / hawa sagt: Thet är heder kununglikowalde / först / at lyda Gudelikom rät / ok skipa sin lag ok stadga äpta Gudlikom ok gamblom lagum / ok huargin mote thöm göra / ok ey lata sik wara Gudlikan i ordom ok a sinom munne / ther han är ey swa i hug ok athäwom sinom. Ty at almo-

ge

Deo ipso eruditi sic locuti sunt: Regiæ potestati decorum est, primum (y) obedire legi Divinæ, suasque leges statutaque secundum sanctiones Divinas (z) veteresque componere, nec adversus eas quidquam committere, nec pietatem (a) verbis solum atque ore præ se ferre, ac diversum esse animo fa-

ctis.

autem magis ista colligi a Nostro ex ipsorum dictis, quam dicta ipsa afferri, ac proinde desumi partim ex Salomone, partim ex Syracide, quædam quoque in Psalmis & Prophetis reperiri.

(y) *Obedire legi Divinæ*) non modo sicut tradita est in Scripturis, sed & per rationem rectam humano generi commendata, quæ vulgo *lex Naturæ* solet dici. Nam & hanc Divinam intelligi par est, quia non est Natura, nisi a Deo. Et ideo ad eam leges cæteræ componi debent, certe illi non adversæ esse.

(z) *Veteresque*) Hoc a nostro addi puto peculiari respectu ad libidinem emendandi mutandique vetera, quæ forte invaluerat temporibus ipsius. Nec profecto citra caussam. Optime Augustus apud Dionem lib. LII: *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate; nam quæ in suo statu eadem manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora reipubl. eis, quæ per innovationem vel meliora inducuntur.* Scilicet vis legum ab auctoritate, auctoritas a ratione, qua censentur scriptæ. Censetur porro rationem habere, quod est diuturnum, durabile, longo tempore observatum ab hominibus, cum quod rationi sit adversum, persuaderi posse minime videatur. Ergo qui leges crebro mutant nullam in iis ostendunt fuisse rationem. Qua opinione semel orta nihil est facilius, quam ut omnibus accidat legibus, quod accidit aliquibus, neque novæ in majori sint auctoritate. Adde, puod in vetustate ipsa sit venerabilis religio, qualis nulla est in novitate: quod exemplum ipsum noceat, quando qui evertit leges priores, suas eo ipso everti posse testatur.

(a) *Verbis solum*) Quod volebat annis superioribus Machiavellus. Nam ut vere pius sit, putabat fieri non posse, quoniam non pauca contra pietatem agere debeat, qui ubique velit sua reipublicæve commoda curare atque custodire. Pietatem tamen censuit oportere simulare, quia vidit, cunctis hominibus inesse a natura metum Numinis Divini, eoque adigi ad facienda illa, quæ sint honesta, & omittenda contraria. Itaq; qui metum illum exuat ex animo, non credi facturum, nisi quæ sint turpia & scelerata, maxime si nulla vi superiore possit coërceri. Quare interesse Principis, saltem ad opinionem bonam de se civium, ut pius esse videatur. *Nam*, ut ait Aristoteles 5. Polit. c. 11. *metuent minus, ne quid injusti accipiant a tali, si religiosum esse, Deosque curare existimabunt.* Sed & vidit, eam omnium de Deo esse sententiam, ut credant amare bonos, eos tueri atque defendere, ac quia sit potentiæ immensæ, nocere posse illi neminem, quem susceperit defendendum. Igitur & securitatis suæ caussa bonos piosq; sese Principes oportere simulare. Quando, ut idem inquit Aristoteles, *insidiantur cives minus principi, quem religiosum esse credunt, tanquam Deos habenti socios.* Sed non animadvertit Machiavellus, primum, si hæc possit simulatio pietatis efficere, multo magis effecturam esse pietatem

veram;

ge kan skôt at finna/ at hans athâ-
wom/huad han râdis Gud alzwal-
dande/âlla ey. Ok finna the/thet
han râdes Gud / ok âr honom ly-
den/ok ârar han/ med sinne makt/
tha taka alle mân râdas/ok i wird-
ning

ctisque. Fit enim (b) ut confestim sentiat multitudo (c) ex ipsius actionibus, utrum metuens sit Numinis, nec ne. Quod si metuentem Numinis deprehendat, ac obedientem, omnique studio colentem, (d) omnes vereri (e) atque colere

veram, ac proinde stabiliora multo fundamenta charitatis & securitatis publicæ in ipsa esse sita. Deinde charitate ac securitate, per simulationem illam parta, nec dum omnia expediri. Nam ad res ex voto gerendas ante omnia opus esse caussa altiore ac potentiore, quam humana, quæ fortuna vulgo, rectius loquentibus providentia Divina, & favor Numinis vocatur. Porro cum ad Deum referatur pietas, nemo non intelligit, adeo per ejus simulationem non posse Deum coli, ut ad iram potius provocetur, veluti qui habeatur ludibrio. Ergo per eandem perdi eam caussam, quæ gubernat caussas reliquas, & contra quam illæ nihil valent, sicque frustra spem in his reponi. Nam quod Machiavellus putat, non posse imperium gubernari, nisi per malas, & adversas pietati artes, id ut de imperio tyrannico & malo verum sit, de bono bonisque parto & possesso titulis est falsissimum, quod egregie ut omnia ὁ πάνυ Herm. Conringius in Notis suis docet ad prædicti Machiavelli Principem.

(b) *Ut confestim sentiat multitudo*) Recte negat quidem Machiavellus, atque *homines* ait, *adeo simplices sunt, adeo præsentibus necessitatibus obsequentes, ut si quis fallere velit statim sit habiturus, qui se decipi patiantur.* Verum sine caussa negat. Nam primum multitudo non est omni destituta judicio, & quod singuli seorsum non intelligunt, intelligunt conjuncti. Unde Aristoteles III. Polit. c. II. *Judicat multitudo melius, quam unus quicunque.* Deinde ut sint multi simplices, non etiam sunt omnes. Semper etiam in multitudine reperiuntur callidi, ac perspicaces. Unde Plinius in Paneg. c. 62. *Nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* Sed & simulationes ipsæ sæpius repetitæ aperiuntur, ut vel multitudo intelligat, sicut doli militares sæpe usurpati desinunt esse doli, quoniam noscuntur. Optime Conringius: *Etiam plebs sæpius repetita scelera, quamvis fucata, tandem perspicit.* Denique ne simulationes quidem istiusmodi semper artem debitam possunt observare atque custodire. Recte Seneca l. de Clem. c. I. *Nemo potest personam diu ferre.* Et Cicero in de Offic. I. *Ista cito in naturam suam recidunt; ista omnia tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Claudo verbis prudentissimis Savedræ in fine Symb. 27. *Non est secura politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio status, quæ technis nititur.*

(c) *Ex ipsius actionibus*) Si videlicet repugnent pietati veræ. Quo enim pacto videatur pius metuensque Numinis Divini, qui committit, quæ præceptis ejus sunt adversa, qui per avaritiam, libidinem, crudelitatem cives exspoliat, pessundat? Nec in titulis & prætextibus speciosis durabile velamentum est, quod exempla docent callidissimorum Principum, Tiberij, & aliorum. Sed & ex ipsis pietatis actionibus & exercitiis hoc intelligitur. Nempe nihil difficilius est simulationi, quam tenere modum. Dum metuit, ne deprehendatur, veritatemque imitari atque custodire sollicite ac curiose nimis studet etiam in minimis, ultra veritatem fere procurrit. Ita tandem evadit manifesta, si non statim, tamen tempore exiguo.

(d) *Omnes vereri*) tanquam eum, qui hoc cultu Numen habeat amicum sibi, ac per amicitiam illam coepta ipsius promovens, obstacula disijciens avertensque, cum præsertim

ning hawa ſin kunung ok höfdinga. Än ſea the/ at kunungär älla höfdinge later ſik gudlikan ok retwiſan wara/ ok är ey ſwa i hug ok athäwom ſinom / ok finnas hans gärninga illa ok ugudlika (ty at thet ma ey lenge wara / at almogen far ey wita athäwe hans.) ok then kunungr ſwa är / han är för

colere Regem Principemque ſuum. Sin regem principemque cernit ſimulare pietatem ac juſtitiam, animum vero actionesque eſſe alias, factaque ejus ſentit eſſe prava & impia (nec enim poteſt fieri, (f) quin cito (g) actiones ejus multitudo cognoſcat) eum reputare & (h) coram Deo indignum,

ſertim ſit omniſcium, ut non poſſit dolis technisve ullis humanis falli, & omnipotens, ut vi nulla vel potentia impediri, multo minus autem queat ſuperari. Diximus paſſim in Diſſertationibus noſtris ad Livium.

(e) *Atque colere*) tanquam eum, à quo, propter illum Numinis Divini cultum expectari nihil poſſit, niſi quod ſit èi congruum, id eſt, æquum ac honeſtum, atque ita multitudini vel utile, vel certe non damnoſum. Recte autem iſta pietati veræ Principis Noſter tribuit, quæ alii ejus ſimulationi. Vide III. Regum cap. 2. Ecphant. *Qui Dei virtutẽ æmulatur, & ei charus eſt, quem æmulatur, & civibus ſuis. Nullum enim Deo charum homines odio proſequuntur.*

(f) *Quin cito*) propter cauſſas, quas in præcedentibus adduxi. Nam rectiſſime obſervat Noſter, fruſtra eſſe, qui perpetuum ſe latituros ſperant.

(g) *Actiones ejus*) In Svetico eſt athäwa/ quod *mores* proprie, ac ſic actiones privatas & ſecretas Principum præcipue ſignificare videtur. Scilicet in ſecreto ſolutiores ſunt, ac iccirco verius ingenium indolemque produnt. Svet. de Tib. c. 42. *Secreti licentiam nactus, cuncta ſimul vitia, male diu diſſimulata, tandem profudit.* Igitur nec aliunde rectius quam ex ſecretis privatiſque iſtiuſmodi actionibus cenſentur. Neque poſſunt eſſe in occulto. Quo namque ſunt ſecretiores, hoc curioſius in eas homines inquirunt. Primum, ipſo humani ingenii deſiderio naturali, explorandi cognoſcendique abdita & occulta. Deinde, quia credunt plerique magnum quiddam eſſe ſive in bonam, ſive in adverſam partem, quod tam anxie occulitur, & idcirco noviſſe id deſiderant concitati ſpe eximia, & multo magis metu, quando adverſis, quam ſecundis ſuſpicandis promptiores eſſe plerique conſueverunt. Ut non ſine cauſſa Seneca de Clem. I. c. 8. *Principum facta dictaque rumor excipit.* & Pedo ad Liviam: *tua facta notamus. Nec vox miſſa poteſt Principis ore tegi.* & Plin. Paneg. 82. *Principum non modo domus, ſed cubicula ipſa, intimoſque receſſus recludit magna eorum fortuna, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque explicat.*

(h) *Coram Deo indignum*) hoc eſt, ipſo judicio divino, cum Deus regem nolit, niſi pium, & virtutibus eminentem ante cunctos, ſive loquentem ipſum, & hoc aſſerentem per naturam audias, ſive per os prophetarum & ſacrorum hominum. Natura certe illum demum jubet omnibus præeſſe, qui melior eſt omnibus. Hinc Ariſtoteles VIII. Eth. c. 10. *Rex non eſt, qui non ſit αὐτάρκης, & omnibus bonis excellat.* Et contra III. Polit. c. 12. *Cum familia tota, vel ex aliis unus aliquis virtute tantum præſtat, ut ejus virtus reliquorum virtuti omnium præſtet, tum juſtum, hanc familiam eſſe regiam, & omnium dominam, huncque unum Regem.* At de ipſius Dei judicio habemus apud Samuelem I. quando Samuel ſic ad Saulem inobedientem Dei mandatis: *Scidit Dominus Regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.* Dicat aliquis, exiſtere tamen malos quoque reges, eoſque non minus a Deo dici, quam bonos. Sed eſt alia Dei permittentis, & alia probantis laudantiſque ratio. Permittit malos eſſe in pœnam populi reprobi, non laudat, non comprobat,

för Gudi owärdoger kunungr wara / ok af almoga fa han olydno ok ſåwirdning/ok hans gerninga warda ofrågda/ok hans wald ok heder ſkal minſkas ok brot förwarda. Thet ma ok ſköt rönas i athäwom kunungs / huat han är witur/älla owitur. Ty at huilken kunungr kännis med ordom ok gärningom ſik wara Gudz undidana / med lydno ok Gudelikan rät / han är wärduger länge wald ok äro hawa: än huilkin kunungr älla walzman / Gudz rät förſma ok fördriwer med ſino walde ok lagom ſinom

gnum, qui ſit regia poteſtate præditus, & (i) inobedientia (k) contemptuque proſequi, facta quoque ejus notare infamia, potentiam dignitatemque minuere & peſſundare. Etiam ex cœptis Regis intelligitur (l) an verus ſit, nec ne. Rex enim, qui ex verbis factisque Deo intelligitur obediens per obſervationem legis Divinæ, dignus eſt, qui diu imperet honoreturque: qui vero Rex aut Princeps leges Divinas contemnit, repellitque ſuo imperio legibuſve ſuis, ejus imperium dignitaſque decreſcet

probat. Deinde, nec hic agitur de judicio Divino, ſed judicio humano de ejuſmodi principibus. Multitudo, ait Noſter, talem putat indignum, qui habeat imperium, non ſuo tantum judicio, ſed & Divino: ſcilicet cum credat, ſicut dixi, Deum exigere a Rege pietatem virtutemque, idque ideo præcipue, quod ſit miniſter Dei, eſſe certe debeat, & idcirco imaginem referre ipſius, qui eſt ipſa probitas virtuſque, nec perſonam ſibi a Deo impoſitam negligere, hoc eſt improbus & flagitioſus eſſe, niſi cum dedecore illius, cujus eſt miniſter, valeat. Iccirco non ſine cauſſa colligunt indignum, qui hoc tam ſplendido munere miniſterioque fungatur.

(i) *Inobedientia*) Hoc primum eſt, quod in civium animis gignit regis impietas. Et ratio manifeſta: credunt quippe per impietatem iſtam ſuam amiſiſſe gratiam, & ſic opem ac cuſtodiam Divinam. Sublato autem hoc metus atque reverentiæ fundamento, qui poſſit eſſe ſalvus? Adde, quod quæ imperet, ſuſpecta ſint & inviſa, velut auctorem haberent illam impietatem, quam ſectatur, & ad eam referrentur.

(k) *Contemtuque*) Hoc eſt alterum. Quanquam natura ſua inobedientiam præcedat. Primum enim oritur contemptus ex eo? dein ſequitur inobedientia. Porro contemptum oriri ex impietate manifeſtum eſt. Nam cum auctoritas ſit ex pietate, quod ſuperius oſtenſum eſt, neceſſe utique, ut amittat eam, quiſquis negligit pietatem.

(l) *An verus ſit*) Videntur eadem dici. Puto tamen aliud inſinuare Noſtrum. Nempe ſupra oſtenderat, quale multitudinis ſit judicium de rege impio, & Deum contemnente. At nunc judicii illius reddit cauſſam. Videlicet interdum prave multitudo judicat. Ne ergo & hic putet aliquis judicium illius eſſe erroneum, oſtendit ſubnixum eſſe ratione. Ratio vero illa eſt, quoniam rex impius non eſt verus rex. Cauſſa, quia verus rex eſt is, qui regit. At rex impius regere non poteſt, obſtante contemptu atque inobedientia. Eſt ergo rex non verus, ſed exterius tantum, & nomine tenus. Hanc puto ejus eſſe ſententiam, & oſtendi velut circulum, quomodo nimirum ex manifeſtata regis impietate oriatur contemptus, ex contemptu inobedientia, ex inobedientia opinio quod ſit rex non verus, ex ea major majorque contemptus ac inobedientia donec penitus deſtruatur.

nom / hans wald ok åra ſkal förſmas/ok ſkôt förganga. Ok ſwa ſum han förſma Gud/ o. Gudz budord/ ok gudlikan rât : ſwa wardr ok han/ ok hans budord/ ok thet han umwarder / förſmat af undidana hans/ ok wardr at ångo wald ok åra hans.

IV. Ân witur kunungr / han ſkal ſwa ſkipa ſin ord ok athåwe/ at han hawi ſannelika fullan godwilia / ok ey falſan / af undidanum ſinum. Ok thet far han giárna af thy / at han wår thôm för allan orât/ ok haldr thôm i frid ok frelſe/ ok giui almoga ångin åmpne til at tala illa um han / ålla hans athåwe : ty at Gud giuer opta ſit thol ther til / at almoge fördárwar ok ſâtr af alle åro ok walde / kunung

ålla

ſcet penituſque intercidet. Ut enim contemnit Deum, præceptaque & jus Divinum, ita ipſe etiam, ejuſque præcepta & placita contemnuntur ab ipſius civibus, potentia denique illius atque dignitas deſtruitur.

IV. Rex porro verus ſic in verbis factiſque ſuis ſeſe debet exhibere,ut cives eum vera (m) non ficta ſimulataque benevolentia complectantur. Id quod conſequitur facile (n) ſi eos ab injuria omni tueatur, inque pace ac tranquillitate cuſtodiat,nec occaſiones (o) præbeat multitudini male de ipſo ipſiuſve actionibus loquendi: Deus quippe ſæpiuſcule permittit multitudini peſſundare,ac a gradu omni honoris ac potentiæ dejicere

Regem

(m) *Non ficta*) Nam & hoc non raro ſolet fieri, maxime cum nihil eſt in Principe, quod benevolentiam mereatur veram. Simulant igitur benevolentiam, quia ſciunt eam Principem a ſe exigere,quia ex illius ſimulatione ſperant commodum & fructum. At revera benevoli non ſunt, quia nil inveniunt in Principe, quod benevolentiam veram mereatur. Vera enim benevolentia non poteſt eſſe,niſi ob veras principis virtutes,ob verum ejus erga cives amorem. *Neque enim*, ait Plinius in Paneg. c. 85. *ut alia ſubjectis,ita amor imperatur,neque eſt ullus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens,nec qui magis vices exigat. Poteſt fortaſſe Princeps inique, poteſt tamen odio eſſe nonnullis, etiam ſi ipſe non oderit,amari,niſi ipſe amet,non poteſt.* Et Cicero in Lælio: *Nihil eſt amabilius virtute,nihil quod magis alliciat homines ad diligendum.* Item Plutarchus in Polit. *Omnium amorum cum validiſſimus eſt,tum diviniſſimus,quem civitates & populi erga unum aliquem ob virtutem ejus concipiunt.* Sed cur tandem Principi cavendum, ne ametur ſimulate? quia nihil eſt,quod eum perdat citius. Nam cum in amore civium,ceu fundamento, requieſcat ſalus ejus ac ſecuritas, liquet utique quam lubrico fallacique poſitus ſit loco, qui amatur ficte tantum atque ſimulate. Adde,quod amor faciat fiduciam, nemo autem decipietur facilius, quam qui ne timet quidem, ne decipiatur. Sarisberienſis recte: *Nullæ occultiores ſunt inſidiæ,quam quæ latent in ſimulatione officii,aut aliquo neceſſitudinis nomine. Tu obſequium putas,amicitiam ſuſpicaris, metiris officium, inſidiæ ſunt.* Hinc Plinius prædicto loco optime: *Pejor odio amoris ſimulatio.*

(n) *Si eos ab injuria*) Habes artes, quibus Princeps veram ſibi comparare poſſit civium benevolentiam. Una reſpicit cives,altera ipſum Principem. Reſpectu civium requiritur

quiritur

älla höfdinga sin/ firi hans onda lifnad ok odygdelika gärninga. Ok ty är Kununglig ära ok tarf/ at hawa fullan ok sannan kärlek af vndidanom sinom.

V. Thet är ok bade tarf ok ära/ at hawa trona ok witra/ ok hemelika radgiwa/ ok ey manga/ thöm hã ma hämelika opinbara/ ok fulkumlika i lius lata alt sit hierta och hemelik ting. Ty at sua är skriuat: Radgiwi se tik ey en i tusand/ then

Regem Principemve suum propter vitam ejus fœdam, atque facta turpia. Idcirco decorum necessariumque Regi, ut plena veraque charitate a civib9 suis colatur.

V. Decorum quoque atque necessarium, ut (p) fidos, (q) prudentes & (r) silentij tenaces habeat consiliarios, (ſ) eosque paucos, quibus secreto aperire, aperteque significare queat cordis sui intimas cogitationes. Ita namque

quiritur primum, ut justitiam & erga ipsos, & inter ipsos servet; deinde ut vim omnem præsertim externam ab eis arceat. Respectu ipsius, ut vivat laudabiliter, id est, colat virtutes atque honestatem. De justitia testis quoq; Seneca de Clem. c. 19. *Quis*, ait, *ab hoc non si possit, fortunam quoque avertere velit, sub quo justitia, pax, securitas floret, sub quo opulenta civitas copia bonorum omnium abundat?* De injuriæ remotione Theopompus qui interrogatus quo pacto regnum maxime stabiliri posset, respondit, *si reges civibus nullam injuriam afferri permittent.*

(o) *Permittit multitudini*) Recte *permittit*. Habet nempe vis illa sæpe plurimum ex iniquo, licet adversus malum principem adhibita, quod proinde tantum permittit Deus. Sinit, inquam, ex sui animi sententia furere multitudinem; Principi vero auctoritatem, & id genus alia præsidia demit, quibus alias in securitatem suam ornare, instruere, ac munire solet bonos Principes.

(p) *Fidos*) Nunc agit de Consiliariis, & virtutibus ac officiis eorum, Prima virtus quam in iis requirit, fides est. Et profecto sine hac, cæteræ omnes sunt frustraneæ. Quid enim commodi salubrive svadeat perfidia, etiamsi possit?

(q) *Prudentes*) Secunda consiliariorum virtus. Neq; potest ambigi, cum consiliorum omnium bonorum mater sit prudentia. Cæterum prudentia hæc non communis solum est, & pertinens ad quamlibet Rempublicam, sed specialis quoq; ad eam, in qua dandum aliquod consilium, promanans non ex superficiaria illius notitia, verum intima & penitissima, cum singulari temporis, personarum, rerumq; præsentium observatione conjuncta.

(r) *Silentii tenaces*) Tertia hæc virtus est. Ratio aperta, quia consilia non sunt consilia, si de ipsis nemini non constat. Erunt namq; qui eludent, & consiliis consilia evertent. Itaq; Valer. Maxim. lib. II. eleganter *taciturnitatem* vocat *optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum*. Observarunt Persæ, de quibus Ammianus lib. XXI. *Apud Persas nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos ac fidos, apud quos silentii quoq; colitur numen.*

(ſ) *Eosq; paucos*) non quidem, quorum audiat sententiam, sed quibus ipse animum suum manifestet, sicut mox ostendit. Nam si contra fiat, metus est, ne prodatur, quando inter multos silentium ægerrime potest custodiri. Sed nec concordia eadem inter multos, quæ inter paucos. Quare hi quidem pauci sunto. Veget. III. lib. *Fieri quid debe-*

then tu skalt opinbara alt tit hierta.

que scriptum est: Consiliarius sit tibi unicus de mille, cui aperias secreta cordis tui.

VI. An om rikesens ärande ok skipilse/ ok om thön mal ther warda land ok almoga/ ta är ä thes bätur at flere witre män sen i rade kununx: Ty at ther är god rad at finna rad/ ther mange witre mäu

VI. (t) At de negotiis regni ac imperii, rebusque ad regionem multitudinemque pertinentibus melius est, ut plures (u) viri prudentes sint in consilio Regis. Facile namque bonum inveniri potest consilium, ubi plures viri prudentes

debeat, cum multis tracta, quid facturus sis, cum paucissimis. Ad eundem modum & Mauritius noster, Vegetium secutus, uti arbitror, lib. VIII. Cap. 2. Sed an aperire ulli sensa sui animi secretaq; debet Princeps? Negant viri magni. Nec nos repugnamus, si vel ita prudens Princeps sit, ut ipse ad eligenda optima sufficiat, vel ita pravus, ut aperire secreta sui animi non audeat. In cæteris non video, quid obstet, quo minus aperire queat, imo debeat, cum præsertim doceant exempla maximorum Principum. Curtius profecto Alexandrum hoc fecisse ait. Sic enim de Hephæstione Lib. III. C. 12. *Is longe omnium amicorum charissimus erat regi, cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter.* Eadem fuit consvetudo Theodosii. Unde Pacatus noster C. 15. *Quos tu postea, qualesq; legisti, quibus consiliorum tuorum arcana committeres?*

(t) *At de negociis regni*) Non hoc sic intelligendum, quasi pauci illi aliis in rebus potius sint adhibendi, quam negociis regni. Adhibentur vel præcipue. Nempe duplicia fere regni sunt negocia, quædam directe spectantia ad regimen, quædam indirecte. Illa exempli caussa, quando agitur de cultura regionum, de administratione justitiæ, de conservatione civium, & similia. Ista, quando agitur de hostibus æmulisve, de suscipiendo bello, de minuendis adversariorum viribus, de subvertendis invidis, aliisve hujus generis. In priori genere utilissimum, audire multos, quia neq; vitia disci alias, nec remedia inveniri poterunt, sicuti oportet. In posteriori pauciores sufficient. Quanquam ex his ipsis paucioribus non nisi paucissimis secreta sui animi, ac destinationes aperiet, quod supra Noster admonebat. Aliud quippe deliberare, aliud de deliberatis certi quid statuere. Hoc paucissimorum est cum Principe, vel Principis unius, illud plurium. Prudenter enim Comminæus lib. II. *Optimum est, ut Princeps multorum audiat sententias. Sæpe enim accidit, ut prudentes etiam viri labantur, & errent in dicendis sententiis, quando vel gratia, vel odio, vel æmulatione quadam impulsi, diversum ab aliis dicunt. Deinde non semper sumus eodem animi vigore: nam quæ fiunt a prandio consultationes, inter decreta referri non debent. Quod si quis putet eos, qui aberrant, non esse principum adhibendos consiliis, ille meminerit, neminem esse omnium hominum, qui non fallatur aliquando, atq; ex affectibus aliquid agat. Ideoq; in magno deliberantium numero hoc boni est, quod aliqui semper existunt, qui quod ab aliis peccatum est, emendent atq; sanent.*

(u) *Viri prudentes peritiq;*) Hæc est ratio, cur plures adhiberi debeant. Nam in pluribus experientia major, indeq; major etiam prudentia. Non possunt pauci scire, quid ubiq; locorum per regnum universum fiat, quæ ubiq; sit imperii conditio, quid peccetur, quid desideretur a singulis. Ergo rectius convocantur singuli, quorum quisq; adferat a se observata, quisq; sua significet remedia.

bene-

mån ok rönte vm wåla ok at spyrias. Ok ty standa thön land wål ok thy städi / ther hawa manga witra ok rönta rad giårda mån/ ok görs änkte vtan thera rad ok spurdaga. Ty at swa är skriuat: Hwar sum äru mang rad ok opta/ ther är mykil snille; Ok ther sum engin radr ålla styrer / ther forwarder almogen.

dentes peritique deliberant, & sententiam suam rogantur. (x) Beneque comparatum est cum eis regionibus civitatibusque, in quibus multi sunt viri prudentes, periti & ad consilium dandum idonei, neque quidquam absque consilio eorum peragitur. (y) Ita enim scriptum est: Ubi multum & frequens est consilium, ibi magna sapientia; ubi vero nemo svadet regitve, ibi multitudo interit.

VII. Nu mån kunung skal flya alt thet odygdelikt är/ ok liwa i allom sinom athäwom dygdelika / swasum är sagt; Ty skal han wita hwad dygd ålla odygd är/ at han ma wita hwad han skal fylgia ålla flyia.

VII. Iam cum regẽ fugere, quod est turpe, vivere vero secundũ virtutem cunctis in negotiis suis oporteat, sicut dictum est; propterea sciendum ei, quid virtus vitiumve sit, ut quid sequendum fugiendumve sibi sit, intelligat.

VIII. Nu är dygd ok odygd hwarin andre amote/ swasum het ok kalt/ hwit ok swart. Ty at/swasum sågia wise mästara: DYGD är

fagr

VIII. Virtus autem vitiumq; sibi mutuo sunt adversa, sicut calidum & frigidum, album & nigrũ. Nam, ut ajunt sapientes: (z) virtus pulchra hominis est disposi-

tio

(x) *Beneq; comparatum est*) Cum respectu consilii, quod fere utile hoc modo invenitur: tum respectu famæ ac existimationis publicæ, quæ amplificatur si appareat esse multos prudentia instructos, aptosq; dandis idoneis consiliis; tum deniq; respectu securitatis, quæ servatur non modo per sagacem explorationem consiliorum apud inimicos, sed & eorundem tempestivam præventionem elusionemq;, imo cautam cordatamq; occupationem. Nemo enim temere illum audet aggredi, cujus provisione metuit conatus suos eversum iri.

(y) *Ita enim scriptum est*) Respicit ad locum Salomonis, qui est c. 2. Prov. *Ubi non est gubernator, populus corruet, salus autem, ubi multa consilia.* Sed hic Salomon *salutem* multam memorat ex multis consiliis, non *sapientiam*; ut pæne dubitem, an vox snille recte sese habeat in Svetico.

(z) *Virtus pulchra*) Quis ex sapientibus seu Philosophis sic definiverit, nec dum habeo compertum. Abest proxime definitio Augustini, quæ sic habet: *Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur.*

nemo

ſagr ſkipelſe / ok god ſtyrilſe manſens til hans hug ok wilia huru han ma radlika liwa. Engin ma illa liwa ther dygd hawår. Ty Gud ſielwer han giwer ok fulkoma dygd mannenom/ ok fråmber hona i hans ſkiålum ok athåwom med ſinom nadom. Och ther amot år Odygd il ok oren/ ok thet/ ther omanlikt ok ogudlikt år i manſens hug ok athåwom. Ok ther til ſtyrer mannenom wårilzlik ſikt ok fågrind/ ok likamens luſte/ ok owinſins rad ok luckan med alle hans makt:

Nu

tio gubernatioque bona in intellectu voluntateq;, ut queat recte vivere. (a) Nemo male poteſt vivere,qui virtute præditus eſt. (b) Ipſe namque Deus tribuit perficitque virtutem in homine, eamque juvat ſua gratia in ratione ipſius actionibuſque. Ex adverſo vitium pravum eſt ac fœdum, quicquid deniq; in animo actionibuſq; hominis eſt inhumanum & pietati adverſum. Ad quod invitant hominem (c) ſtudium cupidoq; rerum terrenarum,& deſiderium voluptatum corporis, & conſilium inimicorum, omni conatu iſtuc invitantium.

IX. vir-

(a) *Nemo male poteſt vivere*) Quia virtus ſemel comparata non ejicitur facilius, atq; habitus alii, uſu exercitioq; comparati. Tamen cum perfectio humana quantacunq; etiam, ſit imperfecta, fieri non modo ſoler, verum etiam propemodum neceſſe eſt, ut qui virtutem habent, errent aliqvando ac labantut. Id quod teſtantur exceptione omni majora Moyſis, Davidis, atq; ſimilium exempla. Suntq; plane paradoxa, imo falſa illa Stoicorum dogmata, ſapientem omnia recte facere, peccare non poſſe. Neq; Noſter aliquid hujuſmodi aſſeruit, quando dixit, *male vivere non poteſt*. Nempe ipſi aliud errare, labi ; & rurſum aliud, male vivere. Quoniam is demum male vivit, qui vitam ſuam ad malitiam componit, qui in vita turpitudinem & flagitia probat, ſectatur, & cum voluptate exercet, quod non poteſt is, qui eſt præditus virtute.

(b) *Ipſe namq; Deus*) Ita pridem docuit Homerus in Iliade. ut Plato in Menone, poſtquam quæſiviſſet, an natura virtus ſit in homine ? ſubdit, *divina ſorte virtutem adeſſe, quibus adſit*. Auguſtinus: *Virtus eſt bona qualitas, quam Deus ſolus in homine operatur*. Aliquanto copioſius & evidentius Proſper. *Virtutum ſemina, quæ beneficio Creatoris inſerta ſunt, prævaricatione primi parentis everſa ſunt, nec haberi queunt, niſi eo reſtituente, qui dedit.*

(c) *Studium rerum terrenarum*) Nota cauſſas, quibus homines ad vitia compelluntur. Sunt eæ duplices, aliæ intra hominem, aliæ extra eum. Intra eum primo, ſtudium rerum terrenarum, id eſt,fragilium & caducarum, ut opum, gloriæ, potentiæ, ac ſimilium. Deinde ſtudium voluptatum corporearum, id eſt,rerum, quibus corpus maxime afficitur, ut libidinum, ingurgitationum, & id genus. De utroq; etiam Varinus: *Vitium ex vehementi ad carnem & mundum affectione oritur*. Extra hominem eſt conſilium inimicorum, id eſt, ſvaſio & adhortatio eorum , qui mala nobis cupiunt. Revera enim inimici ſunt, qui ad vitia nos ſtimulant, licet ſæpe nos decipiant, ſpecie habituq; amicorum. Nam cum vitia nos perdant, qui poteſt eſſe fidus amicus, qui ad ea nos invitat, quæ coujuncta ſunt cum noſtro damno ? Veri proprium eſt amici, ſvadere,

IX. Nu äru dygde mange ok mangskina: Trea äru the ther sigias wara gudlika dygde/ ok äru iui al mansens skiäl: Thet är Hopp/ Troo/ ok Kärleker. Thet är iui mansens skiäl/ at han hoppas/ tro/ ok älskar/ thet han aldrig sa/ ok thet han gitr ey gripit med sinom skiälum ok vndistandilsum. Ok thesse trea Dygde hawa sik a mansens wägna til Gud ok andelik i vg.

X. Nu äru andre tolf dygde/ the sik hawa til mansens sidi ok athäwe/ ok the äru summa i mansens skälum/ swasum witerleker/ thän ma höta Förekt/ ok summa äru i mansens hug ok wilia/ swasum är Rätwisa/ ok andra thylika dygde. Än andra alla äru i mansens sidom ok athäwom / ok hans naturlikom skipilsom. Nu af

IX. Virtutis porro plurimæ sunt species: (d) Tres namque dicuntur divinæ, omnemque hominis excedentes rationem, spes, fides, atque charitas. Excedit rationem hominis, ut speret, credat, diligatque quod nunquam vidit, quodque ratione intellectuque suo nunquam potuit concipere. Atque hæ virtutes tres in homine referuntur ad Deum & res spirituales.

X. Sunt & aliæ duodecim, quæ (e) referuntur ad mores actionesque hominis, earumq; aliquæ sunt in intellectu ejus, ut providendi facultas, quæ vocari potest prudentia. Aliquæ (f) in ejus voluntate, ut justitia, & id genus aliæ virtutes. Cæteræ omnes sunt in moribus hominis actionibusq; ac dispositionibus naturalibus. Verum

dere, quæ sunt salutaria & bona. Quanquam ista inimicitia nunc sit directa, cum homines revera inimici per arcanam artem istam, quod flagitia nobis svadent, quærunt nos subvertere. Quomodo sæpe ipsos Principes invitant ad vitia, qui occupatis per ea ipsis sibi quærunt vias & occasiones ad dominationem. Exemplum est eximium in Seiano, *Tiberium vitam procul Roma amœnis locis degendam impellente*, apud Tacitum IV. An. 41. Nunc vero indirecta, cum amore flagitiorum nos adducunt, ut habeant sibi similes, & sic numero peccantium vel veniam sibi, vel securitatem faciant. Qui tametsi per inimicitiam subvertere nos proprie non quærunt, subvertunt tamen, quando vitia post se exitium haud secus trahunt, atque corpus umbram.

(d) *Tres namq; dicuntur divinæ*) Non quod Dei sint, sed quod a Deo veniant, singulari gratia illustrante animum humanum, unde vulgo & *infusæ* nuncupantur. Neq; aliter intelligendum, quod excedere rationem hominis addit. Hoc enim vult, superiores esse majoresque, quam ut sola ratio humana possit dictitare, ut mox indicatur.

(e) *Referuntur ad mores*) non solum perficiendo, quod faciunt eæ, quæ morales ideo a plerisque nominantur, sed & præscribendo modum atque temperamentum, quod facit prudentia, quæ alias non moralis virtus est, sed intellectualis.

(f) *In ejus voluntate, ut justitia*) Possis hinc colligere, auctorem nostrum disciplinam Thomæ sectatum; hujus enim peculiaris ea fuit sententia, justitiæ subjectum proprium esse voluntatem. Et hoc fine laudabat Aristotelem, justitiam per actum volun-

af allom thöm är ey ſigiande nu at ſinne / utan af thöm dygdom enkanlika ſkulu kunung ok höfdinga hawa ok älſka. Hwi ſkulu the ällas wara herra ok iwirmän almogans / utan the liwa dygdelikare ok gudelikare än andre män af almoganum.

rum de his omnibus cum cura ut nunc diſſeramus, neceſſe non eſt, ſed de illis ſolum virtutibus, quæ requiruntur in Regibus Principibusq;, ipſisq; cordi eſſe debent. Quo enim pacto poſſint eſſe Domini cæterorum, & ſuperiores multitudinis, niſi virtutem pietatemque colant plus, quam alii ex multitudine?

XI. Nu ma nakor ſpiria / hwad är DYGD? Ther ſwara wiſe mäſtara ſwa til ok ſägia: Dygd är god / och fagr ſkipilſe i manſens hug / ok wilia / ok hans athäwe / hwilka led mannen ma wäl ok redlika liwa.

XI. Quærat aliquis hoc loco, quid ſit virtus? *A*d quod viri ſapientes ſic reſpondent: Virtus pulchra hominis eſt diſpoſitio gubernatioq; bona in intellectu, voluntateq;, actionibusq;, per quam homo recte honeſteq; poteſt vivere.

XII. Ok af allom dygdom ta äru fira the ſum äru howuddygde / ok hwa ſom ey hawer thöm / ſwaſum wiſe mäſtara ſägia / ta hawer han änga dygd fulkumlika: Ty at hwarn thera hawer nokot ſamband med andra / ſwa at ängin thera ma utan andra wara.

Thön

XII. Sunt autem ex virtutibus omnibus (g) quatuor principales, quas qui non habet, eum ſapientes ajunt nullam virtutem perfecte habere. (h) Aliæ enim ita ſunt connexæ aliis, ut neutra eſſe poſſit abſq; altera.

Pri-

voluntatis deſcribentem lib. v. Eth. cap. 1. Sed ibi Ariſtoteles voluntatem non opponit appetitui, verum juſtitiam contra voluntatem negat poſſe exerceri, ſicut pridem docti monuere.

(g) *Quatuor principales*) Sic Ambroſius vocavit lib. 1. de Off. c. 24. Euſtratius ad initium lib. vi. Eth. dixit γενικὰς, id eſt, *generales*. Vetuſtiſſimis ſunt *partes virtutis*. Eos ſequitur non uno loco Tullius, præſertim lib. ii. Rhetor. unde Victorinus ibi: *Virtutem dividit in partes quatuor, prudentiam, juſtitiam, fortitudinem, temperantiam.* Recentiores *cardinales* nuncupant. Sariſberienſis iv. de Nug. c. ult. *Hæ ſunt quatuor virtutes, quas Philoſophi cardinales appellant, eo quod a primo fonte honeſtatis quaſi primi rivuli emanare credantur.*

(h) *Aliæ enim ita ſunt connexæ aliis*) Hinc lemma vetus, præſcriptum capiti vigeſimo ſeptimo libri primi officiorum Ambroſii: *Quod virtutes quatuor ita perplexæ ſint, ut ab invicem ſeparari nequeant.* Eadem & Stoicorum fuit ſententia. Habere ideo virtutes omnes, qui unam habeat, quiq; agat ſecundum unam, agere ſecundum omnes ajebant.

XIII. Thön första howuddygd är Forhuxan/ ok hete hon Prudentia a Latino. Och är thet thön dygd som kan skuda ok skilia hwat sum är got ällr ilt. Ok ty hwa tessa dygd hawer / han gör enkte vtan forhuxan/ wägr alt thet görande är älla latande/ med sinom skiälom hwat thet är betra giort älla latit.

XIII. Prima virtus principalis est prudentia, sic a Latinis nuncupata. Estque ea virtus, quæ dispicere discernereq; potest bonum a malo. Quare illa qui est prædicus, is nihil agit absq, providentia, omniaque quæ agenda omittendave sunt, sedulo expendit cum suis rationibus, utrum melius, si fiant, an si omittantur.

XIV. Annar howuddygd är huxens starkleker / ok six then huger wara starker / som hardr är bögia/ok ey är skyntr til at blötas/ älla minskas / vtan med fullum skiälum. Ok är thera handa huxens starkleker thön dygd / ther hard ok genwärdlik ting ma med skiälum tula. Ok sägia swa wise mästara / at starkleker huxens är then dygd ther skuda ok tul wada ok genwärdo/ ok ma tula lankt arwode vtan allan råddùga.

XIV. Secunda virtus principalis animi est fortitudo, diciturq; fortis ille animus, qui non facile flectitur, nec cito emollitur, vel minuitur, nisi per sufficientes rationes. Estq; (i) animi fortitudo virtus istiusmodi, qua res asperæ ac adversæ (k) cum ratione feruntur. Sapientes quippe ajunt fortitudinem animi eam esse virtutem, quæ spectare ferreq; audeat noxia & adversa, sustinereque labores diuturnos, absq; tergiversatione.

XV. Tridia howuddygd är hofsämi i hug ok athäwom mansens/ ok thön dygd hetr Temperantia a Latino. Ok thön dygden är en styril-

XV. Tertia virtus principalis est moderatio in cupiditatibus actionibusq; hominis, a Latinis temperantia vocata. Hæc virtus ani-

bant. Vide Manud. Lipsii lib. III. Dis. 4. Quod ut verum sit de perfectis plane atque absolutis, quales solas Stoici virtutum titulo censebant dignas, sapientique tribuebant suo, sic de iis falsum, quæ sic vulgo populariterque appellantur.

(i) *Animi est fortitudo*) sive mavis *magnitudo*, nam ab aliis *magnanimitas* vocatur. Quin & *animi constantia* potest appellari, ut ex Cicerone liquet.

(k) *Cum ratione feruntur*) Sic & in sequentibus passivam magis facit, quam activam, credo, quod hic ejus pars sit difficilior, minusque occurrat. Atque ita plane Alcuinus in Dial. de arte Rhet: *Fortitudo est magnanima periculorum & laborum perpessio.*

styrilse i mansens skiälum / ther han styrer i lusta weruldlika tinga/ til thes hanom är tarfligast i hans naturlik vphälde. Älla ma swa sigias: Hoffsämi är thön dygd/ ther forbiudr ok aterbrytr i man- nenom allan huxens ok likamens girugan ok oquemelikan lusta. The dygd hawa the ther Hoffsämi hawa i mat ok drik / i sympn ok i waku/ j glädi/ ok klädom.

animum hominis gubernat, quem temperat in voluptatibus terrenis, ad desiderandum illud solum, quod ipsi ad naturæ suæ conservationem est necessarium. Possumus & sic exponere: Temperantia virtus est, quæ prohibet coërcetque in homine omnes animi corporisq; cupiditates, irrationabiliaq, desideria. Hac præditi sunt virtute, qui moderati sunt in cibo & potu, in somno & vigiliis, in voluptatibus, in vestimentis.

XVI. Fierde howuddygd är Rät- wisan. Ok swasom sägia wise mästara: Rätwisan är thön dygd ther gömer ok saman haldr man- na samhelde/ ok hwar sum hon är. Falskheet är ängin rättr/älla iäm- nadr manna mellin/ utan ther är häldra aldrahanda orättr. Rät- wisan är thön dygd/ ther stadug är i mansens wilia / til at lata hwariom thet hans är.

XVI. Quarta virtus principalis est Justitia, de qua sapientes ita: Justitia est virtus, (l) quæ custodit & conjungit societatem hominum inter se, ac (m) ubicunq; fuerit. (n) Dolus non est jus æquitasve inter homines, sed potius multiplex injuria. Justitia virtus est, (o) qua homo vult constanter tribuere unicuiq;, quod suum est.

XVII Ok ta hawer man sam- lika alla tessa dygdana / ta han haldr

XVII. Tum autem quilibet virtutes istas habet cunctas, cum servat

(l) *Quæ custodit*) Duo in justitia observant, primum quod societates faciat, alterum, quod conservet ac custodiat. Nam nec initur societas cum eo, a quo metuitur injuria, & si fuerit inita, non servatur. Aristoteles III. Pol. 8. *Justitiam virtutem esse dicimus ad societatem aptam, quam necesse sit consequi alias omnes.* Diotogenes: *Justitia est communio continens, & in unum colligens.*

(m) *Ubicunq; fuerit*) Post ista verba sine dubio exciderunt aliqua. Nam illud *ok* in Svetico habet nihil, ad quod referatur. Itaq; hic lacuna erit facienda.

(n) *Dolus non est*) loquitur de tali dolo, qui sub specie justitiæ se occulit. De quo multa Cicero in de officiis III. postremo sic concludit: *Quocirca astutiæ tollendæ sunt, eaq; malitia, quæ vult illa quidem videri se esse prudentiam, sed abest ab ea, distatq; plurimum.*

(o) *Qua homo vult constanter*) Hæc definitio Justiniani. Vide ipsum ab initio Institutionum, & interpretes in universum omnes, qui diversimode nituntur explicare.

Secun-

halder ok göme starklika thöm äpte thera rättom skipilsom. Ty at til hwars dugr Forhuxan / um hon är ey stadog? älla hwat dugr Retwisan um hon är ey hossam? Ty at thet är rät Rätwisa/ ther styris med howe. Swasom sigr en wis man: At thet är rät Rätwisa/ hielpa arniom mannom til rad ok til sannind. Ok witir Forhuxan är/ warna sik för förrädilsom ok allom wada. Styrkleker huxens är i thy / än mannin umbär tulmodlika alla genwärdo. Än hofsämi är i thy / at mannen forstyrer sik af ondre giri ok odygdelikom lusta. Ty at alt thet dygdelika görs / thet skal göras med witre forhuxan/ retwijslika/ stadlika/ ok hossamlika.

XVIII. Af thessom fiurum howuddygdom skriwar en wis man Seneca

vat custoditq; diligenter, (p) secundum rectam suam indolem & naturam. Quid enim conducit prudentia, si constantia sit destituta? quidve conducit justitia, si careat moderatione? Ut enim vera sit justitia, moderatione regenda est. Sicut ait sapiens nonnemo: Ea vera est justitia, ut indigentes juvemus (q) consilio ac veritate. Est autem officium veræ prudentiæ, prospicere sibi contra proditiones, noxasq; omnes. Magnanimitatis vero, ferre patienter quasvis adversitates. Continentiæ, abstinere se a pravis cupiditatibus, & inhonestis voluptatibus. Quicquid enim fit honeste, fieri prudenter, juste, fortiter, & moderate debet.

XVIII. De his quatuor virtutibus principalibus scribit (r) sapiens

(p) *Secundum rectam suam indolem & naturam*) Quam ostendit Noster supra eam esse, ut sit una juncta alteri sociataq;, nec a sese mutuo divellantur. Et huc spectant, quæ adferuntur in sequentibus, nec debent aliter intelligi.

(q) *Consilio ac veritate*) In Svetico est *ad consilium & veritatem*, quo innuitur, justitiam hoc exigere, ut ægenti succurramus consilio, ut si veritatem invenire nequeat, eam, si possimus, prodere ne gravemur, sicut fit in testimoniis, in quorum defectu sæpè miseri ac innocentes cadunt caussa sua.

(r) *Sapiens vir Seneca*) Ejus enim Noster, cum nonnullis aliis putavit esse hoc opusculum. Et juvabant tituli vulgares, qui Senecæ tribuebant. Est in bibliotheca mea codex membranaceus Epistolarum Senecæ, & aliorum nonnullorum ejus operum, in quo lego superscriptum huic libello: *Seneca de verborum copia.* Suspicor autem natum ex eo, quod quis putabat, pertinere totum ad differendum pluribus de unaquavis virtute libellum istum, esseq; instar locorum communium Rhetoricorum. Quanquam a recentiori manu superscriptus sit titulus magis vulgaris: *Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus.* Sed fallunt isti tituli, aut saltem non hoc volunt, quod putabant vulgo. Nec enim libelli hujus Seneca est auctor, sed Martinus quidam, Episcopus, Dumiensisq; cœnobii Abbas, quod jam pridem ex codicibus melioribus observavit Gesnerus. Nic. Faber in Præf. ad Senecam: *Liber de virtutibus est Martini Braccarensis Episcopi, qui Canones Orientalium*

neca, ok sigr swa: The äru fira dygde ther mannen styre til at liwa wislika / thet är Forhuxan / Starkleker / Hossämi ok Retwisa. Ok hwar thöm göme / ta göra the han wälsidogan man.

piens vir Seneca, & sic ait: (s) Quatuor sunt virtutes principales, quibus homo sese ad vitam sapienter degendam gubernat, prudentia, magnanimitas, continentia,& justitia. Quique has observat hunc efficiunt virum bonum.

XIX. Och sigr han / om tu wilt wisterlika med forhuxan liwa / ta skal tu thet wite / at tu liwer ta med rättum skiälum / om tu alt forhuxa / thet tig ma tilkoma / ok wird ey wirulzlik ting fram för dygdelikan lifwat ok athäwe. Ty at the äru farande / ok komande / ok hwargen stadlik / om tu rätteliska huxe vp a thera naturlik skipilse. Ty at mangt är / thet sum tykkis wara got / ok är ey / ok mangt

XIX. (t) Si, ait, desideras veram sequi prudentiam, tum demum scias recte vivere te per rationem, (u) si omnia prius perpenses, quæ tibi obveniunt, nec res terrenas præferas vitæ cum honestate ac virtute conjunctæ. Sunt enim res transitoriæ adventitiæq;, nec constantes, si naturam earum probe consideres. Multa namq; sunt, quæ videntur esse bona, & non

entalium conciliorum in Hispaniam attulit, secundaq; Braccarensi Synodo approbavit sub Theodomiro Galleciæ rege, cui Miro successit, ad quem ille liber. Est autem longe alius Martinus hic,& B. Martinus, cum B. Martinus fuerit Episcopus Turonicæ Ecclesiæ,vixeritq; circa annum Christi CCCLXX. at Martinus alter Episcopus Ecclesiæ Braccarensis (vel, ut censet Lipsius, Duniensis) vixeritq; circa annum DXL. quod iccirco noto, quoniam Bureus in Auctorum indice confudit istos duos errore minime ferendo. Quod vero liber vulgo Senecæ dicatur, nescio annon venerit ab ipso hoc Martino, qui sic voluit testari, non suum esse partum, sed desumptum totum fere, quantum est, ex Senecæ operibus, si non verbis ipsis, saltem sententiis. Certe in prædicto meo codice rursum alia manu extat & inscriptio hujusmodi: *Ab Epistolis Senecæ ad Lucilium notabiliter extracta.*

(s) *Quatuor sunt virtutes*) Hæc in meo codice non comparent. Et videntur Nostri potius, quam Senecæ, vel Martini esse, Ideo mox sequitur, och sigr han / id est, *& ait,* otiosa repetitione, si res aliter se habet, quam nunc dixi.

(t) *Si, ait, desideras*) Sunt hæc pleraq; ad verbum desumpta ex dicto libello, multis tamen omissis, quos putabat Noster instituto suo parum servire. Itaq; in expositione, quantum licuit, ipsas Martini locutiones retinuimus.

(u) *Si omnia prius perpenses*) Id est, ante quam eveniant, cogites evenire posse, & cum evenerint, esse talia, quæ nequeant perpetuo durare, quia terrena sunt ac externa, sive bona sint, sive mala. Ita enim animus fiet firmus, nec faciet per imprudentiam quidquam, quod est indecorum. Seneca Ep. 91. *Nihil nobis improvisum esse debet. In omnia præmittendus est animus, cogitandumq;, non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum voluit, etiam florentissimo detrahat? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus adversus ea, quæ possunt evenire, firmandus.*

Non

mangt är got/ som ey synis got. Ok ty skal tu ey halda thet för mikid/ thet tu hawer af werulzliko farando godze/ utan nyttia thet tik til tarwa/ män thet är i tino walde. Wil tu witerlika liwa/ ta skal tu tik á samuled halda/ hwad tik kan tilkoma / glädi alla genwärdo/ ok skipa tit athäwe serlika äpte ty/som aldr ok time kunno sik skipa. Ty at thet hörö til witrom ok förehurande manne/ med skiälum wäga thet han skal göra älla lata/ ok ey troa afbrat thet som fals ma wara.

XX. Timanda tingom skal man sik ey vp a noket fästa/ ok änkte ther om wist at döma. Ty at ey är alt thet sant/ ther sanno är lijkt/ ok ey är alt thet fals/ som ey tikkis genstan wara trolikt. Ty at opta tikkis thet sant wara sum fals är/ ok thet fals sum sant är. Swasom opta/ then som sandr win är / han tee oblit anlite/ ok han sum är falskr ok flikrar/ han tee blit ok glat anlite.

XXI. Wilt tu witr warda/ ta skalt

non sunt, multa quoq; bona sunt, quæ non videntur esse bona. (x) Non igitur magnum existimes, quod habes ex bonis caducis & transitoriis, sed pro te tanquam tuum dispenses, eoq;, quamdiu est in potestate tua, utaris. Si vis vivere prudenter, (y) idem semper esse debes, sive tibi prospera eveniant, sive adversa, & te accommodare, prout temporum ratio exigit. Prudentis enim proprium est, examinare cuncta sibi agenda omitendave, nec facili credulitate ad falsa prolabi.

XX. (z) De dubiis non definiendum certi quid, nec firma statuenda sententia. Non enim omne verum, quod est vero simile, neque omne falsum, quod primum incredibile videtur. Crebro quippe mendacium specie veritatis latet, crebro faciem mendacii veritas retinet. Sicut sæpe amicus verus tristem monstrat frontem, & adulator ostendit blandam.

XXI. Si prudens esse cupis, in

(x) *Non igitur magnum existimes*) Ipse Seneca Ep. 74. *Una via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contentum esse.*

(y) *Idem semper esse debes*) Docet rursum Seneca Ep. 94. exemplo Socratis & Catonis. Agapetus ad Justin. *Æqualem oportet semper esse imperatoris animum, mutari enim pro rerum varietatibus mentis instabilis argumentum.*

(z) *De dubiis non definiendum*) Lactantius lib. III. cap. 4. *Recte Zeno & Stoici opinationem repudiavere. Opinari enim te scire, quod nescias, non est sapientis, sed temerarii potius ac stulti.* Et Cicero Off. I. *In prudentia hoc vitandum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq; temere assentiamus.*

In futu-

skalt tu alt firi hyxa/ ok lata alt firi hug tin/ thet til ma koma/ swa at änkte ma tik bradlika tilkoma/ thet tu ey hawer forhyxat. Ty at hwar sum witur ok forhyxande är/ han sigr ey: Jak wänte ey at thetta matte tilkoma. Ok han twäkar ey um thet warda ma/ utan han bidar at thet kumbr/ at warna sik terföre med thi han förma/ ok hwad som tilkombr/ ta hyxa han hwi thet tilkom/ok huru thz ma ändas. Ty skal han änkte thet byria ok tiltaka/ ther skadlikt är/ok lastlikt/ länge at halda

(a) in futurum prospectum intende, & quæ possunt contingere, animo tuo propone, sic ut nihil tibi subitum accidat, quod non totum ante prospexeris. Nam qui prudens est, (b) non dicit: non putavi quidem hoc futurum esse. Neq; suspicatur eventum, sed expectat atque cavet, quantum potest. Quicquid evenit, ejus requirit caussam, & cogitat exitum. Itaque nil instituit orditurve, in quo perseverare sit noxium vel inhonestum.

XXII. Witur man ok forhyxande han wil ey annan swijka/ ok han ma ey af androm swikin warda. Hyxa änkte thet som fafängt är/ ok göm at tin hyxan se rät ok stadug/ ok ganga hwarkin af thy sum sant är. Ok tala änkte thet/ sum onyt är. Ok lowa warlika/ ok lasta warlikare. Ty at thet ma koma/at tu wil thet lowa/ tu

XXII. Prudens alios (c) fallere non vult, (d) falli ab aliis non potest. Cogitationes inutiles non recipies, sed cogitatio tua certa sit & stabilis, nec recedat a vero. Sermo quoq; tuus non sit inanis. (e) Lauda caute, vitupera cautius. Fieri namq; potest, ut laudare velis, quæ prius vituperasti

(a) *In futurum prospectum intende*) Seneca Ep. 91. *Nihil nobis improvisum esse debet. In omnia præmittendus est animus, cogitandumq; non quicquid solet, sed quicquid potest fieri.*

(b) *Non dicit non putavi*) Cicero lib. 1. Off. *Præcipere cogitatione futura, & aliquanto ante constituere, quid accidere possit in utramq; partem, & quid agendum sit, cum quid evenerit, nec committere, ut aliquando dicendum sit, non putaram: hæc sunt opera magni animi & excelsi, & prudentia consilioq; fidentis.* Adde Tactica Mauricii nostri lib. VIII. cap. 1. & quæ â nobis ibi annotantur. Item Senecam de Tranq. cap. 11. & de Jra. 11. cap. 31.

(c) *Fallere non vult*) Sextus adu. Math. *Sapiens nunquam fallit ac mentitur.* Est ex Paradoxis, sicut cætera.

(d) *Falli ab aliis non potest*) Qui enim alias sit sapiens, & expectans omnia, quæ possunt evenire, sicut supra dixit? Atq; sic exponunt istic Senecæ ac Stoicorum dogma. Consule Stobæi Eclogas Tom. 1. lib. 11. 4. 4.

(e) *Lauda caute*) Vetus est trochaicus inter Publii & Senecæ sententias; *Neminem nec accusaveris, nec laudaveris cito.*

Testimo-

tu hawer förra lastat. Ty at swasum annat tikkis wara slikert/ swa tikkis annat wara ilwili.

XXIII. Tu skalt ok bära witna sannind/ ok ey winskapi. Hyxa hwad tu lowa/ ok fulkoma hwat tu lowat hawer. Äst tu witir/ ta skipa tin tima tarflika. Skipa wäl ok witrlika thet som ta är/ ok hyxa ok warna thet som warda ma/ ok mins thet som warit hawer. Ty at hwar som ey hyxa thet som warit hawer/ han liwer med lifz wåda/ ok hwar sõ ey hyxa hwad warda ma/ hanom kombr alt owarandis til. Ok hyxa thy at bade ilt ok got warda ma/ at tu mage tik göma för alt thet ilt är.

XXIV. Ta tu hawer änkte sysla/ ta hyxa ok idna i hug tinom thet got ok dygdelikt är. Ty at witur man ok dygdelikr/ han är aldrei fafängr. Ta han hawer likamens

perasti. Nam sicut alterũ simile est adulationi, ita alterum simile malignitati.

XXIII. (f) Testimonium veritati, non amicitiæ reddes. (g) Cum consideratione promitte, quæ promiseris, præsta. Si prudens es, (h) tempora tua sapienter dispẽsa. Præsentia bene ordina, futura caute provide, præterita sedulo recordare. Nam qui nil de præterito cogitat, in vitæ discrimine versatur, & qui de futuro nil præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas animo tuo futura bona & mala, ut tueri te adversus mala cuncta valeas.

XXIV. Cum es otiosus, (i) sapientiæ studiis & cogitationibus bonis animum exerce tuum. Nam prudens & virtutis amans (k) nunquam ocio marcescit. Cum corporis

(f) *Testimonium veritati non amicitiæ reddes*) Vult, in testimonio respiciendam veritatem, non amicitiam. Nempe contra sæpe fit, dum putamus nil agendum, quod amico noceat.

(g) *Cum consideratione promitte*) Rationem reddit Saresberiensis III. Polic. c. II. *Si enim promissionis implendæ facultas non suppetit, temerarium est promittere, quod præstari non potest. Si vero potestas fuerit largiendi, nisi voluntas beneficii producat effectum, promissor non gratiam de promisso, sed de mendacio contrahit maculam.*

(h) *Tempora tua sapienter dispensa*) Tempus enim unicum est, quod & brevissimum, & elapsum semel nulla arte revocatur. Vide Senec. ep. I.

(i) *Sapientiæ studiis*) Bene. Nam ut ait Seneca ep. 82. *Otium sine litteris mors est, & vivi hominis sepultura.* Et *si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detrectaveris*, dicit idem de Tranq. c. 3. Adde Ciceronem IX. ep. 2. Cæterum in Svetico hic est *idna*. Supra est *idka*, credo, quod utrumq; diceretur. Video namq; junctim poni c.21. K. B. St. scribiq; *idkna*.

(k) *Nunquam ocio marcescit*) Quia quanto animus cujusque defecatior, purior, sublimior, tanto promptior est, & agilior, & ignavæ quietis impatientior. Itaq; & Scipio

kamens roda/ lägger han ſin hug ok ſina akt til at huxa ok ſkipa/ huru han ma wäl ok dygdelika ſkipa ſit lewerne ok athäwe/ ok huxa/ huru han ſkal hwatvitna tiltaka.

XXV. Tu ſkalt ok ey akta/ hwad manne thet är/ um han rätr tik tin hedr ok tina tarwer.

XXVI. Tu ſkalt ok ey huxa/ med huru mangom/ utan med hwem tu byndr tin hemelika winſkap.

XXVII. Far äpte thy tik är mögelikt fa / ok nim / thet tik är qwämelikt kunna.

XXVIII. Läg tik ey i the ting/ ſom

ris habet requiem, animo ſuo meditatur, quo pacto bene honeſteq; poſſit vivere, & (l) in partem utramq; ſeſe gerere.

XXV. (m) Non te moveat dicentis auctoritas, ſi ſvadeat honeſta tibi atque ſalutaria.

XXVI. (n) Nec quam multis, ſed quibus ſecretam ineas amicitiam, cogitare debes.

XXVII. Id quære, (o) quod invenire poſſis, idq; accipe, quod tibi commodum eſt ſcire.

XXVIII. Altiori te rei non imponas

pio de ſe dicere conſveverat: *nunquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus eſſet.* Quam Cicero *magnificam* ait eſſe *vocem, & magno viro ac ſapiente dignam* lib. de Off. III. Vellejus de eodem lib. I. c. 13. *Neq; quisquam hoc Scipione elegantius intervalla negociorum otio diſpunxit: ſemper aut belli aut pacis ſerviit artibus: ſemper inter arma ac ſtudia verſatus aut corpus periculis, aut animum diſciplinis exercuit.*

(l) *In partem utramq;*) Sive accidant ſecunda, ſive accidant adverſa. Hæ namque partes duæ ſunt, quibus conſtat vita omnis, Sed nec alius major ſtudiorum fructus, qualia viris in republica olim verſaturis commendantur. Sic de Helvidio Tacitus IV. Hiſt. c. 5. *Ingenium illuſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non ut pleriq;, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior adverſus fortuita, Rempublicam capeſſeret.*

(m) *Non te moveat dicentis auctoritas*) Ut ſæpe fit in conſiliis, quæ eo videntur meliora, quo eſt major, qui ſvadet. At fit contra interdum, ut qui habebatur minimus, optimam adferat ſententiam. Bene Juſtinianus Imperator in de Concept. Digeſtorum: *Non ex multitudine auctorum judicandum, quod melius & æquius eſt: cum poſſit forſitan & deterioris ſententia & multas, & majores in aliqua parte ſuperare.* Cato:

Utile conſilium Dominus ne deſpice ſervi,
Nullius ſenſum, ſi prodeſt, tempſeris unquam.

(n) *Nec quam multis*) Sic, ut conſultum tibi putes, ſi commiſeris te paucis. Quid enim, ſi pauci illi homines ſint improbi, maleq; tibi cupientes? Tiberium profecto callidiſſimum Principem unicus Sejanus tantum non dejecit a faſtigio imperatorio, cui ſe nimium crediderat. Adde Syr. c. 8. f.

(o) *Quod invenire poſſis*) Conſilio cogitationeq;. Bene autem hoc monet. Nam *quidam nimis magnum ſtudium multamq; operam in res obſcuras atq; difficiles conferunt, eaſdemq; non neceſſarias,* ait Cicero Offic. I.

(p) *Accipe*) h. e. diſce. Noſter vertit, *nim*, minus commode.

(q) *Altiori te rei ne imponas*) Eccleſ. 7. *Quid neceſſe eſt homini, majora ſe quærere?* Igitur cum neceſſe non ſit, recte ne quæſieris quidem. Cato:

Quod potes, id tentes, operis ne pondere preſſus,
Succumbat labor, & fruſtra tentata relinquas.

Ac

som tik åro ofhög iui tina makt/ ok tik år ey radelikt med fara. Thön år tigiande/ ther wunnen år/ ålla atrgang sa i sinom athåwom. Ta år ok best/ radelika fara ok tala.

XXIX. Ta mannenom wål gangr/ ta skal han sik swa koma/ som han se i högom wada. Ty at thet år want at wita/ huru wåruldin kan sik wid han skilia.

XXX. Um tu hawer mykin hug ok stadugan/ Ta ma tu liwa med mykle tröst/ fri/ ok gladr/ ok orädder. Hawer tu mykin hug stadugan/ ta skalt tu aldrei akta/ hwa tik

ponas,& in qua versari te(q) haud sit consultum. Tacendum ei, qui victus est, vel cœpta nequit expedire. Quare optimum moderate agere ac loqui.

XXIX. Cum homini alludit vitæ prosperitas, ita sese, (s) velut in periculo ingenti constitutus, retineat. Scitu namq; difficile est quam facile (t) quem deserant terrena.

XXX. Magnanimitas vero si insit multa tuo animo, (u) cum magna fiducia vives, liber, alacer, intrepidus. Si magnanimus fueris, (x) nunquam judicabis tibi con-

Ac profecto turpe, id suscipere agendum, quod perficere non possis; nam & imprudendentiam arguit, & temeritatem, & imbecillitatem, quæ omnia cum dedecore sunt conjuncta. Ut nil dicam de tempore, quod perit inutiliter, & sumptu, qui cum fructu nullo impenditur, & impedimento, quod per hoc melioribus & peritioribus injicitur. Quanquam autem hoc eveniat interdum in iis, qui ad ista compelluntur, ob benigniora aliorum de ipsis judicia, tamen nihil fœdius, quam cum inani gloriæ aut lucri studio ultro hæc aliqui affectant, neq; offerunt se modo, verum ingerunt, ac ut Noster ait, imponunt.

(r) *Haud sit consultum*) Propter periculum, quod sibi habet adjunctum, sive vitæ, sive famæ atq; fortunarum.

(s) *Cum homini*) Novum hoc est dogma, non cohærens cum superiori, ut cum eo connectendum haud fuerit in editione priori, a Buræo adornata.

(t) *Velut in periculo ingenti constitutus retineat*) Id est, cohibeat, coërceat se, ne sublatus illa fortunæ indulgentia longius currat, quam officium rectaq; ratio permittunt. Deniq; id agat, quod qui constitutus est in adversis, nihil fidat, nihil negligat vel contemnat, monito Terentiani ejus in Phormione: *Omnes, cum secundæ res sunt maxime, tum maxime meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant.* Seneca Ep. 79. *Hoc tene, hoc mo de, adversis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam quicquid potest facere, factura sit.*

(u) *Quem deserant terrena*) Ita ipse auctor. Intelligit autem ea, quæ habentur indulgentia fortunæ atq; sunt incerta & inconstantia.

(x) *Cum magna fiducia vives*) Quoniam timebis nihil. Nempe timemus ea, quæ majora nobis, & validiora. Magnanimo vero nihil magnum.

(y) *Nunquam judicabis tibi contumeliam fieri*) Seneca de Ira. III. c. 5. *Ut tela a duro resiliunt, & cum dolore cadentis solida feriuntur, ita nulla magnum animum injuria ad sensum sui adducit.*

Vindi-

tik försmailse gör/ ok tu ma sägia tinom owinom: Tu hawer mik änkte skadt/ utan tu hafde wilia mik skada ok genwärdo göra. Ok ta tu see/ at tu hawer wald um tin owin/ ta skal tik tikkia/ at tu hawi fulla hämd iwi han / at tu matte hämnas um tu wilde. Ok wit / at thet är digr ok hedrlik hämd/at tu förlatr owinom thera brut/ ta tu hawer wald ok ämne at hämnas äpte wilia tinom.

contumeliã fieri, inimicoque dices: non nocuisti mihi, sed animum nocendi habuisti. Quod si inimicum in potestate tua videris, (y) vindictam putabis, vindicare potuisse. Scito enim, magnum & honestum genus vindictæ esse, inimicis ignoscere delicta sua, cum habes facultatem vindictæ ac pœnæ sumendæ pro arbitratu tuo.

XXXI. Tu skalt ey gärna höra taslan ok amäle um annan/ hwat han är win/ älla owin.

XXXI. Susurros & sermones de aliis clancularios (z) ne libenter auscultes, (a) sive amici sint, sive inimici.

XXXII. Ok haf ey strid älla delo mote nakrõ med swik älla flärd: Ty at thet är thera sidr ok naturlik skipilse/ sum äro wanmäktuge.

*XXX*II. Cum nemine confligas dolo fraudeve: hæc enim decent eos natura sua, (b) qui sunt imbecilles.

XXXIII. Tu skalt ok warlika läggia

*XXX*III. (c) Caute quoque te peri-

(y) *Vindictam putabis, vindicare potuisse*) Seneca de Clem. 1. Cap. 21. ubi loquitur de Principe: *Uti animose debet munere Deorum, dandi auferendiq; vitam potens. Hoc arbitrium adeptus, ultionem implevit, perfecitq;, quantum vera pœnæ satis erat.* Eodem respectu Publius in sententiis:

Nocere posse, & nolle, laus amplissima est.

(z) *Ne libenter auscultes*) Quia primum indies evadent plures, qui sermones istiusmodi instituent, si intelligent te iis delectari. Deinde fies suspicax, & inquietus, multasq; formabis spes metusve, ubi nullæ sperandi metuendive existunt causæ. Postremo nullos habebis amicos, cum suspicax amare possit neminem, nec vicissim a quoquam amari.

(a) *Sive amici sint, sive inimici*) De quibus istiusmodi sermones ad te referuntur. Cum & inter amicos sæpe odia gignant, & inter inimicos spem omnis concordiæ intercipiant.

(b) *Qui sunt imbecilles*) Euripides in Bellerophonte, laudatus Stobæo serm. 8. *Dolos & obscuras fraudes ad usum minime virilem remedia mortales repererunt.* Saresberiensis IV. Polic. c. ult. *Dolus ex timiditatis imagine infirmitatis notam habet.*

(c) *Caute quoq; te periculis committas*) Committas te, cum sic necesse est, sed vt in iis verseris cum cautione. Nam qui temerarius & improvidus est in periculis, facilime in exitium incidit. Cornelius Nepos in Pelopida: *Nimia fiducia magnæ calamitati solet esse.*

Repr-

läggia tik i nokrom wada/ ok hwatswitna redas. Ty at then är gerna räddr/ sik wet brutlikan wara.

XXXIV. Wilt tu liwa med hofsämio/ ta skalt tu alt lata/ thet iwirmätes är/ ok späk tin lusta/ ok fylg ey tinne giri. Ok huxa med tik/ hwat tu torf til naturlik uphälde tins lifz/ ok ey hwat ofgiri ok ondr luste kräwer. Ok äst tu hofsamr i liwerne ok athäwom tinom/ ta latr tu tik nögia/ än tu hawer tina lifz tarwe. Ty at ha sik latr nögia at sinom tarwom/ han är rikr/ swasom han ware föddr med allom rikedome. Tu skalt ey fylgia alle tinne giri ok likamlikom lusta

periculis committas, & mediocriter timeas. Timidum namq; facit fere animum; (d) reprehensibilis vitæ conscientia.

XXXIV. Si vis continenter vivere, omnia superflua circumcide, & (e) in arctum desideria tua constringe, cupiditatesq; tuas vita. Considera tecum (f) quantum poscat natura ad sustentandam vitam, non quantum cupiditas & voluptas prava, exigat. Si fueris continens in vita tua, contentus eris (g) vitæ necessariis. Nam qui satis habet cum vitæ necessariis, (h) perinde dives est, ac si natus esset cum divitiis. Non obtemperare debes (i) desideriis tuis & corporis

(d) *Reprehensibilis vitæ conscientia*) Quippe quæ ostendit, quid vita istiusmodi mereatur, simulq; arguit, adesse, qui reposcat pœnam, eumq; nullis precibus minisve posse repelli. Democritus apud Stobæum ser. 96. *Omnes homines propter conscientiam male transactæ vitæ perpetuis perturbationibus & timoribus exagitantur.*

(e) *In arctum desideria tua constringe*) Hoc est, pauca desidera, sic enim paucis satisfacere desideriis illis poteris, & ita vives moderate. Seneca de Tranquillit. cap. 9. *Assvescamus a nobis removere pompam, & usus rerum, non ornamenta metiri. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, paupertatem æquis oculis adspicere, frugalitatem colere, & desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere.*

(f) *Quantum poscat natura*) Quoniam hoc est paucissimum. Sen. Ep. 17. *Natura minimum petit.* Lucanus:

Discite, quam parvo liceat producere vitam,
- - - - Et quantum natura petat.

(g) *Vitæ necessariis*] Seneca Ep. 17. *Sapiens non ultra necessaria sollicitus aut anxius ventri & scapulis suum reddet, & occupationes divitum, concursationesq; ad divitias euntium securus lætusq; ridebit.*

(h) *Perinde dives est*) Nec enim divitiæ in opibus, sed animo possidentis. Bene Apulejus in Apol. 1. *Is plurimum habebit, qui minimum desiderabit. Habebit enim quantum volet, qui volet minimum.* Et Socrates interrogatus, quomodo quis dives fieret, *si cupidinum*, inquit *inops.*

(i) *Desideriis tuis*) Illis non naturalibus; sunt enim & naturalia desideria, *quæ*, ut ait Seneca Ep. 21. *consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid, ut desinant.* At vero *voluptas non naturalis est, non necessaria: huic nihil debes,* teste eodem.

Ede

P

ſta/ ok läg alt thet af/ ther iwirmåtes är/ ok iwi naturalik tarf. Ät tik mättan/ ok ey fullan. Drick tik otyrſtan/ ok ey druknan. Tin föda ſe fangelik ok fögelik. Tu ſkalt ganga til tin mat/ ok ey til iwirmåtes luſta. Hungr ſkal wäkia tina goma/ ok ey mangahanda mat tåſia. Släk tin luſta med höwiſkom tingom/ ok lat tik ther at nögia/ um tu gitr han ſläkt.

ris voluptatibus, ſed rejicere, quæcunq; modum, & neceſſitates naturales excedunt. (k) Ede ad ſatietatem, (l) citra cruditatem. Bibe ad ſatietatem, citra ebrietatem. Victus tibi ſit parabilis, (m) non raritate notabilis; nec ad voluptatem, ſed ad cibum accedes. Palatum tuum (n) fames excitet, [o] nõ ſapores diverſimodi. Deſideria tua parvo & parabili ſatia, teque redde contentum, ſi ſatiaveris.

XXXV. Halt tik ey för mera man än tu äſt. Ok hawer tu litit til/ ta haf thet ey orenlika; ok huru litit tu hawer/ lif ther af gladr ok

XXXV. (p) Non majorem te reputes, quam qui es. Et pauca ſi habes, (q) ne immunda habeas; ac quantumvis pauca habeas, cum iis jucun-

(k) *Ede ad ſatietatem*) Hoc enim eſt, quod ſolum unicumq; natura deſiderat. Seneca Ep. 21. *Eſurio, edendum eſt. Utrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio, utrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea, quam multa nive cluſero, ut rigore reficeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, ſitim exſtingui.* Adde Ep. 4. & Conſol. ad Helviam cap. 9. Ergo recte & ipſe Ep. 8. *Cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat.* Et Muſonius: *edendum, ut vivamus, non ut voluptuemur.*

(l) *Citra Cruditatem*) Quæ fere cum ex variis, tum ex nimiis cibis. Vide Senec. Ep. 89.

(m) *Non raritate notabilis*) Quod luxurioſis eſt in uſu. Seneca in Conſol. ad Helu. c. 9. *Undiq; convehunt omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab ultimo portatur* Oceano. *Vomunt ut edant; edunt ut vomant, & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur.*

(n) *Fames excitet*) Quæ veteri dicto condimentum optimum. Senec. Ep. 119. *Fames mihi commendabit, quodcunq; comprehendero. Nihil contemnit eſuriens.* Item poſt: *Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt; quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoq; eſuriat, quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat.*

(o) *Non ſapores diverſimodi*) Qui ſoli Stomachum faſtidientem poſſunt erigere.

(p) *Non majorem te*) Quoniam hoc & ſtulti eſt, & vaniſſime elati.

(q) *Ne immunda habeas*) Nempe *contra naturam eſt, faciles odiſſe munditias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum vilibus uti, ſed tetris & horridis*, ait Seneca Ep. 5. Igitur & Cicero Off. 1. *Adhibenda eſt munditia, non odioſa neq; exquiſita nimis, tantum qui fugiat agreſtem & inhumanam negligentiam.* Bene *inhumanam* nominat hanc negligentiam, quia homini repugnat, quem natura condidit non ſordidum, ſed elegantem atq; mundum. Seneca iterum Ep. 92. *Munda veſtis electio appetenda eſt homini. Natura enim homo mundum & elegans animal eſt.*

Nec

ok ofôrgiande. Ok lasta ey thet tu hawer/ok halt ey fôrmykit thet annars âr. Fly alt thet orenlikt âr ok oqwâmelikt/ ok tro/ at alt âr tolande/ utan fyliskia ok oren liknadr. Halt tik af fulum ordom/ ty at thôn gôra man ledan ok osidugan. Ok tala thet sum hôwist ok tarflikt âr/ok nokro sâte. Ok blânda stundom skâmtan med alwore time/ ok tho fôgelika/ utan mans bliugd ok atlôge. Tu skalt flya ofmykin ok ofôgelikan latr/ty at han gôr

jucunde tranquilleque vivas. (r) Nec tua defleas, (s) nec aliena mireris. Turpia omnia fugito, (t) omniaque tolerabilia, præter turpitudinem crede. (u) A verbis quoque turpibus abstineto, (x) quia homines fœdos atque impudentes faciunt. Sermones profer utiles, & honestos, & convenientes. (y) Misce interdum seriis jocos, sed temperatos, & sine detrimento verecundiæ, aut cujusquam irrisione. Nimias & (z) immodi-

(r) *Nec tua defleas*) Tanquam levia & exigua, sicut vulgo tamen solet fieri: & hoc eo maxime, quod sua nemo recte æstimat. *Cupiditas felicitatem suam non intelligit, quia non unde venerit, respicit, sed quo tendat.*

(s) *Nec aliena mireris*) Tanquam magna, multumq; ea superantia, quæ a te possidentur. Quod ipsum quoq; frequentissimum. Queruli sunt homines, omnesq; alios beatiores putant. *Aliena nobis, nostra plus aliis placent*, ait Publius.

(t) *Omniaq; tolerabilia, præter turpitudinem*) Quoniam hæc sola vere mala, vel saltem maxime mala. Cicero in Off. *Nullum est majus malum turpitudine, quæ si in deformitate corporis habeat aliquid offensionis, quanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet videri.* Cum ergo turpitudo malum maximum, quicquid alias est malum, minus erit, ac iccirco eligendum potius, ac subeundum citius. Versus vetus Publii:

Tolerabilius est mori jubere, quam male vivere.

Ambrosius III. Off. c. 5. *Vir sapiens si periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium: eligeret tamen magis salutis periculum, ut vacaret flagitio, quam flagitium, quo sibi regnum pararet.*

(u) *A verbis quoq; turpibus*) Charondas apud Stobæum in Proemio legum: *Turpia nemo loquatur.* Cicero de Off. 1. *Nos naturam sequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipsa oculorum auriumq; comprobatione, fugiamus.* Fabius VI. Or. 3. *Obscœnitas non a verbis tantum abesse debet, sed etiam a significatione.*

(x) *Quia homines fœdos*) Musonius apud Stobæum. *Fons & origo male vivendi, non refugere obscœna & turpia loqui.* Plutarchus in de audiendis Poëtis: *Sermones de rebus inhonestis faciunt ad corrumpendos mores, efficiuntq; vitam effœminatam, & viros luxum, mollitiem, consvetudinemq; mulierum amantes.* Nec obscura caussa. Transit postremo in animum, quod auribus frequenter est haustum, sed nec delectari potest sermone obscœno, cujus mens ab obscœnitate omni aliena, cum plerumq; index mentis sermo esse consveverit.

(y) *Misce interdum seriis jocos*) Aristoteles IV. Eth. c. 14. *Cum sit in vita suus etiam requieti locus, atq; in hac temporis aliquid cum ludo & joco ponere liceat, hic quoq; videtur communicatio quædam sermonis apta & concinna consistere.* Cicero de Off. 1. *Sit igitur sermo lenis, minimeq; pertinax, insit in eo lepos.*

(z) *Immodicas gesticulationes*) Cic. Off. 1. *Et a forma removeatur omnis viro non dignus ornatus, & huic simile vitium in gestu motuq; caveatur. Nam & palæstrici motus sæpe sunt odiosiores, & hi-*

gör man otikkan/ ok i sidom omanlikan.

XXXVI. Tm skämtan ok röst se utan al osögelik ord. Glädz hwarn tima tu äst otäkker ondom mannom/ ok olydr thera athäwom; ok ä ta onde män lasta tik/ halt thet tik för digert lof. Köp änxings mans winskap med thy/at tu flikre älla fagert late före hanom/ um tu hawer annat i tinom hug ok wilia. Fly alt thet lastlikt är/ ok hör ey gerna annars mans laste/ok spyr ey äpte thöm. Um tu näpse älla snybbe nokrom för odygde hans/ ta gör thet med howe ok fullan kärlek. Ta nokor tala/

modicas gesticulationes fuge, ingratos enim faciunt, & mores masculos corrumpunt.

XXXVI. Sales tui sint sine dente. Lætus esto, [a] quoties displices malis, & dissimilis es moribus eorum; & malorum de te existimationes malas, multam tui laudationem puta. Nullius [b] amicitiam per assentationem, dissentientem a tuo animo mercare. Esto vitiorum fugax ipse, aliorum vero (c) neq; auscultator pronus, neq; curiosus scrutator. Si quem propter vitia [d] reprehendes, moderate illud facies & cum charitate. [e] Dicentem tacitus audi. Re- In

& histrionum nonnulli gestus ineptiis non vacant, & in utroq; genere quæ sunt recta & simplicia, laudantur.

(a) *Quoties displices malis*) Quoniam sic apparebit ea te facere, quæ ipsis sunt ingrata, hoc est bona. Saresber. VIII. c. 14. *Refert plurimum, quis, cui, & unde placeas. Nec est ab eo laudari gloriosum, cujus familiaritas ignominiam redolet.* Cæterum in Svetico est olydr/ quod significat *inobediens.* Licet autem expositionem admittat, mallem ego tamen scribere olijker/ propter textum latinum Martini. Neq; nostrum aliter scripsisse censeo.

(b) *Amicitiam per assentationem*] Primum quia turpis omnis assentatio, & veritati inimica. Deinde quia servilis & indigna libero ac generoso animo. Denique quia per assentationem parta amicitia, nec vera esse potest, nec durabilis, quia nullo solido est subnixa fundamento. Cicero de Amic. *Sic habendum est, nullam in amicitiis pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam, assentationem. Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atq; fallacium, ad voluntatem loquentium omnia.*

(c) *Neq; auscultator pronus*) Thucyd. *Non decet calumnias neq; aliis narrare, neq; audiendo suscipere.* Publius ajebat olim:

Difficilem oportet aurem habere ad crimina.

[d] *Reprehendes moderate*] Ne tam per iram, quam rationem facere videaris. Cicero Off. I. *Magna ex parte clementi castigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, ut severitas adhibeatur, & contumelia repellatur.*

[e] *Dicentem tacitus audi*] Quia nisi hoc feceris, ne audire quidem alterum poteris. Habent præterea interpellationes crebræ nescio quid iniqui in se, derogantq; aliis, quod natura concessit, quæ jus loquendi tribuit omnibus. Ideo & in libro sapientiæ: *Ne respondeas, priusquam audieris, & in alterius sermonem verbum nullum interjice.*

[f] *Facile responde*] Hoc est, sine mora, sine tristitia vel arrogantia, contra quam superbi ac inciviles faciunt. Cum præsertim hoc exigat æquitas, usúsq; svadeat, cum facili-

la/ ta tijg ok hör han. Ok spyr no⸗ for nk at nokro/ ta swara hanom blidlika. Trät ey gärna/ ty at ther kombr giärna missämia ok o⸗ winskapr. Ok ta tu tala gladr älla wredr/ ta göm at tu hawi ey undrläte i röst älla athäwom ti⸗ nom. Ok war stadugr i ordom tinom/ ok ey enträten.

XXXVII. Hwar tu umgangr med iämningom tinom/ älla min⸗ nom mannom/ ta försma ängin med högmode/älla underlatom ti⸗ nom. Ok liwer tu rättelika/ ta torf tu ey rädas iwirmän tina. Tu skalt ey förgäta androm wirdning göra/ ok änga wirdning af an⸗ drom bedas/ med ordom älla at⸗ hä⸗

quirenti (f) facile responde. (g) In jurgia ne sis promptus, inde namq; discordia plurimum & inimicitia oriuntur. Quoties loqueris sive hilarior, sive commotior, observa, (h) ne speciem indecoram præferas in verbis sive vultu. Constans quoq; sis in sermone tuo, non pertinax.

XXXVII. Eorum, quibuscum versaris, sive pares sint, sive inferiores, neminem (i) per superbiam vel arrogantiam contemne. Si recte vixeris, (k) ne superiores quidem metues. (l) In reddendo officio ne sis negligens, in exigendo eo ab aliis ne sis durus sive verbis, sive factis. (m) Cunctis esto

cilitas hæc animos hominum mirifice cum oblectet, tum conciliet. Cic. II. Off. *Difficile dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasq; sermonis.*

(g) *In jurgia ne sis promptus*) Syrac. c. 27. *Abstine te a lite, & minues peccata. Homo enim iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.*

(h) *Ne speciem indecoram*) Per effusum risum, exultationemve intemperatam in hilaritate, aut per oculorum torvitatem, oris dentiumve compressionem, & similia in ira. Cicero de Off. I. *Motibus animi nimiis rationi non obtemperantibus sermo debet vacare, ne aut ira exsistat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut quid tale appareant.*

(i) *Per superbiam vel arrogantiam contemne*) Non modo, quia inhonestum, sed & quia intutum, cum gignat odium, quod fere ultionem meditatur. Nec est, ut inferiores putes, & sic impune lædi arbitreris. Quando nihil est tam magnum, cui non sit periculum etiam ab invalido. Est ergo & inter monita Catonis: *minorem te ne contempseris.*

(k) *Ne superiores quidem metues*) Quia nulla metuendi erit caussa. Metuuntur enim superiores, propter potestatem: at ea bonis est solatio, malis formidini, quia malis affert supplicia, bonis præmia, vel certe securitatem.

(l) *In reddendo officio ne sis negligens*) Verba ipsa sunt Martini, sicut cætera totius hujus loci. At pro eo Svetica sic sonant, *ne oblivíscere aliis præstare honorem*, quod ignoro, an voluerit Martinus. Certe *officium* non satis exprimit vox wirdning. Hoc volebat potius, quemlibet officium sibi præstitum grata officii relatione debere compensare, nec tamen ab aliis hanc gratiam acerbe exigere.

(m) *Cunctis esto benignus*) Hoc est, facilis ad præstanda, quæ ipsis esse grata possunt &

häwom. War allom blidr/ ok än-gom ofmykit til latugr/ ok ſam he-melikr. War hardare i dome/ än i Ordom tinom. War miskund-ſambr i ordom ok athäwom/ ok ey grymbr.

XXXVIII. Tu ſkalt ey lowa tik ſielwan/ ok roſa ſielwer af gernin-gom ok dygdom tinom/ ok ey aſun-na androm lof ellr goda frägd/ firi goda

eſto benignus, (n) nemini blan-dus, (o) pauciſq; familiaris. (p) Severior in judicio, quam in ſer-mone tuo. (q) Cultor clementiæ in verbis opereque, ſævitiæ dete-ſtator.

XXXVIII. (r) Ne teipſum lau-des, aut facta virtuteſque tuas præ-dices, (ſ) neque gloriæ invideas alterius, ob res bene honeſteq; ab eo

& utilia. Sic enim puto, locum hunc intelligendum. Nam de affabilitate ſupra mo-nuerat. Cato:

Si potes, ignotis etiam prodeſſe memento:
Utilius regno, meritis acquirere amicos.

(n) *Nemini Blandus*) Sic, ut quidvis facias placendi gratia; ita enim intelligere malo Sveticum tillatugr/ quam ut explicat Bureus, cui ſignificat *moleſtum*. Nempe tillatugr is eſt, qui permittit cuncta fieri, quo alterum ſervet amicum benevolum: licet pra-vum eſſe ſentiat ac turpe, quod eſt non amici veri, ſed perverſi adulatoris. Plutarchum vide in egregio libello de diſcrimine Adulatoris & amici.

(o) *Paucisq; familiaris*) Ne per hanc familiaritatem fidas aliis, per quæ de-inde ipſi perdant te, vel certe in metu perpetuo, atq; ſic obſequio teneant. Dion a-pud Stobæum: *Recte ſcripſit hujus verſus auctor: Eſto ſobrius ac memento nulli temere cre-dere.*

(p) *Severior in judicio, quam in ſermone*) cum humanitas ſermonis ſeveritatem ju-dicii mitiget ac leniat, minuſq; faciat ingratam.

(q) *Cultor clementiæ*) Quia proprium hominis, mitem ac humanum eſſe. Sen. II de Clem. 5. *Eſt clementia omnibus hominibus ſecundum naturam.* Contra *crudelitas minime hu-manum malum eſt, indignum tam miti animo,* ait idem I. de Clem. c. 24.

(r) *Ne te ipſum laudes*) Cicero de Off. I. *Deforme etiam eſt de ſe ipſo prædicare.* Epi-ctetus: *Abſit propriorum facinorum aut periculorum commemoratio.* Cato:

Nec te collaudes, nec te culpaveris ipſe,
Hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis.

Adde Plutarchum in peculiari opuſculo de laude ſui. Et eſt ratio manifeſta, quoniam qui ſe laudat, ſibi ipſi præbet teſtimonium, quod non poteſt non ſuſpectum eſſe: quia nemo non benignus rerum ſuarum æſtimator, amorq; ſui omnes fere decipit. Sed & laudando ſeſe, alios arguere videtur vel inſcitiæ, quod virtutes meritaq; ejus neſciant, ignorentve ex condigno æſtimare; vel invidiæ, quod honorem eis debitum præſtare nolint. Quæ res utraq; odium habet non exiguum. Deniq; ſtoliditatis nota eſt; i-taq; deridetur. Publius: *Qui ſe ipſum laudat, cito deriſorem invenit.*

(ſ) *Neq; gloriæ invideas alterius*) Quoniam qui hoc facit, inimicum ſe oſtendit ju-ſtitiæ, cujus munus, honorare viros bonos & virtute præditos. Nec juſtitiæ ſolum, ſed & patriæ ac reipublicæ, quæ oppreſſo per invidiam hoc munere juſtitiæ deſtitue-tur viris iſtiuſmodi, qui honorem gloriamq; merentur. Bene Apollonius: *Nemini invidendum, boni enim bona fortuna digni ſunt, mali vero in eadem male vivunt.*

Cri-

goda gårninga ok dygdelik athåwe hans. Tu skalt ey wara mykit troen i tidindom um ofrågd annars/ ty at then fôres optare med afund ok ilwilia / ån med råtte sannind. War seen til Wrede/ och skynt til nåda. War stadugr i genwårdo/ ok ôdmiukr/ ta tik alt wål

eo gestas. (t) Criminationes aliorum haud facile credas, (u) sæpius per invidiam odiumq; proferuntur, quam ex veritate. (x) Ad iram tardus sis, (y) ad misericordiam pronus. (z) In adversis firmus, (a) in prosperis humilis. (b) Rari

(t) *Criminationes aliorum*) Habes integrum Luciani libellum de non temere credendo calumniæ, quem vide.

(u) *Sæpius per invidiam odiumq;*) Ut necesse sit iniqvum vel esse, vel fieri, qui cito eis credit. Herodotus optime lib. VII. *Calumnia res est gravissima, in qua duo sunt, qui injuriam faciunt, unus qui patitur. Calumniator enim injuriam facit, non præsentem accusans: & similiter qui accusanti fidem habet, antequam vere rem cognoscat. Qui autem abest, injuriam patitur, tum a calumniatore, tum ab illo, qui ipsum aures calumnianti præbens pro malo reputat.* Nec volebat aliud Menander, quando de eo, qui criminatori facilem adhibet fidem: *Quisquis est, qui calumniis statim fidem adhibet, aut moribus improbis præditus est, aut ingenium prorsus habet puerile.*

(x) *Ad iram tardus sis*) Eccles. c. 7. *Ne sis velox ad irascendum.* Ratio: *quia ira in sinu stulti requiescit.* Rationem eandem ita explicat Philemon apud Stobæum. *Insanimus omnes, cum irascimur.* Horatius 1. Ep. 2. *Ira furor brevis est.*

(y) *Ad misericordiam pronus*) Primum propter humanitatem ipsam, & naturam, quæ nos voluit misericordes esse. Hildeberrus Cœnoman. Ep. 23. *Nescire misereri, cum feris est habere commercium.* Deinde propter rerum humanarum incertitudinem. Bene Lactantius: *In multis casibus & incommodis fragilitas nostra subjecta est. Speras tibi accidere posse, quod alteri accidit. Ita demum excitaberis ad opem ferendam, si sumseris ejus animum, qui opem tuam in malis constitutus implorat.*

(z) *In adversis firmus*) Quia *fortis animi & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu dejici,* ait Cicero Offic. 1. Columella 1. c. 3, *Sapientis est, fortuitos casus magno animo sustinere.*

(a) *In prosperis humilis*) Sic Martinus. Intelligit autem virtutem superbiæ adversam, id est modestiam. Moderate ferri vult fortunam secundam, exemplo Corbulonis apud Tac. An. XV. c. 5. qui *quamvis secundis rebus, moderandum fortunæ ratus est.* Claudianus de Probo in Prob. & Olyb.

- - - Nunquam levantibus alte
Intumuit rebus: sed mens circumflua luxu
Noverat intactum vitio servare rigorem.

(b) *Rari sis ipse sermonis*) Epictetus: *Silentium ut plurimum servandum, aut necessaria dicenda, idq; paucis.* Cato:

Virtutem primam esse puta compescere linguam,
Proximus ille Deo, qui scit ratione tacere.

Cur autem Deo proximus? quoniam & Deus amat, servatq; silentium, quod ostendi integra oratione de silentio non ita pridem habita. Parer Telemachi apud Homerum, ad Telemachum: *Tace animumq; contine, nec interrogaveris, hic enim mos est divorum cælicolarum.* Ergo dignum summis etiam silentium. Neq; caret auctoritate, ex eadem caussa. Chares apud Stobæum: *Linguam ubiq; temperare coneris, nam cum seni tum juveni hoc*

mál gangr. Tala ſatt / ok war tulummodugr i annors ordom.

XXXIX. Rátwiſa ár naturlik ſkipilſe i manſens hug ok wilia / ſunnen til hielp ok ſamband manna ſamwaru.

XXXX. Wilt tu wara rátwis / ta ſkalt tu förſt álſka Gud / at tu mage álſkas af hanom. Ta álſka tu Gud / ta tu fylgia hans wilia ok radom / ok har tu thes hug ok wilia / ok fullkonma thet med gárningom tinom / at tu ſee allom til hielp ok tröſt / ok ángom til ſkada. Ta áſt tu rátwis man / och halda

Rari ſis ipſe ſermonis, ſed (c) patiens loquentium.

XXXIX. Juſtitia conventio eſt naturæ in animo voluntateq; humana, inventa in adjutorium & conſociationem multorum.

XXXX. Si juſtitiam ſectari deſideras, (d) Deum prius ama, ut ameris a Deo. Ita vero (e) Deum amabis, ſi ejus ſectaris voluntatem & conſilia, ipſaque proſequeris ſtudioſe, factiſque tuis referes, ut (f) proſis omnibus, noceas nemini. Tunc juſtus eris, juſtumque ha-

hoc conciliat honorem. Adde, quod ejuſmodi ſilentium prudentiæ ſit nota. Siracid. c. 20. *Eſt tacens, qui invenitur ſapiens.* Et Apollonius: *Eſt viri plane rudis, ſtolidiq; non poſſe tacere, ſed quæ non decet, efferre.* Bene Nicoſtratus: *Si continue, & multa, & celeriter loqui ſignum eſſet prudentiæ, tum hirundines dicerentur multo ſapientiores vobis.* Poſtremo:

\- - - - *Nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum,*

uti ait Cato. Ergo Epictetus: *In omni negocio nihil adeo proſpicere debes, quam ut tutum ſecurumq; ſit, quod agis. Eſt autem tutius tacere, quam loqui.*

(c) *Patiens loquentium*) Cleobulus unus ex ſeptem ſapientibus pene ſimiliter: *Libenter audire oportet.* Sed addit: *non quævis tamen temere.* Scilicet inepta, ſtolida, prava, turpia, ſcelerata multi loqvuntur, quæ bonus ſapienſve nemo patienter audire vel poteſt, vel debet, ſicut ſupra quoq; innuebat Noſter. Ergo non de his, ſed aliis monitum accipiendum. Atq; ita & Syrac. c. 32. *Audi tacens, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.*

(d) *Deum prius ama*) Igitur amare Deum, pars eſt juſtitiæ, neq; pars tantum, ſed principium & origo. Vere prudenterq; Lactantius lib. VI. c. 9. Poſt aliquammulta de Jure Naturæ: *Hujus legis* (Naturæ) *caput primum eſt, ipſum* Deum *noſſe, ſoli obtemperare, ſolum colere. Non poteſt enim rationem hominis obtinere, qui parentem animæ ſuæ, Deum neſcit.* Conſentit Ariſtoteles, quando ita habet in libello de virtutibus apud Stobæum: *Eſt autem prima juſtitiarum adverſus Deos.* Sed de hac re amplius agemus in noſtris ad Sciagraphiam Juris Naturæ annotationibus.

(e) *Deum amabis, ſi ejus ſectaris voluntatem*) Seu, quod idem eſt, cuſtodies juſtitiam, & vitia malaq; omnia fugies. Hermes ad filium: *Cultus Dei unus eſt, malum non eſſe.* Seneca Ep. 96. *Satis Deum coluit, quisquis imitatus eſt.*

(f) *Proſis omnibus, noceas nemini*) Cicero, & ex eo Lactant. lib. VI. c. 18. *Si quis voluerit animi ſui complicatam notionem evolvere, jam ſe ipſe doceat, eum virum bonum eſſe, qui proſit, quibus poſſit, noceat nemini.* Ubi pro eo, quod Noſter habet *omnibus*, ponit, *quibus poſſit.* Atq; ita illud *omnibus* intelligendum eſt. Sed poſt illud, *noceat nemini*, Tullius addit, *niſi laceſſitus injuria*, quod Lactantius carpit, citra cauſſam ſufficientem, credo, ut expo-
no

halda mån tik fire råtwisan / ok fylgia tinom athåwom / ok ålska tik ok hedra med alle makt sinne. Ok um tu wilt råtwis wara / tå skalt tu ey at enast ångom skada gåra / utan tu skalt ok wårna ok fôrbiuda / at ångin androm skada gôri. Ty at thet år ey ful råtwisa / ey androm skada gôra / utan thet år ett afhald / ey gôra thet oråt ok oloflikt år: Utan thet år ful råtwisa hawa fullan hug ok wilia ångom skada / ok warna / at ångin androm oråt ålla skada gôra. Ok hwa sum androm gôr skada ok oråt / ta råtte

habebunt te omnes, (g) sequentur, diligent, ac observabunt totis viribus suis. Si vis esse justus, non solum ipse nocebis nemini, sed & (h) ut nocere quisquam possit aliis, prohibebis. Nam nocere nihil aliis, non est perfecta justitia, sed abstinere ab eo, quod iniquum est aut inhonestum: Verum illa perfecta est justitia, (i) ne velle quidem nocere cuiquam, dareque operam, ne quis aliis afferre injuriam aut nocere queat. Denique si quis nocuerit aliis, vel attulerit injuriam, (k) totis eam vindica viribus

no amplius in Notis ad Officia Ciceronis. De eodem studio juvandi alios ex justitiæ præscripto Seneca Ep. 96. *Natura æquum justumq; composuit, ex illius constitutione miserius est nocere, quam lædi, ex illius imperio paratæ sunt juvantis manus.*

(g) *Sequentur, diligent, ac observabunt*) Plutarch. in Polit. *Hominem homini obsequentem ultro cicuremq; nihil aliud fecit, quam fides benevolentiæ, integritatisq; ac justitiæ opinio.* Cicero de Off. II. *Tria, quæ proposita sunt ad gloriam, omnia justitia conficit; & benevolentiam, quod prodesse vult plurimis, & ob eandem caussam fidem & admirationem, quod eas res spernit & negligit, ad quas plerïq; inflammati aviditate rapiuntur.* Adde cætera, in quibus docet, reges ipsos ob virtutem istam captos ultro ab hominibus, & ad imperium admotos. Nempe *justis & fidis hominibus, id est bonis, ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis, injuriæq; suspicio. Itaq; his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissime committi arbitramur,* ait idem paulo ante allata verba.

(h) *Ut nocere quisquam possit aliis*) Ita Procopius Persic. II. *Non statim justus est, qui injuriam nulli fecit, nisi & eo sit animo, ut tutetur sibi commissos adversus alienas injurias.* Ergo Plato V. de Leg. *Honorandus est, qui nemini infert injuriam. Qui vero nec alios id facere patitur, duplici honore, imo etiam majore dignus est.* At vero contra, ut ait Ambrosius lib. I. Off. 36. *Qui non repellit a socio injuriam, si potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit.* Atq; ita Cicero. Unde plane intelligitur, teneri quemlibet non modo se, sed & alios tueri ab injuria, *si* tamen *possit*, ut Ambrosius & Cicero ajebant. Quod quo modo debeat intelligi, docebit Grotius II. de Jure Bel. & Pac. cap. 15.

(i) *Ne velle quidem nocere*) Quoniam qui vult, & nocendi habet animum, quantum in se est, nocuit: *& injuriam qui facturus est, jam facit,* ait Seneca l. de Ira. 3. Ergo recte Noster, & Democritus apud Stobæum: *Bonum est, non injuriam non facere, sed ne velle quidem.* Philemon apud eundem: *Vir justus est, non qui non facit injuriam, sed qui cum possit injuriam facere, non vult tamen.*

(k) *Totis eam vindica viribus*) Quantum quidem per leges publicas, caussasq; alias concessum est. Rationem tradit Publius, quando eleganter ait:
Qui dubitat ulcisci, improbos plures facit.

Dat

te thet med fullan hand / ok byria råtwiſe af ſielwom tik. Afhånd ångom thet hans år; ok thet nokrom år afhånt / lat han thet med råt ater ſa; ok nåſs ſwa röwarom / ok ilgerninges mannom / at andre mage rådas / ok wider ſee ther thylika gårninga göra. Ok ſåt ångi urſåkt / utan tu fullelika förſtande ſannind / ok af hwat wilia hwatna giort år. Ok gör tu ſwa / ta ma tu ſikr wara / ok gladelika lifwa / ok ſikrlika tina åndalykt bida.

XXXXI. Nu ſix af thöm dygdom / ther kununga ok höſdinga ſkulu enkannelika hawa / the thr råtlika wilia ſinom waldom ſtyra / ſwa at the hawi ſielwe lof ok åro / ok thera land ok almoge hawi frid ok

ribus, (l) & a (m) te ipſo juſtitiam primum exige. (n) Nemini ſuum auferas; (o) aliis ablata juſte reſtituas; raptores & maleficos ita caſtiges, ut alii ſimilia patrare timeant. Nil excuſa, niſi (p) veritatem plene, voluntatemq́;, unde provenit, intellexeris. Hæc ſi curaveris, ſecurus lætuſq́; ages, intrepiduſq́; curſus tui finem expectabis.

XXXXI. Nunc loquemur de iis virtutibus, quibus Reges (q) Principeſq́; ſeorſum præditos eſſe oportet, qui recte uti volent potentia ſua, ſic ut ipſi capiant inde laudem decuſq́;, regioneſq́; ipſorum

Dat nempe animum peccandi peccatorum impunitas, vel ut dictum habet vetus: *Impunitas, delictorum nutricula eſt.* Ergo, quantum poteſt fieri, æquumq́; eſt, delicta vindicanda. Cum præſertim altera accedat ratio, ſalus ſcilicet bonorum. Nam ut idem ait Publius

Bonis nocet, quisquis pepercit malis.

(l) *Et a te ipſo juſtitiam primum exige*) Cum quia hinc cognoſcitur, æquum eſſe, quod ab aliis deſideramus, tum quia hoc exemplo ſtimulus additur aliis, ad ſeriam imitationem.

(m) *A te ipſo juſtitiam primum*) Gregor. Rom. in Job. lib. XIV. c. 15. *Ordo erectionis in bono, ut primum contra nos, tum contra alios erigamur.* Nempe ſpeciem iniqui habet, exigere ab alio, quod facere ipſe negligis, aut non vis.

(n) *Nemini ſuum auferas*) Quocunq́; id fiat modo, ſive per vim, ſive dolo. Cicero de Offic. III. *Naturæ rationi, quæ eſt lex divina & humana, parere qui velit, nunquam committet, ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat.* Vide totum locum.

(o) *Aliis ablata juſte reſtituas*) Etiamſi tu non abſtuleris, ſed quocunq́; modo poſſis efficere, ut ſuum recipiant. Eſt enim regula generalis juſtitiæ, quæ jubet ſuum reddere cuiq́;. Verſus vetus ita habet: *Suum tribuere cuiq;, tota eſt æquitas.*

(p) *Veritatem plenè voluntatemq;*) Multa nempe aliter narrantur, quam facta ſunt: multa, quæ facta ſunt, alio facta animo dicuntur, quando homines ſunt callidi ad obtegenda ſua vitia.

(q) *Principeſq; ſeorſum præditos*) Prout nempe ſunt reges principeſq́;, & ad hoc officium rite explendum propriis & peculiaribus quibuſdam opus habent virtutibus, non ſolum homines. Auguſtinus in Epiſt. ad Bonif. *Aliter Rex ſervit Domino, quia homo* eſt

ok frelſe/ ok fullan hugnad. Thet är thön ſtörſte ok höxte dygd kunungr ſkal hawa witra förhuxan i athäwom ſinom/ ok thet är thön dygd / ther radr allom androm dygdom/ ok ſtyre til thet got är.

rum ac cives verſentur in tranquillitate, ſecuritateq;, ac jucunditate perfecta. Prima & (r) præcipua Regis virtus eſt prudentia in actionibus,& hæc eſt (ſ) virtus, quæ cunctis imperat cæteris, dirigitque ad id, quod eſt bonum.

XXXXII. Nu then dygd wi kallom witra förhuxan i athäwom/ thet är wit ok god ſkipelſe i manſens hug ok wilia/ ok i hans förſtandilſom / thön ther rättar ok ſtyrer allom hans athäwom til thet got ok dygdelikit är.

XXXXII. Eſt autem virtus, quam prudentiam vocamus, ſapiens & bona animi & voluntatis humanæ conſtitutio, intellectuſq;, quæ ducit dirigitq; omnes hominis actiones (t) ad bonum honeſtumque.

XXXXIII. Nu är triggiahanda got/ thr manzens hugr ok hierta ſtar äpte: thet är/ got luſtelikt/ got tarflikt/ ok got ärlikt.

XXXXIII. (u) Bona porro ſunt triplicia, quæ toto animo pectoreq; homo quærit ac deſiderat: bonum jucundum, bonum utile, ac bonum honeſtum.

XXXXIV. Nu til hwilkit thera i manſens hug faldr/ ta ma han ſik förgripa ok wildrfara/ um han hawer änkte/ thet hanom ma rätlika ſtyra til thet got/ han hawa wil.
Nu

XXXXIV. Quodcunque horum homo appetat, labi errareque poteſt, niſi habet, quo regatur, ducaturque ad bonum illud, quod deſiderat.
Id

eſt, aliter quia Rex eſt. Quia homo, ſervit, vivendo fideliter: quia Rex eſt, ſervit, leges juſta præcipientes, & contraria prohibentes convenienti vigore ſanciendo.

(r) *Præcipua regis virtus eſt prudentia*) Quoniam hac præcipue regit, hoc eſt nomini ac muneri ſuo ſatisfacit. Ariſtot. III. Pol. 3. *Prudentia ſola virtus eſt ejus, qui imperat, propria.* Bene igitur Plato in Lachete: *Convenit, ut is, qui res maximas regit, plurima ſit prudentia præditus.*

(ſ) *Virtus, quæ cunctis imperat*) Moralibus virtutibus videlicet, cum in mediocritate conſiſtant, quam definit unica prudentia, ſicut recte docet Ariſtoteles in Nicomachicis. Jamblichus apud Stobæum: *Prudentia virtutum princeps eſt, reliquisq; omnibus utitur, atq; ipſarum ordinem, modum, & occaſionem in præſentia, tanquam oculus quidam mentis undeq; lucidiſſimus oſtendit.* Anonymus Chriſtianus de virtute: *Quemadmodum architectus his, qui ſub eo ſunt, miniſtris, modos ædificationis cum imperio & inſtructione præſcribit: ita etiam prudentia, quæ cæteris præeſt virtutibus, imperat iisdem quæ facere eas oportet.* Adde Ariſt. I. Mag. Mor. c. 35. & VI. Nicom. c. 11.

(t) *Ad bonum honeſtumq;*) Convenit Ariſtoteles I. Mag. Moral. c. 35. ubi ait: *Proinde fuerit prudentia eligendi & agendi, quæ in noſtra poteſtate ſunt, habitus, tendente ad commodum ipſa quoq; actione.*

(u) *Bona porro ſunt triplicia*) Stobæus in Eclogis Ethicis, ubi agit de ſententiis Peripateticorum: *Dividitur bonum in honeſtum, utile, & jucundum.*

XXXXV. Nu är thet thön dygd / ther wi kallom witra förhuran / ther hans hug ok athäwe ma rätlika styra med dygd ok skiälum / til thet got / han hawa wil.

XXXXV. Id autem nil est aliud, quam virtus, quæ nobis dicitur prudentia, qua dirigi animus ipsius actionesque possunt per virtutem rationemque ad id bonum, quod appetit.

XXXXVI. Nu är thet Kununglik ära / at han se witir / ok hawi witra förhuran / i allom sinom athäwom / ok mäst til triggiahanda saka / the kununga mäst tilhöra.

XXXXVI. Ergo Regi est decorum, ut sit prudens, prudenterque versetur in omnibus negotiis suis, præcipue vero tribus, quæ propius ad ipsum spectant.

XXXXVII. Han skal först hura ok warna / at han se rättr kunungur / ey at enast at namneno / utan ok med allom kununglikom athäwom. Ty at hwilkin kunungr ey är witur / ok ey hawär witra förhuran / han är ey sanlika kunungur / utan at ensamno namneno. Ty at swa säger wise mästaren Aristoteles: The äru witre ok snille / thr

XXXXVII. Primum prudens esse debet, (x) ut sit verus Rex, non titulo solum, sed & factis suis omnibus. Nam quicunq; Rex non est providus, & prudentiâ destituitur, non est Rex verus, sed solo vocabulo. Sic enim ait (y) Aristoteles Philosophus: Illi sunt prudentes, qui se aliosq; recte pos-

(x) U*t sit verus rex*) Hoc est, non per alios, sed ipse revera regat. Nam si sola est prudentia, quæ regit, regere utiq; non potest, qui est ea destitutus. Quomodo Claudius servorum suorum servus, quippe *cui non judicium, non odium erat, nisi indita & jussa*, uti ait Tac. An. XII. c. 3. Item Principes alii, qui *libertorum consiliis, libertorum nutu regebantur, per quos audiebant, per quos loquebantur*, teste Plinio c. 88. Panegyr. Ideo Salomon Paralip. II. c. I. ad Deum: *Da mihi sapientiam & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar coram populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum, qui tam grandis est, digne judicare?* Nemo, dicere vult, potest eum digne judicare, atq; regere ut oportet, absq; prudentia, quæ a Deo impetranda.

(y) *Aristoteles Philosophus*) Lib. VI. Nicom. 5. Sed per partes ibi tradit ista, nec omnia. Sic enim habet: *Ac prudentis quidem esse videtur ea, quæ sibi bona sunt & utilia, non ex parte una tantum, sed in universum, quæ ad bene beateq; vivendum conducunt, posse dispicere.* Hic nihil agit de iis, quæ bona sunt aliis. At aliquanto post: *Prudentes arbitramur, qui quod sibi, hominibusq; aliis bona sunt, dispicere ac providere possunt.* De rebus arduis vero & periculosis Aristoteles, nil tradit ibi nominatim. Unde liquet, in citandis locis veterum liberiorem paulo esse Nostrum, neq; verba semper, sed sæpius sententiam tantum afferre, quin & addere demereve, quæ ad institutum ejus faciunt. Id quod patet & ex locis aliis, notariq; debet propter eos, qui usum eum aliis & melioribus codicibus alicubi, quam quibus hodie instructi sumus, arbitrantur.

Rebus

thr sik ok andra mån kunna råtlika styra til thet got ok dygdelikt år i allom athåwom/ ok hålst i trangom ok wadelikom sakom.

XXXXVIII. Kununglikt namn/ swasum thet hawer tyda a Latin/ ta år thet takit af styrilse. Ty at kunungur/skal styra/ey at enast sik sielwan/ utan han skal ok styra sina undidana til thet råt ok dygdelikt år. Ok thet ma ey wara utan myklo ok witre fôrhuxan. Ok skal kunungr wara witir/at han hawer mangom rada ok styra. Ok år ty witur fôrhuxan i manzens skålum ok athåwom/ swasum thet ôga / ther lede wågfarande man i hans wåg/ tit han hawer sik huxat. Ok ty then kunungr ey år witur / ok ey hawer witra fôrhuxan/ han ma aldrei styra sin land ok almoga

possunt regere ducereq; ad id, quod bonum est ac honestum in cunctis actionibus, (z) rebus arduis præsertim, ac periculosis.

XXXXVIII. Regis nomen sicut Latine sonat, (a) a regendo dictum est. Rex enim debet regere, nec se solum, (b) sed & cives suos, ad id quod rectum honestumq; est. quod fieri absq; multiplici prudentia non potest. Debet ergo Rex eo quoq; prudentia instructus esse, quod habeat multos, quos regat, quibusque consulat. Est enim prudentia in intellectu hominis & actionibus (c) instar oculi, qui hominem ducit in via eo, quo iter instituit. Quare Rex, qui non est sapiens, nec prudentia instructus, regiones civesq; suos regere non potest ad eventum

(z) *Rebus arduis*) Quibus nempe usus est præcipuus prudentiæ. Nam *tranquillo* quidem *mari quilibet gubernator est*, ut ait Seneca. At *res magna, in adversis quæ in rem sint, sapere*, Democrat.

(a) *A regendo dictum est*) Paulo aliter Saresber. VIII. Polic. c. 17. *Rex dicitur à recto, quod principem decet.* Idem volebat Isidorus, quando *regem* scripsit dici a *recte agendo*, contra, quam intelligebat eum Vossius in Etymologico. Qui tamen putabat nomen regis derivari a Babyloniorum *rac*, quod ipsis denotabat regem. Etiam Ægidius libri tertii part. II. c. 26. *Rex dicitur, quia recte agit & intendit commune bonum.*

(b) *Sed & cives suos*) Partim bonis legibus, item præmiis pœnisq;, partim exemplo suo. Cuncta enim ista requiruntur in eo, qui vere dici Rex desiderat. Cæterum in his omnibus prudentia gubernat.

(c) *Instar oculi*) Sic habet etiam Ægidius, quem in hac tractatione, pro libertate tamen sua, sequitur. Colligit hoc autem Ægidius ex eo, quoniam *cernere* ac *providere* Aristoteli prudentes dicuntur. Vide ipsum lib. I. cap. 7. ubi post verba Aristotelis, supra etiam adducta: *Prudentia ergo est quidam oculus, quo bonus & debitus finis conspicitur.* Quanquam & in Hyeroglyphicis sit receptissimum, oculo prudentiam significare, uti ex Pierio cognoscimus. Unde *mentis* quoq; *oculos* Cicero in de Oratore usurpavit. Adde quoq; Jamblichum superius adductum.

moga til goda ändelykt. Ok sigr en wis man: at owitur ok orättr kunungr likas wit fals mynt/ thet som synis wara rät mynt/ ok är ey/ swasom fals peningr/ som hawer rät mynt/ ok är änkte wärt.

XXXXIX. Annat är ther kunungr skal hawa/ at hans Herradombr/ ok hans wald se naturlikt. Ty sigia wise mästara / at sumi män af sin naturlik skipilse äru träla ok undidana / ty at the hawa ey wit/ok snille/ok ful skiäl til at dygdelika styra sik/ ok sin athäwe. Ok

tum salutarem. Iccirco ait (d) quidam sapiens: imprudentem, neque verum Regem similem esse monetæ adulterinæ, quæ videatur, nec tamen sit moneta, (e) puteturque valorem habere nummorum bonorum, cum tamen nihil valeat.

XXXXIX. Secundum ob quod prudentem Regem esse oportet, est, ut imperium ipsius ac potentia sit conveniens naturæ. (f) Philosophi namque testantur, quosdam homines (g) natura sua esse servos, & ad obsequium aliorum factos, quia destituti sunt ratione sufficienti, ac solertia prudentiaq; plena regen-

(d) *Quidam sapiens*) An hic innuit Ægidium? Sane & is Regem talem nummo comparat, non vero adulterino, sed quo uti solent in ponendis rationibus; veteres dixere *calculum*, ipse vocavit nummum æreum vel plumbeum, credo, quod ætate ejus calculi ex tali fierent materia, speciemq; nummorum haberent, sicut hodieq; videmus, unde & Germanis meis Rechenpfenning/ hoc est, nummi calculationibus inservientes appellantur. Ægidius sic habet: *Videtur, quod vir sine prudentia positus in dignitate regia sit denarius æneus vel plumbeus positus in computo mercatorum. Mercatores enim cum ratiocinando computant, aliquando unum denarium æneum vel plumbeum ponunt loco mille librarum. Sic, si vir prudentia careat, & regia dignitate fungatur, cum ipse parvi valoris sit, est loco magni precii.* Non ergo loquitur Ægidius de moneta falsa. Et fortassis Noster quoq; ipsam aliter non intellexit, quam ut servit calculationibus. Sed brevitate nimia sensum fecit obscurum. Certe Regem imprudentem monetæ adulterinæ comparari bene non existimo. De veterum vero calculis, eorumq; a nostris diversitate si quis volet scire, Welseri monumenta peregrina adeat p. m. 262.

(e) *Puteturq; valorem*) Utcunq; hic sententiam expressimus. Nam Svetica videntur esse mutila, & post illa, fals peningr desiderare, quæ sensum faciant integrum.

(f) *Philosophi*) Aristoteles præcipue lib. 1. Pol. cap. 4. qui primus hanc sententiam videtur proposuisse, quiq; eum postea secuti sunt.

(g) *Natura sua esse servos*) Hoc est, tales, ut subesse aliis non possint modo, sed & debeant, quia ita facti sunt a natura, ut se ipsos regere, commodaq; sua procurare non possint. Nullo naturæ defectu, verum providentia singulari, quæ cum per prudentiam constituat, qui regere possint alios, eadem providentia necesse habet constituere qui regantur, ut prolixe docuit Aristoteles, & Noster recte in sequentibus ostendit. Nempe supra dictum, prudentiam imperantis esse virtutem. Quare qui hac erit destitutus, inter eos sit, qui parere debeant, necesse est. Qui quemadmodum in civitate subditus, sic in domo servus erit. Neq; hic vel sortis miseræ vel iniqui status cogitanda est persona, cum servus naturalis servitutem ultro quærat, & extra eam nequeat subsistere, adeo per eam non sit miser, aut injuriam patiatur. Nobilissimum exemplum

Ok ſumi mån åru herra af ſin naturlik ſkipilſe/ ty at the hawa wit/ ok ſnille/ ok hôg ſkål / ok kunna ty wål ok dygdelika ſtyra bade ſik ok andra mån til thet got ok dygdelikt år. Ok ty ma ångin kunungr wål ſtyra land ok almoga / utan han ſe witur. Ok ty år mannin herra af ſin naturlik ſkipilſe iwi al wårilzlik diur/at han hawår ſkiål/ ok wit/ ok ſnille/ ok thet med kuniſt til at gôra/ thet hanom år aſat.

regendi ſe & actiones ſuas. Quoſdam vero homines (h) natura ſua eſſe dominos, quia ſunt (i) inſtructi ratione, ſolertia & prudentia, qua bene honeſteq; poſſunt regere cum ſe ipſos, tum alios ad id, quod bonum honeſtumq; eſt. Quare nemo Regum bene gubernare terras civeſque ſuos poteſt, niſi prudentia ſit inſtructus. (k) Eo enim homo quoq; a natura ipſa dominus eſt omnium aliorum animantium in terris, quia præditus eſt ratione ac prudentia, ingeniique vi poteſt efficere, quod alias ei deeſt.

L. Thet tridia år thet/ at kunungr ſkal huxa ok måſt warna i allom ſinom athåwe/at hans wald ſkiptes ey i rôwara ok ransmanna athåwe. Ty at hwilkin kunungur

L. Tertium ob quod prudentem eſſe Regem in actionibus ſuis omnibus & præcipue oporteat, hoc eſt, ne potentia ipſius in prædonum (l) latronumve vim converta-

plum ſervi hujuſcemodi in Claudio habemus, de quo Sueton. c. 29. *Libertis & uxoribus addictus, non principem ſe, ſed miniſtrum egit.* Sed & Socrates hac cauſſa intuitus adoleſcentem divitem ſed ſtolidum, *videte, ajebat, mancipium aureum.* Natura ſervum ſic deſcribit Briſon in Oeconomico apud Stobæum ſec. 83. *Eſt natura ſervus, qui corporis functiones dominis præſtare ſufficienter poteſt, itinera conficiendo, onera bajulando, labores ac miniſteria tolerando: interim neq; virtutem animi, neq; malitiam capiens.*

(h) *Natura ſua eſſe dominos*) Alluſit huc Diogenes, nam in Corintho vendendus, interrogante præcone, quidnam calleret, reſpondit: *hominibus imperare.* Atq; ſic de Philopœmene Plutarchus: *Philopœmen, utpote natus ad imperandum, &c.*

(i) *Inſtructi ratione*) Quæ ubicunq; eſt, imperare debet, ſi naturæ legem ordinemq; reſpicimus, quod jam ante dixi. Plato lib. III. de leg. *Natura imperant prudentes & ſapientes imprudentibus & ignaris.*

(k) *Eo enim homo quoq;*) Bene. Nam ſi homo naturaliter imperat brutis, propter præſtantiam rationis, imperabit quoq; hominibus, ſi in iis nulla rationis eſt præſtantia, ſicut quidem nulla eſt in plurimis, *quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil* certe *intereſt inter hos & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his parva, & malo ſuo & in perverſum ſolers,* ait Seneca de vita Beata cap. 5.

(l) *Latronumve vim convertatur*) ſi per imprudentiam bona putat, quæ bona non ſunt, aut majora putat, quæ ſunt minora, aut ad finem eum non accommodat, quo accommodanda ſunt. Ut ſi cum prudentia velit omnia referri ad honeſtatem, ipſe con-

gur ſum wardr girugr a ſina undidana godz/ han är likare röware/ än kununge/ ok gangr burt af ſkiälum ſinom/ ok af aldre dygd ok ſnille/ok lika ſik ey at enaſt wit ondа män/ ſwaſom äru röwara ok ransmän / utan likar ok ſik wid grym ok fuul diur/ ſwaſō äru biorne ok ulwa/ ſom riwa ok ſlita alt thet the fa wald um / allom mannom til ſorg ok ſkada. Ty ſigr Salomon wiſe ſwa: At girugr ok grymbr höfdinge är riutande leon/ ok ſultin biorn iwi ſit fatökt folk: ty at ſwa ok ängin ſwara älla giänſtanda girugom ok grymum höfdingom. Ok ty ſigr än Salomon wiſe: Ta giruge ok gry-

vertatur. Quisquis enim Regum avare inhiat civium ſuorum facultatibus, (m) ſimilior is eſt prædoni, qvam regi, longeq; abit a ratione recta, omnique virtute ac prudentia, neque ſolum ſimilem ſe facit ſceleratis, ut prædonibus latronibusve, ſed & diris truculentiſve feris, urſis videlicet lupiſque, qui diſcerpunt lacerantq;, quicquid nanciſcuntur, omnium cum luctu atque detrimento. Ita namque ait Salomo ſapiens· Avarus crudeliſque princeps ferus leo eſt, & eſuriens urſus in plebe paupercula: eodem namque modo nemo audet reſpondere, aut ſeſe opponere avaris & crudelibus imperantibus. Itaque ſic porro (n) Salomo ſapiens: (o) Cum avari

contra per imprudentiam referat ad gloriam, vel opes, vel dominationem. Nam quod ait Cicero lib. 1. de Off. *Facillime ad res injuſtas impellitur, ut quisq; eſt altiſſimo animo, & gloriæ cupido:* id non ad gloriæ ſolius, ſed & rerum aliarum pertinet cupiditatem, ſi ratione ac prudentia non regatur.

(m) *Similior is eſt prædoni*) quoniam ſine cauſſa, tantum quia eſt validior, & habendi deſiderio tenetur, ſuum eripit aliis, id quod & prædones faciunt. Atq; ita cenſuit & Pacatus noſter, qui propterea de Maximo cap. 25. *Spes inter hæc nulla prædonis explendi.* Adde cætera, nam huc pertinent, præſertim iſta: *Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis, ſibi reddit. Noſter ille pirata quicquid undiq; converrerat, id nobis ſibiq; periturum in illam ſpecus ſui Charybdin congerebat.* Nec hoc pertinet ad privatorum modo civiumve fortunas, ſed & populorum aliorum, quibus qui per vim & bella ſine juſta honeſtaq; cauſſa inhiant, ut ſolent Principes avari, latrones potius dicendi ſunt, quam Principes. Ita ſane cenſuerunt Scythæ veteres, qui iccirco ad Alexandrum apud Curt. VII. c. 8. *Tu qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, omnium gentium, quas adiſti, latro es.*

(n) *Salomo ſapiens*) Proverbiorum 28. verum more ſuo, verba ejus pauliſper immutat, iiſq; addit, quod ſpectat ad negocium propoſitum. Cæterum non Salomonis tantum hæc ſententia, ſed & Ezechielis c. 22. *Principes ejus in medio illius quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſangvinem, & ad perdendas animas, & avare ſectanda lucra.*

(o) *Cum avari crudeleſq; domini*) Nihil apud Salomonem tale invenio. Id tantum ſequitur eo loco: *Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.* Igitur & hic uſus ſuo eſt ingenio. Quanquam fieri profecto nequeat ut opprimantur aliqui, nec ullas moveant querelas, ſi non aperte, ſaltem in animo ſuo. Optime Pacatus noſter cap. 25. ubi crudelem Maximi avaritiam & ex ea Gallo-

grymi höfdinga fa wald/ ta syrgi ok gratr almogen. Han sigr ok: At rätwis kunungr rätte vp sit land/ ok then girugr är/ han fördärwa thet.

LI. Nu ma nakor spyria: Hwi mund kununga ok höfdinga warda giruge upa werulzlikt godz/the thet hawa ymnyne? Thet waldr thera mikla sielfswald.

Ta

avari crudelesq; domini veniunt ad imperiũ, querelas lachrymasq; fundit multitudo civium. Idem ait: (p) Regem justum regiones suas reddere florentes, avarum vero pessumdare.

LI. Quærat aliquis hoc loco; qui Reges Principesque possint esse avari bonorum, & opum terrenarum, quas tamen ipsi habeant (q) maximas & amplissimas? Fit hoc (r) per licentiã eorum summã

Qui

Gallorum luctum describit: *Serenos nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes.*

(p) *Regem justum*) Verba sunt in cap. 29. & ita habent: *Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam.* Cæterum de hac imperantium avaritia, orienteque ex ea rerum publicarum exitio conqueruntur omnes novi veteresque. Cato pridem apud Livium lib. XXXIV: cap. 4. *Avaritia pestis omnia magna imperia evertit.* Neq; mirum. Nam *avaritia fidem, probitatem, cæterasq; artes bonas evertit, pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere* docet, ait Sallustius in bell. Catalin. c. 10. Ergo Cicero rectissime de Off. II. *Nullum vitium tetrius, quam avaritia, præsertim in Principibus, & rempublicam gubernantibus.* Adde, quod odio exponat omnium regem, non modo, quoniam a quo expectabant beneficia, ab eo accipiunt injuriam, sed & quoniam exuuntur iis, quæ vulgo amant, ut labore multo comparata. Item, quod contemptum faciat callidioribus, quoniam ostendit animum minutum anxiumq;. *Nihil enim tam angusti animi tamque parvi, quam amare divitias*, ait Cicero de Off. I. Ita fit, ut tumultus & seditiones oriantur, nec enim securus potest esse rex, postquam & invisus esse suis cœpit, & contemptus. Vide Aristotelem V. Polit. cap. 3. & Forstner. ad Tac. IV. An. 72. I.

(q) *Maximas & amplissimas*) Si cum opibus conferantur singulorum. Aristot. Pol. V. c. 10. *Divitiarum & honorum magnitudo monarchiis suppetit.* Et lib. VIII. Nicom. c. 12. *Rex non est, cui sua non satis sunt, quiq; non omnium bonorum copia antecellit.* Quanquam accidat nonnunquam, ut exhaustis iis Rex evadat pauper infra privatorum sortem, sua aliquando culpa, aliquando aliorum.

(r) *Per licentiam*) Hoc est impunitatem, quia credunt, se ob magnitudinem potentiæ ac fortunæ suæ a nemine posse puniri, ac proinde nec metuere quenquam debere. Et profecto sicut *licentia pejores omnes reddimur*, quod ait Terentius in Heautontimorumenis: sic vel præcipue reges, nisi se, animumq; suũ regere prudentia honestateq; discant. Estq; hæc *licentia regni* Curtio vocata lib. III. cap. 2. qua interdum Principes etiam non mali abripiuntur in deteriora, contra ipsam quoq; indolem naturamq; suam. Docet Darius exemplo suo, de quo Charidemus dicto Curtii loco: *Tu licentia regni tam subito mutatus, documentum eris posteris, homines cum se permisere fortunæ, etiam naturam dediscere.* Nempe multi cum Nerone sentiunt, secumq; ita dicunt:

Inertis est, nescire, quid liceat sibi.

At vero contra cogitare deberent cum Seneca ex Consol. ad Polyb. c. 26. *Cæsari ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent.* Scilicet:

Id facere laus est, quod decet, non, quod licet,

ait

T

Ta mannin ma ſom han wil/
Ta gör han ſom han är til.

Ta han rädes hwazke Gud älla män/ ok aktar ey ſiäl älla ſannind/ ok ey dygd älla ſkiälum: Ta förgriper han ſik mote dygd ok ſkiälum/ ok fylgr allom ſinom wilia/ ok thy honom tikkie got wara. Ok ty at han huxa ey af allo hierta/ thet almoga är got ok tarflikt. Ok thet huxa han änkte wara utan werulzlikt godz/ ok ty warder han ther a girugr/ af allo ſino hierta.

LII. Nu hawom wi thes äptedöme/ at giruge ok odygdelike kununga ok höfdinga ſa giärnt illa ändelykt/ ok ſkilias med ſorg ok ſkam

(ſ) *Qui enim poteſt, quicquid vult, facit quicquid lubet.*

Ac quando neq; Deum, neq; homines veretur, & nec rationem nec conſcientiam curat, nec virtutem honeſtatemve: tum contra virtutē rationemq; peccat, ſuaſq; ſequitur cupiditates, propriamque animi libidinem. Neq; enim id toto pectore conſiderat, (t) quod civitati utile eſt ac neceſſarium. Et quia videt ſine opibus ſe (u) iſta conſequi non poſſe, ideo avarus toto pectore evadit.

LII. Cæterum exemplis compertum habemus, Reges & Principes avaros improboſq; miſerabili fere exitu puniri, (x) cumque dolo-

aït alter Seneca in Octavia, ubi vide. Cum præſertim Muſonio teſte apud Stobæum, *non multum temporis durent, qui ad ſubditos pro iis, quæ faciunt, non, convenit mihi, dicere ſolent, ſed licet mihi.*

(ſ) *Qui enim poteſt*) Sic Lactantius lib. VI. c. 19. *Licentia parit audaciam, quæ ad omne flagitium & facinus evadit.* Scilicet, ut ait Publius, *cui plus licet, quam par eſt, plus vult, quam licet.* Ac quoniam hanc voluntatem ejus nil coercet, fieri neceſſe eſt, ut in ſcelera proruat. Quare hæc voluntas regenda eſt prudentia, ne quid velit, niſi quod liceat, hoc eſt, juſtum ſit ac honeſtum.

(t) *Quod civitati utile eſt*) ſed quod ſibi gratum ac jucundum. Contra boni regis officium, quod in eo eſt, ut promoveat commoda non tam ſua, quam civitatis. Cicero I. de Off. *Omnino qui Reipublicæ præſunt, hoc præceptum Platonis teneant, ut utilitatem civium ſic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum.* Et profecto *ſolet Rex vigilare, ut, qui opes quidem habeant, nulla injuria afficiantur, populus vero nulla contumelia,* teſte Ariſtotele V. Pol. c. 10. Scit enim, *id unius imperium, cui bonum commune eſt propoſitum, eſſe regnum,* ut idem ait III. *Polit.* c. 5. At vero malus princeps ſuis cuncta commodis metitur. Nam *Tyrannis, imperium ſummum unius eſt in pares & meliores, ad utilitatem privatam, & non publicam,* ut docet Ariſtoteles cum locis aliis, tum prædicto quinto capite libri tertii.

(u) *Iſta conſequi non poſſe*) quæ ſvadet animus, licentia corruptus, & ob hoc pronus in vitia, luxuriam præſertim, quæ multis indiget inſtrumentis, ac iccirco & pecuniis. Exemplo Cajus eſt, de quo Svetonius: *Immenſas opes, totumq; illud Tiberii Cæſaris vicies ac ſepties millies H S. non toto vertente anno abſumſit. Exhauſtus igitur atq; egens ad rapinas convertit animum, vario & exquiſitiſſimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere.*

(x) *Cumq; dolore ac dedecore poteſtate ſua excidere*) Ita Roboamus Salomo-

nis

skam wid sin wald. Ty at thet är rättr Gudz dombr:

Alt thet man medh syndom fa/
Theta skal med sorgom förga.

LIII. Ok ty är thet ey undr/ at almoge af anger och sorg/ ther han hawer af thy/ at han hawer med wald ok orätto mist sit godz/ ok frid/ ok frelse/ ok hawer sit för ängom kära / wardr ok mykit harmslagin / ok byria thes kunungz fördärwilse med förgär-nin-

dolore ac dedecore potestate sua excidere. Hoc enim justum Dei est judicium: *ut quæcunq; scelere ac quiruntur,* (y) *ea cum dolore amittantur.*

LIII. Itaque nec mirum est, si multitudo per dolorem mœroremque ex eo,(z) quod facultates, bona, (a) libertatem suã per vim injuriamq; amiserit, (b) neq; conqueri de eo apud quenquam possit, ipsa quoque (c) fiat cupida ultionis, quæratque Regis exitium per

nis filius imperium in tribus decem amisit, quod de remittendis oneribus a patre Salomone sibi impositis rogatus, adeo minueret nihil, ut contra augeret. III. Reg. c. 15. Similia exempla habent gentium historiæ, quæ jam aliis commemorata sunt. In hoc ipso regno quid Albertum pessundedit, nisi hæc improbitas & avaritia?

(y) *Ea cum dolore amittantur*) Ut nec utilitas ex eis constans, nec voluptas solida percipiatur. Solon apud Stobæum: *Divitias, quas colunt homines, ab injuria non rite provenient, sed injustis operibus adductæ, sequuntur invitæ, & statim calamitati permiscentur. Non enim diu mortalibus injuriæ opera permanent. Sed Jupiter finem inspicit omnium, atq; repente, ut ventus nubes, illico dejicit.* Euripides apud eundem alio loco: *Pecuniæ, quæ male partæ domi accumulantur, nihil salutis habent.*

(z) *Quod facultates, bona,*) Certe nihil mirum est, quando hæc multitudo summi faciat ametque. Ideo & Asdrubal, apud Livium lib. XXX. c. 44. *Tantum ex publicis malis sentimus, quantum ad privatas res pertinet, nec in eis quicquam acrius, quam pecuniæ damnum stimulat.* Scilicet pleriq; ex multitudine quas habent, labore multo sudoreq; pepererunt. Solet autem id omne carius esse, ac iccirco iniquiore animo amitti, in quod multum operæ ac laboris est impensum. Plato lib. I. de Rep. *Qui divitias paraverunt, duplo magis, quam alii, amant. Ut enim poëta poëmata sua, & parentes diligunt liberos suos: ita qui acquisivere pecunias, illis student, ceu operi suo.*

(a) *Libertatem suam*) quam non minus amat. Livius lib. XXXIII. c. 18. *Nihil omnino bonorum multitudini gratius, quam libertas est.* Agit quidem ibi Livius de libertate ea, quæ opposita est regno, verum pertinet & ad alteram, quæ opposita est servituti. Plautus in Captivis: *Omnes profecto liberi libentius sumus, quam servimus.* Cicero de Lege Agr. *Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a bestiis expeti atq; omnibus rebus anteponi videtis.*

(b) *Neq; conqueri de eo apud quenquam*) Quoniam querelæ instituuntur apud superiorem; rege vero nemo superior, vel jure, vel facto. Ergo conqueri non potest. Accedunt minæ ac terrores, si quis ausit conqueri, velut majestatem regiam contaminaret, resq; desideraret novas. Pacatus noster cap. 24. Miseri *vetabamur agere miseros.*

(c) *Fiat cupida ultionis*) Nempe *crescit dissimulatione ipsa dolor; hoc altius demissus, quo minus profiteri licet.* Justinus lib. VIII. c. 5. Ita tandem erumpit cum furore. Tradit nobile exemplum Ælianus noster lib. XIV. Var. c. 22. quod vide.

ningom/ älla förrädilſom/ ok med alle ſinne makt. Ok thes hawom ympna äptedöma bade ny ok fornt/ at almoge hawer fördärwat giruga ok orätta kununga ok höfdinaa ſina.

LIV. Thet ſex af enom girugom ok orättom höfdinga/ ther hwazke räddes Gud älla män/ ok han tröſte ſwa ſinom faſtom huſum/ at han änkte räddes ſin almoga; Ta plagade Gud han ſwa/ at myſ wärdes a at ſkada hans likama/ hwat han war wakin/ älla ſowin/ at han wiſte ſik änga wärio. Utan for i et ſkip ut a et dygert watn/ ok la ther wid ankara. Ok tit ſummo myſſena til hans/ ok ſkaro ſik in i ſkipit/ ok ato han til dödz/ och thön med hanom waro. Ok ty är thet kununga hedr ok tarf/ at the liwin wäl ok dygdelika med ſinom almoga. Ty at ta ha-

swa

(d) per facinora, (e) vel proditiones, omni ſtudio conatuque. Et habemus rei hujus exempla plurima vetera novaque, quod multitudo Reges Principeſq; ſuos avaros injuſtoſq; in exitium præcipitarit.

LIV. (f) De avaro quodam injuſtoq; ferunt principe, qui neq; Deum neque homines verebatur, ſed fiduciam habebat tantam in munitis arcibus, ut nec metuerét multitudinem; Deum eo ſupplicio affeciſſe ipſum, ut immitteret illi mures, corpus ipſius appetentes morſibus, ſive vigilaret, ſive dormiret, neque inveniret quidpiam, quo ſe tueretur. Itaque conſcendiſſe navigium, eoque provecto in flumen altum, jeciſſe anchoras. Sed nihilominus natando eum inſecutos eſſe mures, corroſoque navigio penetraſſe, ipſumque cum ſociis vivum abſumſiſſe. Quare (g) decorum neceſſariumque Regibus, ut probe honeſteque verſentur cū ſuis civibus. Ita enim vera concordia, (h)

vero

(d) *Per facinora*) Cædem ejus manifeſtam, aut ejectionem in exilium, quomodo Tarquinium olim, & deinde Cajum Neronemq; ulti ſunt Romani.

(e) *Vel proditiones*) invitationes hoſtium, deinde derelictionem in diſcrimine, ac hujuſmodi.

(f) *De avaro quodam injuſtoq; ferunt principe*) Puto indigitare Hattonem Epiſcopum Moguntinum, qui ſub Ottone Magno dicitur vixiſſe.

(g) *Decorum neceſſariumq;*) *Decorum*, propter virtutem honeſtatemq;, cui hoc eſt conveniens; *neceſſarium*, propter ſuam ſecuritatem, quam habere nequit, ſi hæc monita contemnat.

(h) *Vero amore*) Quoniam amari ſe intelligent ab eo. Reddit enim vices amor, nec officium præſtare ſuum detrectat.

ac

wa the sannan sámia/ kárlek/ ok hulla tienist af sino folke/ ok mago sikre wara bade um lif ok áro.

LV. Nu skal kunungr rátwis wara bade i domom ok athávom sinom. Han skal ángom skada/ hwazke med oráttom domom álla walz-

vero amore (i) ac obsequio cives eos prosequētur, (k) securiq; erint cum de vita, tum de dignitate sua.

LV. (l) Sed & justum Regem oportet esse cum in judiciis, tum in factis suis. (m) Nocere debet nemini, (n) sive sententia iniqua, sive vi

(i) *Ac obsequio*) quoniam sentiunt se Regem habere eum, qui virtute honestateque decoratus est. Ubi autem virtus, ibi reverentia, & obsequium.

(k) *Securiq;*) Propter hoc obsequium, & amorem. Nam *caritas vitæ sine metu degendæ præsidium firmissimum* ait Cic. de Fin. I.

Non sic excubiæ, non circumstantia tela,
Quam tutatur amor.

Claudian. Cons. IV. Honor. Seneca l. de Clem. 19. *Errat, si quis existimat tutum esse ibi regem, ubi nihil a rege tutum est. Securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces. Unum est inexpugnabile munimentum, amor civium.* Clare, optime ac prudentissime Isocrates Epistola VII. ad Thimoteum: *Nonnulli Principes in id unum intenti sunt, ut cum summa licentia voluptates atq; libidines suas expleant, ejectis aut spoliatis optimis & prudentissimis civibus. Ignorant illi nimirum, decere viros prudentes in hoc honorum & dignitatis fastigio collocatos non ex aliorum miseriis suas parare voluptates, sed sua sollicitudine & laboribus civium felicitatem augere. neq; acerbitatem & sævitiam in omnes exercere, suamq; salutem negligere, sed imperium ea clementia & æquitate administrare, ut nemo eis audeat insidiari, & non minore vitam suam diligentia munire, quam si omnes in eorum exitium conspirassent. Hac enim ratione fiet, ut extra periculum sint futuri.*

(l) *Sed & justum Regem oportet esse*) Maxime cum, ut ait Cicero de Offic. II. *fruendæ justitiæ caussa olim bene morati, Reges constituti sint*, neq; regem se præstare possit, munusq; suum expedire, si justitia fuerit destitutus. Diotogenes Pythagoricus de Regno: *Rex ille fuerit, qui justissimus est. Nam citra justitiam nullus Rex esse poterit.* Adde, quod justitia conciliet honorem & existimationem bonam. *Fundamentum* enim *perpetuæ commendationis & famæ justitia est*, ait Cicero de Offic. III.

(m) *Nocere debet nemini*) potentiamq; suam experiri per injurias. *Pestifera namq; vis est, valere ad nocendum.* Seneca lib. I. de Clem. c. 3. Bene Saresberiensis lib. IV. Polic. c. 10. *Ad justitiam Principibus reputatur etiam, cum temperant ab injuriis, & facultas delinquendi, est eis materia meritorum. Declinare a malo in eis magnum est, etiamsi magna bona non faciunt, dum tamen subditos indulgentia malorum non perimant.* Isocrates de Evagora: *Ætatem omnem peregit, ita, ut neminem læderet.*

(n) *Sive sententia*) cum dicendum jus est. Quod fit, vel non dicendo sententiam, & negando jus, sicut Demetrius Rex solebat, correptus ideo ab anu, cujus caussam cognoscere sibi otium negabat, apud Plutarchum in vita ejus; vel proferendo sententiam iniquam, juriq; ac justitiæ adversam, sicut Reges Hebræorum subinde consveverant, de quibus iccirco Jesaias cap. I. *Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, seqvuntur retributiones, pupillo non judicant, & caussa viduæ non ingreditur ad eos.* Nam contra, proprium est regis munus, a Deo ipso commissum ei, ut juste judicet, jusque suum tribuat cuiq;. Regina Sabba ad Salomonem III. Reg. c. 10. *Dilexit te Dominus in sempiternum & constituit te Regem, ut faceres judicium & justitiam.* Hieronymus ad Jeremiam c. 22.

Regis

walzgärningom. Han ſkal ok wara allom til tröſt ok hugnat / thön undi hans walde äro. Han ſkal ok halda ok ſtyrkia thön lag ther god ok gammul äro. Gud ok rätwis lag the förbiuda alt thet odygdelikt

(o) vi aperta; (p) ſubſidio ſit potius cunctis, (q) ac ſolatio qui poteſtati ejus ſunt ſubjecti. (r) Servanda quoq; illi lex eſt bona (ſ) & antiqua. Deus porro, atq; bona (t) lex omnis ea prohibent, quæ ſunt inho-

Regis eſt officium proprium, facere judicium & juſtitiam. Diotogenes Pythagoricus de Regno: *Judicare & jus ſuum ſingulis diſtribuere, quamvis in univerſum ad rempublicam ejusq; uſum ſpectet, privatum tamen propriumq; Regis opus.*

(o) *Vi aperta*) Cum contra jus & æquum rebus ſuis ſpoliat, vitam adimit, ſimiliave committit. cujus rei exempla in tyrannis ſunt creberrima.

(p) *Subſidio ſit potius*) Quando ſe ipſos ſoli infirmiores tueri adverſus potentiorum injurias non poſſunt. Quod frequenter ſolet fieri. Sic de ſe Jobus rex cap. 29. *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi: eo quod liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui non eſſet adjutor.* Saresber. IV. Pol. 2. *Clypeus regis fortis quidem, ſed infirmorum clypeus eſt, & qui malignantium jacula pro innocentibus potenter excipit.* Diotogenes: *Oportet bonum regem in neceſſitate libenter ſuccurrere.*

(q) *Ac ſolatio*) Si quid imbecillitate humana, vel errore deliquerunt. Nam *Civitatis rectorem decet, quamdiu poteſt, verbis, & his mollibus ingenia curare.* Seneca lib. I. de Ira. c. 5. Cum præſertim ea ſit conditio humana, ut non poſſit non peccare. *Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quam corporis morbis.* Idem III. de Ira. c. 9.

(r) *Servanda quoq; illi lex eſt*). Servanda vero, quia ſic obedientiam ſervabit apud Cives. *Nam principatus nulli legi ſubditus moleſtus, & cui haud facile ſubſis,* ait Plato de Rep. Nempe metuunt, ne, ſi poſſit omnia, omnia quoq; velit, omnia facere auſit, quando, ut Antoninus ait, *difficile eſt, in magna licentia moderari ſibi.* Ita oritur alienatio, &, ſi ſequantur injuriæ, interitus civitatis. Plato iterum lib. III. de Rep. *Interitum paratum video illi civitati, in qua non lex magiſtratibus, ſed legi magiſtratus præſunt.* Quare grave hoc putare ſibi rex non poteſt, nec adverſum dignitati ſuæ atq; libertati, cum libertas ſumma ſit, ſervire legi. Vetus eſt ſententia, liber eſt, non qui facit, quod ipſe vult, ſed quod decet. Cumprimis vero de naturæ lege hoc intelligendum. Pulchre Plutarchus in ad Principem indoctum: *Quis ergo imperabit Principi? Lex, omnium rex mortalium atque immortalium, ut ait Pindarus, non ea foris ſcripta in libris, aut lignis inſculpta, ſed viva in ipſius corde ratio, ſemper una habitans atq; excubans, & animum nunquam ſinens eſſe principatus vacuum.* Sic fecere boni reges. Antigonus ne quidem imperia ſua contra leges voluit valere, ſed ſi quid juſſiſſet per litteras, quod adverſum eſſet legibus, civitates voluit non curare, ſed habere pro non ſcripto. Similiter Alphonſus provinciarum præſidibus & judicicibus præcepit, ne quod decretum aut reſcriptum a ſe factum ſervarent, niſi quod jure ac honeſtate niteretur. Addita hac pulchra & notabili cauſſa: Interdum enim aut importunitate poſtulantium, aut ignoratione rei fieri, ut quid contra juris ſanctionem emanet. Panormitanus.

(ſ) *Et antiqua*) pridem recepta & ſervata, de qua dixi aliquid in ſuperioribus. Eſt inter gnomas Græcas veteres, *leges ſequi patrias pulchrum eſt.* Et Hierocles apud Stobæum: *Oportet leges patriæ, tanquam alteros Deos, obſervare.* Nempe *leges vetuſtæ, leges & rectiſſimæ,* ut Latinus habet verſus.

(t) *Lex omnis ea prohibent, quæ ſunt inhoneſta*) Si modo lex eſt vera. Bene Cicero de leg. I. *Vitiorum emendatricem legem eſſe oportet, commendatricemq; virtutum.* Et lib

delikt är/ ok ſkadelikt/ ok genwärdogt är manna ſamhalde.

LVI. Nu är thet twäggiahanda rätwiſa/ thr kunungr ſkal enkannelika hawa: thet är rätwiſa i lagen/ ok i laga domom. Han ſkal ey wara wildogr i domom ſinom/ ey före winſkap älla owinſkap nokors mans/älla nokra handa ſaki ; ok ta är han bade täkkr Gudi ok mannom.

LVII. Annor rätwiſa är thön han ſkal hawa/ thet är rättr ſamnadr manna mellom/ hwat thet är i domom ellr androm athäwom.

Lat

inhoneſta, (u) & damnoſa hominum inter ſe conſociationi.

LVI. Eſt autem duplex juſtitia, qua ſeorſum præditos eſſe Reges oportet : (x) una reſpectu legum, & ſententiarum ſecundum leges. Nec enim in ſententia dicenda ſequi animi ſui perturbationes debet, (y) amicitiam vel odium cujuſquam, vel rem ullam; ita Deo & hominibus eſt amabilis.

LVII. (z) Altera qua eſſe debet præditus juſtitia eſt, (a) recta inter omnes proportio, ſive in judiciis, ſive cæteris in negotiis. Sinat

lib. II. *Eſt lex juſtorum injuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſſimam, & rerum omnium principem naturam expreſſa, ad quam leges hominum diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiunt, defendunt, & tuentur bonos.* Habent tamen leges contrarias malæ reſpublicæ, & quis neget, quando ipſis debent eſſe ſimiles? Sed ut illæ non reſpublicæ ſunt veræ, ac potius aberrationes & vitia earum, ita neq; leges earum proprie ſunt leges. Vera lex eſt *juſti injuſtiq; regula*, ut ait Seneca IV. Benef. 12.

(u) *Et damnoſa hominum inter ſe conſociationi*) Hoc poſterius eſt, quod lex agit, quod bene obſervandum. Primum præcipit juſta & honeſta, poſtea quæ utilia ſocietati; non vice verſa utilia primum, deinde honeſta. Primum quia multa honeſta, nec tamen ſtatim ſervientia ſocietati, & ei utilia. Deinde, quia nihil ei vere utile, niſi quod ſimul honeſtum, aut certe non repugnans honeſtati. Vide Ciceronem toto de officiis lib. III. Sic Iſocrates ad Nicoclem: *leges quære in univerſum æquas & utiles.*

(x) *Una reſpectu legum*) Per hanc intelligit judiciariam juſtitiam, quam obſervare tenetur in cognoſcendis cauſſis.

(y) *Amicitiam vel odium*) quippe quibus omnis veritas in judicando corrumpitur. Charondas in proëmio legum: *Principes juſte præeſſe oportet ſubditis, tanquam liberis ſuis, inimicitiam, amicitiamq;, & iracundiam in judicando ſopientes.* Iſocrates ad Nicoclem: *De controverſiis, civium ſententias ne ad gratiam ferto.* Saresber v. Pol. c. 12. *Omnes carnis & ſangvinis religio judiciaria propellit affectus, evacuans iram & odium, metum & amicitiam, quia,* ut ait Julius Cæſar, *haud facile animus verum providet, ubi iſta officiunt.*

(z) *Altera, qua eſſe debet præditus juſtitia*) Per hanc intelligit juſtitiam vitæ actionumq;, quando nil committit, quod juſtitiæ repugnat, in negociis quibuſcunque cum aliis, quam juſtitiam rectoriam ſeu imperatoriam vocare poſſumus.

(a) *Recta inter omnes proportio*) Si textus non eſt vitioſus, de quo valde dubito, illud velle videtur, oportere ſecundum juſtitiam ante dictam ſervare proportionem juſtam regem in ſuis actionibus, ſic ut attendat merita cujuſq;, ac ſecundum illa tribuat, quod æquum eſt.

Lat hwariom hawa ſit egit / ok hwariom thet hanom bör til rätta/ ſpakum mannom frid ok frelſe/ fromum ok dygdelikum mannom hedr ok äru/ tiuwom ok ilgiärninx mannom ſkam ok fördärwilſe äpte brutum thera.

LVIII. Wiſe mäſtara the lika ok almanna ſamhälde wid manz likama. Ty at ſwaſom likamen hawer hierta/ thet ſum ſtyri allom likamens limom ok athäwom/ ok han hawer huwd/ ok främbr alt hans ſtyrilſe: i höfdom är hiärne/ ther hawer try ſtyrilſe: Then förſta lutren af hiärnanom/ han wäkkr up hug ok athäwe likamens: Then andra wägr med ſik ſielwom ok dömer hwat är görande älla latande ſom huxat är: Then tridi är äptarſte luteren/ han minniz thet huxat är/ ok med ſkälom gripit ok wägit:

LIX. Swa ſkal godr kunungr huxa hwat almogans tarf ellr ſka-

di

nat quemlibet habere (b) quod ſuum eſt, & cuivis jure debetur, quietos pacem & tranquillitatem, probos & honeſtos decus & honorem, fures & ſceleratos dedecus & ſupplicium, pro quorumlibet delicto.

LVIII. (c) Viri ſapientes ſocietatem civilem aſſimilant membris corporis humani. Ut enim corpus habet cor, quod regit membra ejus cuncta, & eorum negotia, & habet caput, quod gubernat omnia corporis cœpta; in capite vero eſt cerebrum, cujus triplex regimen: & ut (d) primi ſors excitat deſideria et cupiditates corporis, ſecundi ſecum examinat judicatque, quid fieri vel non fieri debeat eorum, quæ deſiderantur, tertii & poſtremi, approbat eadem, & cum ratione arripit ſeligitque:

LIX. Ad eundem modum Rex bonus conſiderare debet (e) quæ

multi-

(b) *Quod ſuum eſt*) Non reſpectu juris aut dominii, verum meriti. Quomodo Germanis nobis ſein recht wiederfahren laſſen/ h. e. *tribuere cui jus ſuum*. Uſurpatur & de iis, qui afficiuntur pœna, & Latinis *pœnæ debitæ* dicuntur.

(c) *Viri ſapientes*) Quinam hic intelligantur, mihi incompertum eſt. Video quidem apud Ægidium parte 11. lib. 1. c. 11. juſtitiam diſtributivam comparari membris prout referuntur ad cor, verum recedit Noſtri comparatio in plurimis ab iſta.

(d) *Primi ſors*) Ita habent Svetica, vult autem hanc cujuſque regiminis conditionem eſſe. Intelligit vero imperium ſeu regimen appetitus, intellectus, atq; voluntatis.

(e) *Quæ multitudini ſint utilia*) Quia ſalus civium ſuprema lex, quam attendere Rex bonus debet ante omnia. Euſebius apud Stobæum: *Principem non ob quæſtum privatum, ſed ſalutem cuſtodiamq; ſubditorum omnia facere oportet, ſic, ut ipſos, quoad efficere poteſt, illæſos, & in felici ſtatu ei, qui credidit, reſtituat.* Jamblichus apud eundem: *Hunc ſibi finem proponit honeſtus princeps, ut ſubditos felices efficiat. & tum ſane præ cæteris, qui ab eo gubernantur, inprimis eximius eſt, cum illi beatam vitam agunt, qui ſeipſos ei commiſerunt.*

Ponde

di ma wara/ han ſkal ok thet wåga med fullum ſkiälum/ huru görande är älla latande. Han ſkal ok minnas/ thet almogans gagn älla ſkadi hawer warit/ älla warda ma.

LX. J höfdino äru ok ögon then ey atenaſt ſea ſina tarf / utan the ſea ok hwad likamen ſkal göra älla flya: Sa ſkal ok godr kunungr ſea med förhuxan ſinne hwad almoganom ma wara tarf älla ſkadi. Ok ſwaſom blindr likame/ then ey hawer ögon / han ma koma i margfaldan wada/ um han hawer ängan then han lede älla gömme: Swa är ok then almoge ſum hawer then kunung ellr höfdinga/ ther änkte kan förehuxa älla

multitudini ſint utilia vel damnoſa,&(f) ponderare per ſufficientes rationes, quid faciendum, quidve omittendum ſit. Ea deniq; meminiſſe, quæ multitudini (g) utilia damnoſave aut fuerunt olim, (h) aut eſſe aliquando poſſunt.

LX. In capite ſunt & oculi, qui non modo cernunt res ſibi neceſſarias, ſed & quæ corpori facienda fugiendaq; ſunt: Ita providere quoq; Regem bonum ſua cogitatione oportet, quæ multitudini utilia poſſunt eſſe, vel damnoſa. Et ſicut corpus deſtitutum oculis in varia poteſt pericula incidere, niſi habeat a quo ducatur, vel cuſtodiatur: Ita res ſe habet cum multitudine, quæ a tali rege gubernatur, (i) qui nequit providere monereq; multitudinem de iis, quæ

(f) *Ponderare per ſufficientes rationes*) Quoniam videntur interdum utilia publicè, quæ ſunt noxia. Quoniam ſæpe, quæ revera ſunt utilia, tantis ſunt conjuncta difficultatibus periculiſve, ut conſultius ſit ea omitti, quam publicum in diſcrimen non neceſſarium, & cujus anceps eſt eventus, adducere. Recte Cicero de Off. 1. *Ad rem gerendam qui accedit, caveat, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit, ſed etiam ut habeat efficiendi facultatem.* Biantis dictum eſt, *conſidera, & poſtea rem aggredere.*

(g) *Utilia damnoſave aut fuerunt olim*) Etenim *ſi præteritorum memineris, & de futuris rectius conſultabis*, ait Iſocrates. Cæterum ad hanc rem cognitio hiſtoriarum neceſſaria, quoniam in iis præterita cuſtodiuntur & ſervantur ab oblivione. Atq; ideo & Ariſtoteles 1. Rhetor. c. 5. *utiles ad publicas deliberationes rerum geſtarum memoriæ.*

(h) *Aut eſſe aliquando poſſunt*) Quod per ſolam unicamq; obtineri poteſt prudentiam, cujus hoc officium eſt proprium, propriaq; facultas, quæ ob hoc *providentia* vocari ſolet, & *per quam futurum aliquid videtur ante quam factum ſit.* Vide Auctorem ad Herennium II. Talis fuit in Themiſtocle, de quo propterea Cornelius Cap. 1. *Neq; minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis erat, quod & de inſtantibus veriſſime judicabat, & de futuris callidiſſime conjiciebat.* Terentius in Adelph. *Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes eſt, modo videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt, proſpicere.*

(i) *Qui nequit providere*) id eſt, in gerendis rebus cœcus ac imprudens eſt. Pulchre Cominæus lib. III. Comment. *Nulla majori clade populum Deus affligere poteſt, quam ſi Prin-*

älla swarna thet almoganom ma swarda tarf at/ älla förderwilse.

quæ ipsi possunt esse salutaria vel exitiosa.

LXI. J höfdino äru ok öron/ the höre ey atenast hwad thöm är med älla mote/ utan göma ok likaman med thy: Swa skal ok godr kunungr höra ok göma hwat almogan swarda.

LXI. Aures quoque sunt in capite, quæ non ea modo audiunt quæ sibi grata sunt vel adversa, sed & per hæc corpus ipsum custodiunt: Similiter & [k] Regem oportet audire custodireq;, quæ multitudini sunt desiderabilia.

LXII. J höfdino är ok mundr/ ok tunga all likamanom til tarwa: Swa skal ok godr kunungr/ hawa mun ok måle til almogans tarwa.

LXII. In capite præterea os lingvaq; est in omnes usus corporis: Sic & Regem [l] os lingvamq; oportet habere in omnes usus multitudinis.

LXIII. Ok å man likamen hawer sit huwd helt ok helbregdo utan last ok lyte/ ta ma han wäl liwa: Swa ok almoge the kunung ok höfdinga hawer råtwisan ok hel-

LXIII. Et si corpus salvum modo caput habeat sanumque citra vitium aliquod aut defectum, vitam ipsam servare potest: Eodem modo multitudo [m] si Regem Principem-

si Principem ei præficiat stolidum & imperitum, neq; enim dici potest, quam multa hinc oriantur incommoda. Eccles. 10. *Rex insipiens perdet populum suum.*

(k) ***Regem oportet audire***) Neq; hoc per familiares solum atq; internuncios, sed ipsum quoq;. Ausonius ad Gratianum: *Laudabile est, Imperatorem interpellantibus faciles præbere aditus, nec de occupatione causari.* Quomodo Henricus tertius qualibet hebdomade ter admittebat, quicunq; vellent. Similis Trajani quondam cura & facilitas. Unde Plinius in Panegyr. c. 79. *Videmus, ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim.*

(l) ***Os lingvamq; oportet habere***) Quibus expediat negocia regni graviter decenterq;. Turpe namq; Principi *aliena facundia egere*, quod in Nerone annotarunt viri periti apud Tacit. XIII. An. c. 3. Sane *Princeps, qui alterius eget opera, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potius, quam principis dignus nomine.* Saavedra Symb. 4. Adde, quod quæ alieno proferuntur ore, vitiose aliquando proferantur, unde difficultas, cum nec servari utiliter, nec revocari decenter queant. Quod, quæ alieno proferuntur ore, minus habeant auctoritatis efficaciæq;, cum magis animos percellat penetretq; vox ab ipso Principis ore sacro profecta. Plutarchus in Polit. *Rempublicam qui gerit, non gubernatrice modo mente præditus esse, sed in se ipso habere debet facultatem orationis, qua imperia tradat, ne aliena opus habeat voce.* Igitur Manuel Imper. Or. I. ad Filium: *Bonus Princeps, & qui bonis aliquibus præest, etiam præceptis eloquentiæ recte instructus esse debet.*

(m) ***Si Regem Principemve habeat sanæ integræq; rationis***) Quoniam hujus beneficio explere poterit defectus, & damna, si quæ acciderunt, resarcire. Atq; huc respexerunt & Macedones, quando apud Curtium lib. IX. c. 6. sic ad Alexandrum:

Quanta-

helbregdo til sinna skiála / ta ma han sikr liwa.

LXIV. The tridia dygd ther kunungr ok höfdinge skal hawa/ är thet at han se stadugr i hug/ ok ordom/ ok i athäwom sinom.

LXV. Han skal ey skipta skaplynde sit wid hwart ord/ ok hwatna thet hanom kan tilkoma.

LXVI. Han skal wara stadugr ok ey hwinkande i ordom ok radgärd sinne. Han skal ok ey lowa thet han wil ey halda / älla han förma ey halda. Ty at thet är ok odygd

cipenwe habeat sanæ integræque rationis, salva potest esse.

LXIV. Tertia virtus, qua Reges Principesque præditos esse oportet, animi & (n) dictorum & factorum est constantia.

LXV. Placita sui animi non (o) ad quodvis immutare debet vocabulum, & obvia quævis arripere.

LXVI. Constantem esse decet, minimeque vacillantem in verbis & consiliis suis. (p) Nec promittet, quod non cogitet, (q) vel nequeat præstare. (r) Turpe namque

Quantalibet vis omnium gentium conspiret in nos; impleat armis virisq; totum orbem; classibus maria consternat; insuetas belluas inducat; tu nos præstabis invictos.

(n) *Dictorum & factorum est constantia*) Quæ una voce *fides* appellatur, ut ex Ciceronis 1. de Offic. apparet. Pertinetq; ea non ad pollicitationes solum, contractus, pacta, sed & omnem Principis orationem, omnia facta, cum in his omnibus nil simulati fucatiq; debeat videri, non modo, quia honestati parum hoc conveniens, verum multo magis, quia est adversum illi magnitudini, quæ Principem eximit communi hominum sorti, contraq; si negligatur arguit infirmitatis, sive judicii, sive rerum aliarum respectu, cum ad simulationes, dolos, & id genus nemo veniat, nisi qui apertis viribus diffidit.

(o) *Ad quodvis immutare debet vocabulum*) Sive svadentis, sive judicantis. Sunt enim aliqui, qui quo recentior & posterior cujusq; est sententia, hoc putant meliorem: nulli diu, & cum ratione immorantes, similes calamis, quos ventus quilibet pro arbitrio impellit. Alios terrent fama, & quælibet dicteria, & ex eis suum animum immutant. Rudes nimium, vel nimium meticulosi.

(p) *Nec promittet, quod non cogitet*) Quod nonnulli faciunt decipiendi spe per immania promissa. Talis fuit Philippus, pater Alexandri, *qui plura promittebat, quam præstabat*, ut Justinus ait, lib. 9. c. 8. Bene Amiratus Dissert. lib. XIX. d. 8. *Qui præstare non vult, ne polliceatur.* Æneas Sylvius de Sigismundo Imperatore: *Exigenti promissa veterano militi cum diceret, immoderata fuit petitio tua, responderetq; miles, poteras honeste negare, cum peterem, nunc promissum honeste rescindere non potes: Ergo, ait Sigismundus, levius rerum quam famæ jacturam subibo.*

(q) *Vel nequeat*) Quod faciunt aliqui ex metu offensionis, aut discriminis, alii infirmitate, quia non sustinent negare, alii levitate, interdum & gratificandi studio. Sicut de Tito Svetonius: *In desideriis omnium hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret. Quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quam præstare posset: non oportet, ait, quenquam a sermone Principis tristem discedere.*

(r) *Turpe namq;*) sive nolis, sive non possis, cum levitatis & infirmitatis alterum, al-

odygd ok omänska ey halda ord ok lowan sina. Ok är bättre minna lowa ok tala/ ok bätr halda.

que est ac indignum viro, promissa fidemq; non servare. Meliusq; pauciora polliceri loquique, plura vero præstare.

LXVII. Then fierda howddygd/ ther kununga ok höfdinga skulu hawa/ thet är hoffsami i maat ok dryk ok allom athäwom / som för är sagt. Hwilkin kunungr älla höfdinge sik göme ey för ofäta ok ofdrikkio/ han wardr otäkkr af allom godom ok witrom mannom/ ty at thet är orent ok udygdelikt liwerne. Han ma ok ey swa hawa al

LXVII. Quarta virtus principalis, qua Reges Principesq; præditos oportet esse, moderatio est in cibo, potu, & actionibus omnibus, ut est ante dictum. Rex qui non cavet sibi, a cibo & potu nimio, (s) fit inamabilis omnibus probis & sapientibus, quia vita istiusmodi (t) est sordida & turpis. Sed (u) nec ratione ita uti plene potest, ut si

terum perfidiæ sit nota. Prov. 7. *Non decet Principem labium mentiens.* Procopius lib. II: Goth. *Turpe est cum aliis omnibus, quibus vel minima virtus cordi est, tum imprimis Principi viro mentiri ac fidem fallere.* Addit Amiratus: *Quisquis alteri fidem promissam negat, falsi tenetur. Mendacium autem servile peccatum est. Igitur Princeps, fidei suæ dubius in servilem naturam transformatur.* Quanquam sint, qui nova sapiendi temeritate cum Maria Scotiæ Regina censeant, *promissorum fidem â Principibus exigendam, quatenus eam præstari ipsis expediat.* Quanto cordatius Franciscus Rex Galliarum: *Etiamsi fides toto orbe exsularet, tamen Regibus tenenda, qui ea sola, & nullo metu cogi, adstringive possunt.*

(s) *Fit inamabilis omnibus*) Qui enim amari possit is, a quo per luxuriam corrupto principale regiumve nihil potest expediri, nihil agi, ac ne cogitari quidem, quod ad usum civitatis faciat? Adde, quod per luxum ejuscemodi prodigantur opes, & exhauriatur fiscus, mox per injurias & non necessaria tributa supplendus. Atq; ut hoc omittatur, quis tamen amet regem uni pabulo addictum? cum præsertim per hoc fere minuat corrumpatq; decus formæ corporisq;, contemptibilemque sese faciat. Justinus lib. XXI. c. 2. de Dionysio: *In segnitiem lapsus, saginam corporis ex nimia luxuria, oculorumq; valetudinem contraxit, adeo ut non solem, non pulverem, non deniq; splendorem ferre lucis ipsius posset. Propter quæ dum contemni se putat, sævitia grassatur, nec ut pater carcerem nexis, sed cædibus civitatem replet. Ob quæ non contemptior omnibus, quam invisior fuit.* Pollienus de Gallieno c. 4. *Quum helluationi vacaret, neq; aliter rempublicam regeret, quam cum pueri fingunt per ludibria potestates, Galli, quibus insitum est, leves ac degenerantes a civitate Romana, & luxuriosos Principes ferre non posse, Posthumium ad imperium vocarunt.* Optime Lycurgus apud Damascenum in Excerptis Vallesianis: *Delicias ac luxum servitus, malæq; artes, & contemptus sequitur.*

(t) *Est sordida & turpis*) Musonius apud Stobæum ser. 18. *Cum mediocritatis excessus nulla non in re vitiosus sit, hac parte profecto* (de voracitate luxuriaq; agit) *maxime suam naturam prodit, liguritores & helluones ex hominibus in sues aut canes, quod ad ingluviem transformans, omnis honestatis in gestibus, visu, esuq; oblitos. Quid autem turpius, quam ita se præstare circa victum, ut bruti potius animalis, quam prudentis hominis imago sit?*

(u) *Nec ratione ita uti plene*) quoniam per luxuriam opprimitur. Cicero Tusc. 4. *Quemadmodum temperantia sedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant, conservatq; considerata judicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat.*

al ſin ful ſkiál ſom han állas hafde/ um han renlika ok hoſſamlika lifde. Thóm laſtenom fylge giárnt en fulare laſtr / at man fylgr ok mykit ſinom kótlikom luſta. Ok hwilkin kunungr álla hófdinge ſik góme ey fóre thóm laſtenom/ han ſa hwazke tákka álla hulla tieniſt af undidanom ſinom: Ty at the rádas at han góri thóm laſt ok blygd um husfruor ok ſyſtir/ ok dottr thera. Ok gór han thet/ ta wardr han giárnt fórderwadr at lif ok áro.

ſi ſobrie temperanterq; viveret. Et vitium hoc fere ſequitur aliud deterius, ſtudium ſequendi (x) voluptates carnis. Quiq; Rex non cavet ſibi ab hoc vitio, (y) eum nullo cives vel amore vero, (z) vel officio fido proſequuntur, quia metuunt ne dedecus & turpitudinem afferat (a) conjugibus ſuis, vel ſororibus, vel filiabus. Quod ſi facit, (b) exitium plerumq; vitæ dignitatiq; ipſius affertur. Porro

incitat. Idem in de Senec. *Voluptas rationi inimica impedit conſilium, ac mentis perſtringit oculos.* Juſtinus lib. XXXIV. cap. 2. de Ptolemæo: *Antiochus Ptolemæo regi Ægypti bellum infert, ſegni admodum, & quotidiana luxuria ita marcenti, ut non ſolum regiæ majeſtatis officia intermitteret, verum etiam ſenſu hominis nimia ſagina careret. Pulſus igitur regno eſt.*

(x) *Voluptates carnis*) Sic appellat fœdas libidines, ut ſæpe fit in Sacris litteris. Porro eſſe has intemperantiæ in victu comites res ipſa docet, vetuſq; dictum, *ſine Cerere & Baccho friget Venus.* Pulchre Seneca in Hippolito Ac. I. v. 204.

Quisquis ſecundis rebus exultat nimis,
Fluitq; luxu, ſemper inſolita appetit.
Tunc illa magnæ dira fortunæ comes
Subit libido.

Saresberienſis lib. VIII. Pol. c. 6. *Eſt libido cognata & conjuncta luxuriæ, cujus ſequela immunditia, finis indubitatus confuſio eſt.*

(y) *Eum nullo cives vel amore vero*) Nempe amor verus inter eos tantum, inter quos vera eſt fiducia. Quorum alter alteri ſuſpectus eſt, inter ipſos ne quidem amor verus eſſe poteſt. At vero Princeps libidinoſus eſt ſuſpectus omnibus, iis quoque, quos non læſit, quoniam qui plus poteſt, licet non faciat, tamen eſt formidini. Ergo recte dicitur non amari.

(z) *Vel officio*) Id eſt cultu reverentiaq;, quoniam quod gignit cultum, deſtruit in Principe hoc vitium, id eſt majeſtatem. Ovidius Met. II.

Non bene conveniunt, nec eadem ſede morantur
Majeſtas & amor.

(a) *Conjugibus*) quas quilibet vir bonus honeſtuſq; diligit amplius quam vitam propriam, ac iccirco quovis modo mavult perire, quam ferre injuriam, ipſis illatam, æquo animo. vide Taciti Agric. c. 31.

(b) *Exitium plerumq;*) Ariſtoteles v. Polit. c. 10. *Multæ monarchiæ impreſſionibus infeſtatæ ſunt, eo quod monarchæ corpori alicujus contumeliam attulerunt.* Adde exempla ibi allata, & quæ prolixe memorat Chr. Forſtnerus ad lib. v. An. Taciti initium. Euripides apud Stobæum ſer. 3. *Nunquam in proſpero tui imperii ſtatu turpes amores civium perſequere. Ferrum enim & laqueos allicit, qui pauperum bonorum liberos afficit injuria.*

Quod

ro. Nu ſem wi wål at al renfårdog diur ok fogla hawa ok ålſka huart thera ſin maka ok blandas ey med androm til ſin kiutlika luſta/ ok wita ſin tima/ ok blandas ey ſaman utan the wilia ok maga foſtr afla ok föda: Utan mannen ther hawer ſkål ok ſiål ok ſamwit/ ok ſkal wita hwat dygdelikr ellr odygdelikr lifnadr år/ han förgripr ſik mote dygd ok ſkiålum/ ok liwer ſulika ok odygdelika i ſinom orenom lifnade. Ok hwilkin man ſwa liwer / han år wårre ån man / ok wårre ån nokot renfårdogt diur/ ok år likare föde ån manna.

ro ſatis cernimus unumquodq; animalium aviumq;, (c) quod eſt purum, ſuam amare femellam, nec ſe admiſcere aliis corporeæ voluptatis cauſa, (d) obſervareque tempus idoneum, neq; congreſſus facere, niſi quando procreare volunt poſſuntque ſobolem. Homo tantum, cui eſt data ratio, & mens, & conſcientia, & qui ſcire debet, quæ ſit honeſta, quæ contra turpis vita, in virtutem rationemq; peccat, turpiterq; vivit atq; inhoneſte in fœda vita. Et quisquis ita vivit, deteriorem humana vivit vitam, pejorq; eſt beſtia puriore, (e) propiorque feris, quā hominibus.

LXVIII. Then femta dygd ther kunungom ok höfdingom måſt til höre/ thet år mildlekr. Ty at hwilkin kunungur ålla höfdinge ey år mildr af godz ok penningom ſinom/

LXVIII. Quinta virtus, quæ præcipue ad Reges Principeſque pertinet, (f) eſt liberalitas. Quicunque enim Rex non liberalis eſt bonorum & pecuniarum, (g) is nun-

(c) *Quod eſt purum*) eo ſenſu, exiſtimo, quo in Sacris litteris vocantur pura quædam. Sed ſic inſervire nimis propoſito ſuo videtur. Nec enim in iſtis omnibus hoc deprehendas. Faciunt hoc columbæ quidem, at non oves, non vaccæ, niſi putes id unum in his reſpicere laudareq;, quod non voluptatem quærant, verum prolem.

(d) *Obſervareq; tempus idoneum*) Plinius lib. x. c. 63. *Cæteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus, homini omnibus horis dierum noctiumq;. Cæteris ſatietas in coitu, homini prope nulla.*

(e) *Propiorq; feris*) B. Auguſt. lib. 1. de Nup. & Con. c. 4. *Copulatio maris & feminæ generandi cauſſa bonum eſt naturale nuptiarum, ſed iſto bono male utitur, qui beſtialiter utitur, ut ſit ejus intentio in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis.*

(f) *Eſt liberalitas*) Convenit plane Salluſtius in bello Jugurtino quando ait: *Regem armis, quam magnificentia vinci, minus flagitioſum eſt.* Hilbert Turon. Ep. 3. *Regia manus melius donativo ſplendet, quam ſceptro.*

(g) *Is nunquam obtinet amorem verum*) Regi ergo exercenda liberalitas, non ſolum, quoniam honeſtum eſt, ſed & quoniam ipſi utile, quippe qui per eam ſuis ſeſe reddat amabilem. Cicero lib. 1. de Fin. *Liberalitate qui utuntur, benevolentiam ſibi conciliant, & charitatem.* Senec. 11. de Benef. c. 18. *Beneficiorum ſacratiſſimum jus, ex quo amicitia oritur.*

bonam

nom / han ſa aldrei fullan kärlek ålla goda frägd / af ſinom undidanom. Ok ty at kununga ok höfdinga ſtanda mykit äpte goda frägd / ty förgripa the opta ſik i ſinom gawom / warda flere urgytia än dygdelika milde. Ok ty ſkulu the wita hwat rätt ok dygdelikr mildlekr är.

nunquam obtinet amorem verum, (h) bonamve exiſtimationem a ſuis ſubditis. Cumq; Reges Principeſq; plerumque bonam aliorum de ſe (i) exiſtimationem famamque vehementer deſiderent, ſæpe (k) in muneribus offerendis peccant, pluſque evadunt profuſi, quam cum honeſtate liberales. Quare ipſos ſcire oportet, quæ ſit vera liberalitas.

LXIX. Swa ſigia wiſe mäſtare: Al dygd är mit mellen twäg-

LXIX. Ajunt autem (l) Philoſophi, omnem virtutem eſſe mediam

(h) *Bonamve exiſtimationem*) famam, gloriam. Hoc enim alterum eſt, quod præſtat liberalitas, regi non minus neceſſarium, quam amor. Saresberienſis lib. VIII. Polic. c. 2. *Inter ipſa virtutis opera cenſentur gloriæ amplioris, quæ de liberalitatis aut magnanimitatis fonte proveniunt. Ea enim favore populari clarius efferuntur, & videntur eſſe præcipua, quæ magis ardua ſunt, vel quæ pluribus proſunt. In his tamen longe liberalitas antecellit.* Libanius in loco communi contra tyrannum: *Non vides, alias eſſe vias, quibus fas eſt auctoritatem comparare, nec jus violare, quibus ingreſſi pleriq;, civium celebritatem cum benevolentia nacti ſunt. Ecquæ nam illæ ſunt! Opibus abundas, largire, ſponte ſuppedita. Utere divitiis, in quos par eſt, fac ut ob liberalitatem ſis admirationi.*

(i) *Exiſtimationem famamq; vehementer deſiderent*) Non modo, quia *in maximis ſplendidiſſimiſq; ingeniis exiſtunt honoris gloriæq; cupiditates,* ſicut ait Cicero lib. 1. Off. & *fax mentis honeſtæ, gloria,* ut habet Silius: ſed &; quia rerum gerendatum maximum eſt adjumentum, fama. *Primus & maximus eſt politicorum exiſtimationis uſus, quod auctoritas iis aditum ad res gerendas conficit,* inquit Plutarchus in Politic. Imo, quia geſtarum bene rerum maximus hic fructus Regibuſq; bonis gratiſſimus. Euſebius apud Stobæum: *Boni Principis hoc unum proprium eſt lucrum, & inſtar infinitorum aliorum, omnia ſic facere, ut & in ipſo imperii tempore, & poſt id, juſtitiæ ac honeſtatis omnis a civibus teſtimonium habeat.* Et vix poteſt eſſe fama bona niſi ex virtute. *Opes etiam improbis contingunt,* ait Iſocrates ad Nicoclem, *gloriam vero parare non poſſunt, niſi virtute præſtantes.* Quare ubi gloria, ibi opinio de virtute. Ubi porro eſt opinio virtutis, ibi ſimul perſvaſio debiti imperii, & reverentia, & obſequium, ſine quibus nihil magni poteſt in civilibus negociis expediri. Bene igitur Polybius: *Argentum quidem & pecunia eſt communis omnium poſſeſſio, at honeſtum, & ex eo laus & gloria, Deorum eſt, aut eorum, qui a Diis proximi cenſentur,* hoc eſt Regum: Et Iſocrates in Epiſtoia ad Philippum, quæ eſt tertia: *Alterius alicujus rei cupiditate inſatiabili æſtuare, non eſt honeſtum: nam pleriſq; probatur mediocritas; Sed magnam illuſtremq; gloriam deſiderare, nec ejus unquam ſatietate affici debent, qui aliis multum antecellunt.* Tacitus 11. An. c. 38. *Cætera Principi ſtatim adſunt; unum inſatiabiliter parandum, proſpera ſui memoria;* & fama.

(k) *In muneribus offerendis peccant*) Nimirum verum eſt, quod ait Piſo de Othone, *perdere multi ſciunt, donare neſciunt.* Vide Tac. 1. Hiſt. 30.

(l) *Philoſophi*) Ariſtoteles lib. II. Nic. c. 6. & lib. II. Eudem. c. 5. Plutarchus in de virtute Morali, atq; alii.

twäggia udygda. Nu är nidſkapr odygd/ um man haldr alt kwart hwat han giwande är. Swa är ok urgytia annor odygd/ um man giwer alt hwat ey giwande är. Ok ther mit imellen är rättr mildlekr/ ta man giwer thet giwande är/ ok haldr thet kwart/ ſom ey är giwande/ ok huxa hwat/ hwem/ ok hwi han giwa wil. Ok ty/ hwar ſom wil älſka rättan mildlek/ han ſkal huxa om thet han giwa wil/ um thet är hanom qwämelikt ok ſkadalöſt/ thylik ting giwa thöm thet bedas/ ok än hanom ſe qwämelikt ſom bedes thylik ting af ſwa manne tiggia.

LXX. Thet ſix af enom wiſom kununge at en biddare bad han ſit

diã inter duo vitia. Jam vero (m) vitium unum eſt tenacitas, cum ſervantur omnia, quæ debebant dari. Eodem modo vitium eſt alterum profuſio, cum dantur ea, quæ dari non debebant. Inter hæc duo vera eſt liberalitas, cum datur, quod dari debet, retinetur, quod retineri debet, conſideraturque, quid, cui, quaque ratione aliquid ſit dandum. Quisquis ergo amat veram liberalitatem, de eo, quod vult dare, (n) cogitare debet, an ſibi ſit commodum, (o) nec damnum afferat, dare hoc ei, qui petit, & ſi ei, qui petit, commodum ſit hoc expetere ab ipſo.

LXX. Ferunt (p) a ſapiente Rege mendicum quendam petiiſſe munus.

(m) *Vitium unum eſt tenacitas*) Ariſtot. 1. Magn. Mor. *Prodigus eſt, qui, ubi non decet, & quantum non decet, & quando non decet, impendit; Tenax, qui non impendit ubi decet, & quantum, & quando decet; Liberalis, qui ubi, quantum, & quando decet, impendit.*

(n) *Cogitare debet, an ſibi ſit commodum*) Hoc eſt tale, quod ſine damno proprio & metu repetendi cum dedecore ab aliis, præſtari queat. Seneca II. de Benef. 15. *Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam; ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem.* Scilicet *etiam ſimplicitas ac liberalitas, ni adſit modus, in exitium vertuntur*, ait Tac. III. Hiſt. 86. Itaq; in largitione *cavendum, ne fontem ipſum benignitas exhauriat*, quod prudenter monet Cicero de offic. lib. 1. Non modo quia alias *benignitate benignitas tollitur*, ut idem ibi ait, verum etiam quia iſtiuſmodi *largitionem ſeqvuntur rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus afferre coguntur*, quod rurſum dicit Cicero de Offic. II.

(o) *Nec damnum afferat*) Seneca de Benef. II. c. 14. *Sunt quædam nocitura impetrantibus, quæ non dare, ſed negare beneficium eſt. Æſtimabimus itaq; utilitatem potius, quam voluntatem petentium.* Cicero de Offic. 1. *Videndum eſt primum, ne obſit benignitas iis ipſis, quibus benigne videbitur fieri. Nam qui gratificantur cuipiam, quod obſit illi, cui prodeſſe velle videantur, non benefici, neq; liberales, ſed pernicioſi aſſentatores judicandi ſunt.* Quomodo aſſentatores? quoniam nullo alio reſpectu habito, ſimpliciter ad arbitria petentium ſe componunt. Dicunt, *ſcio, hoc illi non profuturum, ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus ejus non poſſum*, ut eorum voces reddit Seneca prædicto loco. *Quid autem turpius, quam ut nihil interſit inter odium & beneficium?*

(p) *A ſapiente rege mendicum*) Non dubito, quin Thraſyllum Cynicum intelligat, & Antigonum Regem. Hiſtoriam deſcribit Plutarchus in Apophteg. & Seneca II. Benef.

sik nokot giwa. Ok Kunungen spurde / hwad han wilde hawa. Biddaren sagde: Thet hóre ider wál til enom rikom kununge giwa mik hundrada markr silwers. Kunungen swarade: Thet ár sant / mik hóre wál til giwa swa mykit álla mera / án ey swa manne som tu ást. Ta sagde biddaren: Giwin mik ta en penning / thet iak ár wan tiggia. Kunungen swarade: Thet sámer ey mik sá litit giwa / ok wijt thet tik sielwum at tu owislika bedes.

LXXI. Nu skal ok witur man hyra at han giwi ey a rosom álla häggoma luf / ty at thet ár alt tapat swa gifs.

LXXII. Thet sigia ok wisa ok helga män: Thet ár ey bátra lowas

munus. Regem interrogasse, quid desideraret. Respondisse mendicũ, conveniens esse Regi tam diviti ac opulento, ut donet centum pondo argenti. Ad quem Rex: verum equidem, convenire mihi, ut dem tantum atq; amplius, non vero tali, qualis tu es. Tum qui munus exigebat: ergo da nummum unum, quem petens stipem vulgo impetrare soleo. Cui Rex: non est conveniens mihi dare munus tam exiguum, tibiq; imputa, (q) qui tam imprudenter petis.

LXXI. Porro virum sapientem non id desiderare oportet, ne (r) ob laudes vanasq; prædicationes det, quia (ſ) quicquid ex hac caussa datur, perditur.

LXXII. Ajunt nempe (t) viri sapientes sanctique, non esse melius

Benef. c. 17. Verum reprehendit Seneca hoc nomine Antigonum: *Turpissima, inquit, est ejusmodi cavillatio. Invenit, quomodo neutrum daret. In denario regem, in talento Cynicum respexit, cum posset & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex.*

(q) *Qui tam imprudenter petis*) Omnino enim etiam petendum est cum judicio, ne offendamus magis, quam exoremus. Potest suo modo huc accommodari, quod ait S. Jacob. Ep. c. 4. *Petitis, & non accipitis, eo, quod male petatis.*

(r) *Ob laudes vanas*) Cicero de Offic. 1. Fieri hoc sæpe docet, præsertim ab iis, qui in publicis muneribus versantur. *Videre licet, ait, plerosq; non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici videantur, facere multa, quo videntur ab ostentatione magis, quam a voluntate proficisci.* Verum subdit Cicero: *Talis autem simulatio vanitati est conjunctior, quam nunc liberalitati, aut honestati.* Atq; ita & Ambrosius lib. 1. c. 30. *Nec illa perfecta est liberalitas, si jactantiæ caussa magis, quam misericordiæ largiaris.* Jam quoniam jactantia est vana, non potest ex ea profecta liberalitas non despicabilem facere auctorem suum.

(ſ) *Quicquid ex hac caussa datur, perditur*) Nam qui jactatione tribuunt beneficia, iis fere tribuunt, a quibus sperant expectantq; gloriam & laudes. At vero ad hujusmodi laudationes paratiores esse adulatores consveverunt, quam viri serii ac graves. Quod autem datur adulatoribus, perditur, quia indignis datur. Sunt enim adulatores fere homines pravi, sine virtute meritisq;, ac ob id in una adulatione spem eliciendi beneficii reponentes.

(t) *Viri sapientes sanctiq;*) Quos intelligat, necdum bene scio. Legisse quid hujusmodi in Syracide opinor.

was af fulom mannom ok ondom skalkom/ än lowas före onda ok fula gärninga.

LXXIII. Nu um kunungr kan warda antiggia nidingr älla urgytia/ swa är urgytia bätre än nidingr: Ty at hanom ma peninga ok godz at winnas huru han thöm hälst förgör/ med dygd älla last. Än thet är otolande at kunungr älla höfdinge se nidingr/ ty at thet last är och blygd ok mykil ofrägd.

Thet

lius, (u) laudari a turpibus & flagitiosis, quam propter fœda & flagitiosa commendari.

LXXIII. Quod si tamen Rex alterutrius esse debet generis vel tenax, vel prodigus, (x) prodigus melior est, quam tenax, quia opes & pecuniæ ab ipso possunt impetrari quocunq; modo eroget, honesto an vitioso. At vero Regem Principemve tenacem esse, intolerabile, quia fœdum, & indecorum, & cum multiplici infamia conjunctum.

Regi-

(u) ***Laudari a turpibus***) Quia laus est veluti judicium de re aliqua: judicant vero homines pro ratione sui animi. Quare si quid laudat homo fœdus, ipsum per hoc fœdum potest videri, quia non laudaret, nisi animo suo ac ingenio conveniret. Atque ita plane Cicero in Or. in Pison. *Laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pæne turpis.*

(x) ***Prodigus melior est***) Sequitur judicium Aristotelis, ut opinor, qui pariter lib. IV. Nicomach. c. 3. *Prodigus avaro multo melior videtur esse, cum propter eas caussas, quas diximus,* (quia potest reverti ad sanitatem & mediocritatem) *tum, quod hic juvat multos, ille neminem atq; adeo ne se ipsum quidem.* Sed ibi Aristoteles non agit de Rege Principeve, cujus alia est conditio. Nam cum sine opibus consistere is nequeat, non modo si vitam ejus attendas privatam, sed & negocia, quæ reipublicæ caussa ei gerenda, fieri profecto nequit, quin per immodicas largitiones & prodigalitatem exhaustus, in exactiones graves aut rapinas vertatur. At hoc regi facit longe majorem invidiam, quam potest gratia esse, per profusionem quæsita, *nec tanta studia assequitur eorum, quibus dedit, quanta odia eorum, quibus ademit,* sicut Tullius II. de Officiis testatur. Cum Præsertim *amicitias qui magnitudine munerum non constantia morum continere putat, mereatur magis, quam habeat,* velut ait Tacitus lib. 3. Hist. Bene Plinius Paneg c. 27. de prodigo Principe: *Largiatur & auferat, alat & occidat, næ ille in tam brevi tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumq; pœniteat.* Scilicet largitiones istæ quantæcunq; sint, ad paucos tantum veniunt; at onera & exactiones fere pertinent ad omnes. Quare *nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat,* sicut idem ait, habebit nihilominus, a quibus ametur colaturq;. Nam qui nil largitur, in neminem est injurius; at qui aufert, violat justitiam, sine qua Rex nullus potest esse salvus. Et hæc aliorum est sententia. Malunt parcum Principem, quam prodigum. Lipsius IV. Polit. c. II. in marginalibus annotationibus aperte: *Turpes prodigi, laudabiles parci, & semper in multo ære.* Machiavellus in Principe cap. 15. *Princeps ne suos spoliet, atq; sese tueri ac sustinere possit, in pauperiem item & contemptum ne recidat, aut ad rapinas ne adigatur, avaritiæ nomen parvi faciendum ducat, quia hoc unum vitiorum est, quod ipsum facit regnare.* Adde totum caput. Capitolinus de Antonino Phil. c. 23. *Ipse in largitionibus pecuniæ publicæ parcissimus fuit, quod laudi potius datur, quam reprehensioni.* Sed nec hoc omittendum, quod prodigalitas cives reddat ignavos, & de mediis idoneis alendi sese sollicitos minus, dum a liberalitate Principis omnia expectant. Hoc intuitu Augustus quondam scripsit, *impetum se cepisse frumentationes publicas*

in

LXXIV. Thet är ok digr hedr ok ära kunungom ok höfdingom hawa fagran ok renan kost/ ok fagra ok witra förfca/ af thy fa the lof ok goda frägd/ ok kärlek thera medh thöm vngangä.

LXXIV. Regibus Principibusq; id quoq; multum honorabile & gloriosum, ut (y) nitido utantur (z) victu (a) cultuq;: inde enim bonam consequvuntur famam, & amorem eorum, qui cum ipsis versantur.

LXXV. Thet sömr ok wäl kununge

LXXV. Regem quoq; Principem-

inperpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret, uti memorat Svetonius Cap. 42. Item quod petaces petaciores, magisq; impudentes faciat, quando cernunt nemini non ad opes regias apertam esse januam. Quod exhaustum Principem, si ad rapinas nolit se convertere, faciat obnoxium civibus, & suspensum ab eorum arbitrio, atq; sic quid aliud, quam precario imperantem? Quare illi optime, qui docent, Principem oportere liberalem esse, minus tamen noxium fore publico, si tenax sit & parcus, quam si absq; ullo judicio profusus. Adde Ammiratum de Regis institutione lib. 11. p. m. 937. Quod autem Ægidius lib. 1. Par. 2. c. 18. existimat, reges esse prodigos vix posse, in eo vehementer fallitur. Nam si vel unicum Svetonii legisset Neronem, non potuisset non contrarium censere. Adeo ab illo Noster, si secutus ipsum fuit, non juvatur.

(y) *Nitido utantur victu cultuq;*) Bene *nitido*, id est, tali, qui non sordidus. Nam si sordes omnibus sunt indecoræ, quanto magis regibus, qui quanto alios excedunt fortuna, tanto decore ac convenientia superare debent. Abesse tamen luxus debet, partim quoniam per eum inutiliter consumuntur, quæ necessitatibus servire publicis oportebat; Partim quoniam exemplo Principis & alii ad luxum incitantur, unde postremo ipsa corrumpitur respublica. Nam *flexibiles quamcunq; in partem ducimur a Principe*, ait Plinius in Paneg. c. 45. At vero cum luxuriæ renunciavit Princeps ipse, *quis foret moleste ad ejus semet modum coërceri? aut subtractum sibi doleret de privata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumq; dominum parce contenteq; viventem!* quæ Pacati nostri verba sunt. Igitur a luxu Princeps sibi caveat, cum præsertim Deo quoque sit adversus, & ab eo turbis fere ac mutatione rerum puniatur. Prudentissime Comineus lib. 1. Coment de Burgundis: *Nullius Principis potentia labefactari se posse putabant, sed qui fuerunt ante plurimis annis omnium gentium fortunatissimi, nunc ita sunt adflicti, ut ærumnosiorem hodie populum non norim: & est credibile, jam ipsos dare pœnas eorum, quæ rebus prosperis elati admiserunt. Nam & cultu corporis, & vestitu, & quotidiano victu, & omnino rebus omnibus modum excedebant, obliti pudoris & honestatis.*

(z) *Victu*) Nam cum victus pertineat ad sustentationem corporis vitæq;, parum hæc curare videtur, qui victum omnem indecenti supinitate negligit. Jam qui suam parum curat vitam, quomodo is esse possit sollicitus de vita aliena? *Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?* ait Syracides cap. 14. Porro Princeps qui nec sese curat, nec curare alios existimatur, amari utiq; non potest, vel in pretio esse apud suos. Maxime cum non supinitatem negligentiamq; modo arguat hoc vitium, sed quod longe pejus est, avaritiam & tenacitatem.

(a) *Cultuq;*) vestimentis. Quorum nitor non profecto negligendus temere Principibus, quandoquidem in oculos incurrit, percellit animos, & reverentiam nonnullam generat præsertim multitudinis. Isocrat. ad Nicocl: *In vestitu & corporis ornatu splendidus esto, ut reges decet, ut qui vident, ob adspectu te regno dignum judicent.* Atq; ita fecit Alexander, de quo Aristoteles in Rhetor. ad Alex. c. 1. *Vestium decore atq; magnificentia cæteris hominibus præstare maxime*

nunge ok höfdinga/ wara ödmiuke i erdom ok athäwom sinom. Ty at swa är skriwat: Thes mere man tu äst/ thes häldr skal tu ödmiukr wara i allom tinom athäwom.

cipemq; decet, ut (b) in sermone atq; conversatione omni sit modestus. (c) Ita enim scriptum habemus: quo es major, hoc debes esse modestior in omnibus tuis negotiis.

LXXVI. Nu skal kunungr thet warna/ at han se ey swa ödmiukr/ älla

LXXVI. Cavendum vero regi, (d) ne ita se humiliet, omnibusq;

xime studes. Memoratq; Curtius inter cætera, quibus ipse ante alios suorum venerationem caritatemq; consecutus sit, *cultum habitumq; paululum a privato abhorrentem*, lib. III. cap. 6. Verum juxta observandum, quod is ipse addit Aristoteles, *multo pulchrius, magisq; regium, animum præferre cultum & compositum, quam corporis vestimentum.* Ubi cultum non reprehendit, sed in ipso majus studium, quam in exornando animo poni, censet iniquum esse. Quare ut non plane debet negligi, sic non nimium amari. Nam fere *ubi magna cultus cura, magna est virtutis incuria*, inquit Ammianus. Et *Imperatoria Majestas constat virtute, non cultu*, ajebat olim Alexander Severus, ut Lampridio est memoratum. De Alphonso Panormitanus lib. I. c. 24. *Scimus, vestitu cultuq; corporis moderate usum, neq; hac in re multum discrepasse a popularibus suis, illudq; sæpenumero usurpare consuetum, cupere se moribus & auctoritate potius regere videri, quam diademate aut purpura.*

(b) *In sermone atq; conversatione omni sit modestus*) Procul a fastu omni, atq; arrogantia, quam commendant aliqui, & servant sub honesto gravitatis titulo. Et profecto *modestiæ fama neq; summis mortalium aspernanda, & a* Diis *æstimatur*, uti testis Tacitus XV. Annal. 2. Cur autem non aspernanda? quoniam ea demum est, quæ vere magnos facit. Nam *quos vecors animus supra cogitationes extollit humanas, altum quidem & sublime spirare se credunt. Cæterum nihil solidi subest.* Vnde *in ruinam proni sunt: quia sine fundamentis crevere*, ait Plinius in Panegyr. Et Seneca II. Benef. *Quo altius te sublevasti, hoc depressior es, ostendisq; te non agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris.* Sed & odia fere ex hoc fastu. Nam ut ait Seneca denuo, *superbiæ magnitudo in odium etiam amanda perducit.* Etiam *amanda*, dicit, ut appareat, vix posse odium hoc redimi rebus aliis, etiam alias gratissimis. At contra comitas & affabilitas conciliat animos hominum, & in amorem sui pertrahit. Quare *extant Epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philippum filium, trium prudentissimorum, quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam alliciant*, ait Cicero de Off. II. Ammiratus optime lib. II. de Inst. Regis: *Hac una virtute* (modestia) *ornatus Rex omnibus est charus, etiam si minus liberalis aut probus, non quod hæc una cum virtute illa esse designant, sed quia tanta est humanitatis vis, ut improbum etiam hominem, charum & amabilem reddat.* Errantq; suo malo *Principes, imitantes imperitos statuarios, qui existimant colossos suos magnos fore, & venustos, si tibiis quam maxime diductis & inflatos & hiantes fecerint: sic isti gravitate vocis, & torvitate aspectus, & morum asperitate, & insociabili quadam vita dignitatem & majestatem imperantium exprimere se censent*, sicut ait Plutarchus de Doctr. Prin.

(c) *Ita enim scriptum habemus*) Verba hæc leguntur in Syracide cap. 3. & ita sonant: *Quando magnus es, humilia te in omnibus, & coram* Deo *invenies gratiam. Quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur.* Liquet igitur & ex hoc loco, verba veterum adducere Nostrum aliter interdum, quam ut habent ipsa. Quod vero Syracides ait, *coram Deo invenies gratiam*, convenit cum dicto Taciti, qui *modestiam* ajebat *& a Diis æstimari.*

(d) *Ne ita se humiliet*) Svadent ita omnes, qui vivendi regulas Principi scripserunt. Et est manifesta ratio, quia nil perniciosius Principi, quam contemptus, quem hinc ajunt

älla ofmykit hemelikr allom mannom/ at han wardr förſmadr. Ty at ſwa är ſkriwat: Ofmykil hemelikhet gör giärnt olydno ok förſmäilſe. Ty är ödmiukt thön dygd/ ther mit är mellen hugmöda ok förſmäilſe. Nu är hugmöda en howd laſtr/ ther man haldr ſik ſwa godan i hug ok hierta ok i athäwom ſinom/ ok förſma andra man ok thera athäwe. Sina jamninga holdr han för änkte/ ok ſinom iwirmannom wil han jämnas ok iwir thöm rada. Ok ty är hugmöda änkte annat vtan at man haldr ſwa högt i ſino ſamwiti ſik ſielwan ok ſine athäwe/ at han wil thet ſynas han ey är med ſanno. Ok ty ſigr en wis mäſtare: At högmödogur man förſma annars athäwe/ ok ſin egen athäwe haldr

buſq; familiarem faciat, ut incidat in contemptum. (e) Nam & hoc eſt ſcriptum: familiaritas nimia parit inobedientiam & contemptum. Itaque modeſtia ea virtus, quæ eſt media inter ſuperbiam & vilitatem. (f) Superbia capitale vitium eſt, (g) quando quis ſe ipſum facit maximi effertq; cum in animo ſuo, tum in actionibus, alioſq; juxta ſe, ac eorum actiones contemnit. Pares ſibi habet pro nullis, ſuperiores ſibi æquare vel ſuperare quærit. Quare nihil aliud ſuperbia, quam elatio ſui ſuarumq; actionum apud animum ſuum, qua quis alius, quam revera eſt, videri deſiderat. Inde (h) Sapiens nonnemo ſuperbum ait aliorum actiones deſpicere, ſuas vero admirari. Quod ſi

juntoriri. Nam e *contemptu plurimæ averſionum cauſæ*, ait Ariſtoteles v. Pol. 10. Lente ubi contemptus, ibi amor nullus, nullum obſequium, quibus vis imperii innititur. Vide Cæſaris ad milites Orationem apud Dionem lib. XLI. Quare adhibendus modus, ut *pariter carus ſit ac venerandus*, quod de Alexandro Curtius memoravit. Quanquam nil ſit difficilius. Plinius IV. Ep. 3. *Severitatem pari jucunditate condire, ſummamq; gravitati comitatem adjungere, non minus difficile, quàm magnum eſt.*

(e) *Nam & hoc eſt ſcriptum*) Ubi ſcriptum ſit, nunc non recordor. Habent tamen alii non diſſimilia. Plutarchus in Pericle: *Ea vis eſt conſvetudinis cum amicis atq; convictus, uti omnem majeſtatem deprimere valeat, & in familiaritatibus retineri gravitas vix poteſt.* An ſecutus eſt Ægidium, qui hoc dictum affert lib. 1. par. 2. cap. 28?

(f) *Superbia capitale vitium eſt*) tale intelligit, quod ſub ſeſe vitia continet plurima. Atq; ita multi veteres. Chryſoſtomus homilia 1. 2. ad Theſſal. appellat *principium totius vitioſitatis.* Et in præfatione in priorem ad Corinthios: *Ex ſuperbia, vitia gignuntur omnia.* Saresberienſis lib. III. Polic. c. 3. *Superbia radix omnium malorum eſt; mortisq; fomentum.*

(g) *Quando quis ſe ipſum*) Duo recte obſervat ineſſe huic vitio, nimia ſua ſuarumq; rerum æſtimatio, & nimia aliorum, & ab aliis profectorum deſpicientia. Theophraſtus in Charact. ſuperbia eſt aliorum omnium, *præterquam ſui, contemptus.*

(h) *Sapiens nonnemo*) Quem hic innuat, needum liquido potui cognoſcere.

haldr han för vndrlikt ting. Ok gör han näkra goda älla froma gärning / ta huxa han thet ängin hawer tylikt giort. Thet är och e- nahanda hugmöda at man haldr ſik firi gudlikan ok ödmiukan ok rätwiſan i manna aſyn / ther han ey är ſwa i hiertano / ok bär ty werre ok ſulare kläde än hanom tilhöre / at han ſkal ödmiukare ok gudlikäre ſynas ther han ey ſwa är med ſanno. Thet är ok en digr laſtr / hwa ſik forhawer ſielwan ty at han är miſſmänna / ok then är likare ſöde än manne / then änkte akta ſin hedr älla mandom.

LXXVII. Nu är ödmiukt ther i mellen / thön dygd ther oſſ ſtyre med ſkälum ok haldr uſ atr / at wi högin oſſ ey mera än ſkjäl ſägia / ok thet är rät ok dygdelikt ödmiukt / ok ſwa ſom ſigr Ariſtoteles / hwa ſom ey hawer ödmiukt / han ha- wer änga dygde. Ty höre thet kunun-

ſi quid boni probique faciat, neminem unquam cenſere ſimile quid feciſſe. Eſt & [i] alia ſuperbiæ ſpecies, cum quis pium, modeſtum, æquumq; ſeſe ſimulat coram aliis, licet ſit diverſus intus & in pectore, ſordidioreque incedit amictu, quam ipſi eſt conveniens, quo videatur modeſtior & religioſior, quam revera eſt. [k] Deterius quoq; vitium, quam elatio, quum homo animi eſt minuti ac effeminati ſimilior namq; pecori, quam homini, qui decus & dignationem maſculam vilipendit.

LXXVII. Modeſtia vero inter hæc media, ea virtus eſt, qua per rationem ita regimus nos atq; continemus, ut ne plus efferamur, quam recta ratio permittit, quæ vera eſt honeſtaq; modeſtia, & [l] ut ait Ariſtoteles, in quo non eſt modeſtia, in eo virtus nulla eſt. Iccirco

(i) *Alia ſuperbiæ ſpecies*) Quoniam *& ſibi nimium aſſumere & nimium derogare, omniaq; detrahere arrogantis eſt,* Ariſtotelis judicio lib. IV. Eth. c. 13. qui Lacedemoniorum veſtitum ex hujuſmodi arrogantia ſcribit natum. Erat enim viliſſimus, licet ipſi ſuperbirent. Obſervavit idem Ægidius, ſed perperam, & ex linguæ Græcæ imperitia, ut ſuſpicor, qui ſcripſit Ariſtotelem ex hac cauſſa *quandam gentem Græcā Lathonienſes, ſeu jactatores & ſuperbos appellaſſe,* cum ſit ibi ſermo de Lacedæmoniis. Cæterum hanc ipſam ſuperbiam notavit quoq; Seneca Ep. 5. perverſaq; via dixit tendere ad gloriam, ideoque Lucilio cavendam. *Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quicquid aliud ambitionem perverſa via ſequitur, devita.* Apud Saresberienſem lib. IV. c. 9. legimus: *Nimia humilitas, maxima pars ſuperbiæ eſt.*

(k) *Deterius quoq; vitium*) Ariſtoteles IV. Nicom. c. 9. *Magis animi magnitudini adverſatur humilitas & demiſſio animi, quam elatio & ſuperbia. Nam & crebrior eſt & deterius malum.*

(l) *Ut ait Ariſtoteles*) Ubi Ariſtoteles hoc dicat, non invenio, Suſpicor in animo habuiſſe Noſtrum, quod legitur IV. Nicom. 7. *Si magnanimus maximis honoribus dignus eſt, ille profecto ſit vir optimus neceſſe eſt. Nam quo quisq; melior, eo majore præmio atq; honore dignus eſt.* Differunt tamen, ſine modeſtia non habere virtutes, & ſine virtutibus non habere mo-

kunungom ok höfdingom wara ödmiukom/ ok swa mykit standa äpte hedr ok äro som skiäl sigia ok thöm är qwämelikt ok ey mera.

Iccirco Regibus Principibusq; eſt conveniens, ut ſint modeſti, & (m) eouſq; quærant honorem, quouſque permittit ſana ratio, & decens eſt, non ulterius.

LXXVIII. Kununga ok höfdinga skulu ey afbrade wara i hämdom sinom/ ta the wrede äru/ om nokor hawer brutit wid thön ålla thera wini. Ty at swa är skriwat:

LXXVIII. Reges Principeſq; etiam non oportet eſſe nimium præcipites ad ulciſcendum, (n) cum irati ſunt ex delicto (o) adverſus ſe amicoſve ſuos commiſſo. Sic enim ſcriptum habemus: differ

re modeſtiam. Num potius reſpexit, quod legitur Eudemiorum III. c. 5. ubi Ariſtoteles: *Magnanimitas omnes virtutes, vel ipſam omnes perſequuntur.*

(m) *Eo uſq; quærant honorem*) Nec enim quærere honorem prohibitum regi, ſi eo uſque quærat, quo hic docet Noſter. Vide ſupra par. 66. Neq; obſtat, quod virtutis ſcopus eſſe gloria non debeat, cum ſit *ipſa ſibi ſatis ampla merces*, ſicut ait Seneca. Et *virtutem habenti magna virtus, contemnere gloriam*, quod ait Auguſtinus lib. V. de C. D. Nam contra ſtudium ejus immodicum loquuntur, eoſq; reprehendunt, qui virtutem nihil, ſolam gloriam reſpiciunt, non eos, qui virtutem colunt, nec tamen ultro ſequentem eam bonam famam penitus aſpernantur. Quando *gloria non eſt mala, ſed immoderata ejus cupido*, ſicut ait S. Maximus de Charitate lib. II. c. 4. Syracides cap. 41. *Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi & magni.*

(n) *Cum irati ſunt*) Nam fere longius compellit ira, quam ſvadet recta ratio, neque ſervat illud medium, quod cum juſtitia clementia præſcribit. Seneca I. de Ira c. 15. *Nil minus, quam iraſci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, ſi judicio lata. Inde eſt, quod Socrates ſervo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſervi in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cujus erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere?* Socrati fere ſimilis Alphonſus, qui cum pincernam dare Caſpari cuidam poculum juſſiſſet, iſq; hoc ex invidia, licet bis, terq; a Rege monitus neglexiſſet, Rexq; ſtricto pugione pincernam fugientem eſſet perſecutus, pugionem in media ira abjecit, ne jamjam a ſe apprehenſum interficeret. Panormitan. I. c. II.

(o) *Adverſus ſe, amicosve ſuos*) Quoniam & alias, quæ adverſus nos, aut noſtros delinquuntur, ſupra veram magnitudinem augemus, quia *magis ea percipimus atq; ſentimus, quæ nobis ipſis aut proſpera, aut adverſa eveniunt, quam illa, quæ cæteris*, ſicut ait Tullius Offic. I. Pulcherrime Seneca I. de Clem. c. 20. *Hortamur, ut manifeſte læſus, animum in poteſtate habeat, & pœnam ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet, longeq; ſit in ſuis, quam in alienis, exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille, qui, quod alteri donat, ſibi detrahit; ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum, qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit; qui intelligit, magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati, nec quicquam eſſe glorioſius, principe impune læſo.* Ut vero hoc ad quaslibet injurias, ſic præcipue ad eas pertinet, quæ lingua fiunt ac ſermone. Nam præter animi magnitudinem oſtendit quoque bonæ conſcientiæ fiduciam contemptus iſtiuſmodi injuriarum, quando *ſpreta viloſcunt, ſi iraſcare, agnita videntur*, ut eſt apud Tacitum. Memorabile illud Alphonſi apud Panorm. I. c. 77. Nam cum nonnullos ipſum probris clam ſolitos lacerare inaudiſſet, *Regum eſſe* dixit *non ſolum bene facere, ſed mala etiam patienter audire.*

wat: Dvål hämdena thr til wreden år iwi gangin. Ty at thul ok forhyran fylgde dygd ok snille. Swa sigr wise mannin: Thet år stund ok time ta man skal wredr wara/ok ey aff sinom skiålom ganga. Brytr ok nokor oß mote sielwom/ thet ma aldrei swa litit wara/ at wi haldom thet ey for mera ån thet år. Ok ta i ware wrede wiliom wi mera hämnas ån wårdukt år åpte ty skiål sågia / ok at wreden driwer mannem af sinom skålom. Ty skulu ey kununga ålla höfdinga giårnt wrede warda.

LXXIX. Thet år ok kununga dygd ok åra/ hawa stadugan winskap med thöm the sin winskap med

(p) differ vindictam, donec ira præterierit. Patientia enim atq; consideratio comitantur virtutem ac prudentiam. (q) Sapiens sic ait: Tempus est, quo licet irasci, nec deflectere a ratione. Sed & si quis adversus nos delinquit, quamvis sit exiguum, longe tamen reputari majus solet, quam est re ipsa. Cumque ira excandescimus, vindictam ultra meritum extendimus, & dictamen rationis, quia ira hominem a gradu rationis deturbat. Quare (r) Reges Principesq; indulgere iræ minime oportet.

LXXIX. Regi quoq; honestum ac (s) decorum, ut conservet firmam amicitiam cum iis, (t) quibuscum

(p) *Differ vindictam, donec ira præterierit*) A quo scriptum sit hoc dictum, necdum reperi. Theophrasti hoc est, apud Stobæum: *Viri prudentes nihil agunto irati.* Bene autem, *differ*; *Non enim propter iræ magnitudinem donanda pœna, sed differenda, ne aut peccanti majorem justo dolorem inurat, aut castiganti furorem*, inquit B. Lactantius de ira Dei c. 18.

(q) *Sapiens sic ait: Tempus est, quo licet irasci*) Quis hic sapiens: an Syracides, quem & alibi sic vocat? Sed apud eum hactenus non reperi. In Psalmo quarto legas: *Irascimini, & nolite peccare*, unde colligas quid hujus generis.

(r) *Reges Principesq; indulgere iræ*) Cum præsertim hoc repugnet magnitudini ipsorum. Seneca 1. de Clem. c. 5. *Non decet Regem sæva & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. At si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit, quod nulli, nisi rerum potenti licet.*

(s) *Decorum ut conservet firmam*) Ita sane fecit Augustus, Princeps laudatissimus. Svet. c. 66. *Amicitias neq; facile admisit, & constantissime retinuit.* Ac profecto nisi hoc observet princeps, ipse sibi officit plurimum. Primum enim levitatis aut iniquitatis sic incurrit notam, aut se ipsum arguit imprudentiæ, tanquam sine probo legerit judicio, quorum neutrum non invisum aut contemptum ipsum reddit. Deinde plena res periculi ac mali, propter multa secreto fidei amici commissa, quæ per inimicitiā subnatam divulgari sine Principis multiplici damno utiq; haut possunt. Quare bene Valerius Max. lib. IV. c. 7. de amicitia: *Tam necessarium subsidium temere assumi non debet: semel autem apprehensum recte sperni non convenit.* Et Isocrates ad Demon. *Sensim amicitiam contrahito, contractam perpetuo conservare studeto. Nam subinde mutare familiaritates æque turpe est, ac amicum habere neminem.*

(t) *Quibuscum jungit amicitiam*) Ergo Princeps jungit quoq; amicitiam cum aliquibus. Aliter putatum olim. Pacatus noster c. 16. *Ecquis imperator unquam putavit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? Humilis hæc virtus, dubiumq; an virtus, judicabatur, nec palatiis*

med binda. Ty at swa sigr wise mannen: Man skal hawa fa ord ok stadugan winskap med wini sinom. Goder win är sensangin/ ok han ma med litlo tapas.

LXXX. Winskaper bins ok halds med dygdelikom ordom ok athäwom/ ok giär hwar androm heder ok gagn med helom hug. Ok ty är änkte annat winskapr vtan dygde-

buscum jungit amicitiam. (u) Ita namq; ait Sapiens: Verba pauca, firmaque amicitia habenda cum amicis. (x) Amicus verus raro invenitur, & (y) facile amittitur.

LXXX. Amicitia jungitur conservaturq; verbis factisq; honestis, (z) mutuaq; honorum ex toto pectore, (a) & commodorum communicatione. Nec enim aliud

palatiis digna, sed pergulis, Adde nostras Notas, ubi egimus de caussis. Et profecto *in tanta personarum inaequalitate, quanta inter subditos & reges est, amicitia esse non potest: tum quia mutua officia atq; paria, amorq; mutuus non est in dissimilibus*, sicut Ammiratus quoq; ait, in de Regis institutione. Sed hic loquitur de tali amicitia, quae Tullio describitur, & vix tribus nota fuit paribus aut culta omni tempore. Alia est Principum amicitia, ex honestate orta, & utilitate publica culta servataq; qua, si prospere imperare volunt, nequeunt carere. Igitur & Isocr. ad Nicoclem: *In amicitiam recipe non quoslibet, sed tua natura dignos: nec cum quibus jucundissime tempus teras, sed quorum opera urbem optime gubernes.* Atq; talis fuit inter Mecaenatem & Augustum amicitia. Est & alia caussa, ob quam amicitias colere Principes oportet, nempe ut per eas bonam apud omnes comparent sibi famam. Quo respectu iterum Isocrates: *Nullam familiaritatem temere ac sine ratione contrahe: sed iis gaudere congressibus assvesce, qui te & sapientia augeant, & virtutis apud alios opinione.* Quare optime Panegyrista Plinius cap. 85: *Cum plurimis amicitiis fortuna Principum indigeat, praecipuum est Principis opus, amicos parare, nec unquam persvaderi, humile esse, nisi odisse.* Adde Aristot. VIII. Nicom. c. 1.

(u) *Itanamq; ait sapiens*) Etiam hic respexisse ad Syracidis quendam locum puto: sed respexisse tantum, non ipsa ejus attulisse verba.

(x) *Amicus verus raro invenitur*) Seneca VI. de benef. c. 33. *Amicus, res non domibus tantum, sed seculis rara, quae non alibi magis deest, quam ubi creditur abundare.* Plautus in Pseudolo A. I. sc. 3. *Pauci ex multis sunt amici, homini qui certi sient.* Praesertim vero hoc in aulis evenit. Nam *verae amicitiae difficillime reperiuntur in iis, qui in honoribus reque publica versantur*, inquit Cic. in Laelio, & testatur pluribus Ampl. Forstnerus ad lib. I. An. Taciti c. 10.

(y) *Facile amittitur*) In Svetico est med litlo / id significat *parvo*, seu *re parva*, quod non satis capio. Aristoteles profecto sentit contra VIII. Nicom. c. 4. ubi de vera amicitia, hoc est ea, quae virtutis caussa est inter viros bonos. *Manet bonorum amicitia tamdiu, quamdiu boni sunt. Virtus autem diuturna quaedam res est, & maxime stabilis.* Equidem & Plato ajebat *amicum hominem esse animal facile mutabile*, sicut docet Plutarchus in de Animi tranquillitate. Verum is de populari amicitia sic sentiebat.

(z) *Mutuaq; honorum*) quantum quidem cuiq; est conveniens, quod ex sequentibus huc etiam trahendum. Nam alias ad Principem hoc difficulter potest accommodari. Atq; sic & Ciceronis illud in Laelio intelligendum: *Si quam praestantiam virtutis, ingenii, fortunae consecuti sunt, impertiant eam suis, communicentq; cum proximis.*

(a) *Et commodorum communicatione*) Cicero in Laelio: *Confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consvetudine adjuncta.*

Verbo-

dygdelika ok råtlika liwa ok umganga med mannom/ ok ſkipa ſin ord ok athåwa hwariom til hedr ok hugnad / åpte ty hwariom tilhöre. Ok ty ſigr en wis man/ at ſanner winſkapr i allom tingom ok athåwom/ år ſamband med fullom godwilia ok kårlek. Nu ſkal witur man thr at göma / at han hawi ſwa winſkap med nokrom manne/ at han huxe ok/ at the magen owini warda. Ty at hwar ſom mån warda wini firi tarwa ſkuld/ ta haldz ſwa lenge winſkaperen ſum tarwin fylge. Ok ty ſkal

liud eſt amicitia, quam honeſta juſtaque vita & converſatio cum aliis, omniumque (b) verborum factorumque ſuorum accommodatio ad decus & gaudium cujuſque, quantum eſt cuique conveniens. Itaq; (c) vir ait ſapiens, veram amicitiam in rebus omnibus eſſe conjunctionem cum benevolentia perfecta & charitate. Debet autem ſapiens vir dare operam, quo ſic amicitiam cum aliis colat, ut ſimul cogitet, (d) eos aliquandò fieri poſſe inimicos. Quisquis enim commodi tantum ſui cauſſa colit amicitiam, is tamdiu amicitiam ſervat, (e) quamdiu commodum ex ea percipit. Quare (f) diſpiciendum

(b) ***Verborum factorumq; ſuorum accommodatio***) quantum per honeſtatem licet. Nam *hæc prima lex in amicitia, ut neq; rogemus res turpes, neq; faciamus rogati,* ait Cicero in Lælio. Itaq; qui in omnibus, omiſſa cautione iſta, ſe accommodant ad gaudium ſuorum amicorum, illi non amici ſunt, ſed deterrimi adulatores.

(c) ***Vir ait ſapiens***) Puto Tullium intelligere, nam is fere ita de amicitia in Lælio: *Eſt amicitia nihil aliud, niſi omnium divinarum humanarumq; rerum cum benevolentia & charitate ſumma conſenſio.* Pro eo quod habet Tullius, *omnium divinarum humanarumq; rerum,* Noſter habet ſimpliciter *in rebus omnibus.* cætera conveniunt.

(d) ***Eos aliquando fieri poſſe inimicos***) Publii hoc eſt monitum: *Ita habeas amicum, poſſe ut fieri inimicum putes.* Sed & hic eſt ſermo non de veris amicis & perfectis, ſed de illis, qui utilitatis cauſſa fere amicitias ſectantur. Itaq; & ſubdit de hujuſmodi amicitiis, eaſq; oſtendit eſſe infirmas,

(e) ***Quamdiu commodum***) Seneca Ep. 9. *Amicus qui cauſſa utilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit.* Solet autem hoc raro eſſe diuturnum. Ariſtoteles VIII. Nicom. 3. *Facile tales amicitiæ dirimuntur, cum ii ſimiles non permaneant. Nam ſi non amplius ſunt utiles amandi finem faciunt.*

(f) ***Diſpiciendum eſt***) Iſocrates ad Demon. *Amicitiam cum nemine jungito priusquam exploraveris.* Porro quomodo fieri hoc debeat, idem docet eleganter eodem loco: *Neq; cum damno mores amicorum periclitare, neq; eorum animos velis ignorare. Quod ita facies, ſi egere te ſimularis, non egens, communicaris cum iis res non arcanas, tanquam arcanas. Nam & deceptus, nihil detrimenti capies, & voti compos factus, mores eorum perſpectiores habebis.* Cicero in Lælio: *Omnium vitiorum atq; incommodorum in amicitia una cautio eſt, atq; una proviſio, ut ne nimis cito diligere incipiamus.*

Cui

ſkal man warna hwem han ma ſägia ſin hemelik ting.

LXXXI. Nu hwar ſom wil med mannom winlika liwa ok vmganga/ han ſkal wara rättelika ok hoſſamlika gladr ok hemelikin i ordom ok athäwom ſinom/ ſkal ey tee ſik ofmykit gladan/ ok ey ofmykit hemelikan/ ok ey enlatugan i ordom älla athåwom ſinom. Ok thet ſkulu mäſt kununga ok höfdinga warna/ ty at män göma mäſt at thera ordom ok athäwom / hwat thön äru god ella il. Ok ſkulu the huxa ok atgöma/med hwem thön umganga. Med merom ok wiſom mannom är annor kunſt talande ok liwande/ än med almoga. Ok annor kunſt med gamlom ok röntom mannom / än med

endum eſt, (g) cui ſecreta noſtra comittamus.

LXXXI. Quicunque vero amice verſari vult cum aliis, recte moderateque gaudere ac familiarem ſe præbere debet in verbis factiſq; ſuis, (h) non lætari nimium, (i) non nimium communē ſeſe facere, (k) non nimium ſingularem in verbis factiſq;. Hocque ante omnia Reges Principeſq; curare oportet, quando fere ex ipſorum verbis factiſque colligitur, quales ſint, boni, an mali. Et conſiderare probe, quibuſcum verſentur. (l) Alia enim arte loquendum verſandumque eſt cum viris magnis & prudentibus, quam cum minuta plebe. Aliaque arte cum ſenibus & ſubactis uſu, quam cum juveni-

(g) *Cui ſecreta noſtra*) Syracides cap. 6. *Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, & ne facile credas te ei. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, & non permanebit in die tribulationis.* Adde cætera. Item cap. 19. *Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum.* Dion apud Stob. ſer, 3. *Eſt etiam ab amicis cavendum, ſive benevolentiæ, ſive conſvetudinis, ſive ſangvinis fuerit conjunctio.*

(h) *Non lætari nimium*) Ne per gaudium nimium corrumpatur decus gravitaſque, ac ſuboriatur contemptus, peſtis amicitiæ. Nam *nimiæ lætitiæ decoris ſunt & gravitatis immemores*, ait Mamertinus in laudatione Juliani.

(i) *Non nimium communem ſeſe facere*) Nam & hoc adverſum veræ gravitati. Dixi ſupra.

(k) *Non nimium ſingularem*) hoc eſt, moroſum, & qui velit omnia fieri ad arbitrium & ſententiam ſuam: quoniam & hoc diſſolvit amicitias. Catonis eſt ſententia

Vincere cum poſſis, interdum cede ſodali:
Obſequio quoniam dulces retinentur amici.

Iſocrates ad Demon. *Comitatis officia, non contentioſum eſſe, non moroſum, non omnibus in rebus adverſatorem.*

(l) *Alia enim arte loquendum*) Si modo per ſermonem ſervare gratiam & amorem volumus. Debet autem alia aliaq; eſſe, ut conveniens ſit ſingulorum ingeniis, quæ ſunt alia & alia. Ariſtoteles IV. Nicom. c. 12. *Aliter verſandum loquendumq; cum iis, qui dignitate aliqua ſunt præditi, aliter cum infimis, & forte oblatis, aliter cum notioribus, aliter cum minus notis.*

med ungarom. Thet är ok andorled talande ok liwande med renliwis mannom / än med wärilz mannom.

LXXXII. Nu män the män som wilia saman wara ok liwa/ skulu wara winlike ok hemelike thera mellin / ta skulu kununga ok höfdinga thet warna ok huxa/ at the warin ey hwariom man ofmykit winlike ok hemelike/at the ok thera kununglika wald ok hedr / warda ther af hwazke förminskat med försmaelse älla olydno.

LXXXIII. Ok ty skulu kununga ok höfdinga sik sidlika halda i allom sinom athäwom / med minnom mannom ok merom/ älla sa the giärnt olydno ok försmaelse af thöm mannom the med umganga.

LXXXIV. Nu är thet naturlik skipilse/ at änkte ma thet länge helbrykt wara / ther ey hawer stun-

juvenibus. Sed & aliter loquendum vivendumq; est cum hominibus sacris, quam cum iis, qui versantur in civilibus negociis.

LXXXII. Jam cum qui sociati conjunctique volunt vivere, amicitiam familiaritatemque colere inter sese debeant, Regibus Principibusque hoc cavendum, (m) ne cum quovis amicitiam & familiaritatem colant nimiam, quo dignatio regia & auctoritas eorum per contemptum atque inobedientiam non minuatur.

LXXXIII. Itaq; in verbis factisq; omnibus Reges & Principes (n) oportet esse graves, cum apud eos, qui in minori, tum apud eos, qui in majori sunt dignatione. Plerumque enim inobedientes sunt, & ad contemnendum faciles, quibus cum familiarius conversamur.

LXXXIV. Illud quoq; a natura sic est constitutum, ut durare salvum diu nequeat, (o) quod nullo

(m) *Ne cum quovis*) Quod in universum omnibus, id nunc peculiari ratione Regibus Principibusq; commendat. Bene autem observat duo mala, quæ oriri solent ex incuria illa, & promiscua in amicitiam admissione. Unum est contemptus, alterum inobedientia. Contemptus primum ex illa ipsa incuria, tanquam & Princeps amicitiam rem putaret vilem, de qua sollicitum esse non sit opus. Deinde ex facilitate, quæ rem magnam alias facit contemptibilem. Non potest magni fieri, quod in vulgus spargitur. Postremo ex varietate vilitateq; illorum qui admittuntur. Nam si illi quilibet, etiam indignos aliquos existere necesse est, unde contemptus, qui ad ipsum Principem redundat. Inobedientia vero ex contemptu oritur. Quis enim illi pareat, quem despicit?

(n) *Oportet esse graves*) Sopater apud Stobæum ser. 44. *Oportet vere imperantem mansuetum simul & gravem erga subditos tum videri, tum esse.*

(o) *Quod nullo gaudet otio*) Secundum illud

Quod caret alterna requie durabile non est.

Jocis

stundom ro älla nadr. Swasom likamen ta han är möddr af myklo ärwode/ ta skal han hawa sympn ok ro/ älla ma han skót förwarda. Thet samma är um manzens hug ok hierna. Ta mannen hawer ey makt at hura ok göra/ ta warder han ther af möddr ok dröfdr til sin hug ok sina skiäla. Ok ty torf han hawa stundom skämtan ok glädi i sinom hug ok hiärna til ro ok styrilse. Ok ty torwe kununga ok höfdinga hawa stundom lekara ok andra frögdelika skemptan / thöm til glädi ok hugnad äpte margfalde huxan ok mödo the hawa i styrilse landa ok almoga.

LXXXV. Nu/som för är sakt/ kununga ok höfdinga the äru ey atenast män / utan the äru ok än nokot mera än andre män/ok swasom nokor Gud iwi almoga i thenna hem / J ty gör almogen thöm heder ok tienist/lydno ok wirdning. Ok ty skulu the liwa ok wara dygdelikare ok gudlikare än hwarn annor man/ ty ät almogen se ok skuda/ok undra thera athäwe/ ok gripa

lo gaudet otio ac remissione. Sicut corpus multo labore fatigatum, desiderat somnum & quietē, vel plane interit: ita res se habet cum humano intellectu. Cum ei eripitur arbitrium proprium cogitandi considerandique, intellectus defatigatur & ratio infirmatur. Quare indiget subinde (p) jocis atq; ludis, quo reficiatur intellectus atque recreetur. Itaq; Reges quoq; Principesq; aliquando (q) ludis habent opus ac remissionibus jucundis, ad recreationem aliquam post multiplices labores, quos in regenda republica perferre coguntur.

LXXXV. Cæterum, ut dictum est superius, Reges Principesque non modo homines sunt, sed & amplius, quam homines, instarq; Dei super cæterā multitudinem in hoc mundo, qvum multitudo eos colat, & obsequium reverentiamque ipsis præstet. Igitur & honestius sanctiusq; ipsos vivere oportet, quam vulgo reliquos, cum præsertim multitudo spectet ac observet, admireturque actiones ipsorum

(p) *Jocis*) Observa, inter cogitationum remissiones, jocos numerari, hisq; intellectum consideratione diligenti fatigatum velut recreari. Aristoteles respexit huc IV. Nicom. c. 14. ubi ait: *Videntur autem ad hominum vitam requies & jocus esse necessaria.*

(q) *Ludis ac remissionibus jucundis*) nec ab honestate recedentibus. Ludi enim turpes non tam reficiunt animum, quam infirmant & corrumpunt. Bene Aristoteles: *virum magnum non tantum præclare operari & laborare, sed etiam cum honestate ociari decet.* Saresberiensis VIII. Polic. c. 12. *Etiam ociari interdum sapienti familiare est, non tamen, ut virtutis exercitium evanescat, sed quo magis vigeat & quodammodo recreetur.*

Secundum

pa gårna ſik thera undidana åpte thöm i ordom ok athäwom/ ok halda thet alt för råtferdokt ok dygdelikt the ſea ok höra i thera ordom ok athäwom. Nu mån kununga ok höfdinga ſkulu hawa ſwa mykin hedr ok lydno ok wirdning af allom mannom/ ta ſömr ok thöm/ at the hawi dygd ok ſnille/ ok godlek fram för andre mån / at hwar ſom ſe thera athäwe/ maga ſea ſin ſpegil ok åptedöme/ huru han ſkal råtlika/ok dygdelika/ok gudelika liwa. Ok thet far ångin fulkomelika/ vtan enkannelika af Gudz nadom. Ok ty ſkulu kununga ok höfdinga wara gudelike/ ey atenaſt i athäwom ſinom/ utan the ſkulu ok flya alt thet fult ok ogudelikt år i thy the

pſorum, & (r) ſecundum exemplum eorum in verbis factiſque ſe componat, idque omne (ſ) cenſeat eſſe juſtum honeſtumque, quod in verbis factiſq; ipſorum cernit attenditve. Et quia Reges Principeſq; ita obſervari honorarique convenit ab omnibus, iccirco decet eos quoq; virtute, ſapientia, & probitate alios antecedere, (t) ut in ipſis, velut in ſeculo exemploq; cernere quiſque queat, qua ratione recte, honeſte, pieque debeat vivere. Hoc vero plenè conſequi,(u) niſi ſingulari gratia & indulgentia Divina, nemo poteſt. Quamobrem pios eſſe Reges Principeſq; oportet non in actionibus modo ſuis, ſed & fugere quæcunq; fœda

(r) *Secundum exemplum eorum*) Cicero Ep. 3. ad Lent. *Quales in Rep. Principes ſunt, tales reliqui ſolent eſſe cives.* Bene autem Noſter obſervat fieri hoc primum ex eo, quia omnes in Principem reſpiciunt. Scilicet cum magnitudine dignitateq; antecedat omnes, etiam actiones ejus omnium aliorum actiones antecedunt claritate, nec latere, vel in obſcuro eſſe poſſunt. Deinde quia omnes Principis actiones admirantur, ob id ipſum, quia ſunt illuſtres. Accedit & tertium, quia putant eſſe juſtas, ut mox ſubdit. Aliquando & quartum, quia gratiam illius quærunt. Unde Plinius Paneg. c. 45. *Flexibiles quamcunq; in partem ducimur a Principe, atq; ut ita dicam, ſequaces ſumus. Huic enim cari, huic probati eſſe cupimus.*

(ſ) *Cenſeat eſſe juſtum*) Nam cum juſtitiæ cauſſa Reges & inſtituti primum, & deinde omni tempore ſervati, multitudo eos aliter intelligere vix poteſt, quam juſtos, antequam manifeſtiſſimis iiſq; plurimis contrarium argumentis diſcat. Cum præſertim veneratio accedat inſita a natura ipſa multitudini erga Reges, cui repugnat male de Principis actionibus opinari.

(t) *Ut in ipſis velut in ſpeculo*) Diotogenes apud Stobæum ſer. 46. poſtquam multa de virtutibus egiſſet Principis, quibus debet eſſe præditus, & quam inde conſequatur, dignitate: *Talis procurationis ac imperii dignitatem concilie t ſibi, ut qui ejus virtutes reſpiciunt, reverentia, & temperantia, habituq; decoro mirifice affecti, ipſum imitentur. Non minus enim, quam tibia & concentus, boni Regis intuitus animos ſubditorum ad ſe convertere debet.*

(u) *Niſi ſingulari gratia*) Intellexerunt hoc & pagani. Ecphanta Pytagoricus apud eundem Stobæum dicto loco: *Equidem exiſtimo terrenum Regem nullius virtutis expertem eſſe debere, qua cœleſtis ille præditus eſt. Sed ut ipſe res eſt peregrina & admiratione digna, utpote cœlitus ad homines profecta: ita nimirum & virtutes ipſius* Dei *opera exiſtimanda ſunt, & Divino beneficio ei acceſſiſſe.*

Totoq;

the tala eller sea/ ok bedas innerlik Gudz nade til at the sik ok sijn land ok almoga wäl styra/ Gudi til lof ok åro / sik sielwom til heder ok hugnad/ ok almoganom til frid ok frelse ok goda såmio inbyrdis.

Thön

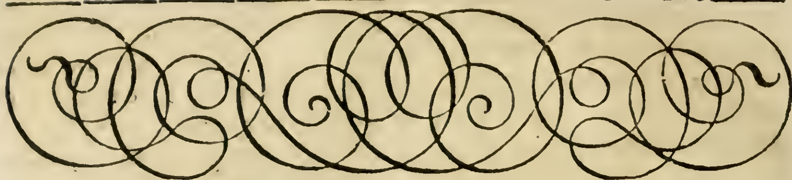
fœda ſunt & impia, in verbis, rebusque aliis, (x) totoq; pectore orare Deum, ut & ſe, & rempublicam ſuam bene queant regere, in laudem gloriamq; Divinam, ſuum decus & honorem, civium deniq; tranquillitatem, mutuamque concordiam.

PARS

(x) *Totoq; pectore orare Deum*) Quia Preces unum medium, per quod conſequi hanc numinis ſupremi indulgentiam poſſunt. Et præivit eis præter alios Rex Salomon, cujus habes preces huc ſpectantes Sapient. c. 9.

Simini-

Thön Tridie Balkin. PARS TERTIA.

Nu six huru kunungr ok höfdinge skal skipa ok styra sit Hus ok hwardagz Härskap.

Nunc declaratur quo pacto Rex Principesq; domum suam & familiam gubernare debeat.

I.

Thet höre kunungom ok höfdingom til/ at the ey atenast sielwe äru gode ok dygdelike af sik ok sinom athäwö/ utan thet är ok thera hedr ok äru/ at the hawin rätfärduga ok dygdelika Syslomän. Ok ty är ok kununga lof ok äru/ at the kunnen wä skipa ok styra sit hus ok hwardax härskap.

II. Nu/ som förär sagt/ mannenom är mangt afat til uppehäldis sins lifz/ thet annor diur hawa af sin naturlik skipilse/ ok thet ma han ey sa utan flere manna samwaru. Han torf hus sik wärja

I.

Reges Principesque oportet non per se modo esse probos honestosque in negotiis suis, sed decorum quoque ipsis, gloriosumque, (a) si ministros habeant probos & honestos. Itaq; ad commendationem Regum etiam hoc pertinet, ut domum & familiam suam bene sciant regere.

II. Jam, ut ante dictum, homo multis destitutus est, quæ ad conservationem vitæ suæ sunt necessaria, quibus tamen natura sunt instructæ bestiæ, neque ista sibi, nisi ope aliorum hominum, potest comparare. Indiget quippe domicilio

(a) *Si ministros habeant*) Cassiodorus IV. Var. Ep. 3. ex persona Theodorici regis: *Ad ornatum palatii credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere, quia de claritate servientium, crescit fama Dominorum.*

ia för rägn/ snió/ hita ok kulda/ ok sikrlek sins lifs ok likama. Ok ty han är dyrastr af allom creaturom / ty torf han dyrare ok kräselikare födo ok kläde än annor diur. Ok ty at han hawer sik wäria för mannom ok aldrahanda diurom the hanom mago skada / Ty torf han margfald wapen / bade sik med wäria/ok owinom skada. Hanom är skapat skiäl ok wit / ok margfaldelika dygde fram före al annor diur / äpte ty han lärder warder af witzom ok röntom mannom. Nu ma han änkte af thesso fa/ vtan i samhälde flere manna. Ok ty är flere manna samwara ä bättre ok tarflikare/at the samman äru/ at hwar mage andrō hielpa i ty han förma.

micilio adversus pluvis, niveas, æstum, frigora, & ad custodiam vitæ corporisq; sui. Et quoniam (b) pretiosissimum est animal reliquorum omnium, iccirco pretiosioribus & delicatioribus cibis vestimentisque opus habet, quam animantia cætera. Et quoniam tueri sese debet, cum adversus homines, tum adversus feras multiplices, quæ afferre ipsi damnum possunt, iccirco multiplicibus opus habet armis, quibus partim se defendat, partim hostibus suis noceat. Estque conditus cum ratione, virtuteque multa ante cuncta cætera animantia, erudiriq; potest à sapientibus peritisq; viris. (c) Cæterum nil horum valet obtinere, nisi per consortium cum aliis. Itaque consortium plurium inter se melius est & utilius, quo alter alteri suis facultatibus succurrere queat atq; ferre opem.

III. Nu skal ok kunungr ok höfdinge hawa före sik ok sit härskap / al tarwa

III. Regi Principiq; etiam necessaria est domus, in (d) suam &

(b) *Pretiosissimum est animal*) Ita proprie habent Svetica. Puto autem nil significari aliud, quam præstantissimum. Quomodo & Aristoteles VI. Nicom. 7. *Homo reliquorum animantium est optimum.* Nisi putes innui, singularem curam Numinis Divini circa hominis creationem, quam & agnovere pagani. Seneca VI. Benef. c. 23. *Scias, non esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet, quo magis glorietur.* Certe, cum sit homo præditus anima immortali per eam ipsam curam, quæ non est in cæteris, pretiosissimum apparet esse animal, cum huic rei nihil possit comparari.

(c) *Cæterum nil horum*) Vide quæ ad partis primæ par 9. annotavi.

(d) *Suam suorumq; securitatem*) Primo communem, cujus gratia homines omnes suas domus incolunt. Deinde specialem, quia rex est, ac iccirco tueri sese debet, non sua tantum caussa, sed & civium, quorum salus a salute ejus pendet. Cum præsertim mali

tarwa hus/ thr han är med wa-ru sinne. Ok är thet diger hedr kununge ok höfdinga hawa fagran sal/ thet är thön hus han skal äta ok dricka i med sit härskap. Nu skal thet hus af siäll sine gärning/witt/liust/rent ok lusteligt innan wara. Ty at mange koma thr in/ ok hwar sigr af ty han se. Ther skal wara bordbonadr kununx til mat ok dryk/ ren ok fagr/ ok dyr äpte ämnom hans.

& suorum securitatem, in qua commoretur cum rebus suis. (e) Estq; valde decorum Regi Principiq; si nitidum habeat cœnaculũ, in quo cum suis cibum capiat. Domum oportet non vulgari modo structam, sed amplam, claram, mundam, & ad habitandum jucundam esse. Plurimi namq; ipsá frequentant, e quibus quilibet enarrat, quæ in ea observat. In eadem requiritur supellex mensaria regis serviens victui quotidiano, munda, pulchra, pretiosaque, pro usu suo.

IV. Thet är ok kununx hedr ok ära/ hawa witra ok rönta syslomän i hwarre syslo. Ok six af enom wisom kununge/ at han aldrei

IV. Regi quoq; honorificum, si habeat ministros prudentes (f) peritosq; ad quælibet ministeria. (g) Feruntq; Regem sapientem nun-

mali sint ubiq; plures, quam boni; rexq; etiam optimus habeat osores inimicosq; aliquos, qvum, ut ait Attius, *multi iniqui atq; infideles regno, pauci sint boni*, apud. Cic. III. Off.

(e) *Sed & valde decorum est*) Non igitur securitatis modo gratia, sed splendoris quoq; caussa & ornatus structam decenter domum Princeps habere debet, ac in domo illa non alterutrum modo, sed utrumque spectare. Cicero lib. I. de Offc. *Dicendum est etiam, qualem hominis honorati & principis domum placeat esse, cujus finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi descriptio. Et tamen adhibenda dignitatis commoditatisq; descriptio.* Et paulo post: *In domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum cujusq; generis multitudo, adhibenda est cura laxitatis.* Quanquam & in hisce utilis & laudabilis sit modus, ne fiat domus similis illi Caii, aut Neronis, de quibus Plinius lib. XXXVI. c. 15. & Svetonius. Nam ut alterum habet gloriam, ita hoc invidiam, & odium, quod vel versus docent in Neronis domum publicati:

Roma domus fiet. Vejos migrate Quirites.
Si non & Vejos occupat ista domus.

Bene Plinius ad Trajanum c. 5. *Non exturbatis prioribus dominis omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumvenis, nec unius oculis flumina, fontes, maria deserviunt.*

(f) *Peritosq;*) Nec enim omnes apti ad omnia: unde fieri necesse est, ut si adhibeantur inepti, non modo munia non expediantur ita, ut oportet, sed & dedecus redundet in Principem, cum vel imprudentiæ hoc ipsum arguat, vel favoris gratiæq; nimiæ. Id quod insinuat Noster, quando honorificum ei alterum testatur. Ammianus de Constantino lib. XXI. *Palatinas dignitates velut ex quodam tribuit perpendiculo, & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est vel incognitus: sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitiones, vel simile quidquam esset recturus, apertissime noscebatur.*

(g) *Feruntq; regem sapientem*) Nescio, num intelligat Tiberium. ejus sane ista fuit consvetudo. Tac. I. Anal. 80. *Id quoq; morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerosq; ad finem*

Drei wilde vtan trang skipta vm sysslomannom sinom. Ta spurde en witur man han ther at / hwi han swa giorde. Ta swarade han/thes optare iak sysslomannom skipte/ty mera skada hawer iak ther af / ok sa hwarin syssla. Ty at hwar ta han förstar at han skilias wid noskra syssl/ ta ödehan ok dragr alt vndi sik ok sina wini thet han iwi radr / ok ta skal iak a nyo alt sa thet syslönne afat är/ ok sagde: Thet war en man ther hafde et ilt sar ok la ofös i solenne/ ther komo flugur ok fylte alt hans sar. Ther kom gangande en man/ ok ta han thet sa / ta bar han wid warkunsämi / ok wilde burtköra fluguna af sareno. Ta öpte hin sara/ok sagde:

nunquam absq; caussa necessaria mutare ministros voluisse. Cumq; ipsum prudens alius interrogaret, qui hoc faceret, respondisse, quo sœpius ministros immuto, hoc detrimentum majus accipio & ego, & munia cujusq;. (h) Quicunq; enim sentit se relicturum esse munus, is ex eo ad se rapere, ac in commoda convertere sua suorumque amicorum studet; quicquid potest, ita mihi de novo comparanda, quæ ad expediendum munus sunt necessaria. Addidisse deinde, fuisse quendam gravi ulcere afflictum, jacentem in sole, ita (i) muscas invasisse ulcus illud, atq; totum occupasse. Forte præterisse quempiam, qui misertus ipsius, abigere muscas ab ulcere proposuerit. Ad quem exulceratus:

finem vitæ in iisdem exercitibus aut jurisdictionibus habere. Item lib. IV. Anal. 6. *Res suas Cæsar spectatissimo cuiq;, quibusdam ignotis ex fama mandabat, semelq; adsumpti tenebantur prorsus sine modo, cum pleriq; in iisdem negotiis insenescerent.* Sed non conveniunt satis cætera. Tacitum saltem videre Noster non potuit. Atq; legitur & de Antonino Pio apud Capitolinum c. 5. *Nulli eorum, quos Adrianus provexerat, successorem dedit. Fuitq; ea constantia, ut septenis & novenis annis in provinciis bonos præsides detineret.*

(h) *Quicunque enim sentit*) Probe hoc observavit Tiberius, vel quisquis alius hæc dixit. Quanquam fuerint, qui caussis aliis hoc factitatum à Tiberio putarint, sicut Tacitus declarat, omissa illa, quæ a Nostro proponitur. Quicquid sit, non profecto vanum est, quod hic profertur. Sed & aliæ sunt caussæ. Nam per mutationes crebras ministrorum fit hoc etiam, ut negotia minori racteritur successu, novis semper, & imperitioribus adhibitis, qui non nisi longiori tempore possunt discere, quæ in munere suo postulantur. Vidit hoc M. Popilius Lænas apud Livium lib. XLI. c. 15. propterea q; de crebra Ducum immutatione ita questus est: *Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima esset, minime convenire. Inter traditionem imperii* (ministerii) *novitatemque successoris, quæ noscendis prius, quam agendis rebus imbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasionem intercidere.* Adde, quod hæc ipsa frequens mutatio faciat ambitiosos ministros, & alia post alia spectantes, nunquamque contentos præsentibus. Unde plane sequitur, negligentiores ut existant in muneribus commissis, dum animo toto ad quærenda alia & alia vertuntur.

(i) *Muscas invasisse ulcus*) Non muscis, sed hirudinibus eos comparabat Tiberius, ut notavit Dio, qui respondisse ait, hirudines multo sanguine hausto quiescere, recentium morsus esse acerrimos. Muscæ memorantur Aristoteli II. Rhet. c. 20. sed in fabula, quæ & ipsa huc spectat.

de: gör ey ſwa: the äru nu alla fulla ok mätta i ſareno ſittia ok ſugu maklika / köre tu thöm af / ta koma andra graduga / ok ſuga ſarlikare ok halwa mera.

ratus: tu quæſo iſtoc omitte: ſaturæ nunc ac repletæ ſunt iſtæ, quæ ulcus occupaverunt, modiceq; attrahunt humorem, quas ſi abegeris, aliæ famelicæ venient, acriusq; multoq; avidius mordebunt.

V. Nu ſkal kunungur hura / huru han ſkal ſit folk med ärum föda ok kläda. Til födo höre fiura handa idkan. Thet är en / at ſamka ſaman af fä ok beſkapi / thet manna födo tilhöre. Annor är thön / at idka wedeſkap af wille diurum ok fuglum. Thet tridia är fiſkning

V. Oportet quoq; Regem adhibere curam, quomodo honeſte alat ſuos & amiciat. (k) De alimentis quadruplex eſt cura. Prima, ex pecore colligere, quod inſervit victui humano. Secunda, exercere venationes ferarum, aviumq; aucupia. Tertia, piſcatione uti

(k) *De alimentis quadruplex eſt cura*) Ita fere etiam Ariſtoteles lib. I. Pol. c. 5. & 6. Sed omiſſam hic agriculturam miror, ejusque loco nominatam mercaturam. Longe aliter veteres. Cicero ſic habet lib. I. de Off. *Mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt, ſin magna & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impartiens, non eſt admodum vituperanda. Atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, & ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſionesque contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.* Sane agriculturam viri maximi ac prudentiſſimi amarunt ſemper, atque mercaturæ prætulerunt. Cum, quod mercatura eſſet plena res periculi, tum, quod homines redderet lucri cupidos, avaros, fraudulentos, & in rempublicam luxum fere induceret, corrumperetq; mores. Unde Cato: *Eſt interdum præſtare mercaturis rem quærere, ni tam periculoſum ſiet, item fœnerari, ſi tam honeſtum ſiet.* Et Salvianus lib. IV. de Guber. Dei. lib. III. *Quid aliud eſt curſorum negotiantium vita, quam fraus & perjurium?* At vero contra *ex agricolis & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeq; pius quæſtus ſtabiliſſimusque conſequitur. Minimeque male cogitantes ſunt, qui in eo ſtudio occupati ſunt,* ut ait idem Cato. Imprimis vero bellicoſis nationibus inutile nimium mercaturæ ſtudium, quia *animos facit abjectos, odio habet bellorum diſpendia, & vitioſum pacis deſiderium ingenerat,* ut prudenter ait Nob. Forſtnerus. Atque hoc intuitu noluerunt Principes Germani nobilitatem ſuam exercere mercaturam. Idem optime de Principibus dictis: *Cum illi magnitudinem ſuam atque ſecuritatem in armis conſiſtere ſciant, nec ignorent, Nobilitatem ſemel deguſtata lucri ex mercimoniis provenientis dulcedine abjectis armis negotia mercantilia ſectaturam: neceſſarium fuit, eam illis ſententiam infundere, qua acquirere ſibi emendo vendendoque vile & abjectum eſſe crederent.* Quanquam & jam olim habitum indignum nobilibus, publiceque prohibitum, etiam apud Romanos. Honorius & Theodoſius l. 3. C. de Comm. & merc: *Nobiliores natalibus & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores pernicioſum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebejos & negociatores facilius ſit emendi vendendique commercium.* Omnium vero maxime Principibus hoc reputatum turpe atque inhoneſtum. Unde Suetonius de Veſpaſiano cap. 16. *Negotiationes quoque vel privato pudendas perpalam exercuit, coëmendo quadam tantum, ut pluris poſtea diſtraheret.* Contra Alexander Parmenioni velut rem indigniſſimam, captivarum remiſſionem ſub certo pretio ſuadenti: *Me non mercatorem memini eſſe, ſed Regem.* Curt. lib. IV. c. 14.

Ita

fiskning i haui ok i androm watnom. Fiärde är köpskaper/ köpa ok sälia ok skipta et godz i annat.

uti in mari ac fluminibus. Quarta mercaturæ operam dare, emere ac vendere, atque alterum cum altero permutare.

VI. Ok skal han skipa ok akta/ at hans män hauin renan kost ok fögelikan / ty at ther af warda the lätte ok lustuge til andra athäwa.

VI. Debet autem hoc curare, ut familia ipsius cibum habeat mundum modicumque, (l) ita enim fiet alacris & prompta ad obeunda sua ministeria.

VII. Thet är ok heder ok ära kununx ok hwars ens höfdinga/ at hans wigara ok andra män sen siduge ok dygdelike wid thera mat ok dryk.

VII. Regi etiam honestum decorumque, & cuivis principi, si familiares ejus ministri puerique bene sint morati in mensa & capiendo cibo.

VIII. Nu sigia wise mästare siär laste ok odygde wara / ther hwar Höfdingzman skal flya wid sin mat ok dryk.

VIII. Jam autem viri sapientes dicunt vitia esse sex, aulicis in cibo potuque fugienda.

IX. Thet är lastr ok odygd / hwar som bradr ok slidzkr löper i sin mat ella dryk / thet skada bade hans skiäl ok likama. Ty at hwar then swana hawer/ han halda alle witre män firi owätugan slukara / ther hwazke hawer thul ella

IX. Turpe namque atque indecorum, si quis cibum (m) avide involet potumque, quoniam & animo & corpori affert detrimentum. Qui enim hoc consvevit, eum omnes viri prudentes pro impudenti habent gulone, qui nec sit moræ patiens, nec capax rationis.

(l) *Ita enim fiet alacris & prompta*) Quod in aulica familia præcipue requiritur, quando illi multa, sæpe gravia etiam expedienda, quæ a torpentibus, somnolentisque expediri nequeunt. Euripides in Bellerophonte sic loquentem facit aliquem : *Scirem agilis esse ventre non impleto.*

(m) *Avide involet*) Sine mora, sine patientia, velut imminerent hostes, aut in discrimine amittendæ suæ partis versaretur. Hoc enim Noster intelligit isto loco, non copiam & abundantiam nimiam, de qua mox. Musonius apud Stobæum : *Quoties cibum sumimus, multis peccandi modis occasio datur : nam & qui nimium edit peccat, & qui festinantius.* Scilicet nonnulli etsi edant modice, moderate tamen non edunt, quia vorant potius, quam edunt. Quo in genere quia deest justa mastucatio, ciborumque inter dentes comminutio concisioque, ideo sic integra ventriculo ingesta, pari promptitudine, ac si comminuta fuissent, digeri haud possunt. Saresb. VIII. Polic. c. 8. *Cibus qui non avide devoratur, leviori digestione concoquitur.* Syracides cap. 37. *Noli avidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram.*

ella ſkiäl. Ok then mater ella drykr ſwa tar / han wardr hanom giärnt til ohälſo / ty at han wardr opta ey wäl ſmältr.

X. Thet är ok laſtr ok odygd ofmikit äta. Ty at hwar ſom mera äter än han torf til ſin naturlik ſkipilſe/ thet är dröwilſe til hans ſkiäla / ok tunge til hans likamlik athäwe.

XI. Thet är ok laſtr ok odygd/ at taka ſin mat ella dryk orenlika/ ok fylſka ther af ſik ſielwan ella ſin kläde/ ok the thet göra the mago ſik wita owätuga ſlukara.

XII. Thet är ok laſtr ok odygd/ akta ella göma hwazke tid ella tima/ thet är likare ſöda lifnade än manna/ ok hwar the ſidwänio hawer/han ma aldrei hawa ſin fulla ſkiäl ella dygdelikt athäwe.

XIII. Thet är ok laſtr ok odygd/ än man girnas ofmykit äpte kras-
mäti

nis. Et quem ſic avide ingurgitat, cibus potusque fere morbum ipſi affert, quia ægerrime concoquitur.

X. Vitioſum etiam ac fœdum, edere nimium. Quisquis namque edit plus, quam uſus naturalis requirit, per hoc (n) & turbat animum, & corpus ſuum gravat.

XI. Indecorum quoque ac turpe, ſi quis cibum potumque capiat fœde, illoque vel ſe, vel (o) veſtes ſuas commaculet, quique hoc faciunt, eſſe ſeſe ſciant epulones impudentes.

XII. Turpe item eſt ac fœdum, (p) tempus nullum obſervare certum, nam ſimilius hoc vitæ beluinæ quam humanæ, quemque prava hæc invaſit conſuetudo, is nec ratione ſua recte unquam poteſt uti, nec in actionibus decenter ſeſe gerere.

XIII. Eſt & illud turpe, ſi quis cibi (q) delicati atque pretioſi
eſt

(n) *Et turbat animum, & corpus*) Seneca 8. 15. *Copia ciborum ſubtilitas animi impeditur.* Clem. Alexandrinus lib. II. Pædag. *Victus qui inundat & obruit ſufficientiam, homini multum officit, animam quidem ſegnem & inertem reddit, corpus vero valetudinarium, & quod in morbos facile prolabitur.* Hieronymus, & ex eo Saresberienſis VIII. Polic. c. 5. *Nihil ita obruit animum, ut plenus venter, & exæſtuans.*

(o) *Veſtes ſuas commaculet*) Nam & puerile vitium hoc eſt, & animum arguit improvidum & ſordidum.

(p) *Tempus nullum obſervare certum*) Etiam Muſonius hoc obſervavit dicto loco: *Qui non ſuo tempore comedit*, ait, *is quoque peccat.* Et profecto *ſunt, qui officia lucis noctiſque pervertunt. Sunt quidam in eadem urbe antipodes, qui, ut ait M. Cato, nec orientem unquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Quales graviter perſtringit Senec. Ep. 122. Quanquam hic videndum, quid negociorum gravitas aut neceſſitas permittat.

(q) *Delicati atque pretioſi*) Seneca ep. 95. *Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, ut iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet?*

Quam

måti ok dyran mat/högra ån hans åmpne ella hans stadge tilsigr.

XIV. Ok ma lastr ok odygd wara widr mat/um man låggar ofmykla dyrkan ok årwode a sin mat/ mera ån hanom sôme. Ty at hwar thet idka/ han wil thes liwa at han mage åta/ ok ey åta til thes at han mage liwa.

XV. Ofdrykia ok drukinskap år ok lastr ok odygd / ok thet skada bade manzens skiål ok hans likama / thet dröwe manzens hierna/ ok minska hans skiål ok/ förderwa hans hålso. Ty at hwar som plåga mera

est studiosior, (r) quam conditio ipsius facultatesque permittant.

XIV. Certe inhonestum, si quis pretii operæque nimium ponat in victu, & plus, quam conveniens est. Nam qui hoc studiose facit, is (s) quærit vivere, ut edat, non vero edere, ut vivat.

XV. Potus quoque nimius & ebrietas est in vitio, eaque cum animo humano damnum affert, tum corpori, (t) turbat namque cerebrum, (u) minuit rationem, & corrumpit valetudinem. Qui enim

(r) *Quam conditio ipsius facultatesque permittant*) Duo igitur in his putat observanda; conditionem cujusque, hoc est vitæ genus, dignitatem, ordinem, & facultates, opes, pecunias. Hæc duo divelli non debent. Non si facultates adsint, supra conditionem nitendum, & in conditione splendida videndum quid facultates permittant. Peccatur sæpius utroque modo. Sæpe homines minuti, sed locupletes per luxum viris maximis se æquant. Adscribam exemplum ex dicta Senecæ epistola: *Mullum ingentis formæ Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellum deferri & venire jussisset: Amici, inquit, omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius. Ultra spem illi conjectura processit. Licitati sunt, vicit Octavius, & ingentem inter suos consecutus est gloriam, cum quinque millibus HS. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidem emerat.* Sed & illi aliquando, quibus ob dignationem vitæ cœna comptior & opulentior concessa est, egrediuntur modum atque facultates, quod Neronis, Domitiani, Heliogabali, & aliorum luxus abunde testantur.

(s) *Quærit vivere ut edat*) Contra Socratis sententiam, qui *rogatus, quonam a cæteris hominibus differret, respondit: Alii quidem vivunt, ut edant, ego edo, ut vivam.* Adde Musonium apud Stobæum ser. 15. Cæterum hoc turpe cum ob alia, tum præcipue, quia qui sic vivunt, nihil vivunt altius ac bestiæ, quarum plerarumque proprium, vivere, ut edant, saginatæque cedant homini in cibum. Quare optimum, ut in his omnibus observetur studiose, quod is ipse dicit Musonius: *Opus est diætæ scopum constituere sanitatem ac vires: horum enim solum caussa cibus assumendus, quem sumptuosum esse nulla necessitas est. Is autem qui cibum capit ut ordine, modo, mensura, puritateque decenti, & absque festinatione observatis, plurimum ab aliis differat, omni cura & studio eniti debet.*

(t) *Turbat namque cerebrum*) Non in præsens modo, & dum vinum cerebrum invadit, sed & deinceps omni tempore, quia nimio humore solvitur & velut natat.

(u) *Minuit rationem*) Cerebro, rationis domicilio, vitiato. Hoc intuitu Cicero Or. Philip. 2. *Ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia non est.*

Langui-

mera drykа än hans naturlik ski-pilse torwa til likamens uppehäl-des / ta wardr han giärnt trutin/ ok bulgin / ok lyttr til sin lika-ma. Swasom wi sea magom thet trä som ä flyter i watne / thet wardr blöt ok bulgit/ok ma ey län-ge wara / ok är ey fallit til nokot thet got är. Swa är ok thera manna likama / ok helst ungkara the mykit slas i ofdrykkio. Them förwarda thera skiäl ok likamlik hälsa / ok mago ey länge liua. Thet sigr en wis ok hälagr man Augustinus : Drukinskaper är modr ok ophof at allom odygdom/ howuzins dröwilse/ok förwändil-se hux ok skiäla/tungona stormbr/ ok likamens bylgia/söt synd ok na-turina fördärwilse. Thet gör man-zens änlite lyt ok afskapat/ok minz-ka wit ok skiäl. Thet gör likame-nom siukdom / ok hugenom giäld. Ta yppinbara lönlik ting ok driwer mannen til träto ok bardaga / ok later mannen sik utsättia mote skiälum til alla odygd ok wada Ok hwar som drukken är / han radr hwazke sik sielwom älla sinom skiälum.

XVI. Nu sik/ at en wis mästa-re kom af Östirlandom til Rom / then

nim bibit plus quam natura po-stulat ad conservationem corpo-ris, plerumque evadit (x) langui-dus & obesus, cum corporis de-formitate. Sicut lignum videmus in aquis natans molle tumidumq; evadere, nec durare diu, vel ad rem ullam bonā idoneum esse. Eodem modo sese habet corpus hominum maxime juvenum , si sint potui nimium dediti. Perdunt ratio-nem valetudinemque, neque pos-sunt vita diuturna frui. Sapiens sanctusque ait Augustinus: Ebrie-tas mater & origo est vitiorum o-mnium, conturbatio capitis, im-mutatio intellectus rationisque, linguæ expugnatio, & inflatio cor-poris, peccatum dulce, ac naturæ exitium. Vultum hominis tur-pat ac deformat, rationemque im-minuit. Corpus affligit morbis, a-nimum mala conscientia.. Mani-festat occulta, hominemque adi-git ad contentiones & pugnas, si-nitque homo se per eam exponi rebus & adversis rationi, & cum periculo conjunctis. Deniq; qui ebrius est, neque se, neque animum suum gubernare potest.

XVI. (y) Philosophum quoq; quendam memorant venisse Ro-mam

(x) *Languidus & obesus*) Qualis qui evadit hydropicus. Et solet plerumque vini potatores aqua intercutis ad ultimum invadere.

(y) *Philosophum quoq; quendam*) Hoc unde Noster hauserit, non dixerim. Alibi pro-fecto legisse non recordor.

Pluri-

then ther lat skriva a steinmur of läggia met gylta bokstawa / thässe siu torpara ok siu höwisk athäwe.

XVII. Torpara athäwe äru thessin: thet försla är / tala mykit i samdrikkio manna.

XVIII. Annat: förgäta the godgiärninga thöm äru göra.

XIX. Tridia: ofmikil dirwe iblant okunnoge män.

XX. Fierda: högmödda ibland wini ok kompana.

XXI. Fämte: försmailse thera thr fateke warda i mißfällo.

Siät-

mam ex Oriente, lapidique insculpi, aureisque scribi litteris jussisse septem hasce rusticas, septemque civiles actiones.

XVII. Rusticæ actiones istæ sunt: prima, (z) plurimum inter convivantes garrire.

XVIII. Secunda: (a) beneficiorum esse immemorem.

XIX. Tertia: (b) audacem nimis se præbere inter ignotos.

XX. Quarta: (c) apud amicos sociosque superbire.

XXI. Quinta: contemnere illos, (d) qui fortunæ culpa facti sunt egeni.

Sex-

(z) *Plurimũ inter convivantes garrire*) Solon hoc nõ modo rusticum putavit, sed & stultum. Nam ipse *inter pocula tacitus interroganti Periandro, an propter verborum inopiam, num propter stultitiam taceret, respondit: Atqui nullus stultorum in convivio silentium præstare potest.* Stobæus ser. 34.

(a) *Beneficiorum esse immemorem*) Ingenuo homini hoc repugnare consensu traditum est a veteribus. Ingratitudo contra propria eorum, quibus nil videtur turpe. Igitur & Theophrastus inter notas impudentis retulit in Characteribus. Et fere qui ingratus esse cœpit, ab eo incipit simul omnis pudor exulare. Xenophon lib. 1. Cyri Educ. *Ingratitudinis comes impudentia, quæ dux est ad omnem turpitudinem.*

(b) *Audacem nimis se præbere inter ignotos*) In Suetico est dirwe/ quod significat promptum nimis & confidentem in sermone. Quod cum inter ignotos facile periculum creare queat, nemo sane prudens committit. Inter nugatoris notas refert Theophrastus, *ignotos temere affari.* Est autem nugator absque dubio incivilis.

(c) *Apud amicos sociosq; superbire*) Qui cum amici sint, non possunt ignorare virtutes cujusq; ac vitia, & iccirco hanc jactantiam deprehendere. Porro & hoc imprudentis est, etiam inter notos vanitatem suam non frenare. Cum præsertim gignat odium & contemptum. Hinc Euripides in Æolo: *Hujusmodi ne mihi contingat amicus, neque contubernalis, qui satis multa se sapere sibi persvadeat, & pro servis amicos æstimat.*

(d) *Qui fortunæ culpa facti sunt egeni*) Dicit, *fortunæ culpa*, ut, per incendia, fures, incursiones hostium, & id genus. non quæ culpa propria, quod fit, cum dissolute ac luxuriose vivitur, vel non ea adhibetur cura in re familiari custodienda, quæ oportet, quali negligentia etiam divites nonnulli facti sunt egeni. Cæterum illos prioris generis contemnere, nil est aliud, quam alienam culpam imputare ipsis, & sortis propriæ immemorem esse. Quod nec cum prudentia, nec cum humanitate vel civilitate potest convenire. Quo respectu & Theognis: *Paupertatem animum adimentem nunquam alicui, neque malam pecuniarum inopiam objicias ô Cyrne. Juppiter enim bilancem alias aliter inclinat. Interdum quidem ditescere, interdum vero nihil habere.* Et Hesiodus, ut est versus in politissima doctissimaque Grævii editione: *Neque unquam miseram pauperiem animum comedentem homini sustineas exprobrare, divorum munus immortalium.*

XXII. Siätte år/ enhårde mote ſinom ſkiålom ok ſkiålom ok tarflikt rad.

XXII. Sexta: pertinaciter rationi rectæ (e) ſalutaribusque conſiliis repugnare.

XXIII. Siunde år/ enhårde mote ſinom egnom tarwom.

XXIII. Septima: (f) propriis ſuis commodis adverſari.

XXIV. Siu höwiſk athåwe åru theſſin. Förſta år / at han ſe hoſſamber i drykk ok athåwom ſinom ther han år hemelika.

XXIV. Civiliter elegantes ſeptem actiones ſunt. Hæc prima, ut quis ſit parcus in cibo & potu (g) quando privatim inter ſuos conſtitutus eſt.

XXV. Annat år / at han ſe gladr ther han år opinbarlika.

XXV. Secunda, (h) ut ſit hilaris cum verſatur (i) inter alios.

XXVI. Tridia år / at han tali ſögelika ok hoſſamlika ibland okunnuga mån.

XXVI. Tertia, ut loquatur modice & decenter inter ignotos.

XXVII. Fiårdi år / at han wari godwiliogr ok ödmiukr ibland winom ok kunnugom mannom.

XXVII. Quarta, ut ſit facilis ac modeſtus inter amicos atque notos.

Fåm-

Quin-

(e) *Salutaribuſque conſiliis repugnare*) Bene Livius Lib. XXII. *Qui nec ipſe conſulere, nec alii parere ſcit, is extremi eſt ingenii.* Scilicet *admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrime patitur*, ut ait Seneca II. de Benef.

(f) *Propriis ſuis commodis adverſari*) Quoniam hoc parum abeſt a furore. Omnes quippe natura ipſa impellimur ad non admittenda modo, ſed & ſtudioſiſſime quærenda noſtra commoda.

(g) *Quando privatim inter ſuos conſtitutus eſt*) Nam qui ſecus faciunt, tempora nulla diſtinguunt, id eſt, decus non obſervant, quod obſervandum recta ratio præſcribit, quando quotidie convivia inſtruunt. Debet ſane inter convivium & quotidianam cœnam diſcrimen eſſe.

(h) *Ut ſit hilaris*) Illam amabilitatem puto commendari, quæ in converſatione cum aliis obſervanda. Ex qua & Ariſtoteles ait virum prudentem civilemque dare operam, ut *delectationem per ſe ſequatur atque eligat, offenſionem vero vitet, iis autem, quæ ſunt eventura, ſi ſint majora, adhæreſcat, honeſto ſcilicet & utili.* vide IV. Nicom. 12. Quanquam forte ſit addenda ſimul illa ſuavitas jucunditasque converſationis, qualem in Lælio prædicat Cicero Offic. I. *Erat*, inquit, *in C. Lælio multa hilaritas.* Et profecto ſolet fere grata eſſe hæc virtus, ſi ſit cum ratione honeſtateque vera, ſicut debet, conjuncta. Tamen obſervandum ſimul, quod eodem loco monet Cicero: *Admodum tuenda ſunt ſua cuique, non vitioſa, ſed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quærimus, retineatur.*

(i) *Inter alios*) Sueticum habet, ther han år opinbarlika/ quod ad verbum ſonat, *ubi eſt publice, vel in publico*, & opponitur præcedenti, ther han år hemelika / quod ſignificat, *ubi eſt privatim.* Maluimus autem iſto modo reddere, quia non ſtatim qui verſatur apud alios, verſatur in publico, & in publico gravitas potius, quam hilaritas laudatur. Ut nec aliud quid intellexiſſe Noſter potuerit, quam quod diximus.

Lætus

XXVIII. Fämta är / at han wari gladr ok stadugr i alle genwärdo.

XXVIII. Quinta, ut sit (k) lætus constansque in cunctis adversitatibus.

XXIX. Siätta / at han se war ok witur / ok stadlikr i gawum sinom ibland fliktrarom ok otökkom mannom.

XXIX. Sexta, ut sit cautus, & (l) prudens, & firmus in muneribus inter adulatores improbosque.

XXX. Siunda är / at han hawi stadugan ok tulinmodögan hug / hwat wärilz ting hanom haganga met ella mot.

XXX. Septima, ut fortem patientemque habeat animum sive prospere, (m) sive improspere humana hæc eveniant ipsi.

XXXI. Nu sigias ok wara tolf oärlik athäwe / the som äru bade mot skiälum ok mandome.

XXXI. Ferunt amplius actiones inhonestas esse duodecim, quæ cum rationi, tum animi magnitudini repugnent.

XXXII. Första är / um witur man är dygdalös ok liwer utan goda gärninga. Swa är ok then eg utan stensagr som annat tee med

XXXII. Prima, cum (n) vir prudens negligit honestatem, neque vivit ita, ut ea faciat, quæ bona sunt. Sed & is in speciem tantum

(k) *Lætus constansque*) Non modo, quoniam sic decet virum magnanimum, sed & quoniam ista vultus serenitas commendat, cum tristitia obnubilata facies contineat multa, per quæ gratia civilitatis corrumpitur. Hoc intuitu Seneca ad Polybium Consol. c. 25. *Magnam tibi personam hominum consensus imposuit: hæc tibi tuenda est. Circumstat te omnis ista consolantium frequentia, & in animum tuum inquirit ac perspicit, quantum roboris ille adversus dolorem habeat, & utrumne tu tantum rebus secundis dextre uti scias, an & adversas possis viriliter ferre. observantur oculi tui.*

(l) *Prudens & firmus in muneribus*) Scilicet *nonnulli familiaribus probis & indigentibus neglectis, dant aliis, importune ac impudenter petentibus, non studio dandi, sed quia negare non possunt,* ait Plutarchus in de vitioso pudore. At hoc quoque honestati ac civilitati varie repugnat, quæ in eos jubet beneficum esse, qui beneficia merentur. Cum præsertim teste B. Maximo ser. de Benef. *qui largiuntur indignis ea, quæ dignis conferri debebant, tria committant absurda. Nam & ipsi jacturam faciunt, & in bonos injurii sunt, & malos deteriores reddunt, materiam vitiis suppeditando.*

(m) *Sive improspere humana hæc eveniant ipsi*) Videri potest, idem dicere, quod paulo ante dixit, par. 29. Sed non potuit tam cito dememinisse priorum. Ergo censeo hoc velle, non debere virum civilem elegantemque fieri impatientem, spemque omnem deponere, licet destinata ipsi non respondeant ex voto, imo aliquando contra eveniant. Nempe qui hoc negligit, infirmitatem prodit sui animi, quæ non potest juncta esse cum decoris elegantiæque debitæ custodia & conservatione.

(n) *Vir prudens*) In Suetico est witur / quod proprie significat eum, qui scit multa. Et sic *prudens* debet intelligi, populari nempe sensu. Nam alias ex Philosophorum sensu prudens dici, nisi bonus honestusque, nemo potest.

med ordom ok annat i sinom athäwom. Hwem war herre giwer mera wit ok snille / han wil af hanom hawa mera godgärninga ok dygdelik athäwe / älla wardr han starklikare plagadr för sina glömsko.

XXXIII. Annat oärlikt athäwe är thet / um gamul man liwer ogudelika. Ty at swa som ällis alla krapt/ swa skal ok hanom ällas aldr lekamlikr luste ok alla odygde. Ok ty skulu gamle män thes gudelikare liwa ok renlikare / at likamens kraptr ok fägrind mera thöm förlatr. Ok ty skulu the wäl huxa ok skuda hwat skipilsom ok athäwom thera alder til höre/ok thet

tum probus est, qui (o) se alium in verbis exhibet, alium in factis Cui vero Deus tribuit prudentiam majorem, ab eo plura exigit bona & honesta facta, vel subire pœnas graviores propter suam negligentiam tenetur.

XXXIII. Secunda actio inhonesta est, cum (p) senex vivit impie. Ut enim senescunt vires cæteræ, ita (q) senescere debent voluptates corporis in homine ac turpitudines. Quare senes sanctius eo atq; purius vivere oportet, quo magis viribus & decore corporis destituuntur, diligenterque considerare ac prospicere, quid conditioni ætatique suæ conveniat, dareque ope-

o) *Se alium in verbis exhibet*) Quod nimis sæpe frequens est, dum plerique ore tenus, quam ex animo malunt esse probi. Fabius jam sua ætate in præf. Instit. *Nostris temporibus sub Philosophi nomine maxima in plerisque vitia latuere. Non enim virtute & studiis, ut haberentur Philosophi, laborabant, sed vultum, & tristitiam, & dissentientem cæteris habitum pessimis moribus prætendebant.* At Macedo Philosophus *nihil fieri posse indignius atque intollerabilius dicebat, quam quod homines ignavi ac desides operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborumque artes converterent, & vitia facundissime incusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes.* vide Gellium lib. XIII. c. 8. Recte Seneca ep. 20. *Verba rebus proba. Facere Philosophia docet, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ut verbis opera concordent, ne orationi vita dissentiat.*

(p) *Senex vivit impie*) sive impietatem intelligas proprie sic dictam, sive cætera flagitia, quæ fere illam consequuntur. Nam & hæc cum ætati omni, tum præsertim senili sunt turpia, uti statim docet Noster, & illa penitus ei adversa. Sunt enim natura sua religiosi senes, quoniam meticulosi, & ob exiguam spem vitæ de futuro anxii & solliciti. Quo respectu Græci versu noto ajebant, *facta esse juvenum, consilia mediorum, preces votaque senum.* Adde Aristot. VII. Pol. 9.

(q) *Senescere debent voluptates*) Si modo sese habeat secundum naturam. Nam revera in senibus secundum naturam se habentibus *una cum corpore declinante & marcescente, vitiorum quoque caussæ paulatim recedunt. & anima senis, tanquam sui juris facta, jam meditatur humana mala refugere, ac temperantiam exercere,* ait Juncus apud Stobæum ser. 116. At vero *senex amans, senex ebrius, circundatus sertis, delibutus ungventis, & in præteritos annos se retro agens, & validus in voluptatibus quasi juvenis exultans, nonne portentum est?* Seneca Rhetor. II. Contr. 6.

Ut

thet göra them ma wara utan laſt i thera äpterſta tima.

XXXIV. Tridia oärlik athäwe är ungkara olyden ok faſängr. Ok ty är thet gamalt ordqwäde:

Then ma aldrei warda godr herra ella husbonde / then faſängr ok olyden liwer i ſinne yngſko.

Ok ty ſigr Auguſtinus / at ſwaſom thet är omögelikt at nakot ma wenta goda frukt af thy trä aldrei kom blomſtr ä: Swa är ok thet omögelikt / at nakor ma met rettom ſakom fa hedr i ſinne älle / ther faſängr ok olyden liwer i ſinne yngſko.

XXXV. Fiärda oärlike athäwe är thet / um riker man liwer utan

operam, (r) ut ſaltem in exceſſu e vita inculpate ſe gerant.

XXXIV. Tertia actio inhoneſta eſt, (ſ) cum juvenes ſunt inobediētes (t) & ignavi. Vetus enim eſt proverbium: (u) *nunquam eum bonum fore dominum aut herum, qui in juventute fuit inobediens ac ignavus.*

Quare Auguſtinus: ſicut nequit fieri, ut bonos expectemus fructus ex arboribus, in quibus nulli extitere flores: Ita nequit fieri, ut in ætate ſenili per honeſtas rationes conſequatur dignationem, qui in ætate juvenili ignavus eſt & inobediens.

XXXV. Quarta eſt, (x) cum dives erga pauperes eſt tenax & illibe-

(r) *Ut ſaltem in exceſſu*) Quoniam ex fine cætera fere æſtimamus. Si finis bonus, omnia bona. quæ etiam vulgi ſententia.

(ſ) *Cum juvenes ſunt inobedientes*) Nam cum propter perturbationum vim, & vitæ imperitiam ipſi ſibi nequeant conſulere, par eſt, ut dicta aliorum audiant, & conſilia ſequantur. Cicero off. I. *Ineuntis ætatis inſcitia, ſenum conſtituenda & regenda prudentia eſt.* Adde Ariſtot. VII. Polit. c. 14. Quanquam frequentiſſimum hoc vitium in juventute. unde Horatius de Arte ſic deſcribit juvenem:

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper.

(t) *Et ignavi*) Euripides in Creſſis, laudante Stobæo ſer. 29. *Juvenem laborare nolle, turpis res eſt.* Turpis autem res, primum, quoniam adverſa eſt natura, nec illi communi ſolum, ſed & privatim juvenili, quæ quieta eſſe difficulter poteſt. Deinde, quoniam ad turpia invitat, ac prope compellit. Nam, cum nihil agere non poſſint, per ignaviam male agere incipiunt. Quadratque in hos, ſi quos alios, vetus illud, *nihil agendo, male agere diſcimus.*

(u) *Nunquam eum bonum fore dominum*) Eſt plane illud Ariſtotelis III. Polit. c. 3. quod ſic effert Seneca II. de ira c. 5. latinis verbis: *Nemo bene imperat, niſi qui ante paruerit imperio;* vel potius Platonis, qui ſic lib. VI. de Leg. *Qui nunquam ſervivit, etiam dominus laude dignus fieri nequit.*

(x) *Cum dives erga pauperes*) Vere Cicero de Offic. I. *Nihil honeſtius magnificentiuſque quam pecunias ſi habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre.* Jam ſi conferendæ ad beneficentiam, cui tribuendæ potius, quam pauperibus? *Beneficentia enim nulla eſt ubicunque neceſſitas non eſt,* ait Lactantius, lib. VI. c. II. *Unum igitur certum & verum liberalitatis officium eſt, egentes atque inutiles alere,* ſicut idem teſtatur. Atqui dives nihil tribuit cuiquam, omnibus eſt inviſus. Plutarchus Præc. Polit. *Vulgo magis inviſus eſt dives de ſuo nihil largiens, quam pauper, publica depeculans.* Sene-

utan almoso gárninga ok mildlek. Ty sigr Augustinus : Hwar ok mikit spar ok gôme jorderikes godz/ thet år wårdogt at han miste åwårulzlikt godz ok hugnad. Ok hwilken riker man samka ok gôme godz ok rikedoma/ han ma ånguled ensamin thet nôta ella niuta / ty at ens mans natura hawer ympno af fôgelik ting. Ok ty sigr then wise mannen Seneca/ at ånkte godz ma man med glådi åga thet han ey med winom skipte. Ok ty sigr Augustinus : Huru ma mera folska finnas med mannom/ ån ålska swa werilzlikt godz ok åro/ at the fôrgiåta ok tapa thyrfôre ewårdelikt lif ok åro.

illiberalis. Nam Augustinus ait : Qui nimium custodit bona temporalia, is dignus est , ut amittat bona atque gaudia æterna. Et qui bona colligit opesque , solus eis frui nequit , cum natura hominis paucis sit contenta. Quare (y) Seneca bona nulla ait hilariter haberi, quæ non communicantur cum amicis. Et Augustinus: Quid inveniri potest fœdius in homine, quam sic amare opes ac honores , ut ob eas oblivioni tradantur atque amittantur vita atque gloria æterna.

XXXVI. Thet femta oårlikt/ år Kona utan blygd. Ty at swa som witur fôrhuxan gôme af manzens wågna goda sidi ok athåwe : Swa gôme ok wårne blygd af quinna wågna dygd ok goda sidi i ordom ok athåwom.

XXXVI. Quinta est , (z) cum mulier destituta est pudore. Sicut enim prudentia in viro custodit vitæ honestatem : ita (a) pudor in muliere custodit tueturque decus omne in verbis ejus atque factis.

XXXVII. Thet siåtta / år Herre utan dygd. Ty at thet år ångin

XXXVII. Sexta est, cum Dominus caret virtute. (b) Nec enim glorio-

(y) *Seneca*) Epistola 6. Verba ejus ita habent : *Nullius boni, sine socio, jucunda possessio.* Noster ait, *sine amico.* Et certe ibi ad amicum, imo de amicitia sermo est, ut bene Noster socium sic intellexerit, & verterit. Aristoteles VIII. Nicom c. I. *Sine amicis ne vivere quidem quisquam cupiat, licet cæterorum bonorum copia abundet.*

(z) *Cum mulier destituta est pudore*) Ideo tantopere de mulierum impudicitia queruntur veteres.

(a) *Pudor in muliere*) Pythagoras ajebat, *vera ornamenta matronarum pudicitiam esse.* Justinus lib. XX. c.4. Demades, *pudorem in muliere pulchritudinis esse arcem.* Saresberiensis lib. VIII. Polic. c. II. *Mulierum propria virtus pudicitia est.*

(b) *Nec enim gloriosum*) Quoniam adversum est naturæ, quæ per virtutem dominum constituit. Aristoteles I. Polit. c. 8. *Imperantem quidem morali virtute præditum oportet esse perfecta. Servus exigua virtute habet opus, & tanta modo, ut neq; per intemperantiam, neq; per timiditatem deserat opera.*

Salo-

ängin ära thöm wara herra/ther dygdelös är.

XXXVIII. Ok ty sigr en wis man/ at hwar som wil wara retter herra/hā skal hawa thessin fiugur: Affsik sielwom skal han hawa wit ok dygd/ ok af sinom undidanom kärlek ok lydno.

XXXIX. Swa sigr Salomon wise/ at witur man skal hawa styrilse andra manna.

XL. Thet är ok gamult ordquäde: Natskäwa wit/ok räfunga kostr äru odryg. Är ok ilt taka dygd ther ängin är.

XLI. Ok hwilkin herra ey hawer kärlek ok lydno af sinom undidanom/ hans stadge ok budskapt försmas ok wardr at ängo.

Met

gloriosum, esse Dominum, & virtute tamen destitui.

XXXVIII. Quare sapiens nonnemo: Qui vult verus esse Dominus, cum quatuor his oportet esse instructum: A se ipso sapientia & virtute, à suis subditis amore & obsequio.

XXXIX. (c)Salomon sapiens ait virum prudentem esse oportere, qui alios debet regere.

XL. Est & hoc proverbium vetus: (d) *Noctuæ prudentia, & catulorum vulpinorum cibus non durant longo tempore. Item, difficile virtutem promere, ubi virtus nulla est.*

XLI. Et Dominus, (e) quem subditi non amant,(f)& cui obedientiam non præstant, ejus decreta & imperia contemnuntur, & habentur pro nullis.

Boni-

(c) *Salomon sapiens ait*) *In colloquio cum Deo, ut opinor.*

(d) *Noctuæ prudentia*) Proverbii hujus sensus est admodum obscurus. Tamen, cum in præeuntibus sit sermo de necessaria Principi & Imperanti prudentia, existimo, per hoc proverbium exagitari eos, qui exterius simulant se prudentes; cum intus sint deliri; ostendiq; ejuscemodi simulationem non esse diuturnam, sed transire cito, nec durare longius, quam prudentiam noctuæ, quæ stupida habetur, vel cibum vulpinorum catulorum, qui sunt voracissimi.

(e) *Quem subditi non amant*) Docet exemplo suo Nero, qui simulatque desiit amari, cœpit peti conjurationibus. Et est fassus Subrius Flavius ipsi Neroni. *Nec quisquam,* dixit, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi, postquam parricida matris & uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti.* Tac. lib. xv. An. c. 67. Sic de Bardane idem lib. xi. c. 10. *Ingens gloria, atque eo ferocior, & subjectis intolerantior, qui dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsivisset.* Inde Theobulus apud Stobæum ser. 46. *Declina invidiam vulgi, & insidias odio te prosequentium cave.*

(f) *Et cui obedientiam non præstant*) Jamblichus apud eundem Stobæum ser. 44. *Omne honoratum augetur, contemptum imminuitur.* Itaque si quid aliud, cavendum Principi ne contemnatur.

Boni-

XLII. Met blidom ok mildom athäwom ok gauum ma han wäl manna kärlek fa. Af rätwisom domom ok hämdom äpte godom ok gamblum lagom / redas han ok hedra alle män.

XLIII. Thet siunda oärlikt athäwe ta är thet/ um Christen man älla renliwis man dele gärna ok träte utan skiäl ok nöd. Ok al träta kombr af thy/at man älska nokot sit egit ting mera än skiäl sigia/älla girnas han met orättom sakom thet annors är/ok later sik hawa rät före mannom som han hawer lönlikan ilwili a i hug ok hierta. Ok ty kombr trätta ok dela manna mellom af ängo andro / utan hwar wil hawa wilia sin/hwat han ma med rättom älla orättom sakom.

XLII. (g) Bonitate porro, humanitate, (h) atque liberalitate consequi amorem aliorum potest. (i) Æquitate vero in judiciis, ac severitate secundũ leges bonas antiquasque, ut a cunctis honoretur atque timeatur.

XLIII. Septima turpis actio, cum homines Christiani religiosive (k) litigant libenter ac contentiones movent citra rationem ac necessitatem. Lis autem omnis oritur ex eo, (l) si nostra plus amamus, quã oportet; vel (m) si concupiscimus ea, quæ sunt aliorum, & jus aliquod obtendimus adversus eos quos occulte odio prosequimur. Ex his igitur, nec ex aliis caussis contentiones & certamina oriuntur, cum quisque cupiat esse ratum, quod sibi placuit, sive æquum sit, sive iniquum.

Thet Octa-

(g) *Bonitate porro*) Diotogenes apud Stobæum ser. 46. *Benignitas charum & amabilem reddit.* Adde totum locum.

(h) *Atque liberalitate*) Vide Cic. de Fin. I. quem & alias laudavi. Xenophon lib. I. Cyrop. *Ut autem quis ametur a subditis (id quod mihi videtur maximum) eadem est ratio, ac si quis amicis charus esse cupiat. Oportet enim, & beneficium appareat.*

(i) *Æquitate vero ac justitia*) Diotogenes ante indicato loco: Princeps fit *gravis & metuendus, dum odio persequitur improbos, & in eos animadvertit.*

(k) *Litigant libenter*) Fuerunt nempe, qui Christianos omni lite putarent oportere vacare. In Clementis constitutionibus præcipitur Christiano, si litem habeat, *det operam, ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Ipse profecto S. Paulus lites frequentes, & de rebus levioribus prohibet, ad Corinth. c. 6. *Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* Adde eundem ad Timoth. c. 2.

(l) *Si nostra plus amamus*) Plato lib v. de Legibus. *Revera nimius in se ipsum amor omnium peccatorum omnibus semper est caussa. Occœcatur quippe circa amatum, qui amat. Quapropter qui se amat, quum se ipsum magis, quam veritatem honorandum putet, quid bonum, justum, pulchrum sit, male judicat.*

(m) *Si concupiscimus ea*) Cicero I. de Off. *Maximam partem ad injuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiscantur ea, quæ concupierunt.* S. Jacobus Ep. c. 4. *Unde bella & lites in vobis? nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?*

Cum

XLIV. Thet attunda/år/um Fatekr man år högmöden / then ånkte hawer til/ haldr sik högmödelika i hug/ ordom ok athåwom. Hwat ma mera darskapr wara ån at then ey hawer godz ella werulzlikan hedr / han ok swa tapa med sinne hugmödo ewårilzlika glädi ok åro. Thet mago ok rike ödmiuke mån / the wål ok dygdelika skipa ok skipta sit godz / höta fatöke mån/ åpte ty at swa år skriwat : thet år rikr man then ymno rikedoma hawer / then år wål fatugr i myklom rikedomom/sum hawer mykit godz / ok år ödmiukr ok mildr i hug ok hierta. Ok then ånkte år hawande/ wil likas thöm ther riker år / thet år högmödugr fatökr man / then hawer hug ok wilia til godz ok högmöde. Ty år fatikom mannom huxande hwat the åru/ ok hawin ey hug ella högmöde til wårilzlik ting thöm the kunna ey fa.

XLV. Niunda år/Kunungur oråttr

XLIV. Octava est, (n) cum pauper est superbus, & qui opes habet nullas, animo tamen est elatus, verbis, atque factis. Quid vero potest esse stolidius, quam eum, qui terrenis opibus honoribusque destitutus est, (o) per superbiam amittere cœleste quoq; gaudium decusque. Possunt & divites modesti, qui bene honesteque fruuntur, utunturque suis divitiis, dici pauperes, quoniam sic scriptum est: dives ille, qui abundat opibus, (p) pauper in multis divitiis ille, qui cum abundat opibus, animo tamen cordeque modestus est ac liberalis. Et qui cum pauper est, similis vult esse diviti, pauper est superb9, qui opes amat ac superbiam. Quare pauperes cogitare debent, quales sint, neq; affectare alta terrenaque, quorum compotes fieri nequeunt.

XLV. Nona est, cum Rex inique

(n) *Cum pauper est superbus*) Hoc enim plane adversum est naturæ. Solet quippe paupertas hominum animos premere ac humiles facere. Menander apud Stobæum ser. 94. *Pauper ad omnia formidolosus est, & se putat ab omnibus sperni.* Atq; ob hanc caussam Euripides: *Oportet eos quibus adspiravit aura fortunæ sinistræ, humiliter loqui, non autem vultum attollere, ut solent beati & felices.*

(o) *Per superbiam amittere*) Quoniam *Dominus superbis resistit*, sicut ait Petrus 1. Ep. 5.

(p) *Pauper in multis divitiis ille*) Extat hoc Proverbiorum 13. *Est quasi dives, quum nihil habeat, & est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.* Etiam Senecæ hoc non abludit multum ep. 20. *Quid ergo? non licet divitias in sinu positas contemnere? Quidni liceat? & ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diuque miratus, quod ad se venerint, ridet, suasq; audit magis esse, quam sentit. Magnus est ille, qui in divitiis pauper est.*

Qui

oráttr of odygdelikr i walde sino. Ty at huru ma han andra näpsa firi osidi of ilgärninga thera/ ther ey gömе sik sielwan firi osidom of athäwom.

XLVI. Ty sigr Salomon wise: J kunnunx rätwiso högiz Kununx wald of ära/ of fästes almogans styrilse.

XLVII. Of sigr Augustinus/ at thet är kununglik rätwise/ ängin vretlika tunga med sik wald/ rätlika döme manna mellom utan alla wild/ wägfarande mannom/ enkiom of fadrlösom barnom/ of fatökom mannom wara huldr/ ära.

que inhonesteque potestate sua abutitur. (q) Qui enim alios punire possit propter dedecora flagitiaque sua, qui se ipsum a dedecore ac flagitiis non valet abstinere?

XLVI. Quare sapiens ait (r) Salomon: per Regis justitiam amplificatur Regis potentia & gloria, & firmatur gubernatio multitudinis.

XLVII. Augustinus dicit hoc esse jus Regium, (s) neminem inique per vim gravare, inter discordantes æquam ferre sententiam (t) citra cujusquam respectum, (u) peregrinis, (x) viduis, pupillis, (y) pauperibus faventem esse, tueri

(q) *Qui enim alios punire possit*) Obstat nempe in ipso primum pudor, si modo ullum pudorem habeat. Quomodo de Planco Censore Vellejus lib. II. c. 95. *Timere debuit, ne quidquam objicere posset adolescentibus, aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.* Deinde in aliis inobedientia. *Homines* enim *inobedientes sunt illis, qui cum injuste vivant, alios volunt regere*, ait Themistius.

(r) *Salomon*) Non sunt ipsa Salomonis verba, quantum scio, verum nuda sententia. Nam Prov. c. 29, 14, & 16, 12, quæ hic laudat Burens cum verbis Nostri non conveniunt.

(s) *Neminem inique per vim gravare*) hoc est, in neminem abuti potentia regia ad illius oppressionem, quomodo ab Achabo, consilio Jezabelis factum III. Reg. c. 21. Homerus Iliad. II. de Agamemnone: *Instar clementis patris erat erga populos, quibus imperabat, nullum afficiens illicito malo.*

(t) *Citra cujusquam respectũ*) Epictetus: *Si judicia recta proferre voles, nullum litigantium & causam dicentium, sed ipsam causam cognoscas oportet.* Charondas in proëmiis legum: *Princeps juste subditis præesse debet, tanquam liberis suis, inimicitiam amicitiamque sopiens.*

(u) *Peregrinis*) Plato ita cunctis præcipit lib. V. de Leg. *Cum peregrinis sanctissimam esse consociationem quisque cogitet. Ferme enim omnia contra peregrinos peccata, præ illis, quæ inter cives committuntur, ultori Deo curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis cognatisque careat, majorem & apud Deos, & apud homines meretur misericordiam.*

(x) *Viduis, pupillis*) Lactantius inter præcipua justitiæ officia hoc refert. Est autem justitia prima propriaque imperantis virtus, sicut alibi est dictum. Verba ejus lib. VI. c. 12. *Non minus magnum justitiæ opus est pupillos & viduas, destitutos & auxilio indigentes tueri atq; defendere. Quod adeo universis Divina lex illa præscribit, quandoquidem boni quoque judices ad officium suum judicant pertinere, ut eos naturali humanitate foveant ac iisdem prodesse nitantur.* In quibus verbis *lex Divina* non est Mosaica, quod volebat Betulejus, verum plane Naturalis, ut ostendam alio loco.

(y) *Pauperibus*) Tractat & Cicero hunc locum lib. II. Offic. interq; præcipua beneficentiæ officia commemorat. De Hadriano Spartianus: *Eos quos pauperes & innocentes vidit, sponte ditavit.*

Tueri

ära wäriande / förbiuda ran of tiufnat / hordom / of alla ilgärninga / of plaga thöm ther illa göra / of ey högia ella ära thöm orät of illa göra / of ey elska of föda lödbara

(z) tueri honorem (a) coercere expilationes, & furta, (b) adulteria, & quævis flagitia (c) sceleratosq; supplicio afficere, neque honoribus ornare vel (d) attollere, qui pec-

(z) *Tueri honorem*) Dare operam, ne fama cujusquam, vel existimatio impune lædatur.

(a) *Coercere expilationes & furta*) Nam & hoc officium boni magistratus, *ut sit libera, nec sollicita rei suæ cuique custodia,* ut ait Cicero Off. 1.

(b) *Adulteria*) Adulteriorum pœnas severas ad se spectare credidit Augustus etiam, & ideo cum Romæ crebrescerent, novas de iis constituit leges, sicut ex Suetonio apparet. Similia de Severo apud Dionem legimus. Disputarunt quidem olim, & fortassis hodieque contra disputant nonnulli, cum peccatum censeant exiguum, quippe quo nemini intentetur injuria, & voluptas sola quæratur. Vide Felicem Accorombonium ad 1 1. Aristot. Rhetor. At contra censuerunt etiam pagani. Euphronis dictum est apud Stobæum ser. 6. *Non est adultero majus malum, in aliorum enim infortuniis delicias quærit.* Adhuc clarius legitur Phintyos, filiæ Callicratis, Pythagoreæ judicium apud eundem ser. 72. ubi sic de adultera femina: *Principio offendit natalicios Deos, ut quæ domui & cognationi non germanos auxiliatores, sed spurios exhibeat: quin etiam perfida est erga natura* Deos, *per quos juraverat una cum parentibus & cognatis suis se convicturam legitime cū marito ad vitæ communionem, & liberorum procreationem. Et in patriam quoque peccat, non persistens in ejus statutis.* Quibus verbis colligitur, adulterium continere non modo unum delicti genus, verum plurima: impietatis scilicet, perjurii, contemptus reipubl. ac legum, & similia. Ut non possit leve videri, nimisque dure capitis supplicio puniri. Sane & Hesychius istam pœnam censet justam, *cum liceret nubere, & in sanctificatione propria uxori secundum legem misceri, aliquis tamen in impudicitiam & corruptionem alterius miscetur uxori, & dissipat filiorum successiones, dubiumque mulieris pactum, ad quem pertineat, facit,* ad Levit. 20, ubi Deus ipse pœnam istam in adulteros decernit. Neque aliter censuere seniores ex paganis. Unde ipsa illa Pythagorea delinquere hos ait *in iis rebus, quibus maxima pœna constituta est, mors ipsa.* Denique ipsius interest Principis, ut severissime adulteria coerceat. Tanto enim major clariorque habetur, quanto melioribus clarioribusque imperat civibus. At quæ illorum potest esse bonitas, quæ honestas, cum per adulteria inter se turbantur non dicam familiæ, sed ipsi ordines inter se, nobiles, ignobiles, sacri, profani? cum successiones fiunt suspectæ, dubiæ, contentionum inimicitiarumque plenæ? cum bona privatorum contra fas æquumque ex una familia transferuntur in aliam, liberisque eripitur, quod adulteris impendatur? Ad postremum nihil potest esse Principi fœdius, quam si non in homines ingenuos, sed nothos atque spurios imperium tenere creditur.

(c) *Sceleratosq; suppliciis afficere*) Solon *illam civitatem optime habitari dixit, in qua viros bonos honoribus affici, contra improbos pœnis coerceri contingat.* Stobæus ser. 41.

(d) *Attollere, qui peccant*) Ita suadet Tullius quoque fratri suo, epistola 1. *Si quis est, in quo offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuæ commiseris.* Bene, *existimationis tuæ;* nam ad principis existimationem multum pertinet, quam bonos malorum habeat præfectos. Quoniam peccata præfectorum imputantur Principi, sive per negligentiam admittat pravos, sive caussis aliis. Unde Isocrates ad Nicoclem: *Sic alios iis præfice rebus, quas ipse non geris, ut tibi adscribendum scias, quicquid illi fecerint.* Imo potest videri studio id facere, ut habeat spongias, quas tempore opportuno exprimat. Quomodo Vespasianus creditus est *procuratorum rapacissimum quemq;* ad

dara ok lakara / sasänga ok högoma män / mordara ok dräpara / ok ilgärninx män ey lata liwa / alla kirkiu frid ok quinna frid halda / fatekamän föda af almosom sinom / rätwisa man skipa iwi rikesins ärande / ok dwälia sina wrede / ther til han är iwi gangen / wärna sit rike met makt / mandom ok

peccant, (e) neque amare alereve ludiones aut gesticulatores, vanos aut inutiles homines, (f) homicidas & flagitiis magnis inquinatos vita privare, (g) templis (h) feminisque securitatem præstare, (i) pauperes suo sumptu alere, (k) viris justis reipublicæ negotia committere, (l) coercere iram, donec evanuerit, (m) tueri regnum suum armis,

ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret. Suet.c.16. Quanto cordatior Agricolæ sententia, qui putavit *melius officiis & administrationibus non peccaturos præficere, quam damnare cum peccassent.* Tac. in vita ejusdem, c.19.v.5.

(e) *Neque amare alereve ludiones*) Non *amare*, ne habeatur eis similis, cum fere amor jungere similes consueverit. Non *alere*, ne in rem inutilem pecunias impendat, frequentiq; talium conversatione ipse quoque corrumpatur, denique ob hoc gravis invisusque fiat civibus, quibus nihil molestius, quam subministrare Principi pecunias, quæ in scurras ludionesque impendantur. Vide Lipsium IV. Polit. 11, 102. ubi memorat inter onera multitudinis, Vitellii exemplo, *scurras, histriones, aurigas, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat,* uti ait Tacitus II. Histor. c. 87.

(f) *Homicidas*) Salomon ad Benajan, cui Joab occidendum mandaverat, homicidam duorum innocentium, Abner, & Amasæ, II. Reg. c. 2. *Interfice eum, & sepeli, & amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Joab, a me, & a domo patris mei.* Constat, pertinere ad Regis ipsius incolumitatem, ne sinat impunitum, innocenter effusum sanguinem humanum.

(g) *Templis*) ne violentur: ne qui ea frequentant vi aut injuria lædantur, aut quo minus frequentare possint, impediantur.

(h) *Feminisque*) ne vis eis inferatur. Nam peculiari ratione creditum semper Principibus commissam pudicitiæ muliebris curam,

(i) *Pauperes suo sumptu alere*) per donationes, stipendia, & id genus. Idque quia velut pater quidam omnium, præcipue vero pauperum. Quod fecisse Trajanum, Plinius commemorat & laudat Paneg.c.26. Ait quippe recepisse plebis pauperculæ sobolem, *ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur.* Adde cætera, in quibus & ista: *Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis una ratio est bonus Princeps. Hic fiducia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum reipublicæ accelerat.* Lampridius de Alexandro Sev. *Divitiis nullius invidit, pauperes juvit.*

(k) *Viris justis reipublicæ negotia*) Ne, si secus animati fuerint, respublica in prædam ipsis cedat. Isocrates ad Nicoclem: *Sic bene imperabis, si provideris ut honores optimo cuique mandentur.* Adde Euripidem apud Stobæum serm. 3.

(l) *Coercere iram*) Refert quoque Seneca, vel quicunque auctor Tragœdiæ veteris, quæ Octavia inscribitur, inter Regis munia

Cæde abstinere, tempus atque iræ dare.

(m) *Tueri regnum suum*) Imperator Justinianus ipse in proëmio Institutionum: *Imperatoriam majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumq; tempus, & bellorum, & pacis recte possit gubernari.* Sene

ok råtwise mote owinom sinom/ ok hawi gamla witra ok rönta mån ok hossama radgiwa / höge hwargen sin hug ella athåwe/ ta werilzlik ting hanom met löpa/ ok wara tulugr i allom genwårdom/ ok tuli sinom swenom ånga ilgårninga/ ok åti ey ella drikki otimelika. Ty at swa år skriwat : We år thy lande/ barn hawer til kunung/ok swa thy lande the höfdinaa hawer ther arla åta.

XLVIII. Almoga ok landa fridr ok frålse/hugnadr ok hålsa/ok allr stadlekr / hawer sik åpte kununx lifnad. Ok år kunungr orättr/ ta år thet åndelika wist / at hans il ok odygdelike athåwe / ofrågda ey atenast han ok hans rike/ utan

armis, virtute, ac justitia contra hostes suos, (n) senes sapientes peritosq; ac moderatos habere consiliarios, animum suum rebus prospere fluentibus non efferre, adversa omnia patienter sustinere, (o) ministris suis scelera non condonare, in cibo atque potu nimium non esse. (p) Ita namque scriptum: Væ regioni, cujus Rex puer est, cujusque proceres citò sese conferunt ad prandendum.

XLVIII. Tranquillitas securitasque publica, gaudium & valetudo multitudinis, & quicquid in existimatione est, (q) componit se ad regis vitam. Si Rex est injustus, inevitabili necessitate sequitur, hæc ejus vitia dedecoraque non modo ipsum regnumque ejus spolia-

(n) *Senes sapientes*) bene *sapientes*, sunt enim quidam annis senes, animo pueri, qui quia ob hanc caussam minime sapientes, recte excluduntur. Senes tamen, quoniam ætatis hujus fere propria prudentia. Et ita judicarunt fere omnes populi. Romani ob hanc caussam Senatum appellarunt concilium hujusmodi virorum, *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat*, sicut loquitur Sallustius Catilin. 6. Equidem nō adversor ei, quod habet Saresberiensis lib. v. Policr. *Qui diligenter omnia investigat, & cognitis rebus, quæ agenda sunt, exequitur, procul dubio sapiens est, & aptissimus consiliis principum. Ubi tanta morum gravitas innotuerit, ætatem corporis frustra quis causatur.* Verum quotusquisque juvenum, in quo ista reperias? Et ut adsint aliquæ virtutes, parum iis tuto insistitur. Sunt enim juveniles animi mutabiles, & facile in vitia flectuntur. Denique, quod præcipuum est in consiliario, auctoritas fere omnis eis deest. Vide Lipsium III. Polit. 4, 8.

(o) *Ministris suis scelera non condonare*) Quod fit negligentia, interdum gratia; sed magno Principis malo, qui cum sceleri, quod non punit, cum & posset punire, & deberet, participem se faciat, se ipsum gravat ejus invidia, & in summum sæpe adigit periculum. Vide Justinum IX. c. 6.

(p) *Ita namque scriptum*) Ecclesiast. cap. 10.

(q) *Componit se ad regis vitam*) Cicero lib. III. de Leg. *Qualescunque summi civitatis viri fuerint, talis civitas esse solet, & quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eadem in populo existet. Quo perniciosius de republ. merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem.*

Episcopus

utan ok hans barn ok barnabarn / ok the maga ey giärnt koma til wald.

XLIX. The ther älska ok sla-ma undi sik ilgärninxmän/ the skulu thöm hawa i androm hem / iwi sik ther til/ at the skulu thöm plaga i äwärulz pine.

L. Tiunda är glömskr Biskoper/ then ibland wärulzmannom wil hawa wirdning ok äro/ok förgäter ämbite thet han är tilsattr a Gudz wägna / at gyma ok styra i Gudlikom skipilsom / lifnat ok siälaröst Klärka ok Cristna manna / ok änkte thet göra i sinom athäwom thöm ma wara til äptedöme. Ty at swa är skriwat: Swa mang il äptedöme biskuper eller annar förman later sinom undidanum/ swa mange dödelike plager

spoliare omni tranquillitate, sed & liberos ipsius, & nepotes, neque unquam ad stabilem potentiam admittere.

XLIX. Qui amant foventque apud se homines sceleratos, hos tales supra se habebunt in altero sæculo, a quibus æternis suppliciis afficiantur.

L. Decima est (r) Episcopus obliviosus, qui inter politicos quærit exigitque honores, & oblivioni tradit munus a Deo commissum sibi custodiendi & administrandi res Divinas, item vitæ animæque commoda, Sacrorum & Christianorum hominum, neq; quidquam agit, quod exemplo esse possit aliis. Ita namque scriptum est: Quot exempla prava episcopus vel præpositus alius suæ fidei commissis præbet, tot suppliciis supremis servatur.

(r) *Episcopus obliviosus*) id est, immemor sui muneris, qui se aulicum, vel militem præstat potius, quam sacerdotem, sollicitior de titulis & decimis, quam libris, & auditorum animis. De quo genere agit late Saresberiensis lib. VIII. Policr. c. 17. Inter alia sic loquitur: *In omnibus lucrum, in nullis aut paucis quærunt salutem animarum. Dum in suis obtineant, dum ad ambitionis aut avaritiæ succedat votum, eorum, quæ Christi sunt, jactura contemnitur. Fiat pax in diebus eorum, sint fœtosæ oves, boves crassæ, promptuaria plena, cibis & vasis onusta mensa in admirationem intuentium splendeat, variæ & pretiosæ supellectilis operosus cultus abundet, honorentur & colantur a turbis, ditentur, visitentur a subditis in muneribus, sit denique liberum, impune, & sine nota, facere, quicquid libido dictitaverit.* Et aliquanto post: *Miraberis variam supellectilem, & Crœsi, ut dicitur, facultates apud eos, qui prædicant pauperem Christum, & quia suis non coguntur stipendiis militare, evangelizant, ut comedant, & Evangelistarum stipendiis abutantur.* Cæterum hac re efficiunt, ut sint invisi contemptique omnibus. Idem Saresberiensis lib. V. cap. 16. *Episcoporum nomen & officium venerabile est, si tanta impleretur sollicitudine, quanta interdum petitur ambitione. Et diligerentur ut Patres, timerentur ut domini, colerentur ut sancti, si exactionibus parcerent, & projicerent ex animo, quicquid provenit ex calumnia, & omnem quæstum minime crederent pietatem. Cæterum sibi reverentiam subtrahunt & amorem, dum honores ambiunt, pecuniam cupiunt, & vel suas faciunt, vel alienas calumnias fovent.*

Per

ger han wardr gömen. Ty kerir Gud a glömske biscupa/ met Prophetanom ok sigr: Manga biscupa ok stränga öda mit folk / ok föda i ängom sakom/ utan sik sielwa.

LI. Ällipta är thet/ um almoge liwer utan näpst ok styrilse / ok akta hwazke Gud ella män/ ok idka sik i ängom Gudelikom athäwom. Ta mago the rädas/ at the reta Gud at sik til sara hänid. God athäwe almogans är fagr ok rätfärdog skipilse i sidom thera / ok the änkte görin mote thöm goda skipilsom/ gamble witre män hawa stat ok skipat til Gudz heder ok fridsämio manna. Swasom sade Jsaias Propheta til almogan: Laten af illa göra / ok nimin göra thet got är. Ok tylikt sigr David Propheta: Lat thet ilt är / ok gör thet gut är.

LII. Tolfta oärlikt athäwe är/ thet Christit Folk gör ella liwer mote

vatur. Itaque conqueritur de obliviosis Episcopis Deus (s) per Prophetam, aitque: Episcopi multi crudelesque exhauriunt populum meum, neque pascunt, nisi sese ipsos.

LI. Undecima est, (t) si multitudo vivat absque coercitione ac regimine, & nec Deum curet, neque homines, neque ullam exerceat pietatem. Metuere namque debet, ne ad pœnas graves Deum irritet. Vitam bonam multitudinis facit honestatis æquitatisque cura in cunctis negotiis, (u) quando nil committit vulgo contra bonas leges conditas a priscis sapientibus ad gloriam Divinam & tranquillitatem humanam. Sicut (x) Isaias Propheta dicit multitudini: Omittite malum, & discite agere quod bonum est. Et (y) Propheta David ad eundem modum: Desiste a malo, & fac quod bonum est.

LII. Duodecima turpis actio est, (z) si Christiani vivant contra leges

(s) *Per Prophetam*) Ezechielem cap. 34. cujus tamen suo more sententiam exprimit potius, quam verba.

(t) *Si multitudo vivat absque coercitione*) Sophocles in Ajace pæne similiter: *Ubi injuriari, & quævis pro libidine facere licet, illam civitatem existimandum est tandem ex bono statu recedentem in profundum ruituram.*

(u) *Quando nil committit vulgo contra bonas leges*) Xenophon in de dictis & factis Socratis: *Civitas, in qua maxime cives legibus parent, & in pace beata, & bello invicta est.*

(x) *Isaias Propheta dicit*) cap. 1, v. 16.

(y) *Propheta David*) Psalmo 36, 27.

(z) *Si Christiani vivant contra leges juraque Divina*) & sic titulo tenus tantum Christiani sunt, re ipsa pagani. Qua profecto re nil dici potest indignius. Meminit B.

mote Gudz budordum ok Gudelikan rät. Ty ta the förſma ella förgäta liwa äpte Gudz budordum/ta leta hwar ſik nokron utwäg til at wäria ſina willo ok olydno. Swa ſom ſigr Salomon wiſe: Mange wäga äru the almoganom tykkias wara rätte/thet thöm leda til ewärulzlikan död. Ty at ängin wägr ligger til himirikis/utan then äne/ at mannen halde Gudz budord. Swa ſom ſkriwat är: Wil tu koma til äwärulzlikt lif/ta halt budorden.

LIII. Nu är ſakt / at tieniſto män kununga ok höfdinga ſkulu wara höwiſke ok hoſſämi i mat ok dryk/ i ordom ok allom athäwom. Ok driwer naturlik ſkiäl ok kärleker kununga ok höfdinga / at ſtyra ok rada ſinom egnom barnom til fagra

leges juraque Divina. Poſtquam enim vivere ſecundum præcepta Divina negligunt vel obliviſcuntur, ſibi ſinguli quærunt vias agendi pro arbitratu ſuo, (a) & non obtemperandi aliis. Ut ait (b) Salomo ſapiens: Multæ ſunt viæ, quæ multitudini videntur rectæ, & deducunt eam ad æternam mortem. Nec enim niſi una via eſt ad cœlos, cum homo ſervat verbum Divinum. (c) Sicut ſcriptum eſt: Si vis obtinere vitam æternam, ſerva præcepta.

LIII. Diximus, miniſtros regios præfectosque oportere moderatos elegantesq; eſſe in cibo & potu, in verbis atque actionibus. (d) Nempe ipſa naturalis ratio charitasque eo Reges Principesque adigit, ut liberos proprios educari

Auguſtinus, xx. de Civ. D. G. 9. & 14. & vocat eos, *qui fidem profitentur, & infideliter vivunt. Fingunt enim ſe eſſe, quod non ſunt, vocanturque non veraci effigie, ſed fallaci imagine Chriſtiani.*

(a) *Et non obtemperandi aliis*) Adeo per religionem Chriſtianam in obſequio erga ſuperiores continentur. Ut & propter hanc cauſam Regibus Principibuſq; opera ſit danda, quo religio Chriſtiana ſarta tecta conſervetur.

(b) *Salomon*) verba ejus ſunt Proverb. 14. *Eſt via, quæ videtur homini juſta, noviſſima autem ejus deducunt ad mortem.* cætera adjectamenta Noſtri ſunt.

(c) *Sicut ſcriptum eſt*) Sunt verba Chriſti ad eum, a quo rogabatur, quid faciendum ſibi eſſet, ut obtinere poſſet vitam æternam. Matthæi 19, 17.

(d) *Nempe ipſa naturalis ratio*) Senſus eſt obſcurior connexioque. Cæterum hoc vult, ut puto, præcepiſſe ante, quæ ſit adhibenda cura in miniſtris bene informandis, addi nunc de liberis Principum oportere, non vero videri, ut præcipiat multa, quia ſponte ſua quiſque ad hanc curam trahitur. Sponte namque liberos ſuos quiſque amat, & per amorem hunc optima quæque illis cupit præſtare. Nihil autem melius, bona educatione. Nam, *qui filiis de multis opibus proſpiciunt, ut autem boni ac egregii evadant, negligunt, ſimile quid agunt equos alentibus, quos belli diſciplinam non docent, multum vero pabuli exhibent. Sic enim equos habituri ſunt pinguiores, ſed rerum, quas præſtare oportebat, imperitos,* ait Xenophon in Epiſt. ad Critonem.

Ut

fagra ok dygdelika sidi i thera opfödo. Ok swa som sigr Aristoteles / thes ädlare menniskian är af sin naturlik skipilse/ thes skyntare ok thes heldr wil hon sik halda ok skipa til dygdelik ting. Ok torwo höfdingabarn hälst i sine yngsko ok upfödo hawa goda ok dygdelika radind. Ok swa som siälin är mere ädla än likamen : swa torf mannen mäst i sinne yngsko mere styrilse ok fulkummilse til sina skiäla/ än til sin lekama. Ok ty skulu kununga ok höfdinga giwa sik ther um mykla akt/ at thera barn warden dygdelika styrd ok raden i thera yngsko ok födo. Ty at swa är skri-

ri faciant in omni elegantia, vitæque honestate. Nam (e) ut ait Aristoteles, quo generosior est hominis natura, hoc facilius & diligentius sectatur virtutem. Potissimum vero liberi Principum in ætate immatura bonam educationem exigunt. Utque anima præstantior est corpore: sic in pueritia homo diligentiori informatione atq; expolitione (f) mentis habet opus, quam corporis. Ideo hoc Regibus (g) Principibusq; præcipue curandum, ut ad omnem virtutem honestatemque in prima pueritia liberi eorum adducantur. (h) Ita enim scriptũ est: Quilibet tenax est mo-

(e) *Ut ait Aristoteles*) Ubi Aristoteles hoc dicat, requiro adhuc. Nam quæ occurrunt 11. Rhet. c. 15. longius recedunt. Magis respexisse videtur ea quæ habentur lib. x. Nicom. c. 10. An voluit Senecam nominare? is enim ita ep. 39. *Habet hoc optimum generosus animus, quod concitatur ad honesta.*

(f) *Mentis habet opus, quam corporis*) Licet contra sæpe fiat, & de corpore plus sint solliciti, quam mente, quia id in oculos incurrit, ista minus. Quanquam hoc in principe futuro eo sit perniciosius, quo plura mente ipsi sunt expedienda olim, quam corpore, qui totius regni reipublicæque velut mens est.

(g) *Principibusque præcipue curandum*) Talis fuit cura Davidis, cum ei natus esset Salomon, quippe *quem misit in manu Nathan Prophetæ* 11. Sam. c. 12. Eadem sollicitudo fuit regum paganorum. De Pharaone Ægypti rege legimus Psalmo 104. *Constituit Joseph dominum domus suæ, ut erudiret principes ejus sicut semetipsum.* De Philippo rege Macedoniæ colligitur ex Gellii lib. IX. c. 3. Etiam recentiores hoc curarunt. De Ludovico Imperatore memorat Nithardus, summopere sollicitum de nepotis sui Regis Pipini educatione fuisse. *Volebat*, inquit, *piissimus Imperator pie & rationabiliter educari puerum, ne vitiis prostitutus, nec sibi, nec aliis præesse & prodesse postea posset.* Optime Forstnerus ad 1. An. Tac. *Reges, qui prolis suæ educationem negligunt rempublicam negligunt, cujus salus a bona Principis institutione pendet.*

(h) *Ita enim scriptum est*) Respexisse puto Horatii versum, qui est lib. 1. ep. 2.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu ———

Sed & Seneca in Consolatione Helviæ cap. 16. *Altius præcepta descendant, quæ teneris imprimuntur ætatibus.* Et Quintilianus lib. 1. c. 1. *Natura tenacissimi sumus eorum quæ rudibus annis percipimus: ut sapor, quo nova imbuas durat.*

Pro-

skriwat: Hwar en man haldr giärnt the sidi ok thön wana the gripa i sinne yngske. Ok ty är thet heder ok ära ok wis athäwe Kunungom ok Höfdingom leta ok fa sinom barnom goda ok witra tyktomestara i thera upfödo.

morumque consuetudinumque, quas puer addidicit. Itaque decorum planeque conveniens est Regi Principique, ut liberis suis bonos, prudentesque præficiat morum educationisque magistros.

LIV. Ok ty at Kununga ok Höfdinga skulu umganga med klerkdom i mangom sakom at leta skriwa ok tyda bref/ok mangfald ärande ok räkninga/ ther the mago ey utan wara i styrilsom landa ok almoga/ ta är thet mykin hedr ok tarf/ at the kunnen sielwe läsa ok tyda/ ok wäl förstanda sin bref ok rek-

LIV. Et quoniam Reges Principesque cum clericis versari plurimum necesse habent,(i) propter varia negotia, litteras scribendas exponendasque, conficiendas rationes, aliaque negotia, absque quibus administrare imperium non possunt, idcirco est laudabile, necessariumque,(k) ut legere ipsi, lectaque explicare sciant, beneque intel-

(i) *Propter varia negotia*) Olim pleraq; negotia, quæ scriptis conficienda erant, sacerdotibus mandabantur, quod fere soli tenerent litteras, scribendiq; facultatem haberent. Accedebat præcipue, quod instrumenta pleraque latinis verbis formarentur, sicut docent vetera diplomata, privilegia, donationes, & id genus. Eadem consuetudo post religionem Christianam introductam etiam in Suecia invaluit, quod docent omnes tabulæ emptionum, donationum, aliorumve contractuum, ante sesquiseculum & quod excedit, scriptæ, quales ipse vidi plusculas.

(k) *Ut legere ipsi, lectaque explicare*) Non dicit tantum *legere*, sed & *lecta explicare*, propter caussam antea propositam, quia istæc vulgo alia, quam populari scribebantur lingua. Itaque utrumque discere necesse erat, si modo fungi olim vellent utiliter munere suo, nec seipsos in discrimen aliquod adducere, sicut recte Noster observat. Sed num hoc sufficiebat? Et cur de reliqua doctrina tacet? An quod sacerdotibus, quam regibus futuris magis necessaria videretur, vitio illorum temporum, cui fortasse, velut sibi utilissimo, sacerdotes parum repugnabant? Quicquid fuerit, doctrina quoque cætera, quantum reipublicæ negotia tractaturo sufficit, imbutum esse regem oportere certum arbitramur. Est judicium de hac re egregium Comminæi, hominis illiterati ac iccirco nullo præjudicio corrupti, lib. x. *Mihi quidem, tametsi litterarum nullum usum habeo, sic videtur, potissimum propter quorundam principum ignaviam & malitiam, qui ingenii quidem satis habent & cognitionis, verum abutuntur eis, neque ad res honestas accommodant. Doctrina enim vel meliores reddit homines, vel deteriores, pro cujusque natura & inclinatione, sed tamen verisimilius est aliquem ea fieri meliorem. Nam quo quisque magis, quid se deceat, intelligit, eo vehementius ipsum pudet neglecti officii: & etiamsi non omnino sibi temperet a maleficio, tamen ne plane modum excedat, cavet. Ac istud quidem usu compertum habeo. Multos enim novi, quos a pravis & illaudatis consiliis eruditio sola retraxit. Quanta enim sit peccati magnitudo, & quantopere Deus offendatur flagitiis, docti non paulo melius, quam homines imperiti cognoscunt. Qui sunt igitur male instituti Principes, quantum sit munus, quod acceperunt a Deo, non intelligunt, & ipsorum familia-*

rekninga. Ty at ta ma ey giärnt förwendas thera akt/ ella ord/ ella thera lowan the med brewom göra ella taka. Ty at opta komber wande ok skadi af owarlike brewa skript ok tydning.

intelligere litteras rationesq; suas. Sic enim ægre sententia ipsorum immutari poterit, vel oratio, vel promissum, quod litteris suis firmant. Sæpe namque periculum damnumqne oritur ex litteris incaute scriptis, praveque explicatis.

LV. Nu sem wi almännelika/ at fadr af naturlikom skipilsom ok fadrlikom kärlek/ rökta sinom barnom med alle sinne makt/ wärilzlikt godz thöm til uphälde lifs ok likama i themma hem. Thes mera skal äpte sann skiälum rökta sinom barnom äweulzlikt uphälde ok fulkummilse til thera siäl ok samwit/ thet är/ dygd ok snille/ ok god ok fagr sidi til thera athäwo. Ty at thet

LV. Jam vero vulgo cernimus parentes omnes naturali amore coaceruare divitias & opes omni studio ad liberorum sustentationem in hac vita. Quo magis requirit recta ratio, ut (1) quærant ipsis opes æternas & perfectionem animæ conscientiæque, hoc est, virtutem, prudentiam, bonitatem atque elegantiam morum. Quia hæc conducunt ipsis ad conserva-

familiares, ne malam gratiam sibi concilient, dissimulant, & ut ex omnibus forte sit unus, qui fideliter admoneat, is tamen suæ sententiæ nullos habet approbatores, & fere fit, ut ridiculus habeatur. Sunt profecto non exigua, ad quæ necessariam Principibus putat eruditionem, videlicet, ut fiant meliores, vitia nosse, & fugere discant, muneris sui magnitudinem cognoscant, adulatores deprehendere sciant, erectos & vera dicere peritos excitent, sui reipublicæque corruptoribus viam omnem intercludant. Ideo & ex veteribus Isocrates ad Nicoclem : *Quicquid earum rerum, quæ regum cognitione digna sunt, certo nosse voles, ad id experientiam & doctrinam adhibeto.* Adde locum egregium Musonii apud Stobæum ser. 46. Adhibendus tamen modus, dandaque opera ut sit doctus magis Princeps, quam videatur.

(1) *Quærant ipsis opes æternas*) Nempe tanto quisque alteri majus præstat beneficium, quanto ei cupit melius. At parentes liberis suis naturali charitate compulsi cupiunt optime, illorumqne commoda suis quoque commodis anteferunt. Ergo non possunt non præstare summa beneficia, si licet. Jam vero non majora esse queunt, quam quæ conferuntur liberorum animæ, quæ pertinent ad perpetuas eorum utilitates. Et hoc Deus ipse voluit. Moses ex ipsius imperio lib. v. c. 6. ad populum Israelitarum : *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis.* Quare danda opera ante omnia, ut pios faciant habeantque liberos, Principes ac Reges. Nec hoc liberorum modo gratia, quanquam hæc prima caussa est, ac iccirco præcipue commemorata Nostro, sed & subditorum. Qui cum regi nequeant sine prudentia, quod notum est, pietatem merito, ceu fundamentum ejus ac initium desiderant in rege. Salomon Prov. 1. *Timor Domini, initium sapientiæ.*

Si

thet warder thöm äwerldlik gözka til thera siäl ok äwerulz lif. Ok thet är mykil landa ok almoga tarf ok hugnadr / at thera höfdinga barn warda witur ok dygdelik i athäwom thera. Swasom Salomon wise sägr: Witur son är fadrins ära.

servationem animæ vitæque æternæ. Plurimumque regioni multitudiniq; prodest si eorum, a quibus reguntur, (m) liberi evadant prudentes, virtutemque in factis suis colant. Sicut ait Salomo: Filius sapiens gloria est patris sui.

LVI. Nu som för är sakt/hwad barn nimma i thera yngsko / thet halda the ok älska giärnt ta the warda älder. Ok ty lika Aristoteles barna skiäl ok näme/wid taflo slätta/then skipat ok bod är til skriwasa. Swasom thön tafla taker ok haldr tilika skrift ther a skriwas / hwat hon är god ella il/ fager ella ful: swa nima ok barn i sin förstandilse / ok halda i sino minne / hwat the nimma ilt ella got.

LVI. Jam ut ante dictum, quod pueri in pueritia discunt, id fere servant adulti. Itaque Aristoteles animam & intellectum puerilem comparat (n) cum tabula rasa, cui quidvis potest inscribi. Sicut tabula hujusmodi scripturam servat qualemcunque, sive bona sit, sive prava, pulchra vel deformis: (o) sic accipiunt animo servantque memoria sua pueri, quicquid accipiunt doctrinæ, sive bonum sit, sive malum.

LVII. Ok swasom then nokot ting hawer/ thet han mykit älska/ ok wil lata wäl skriwa / han leta slögan ok röntan mä stara til thön skript:

LVII. Atque ut qui rem habet valde charam, quam cupit optime comprehendi scripto, is magistrum conficiendæ scripturæ illius

(m) *Liberi evadant prudentes*) Quoniam hoc pluribus munimentis fulcrisq; insistet publica felicitas, quæ alias licet in summum sublata, corrrumpitur a stolidis ignavisque successoribus, per imprudentiam degenerantibus in tyrannidem, vel obsequentes illi se præstantibus, qui utilitates publicas in suas & privatas convertunt. Exemplum evidens est in Roboamo, filio Salomonis.

(n) *Cum tabula rasa*) verba ejus habes lib. III. de Anima. c. 4. *Oportet in intellectu nihil esse, perinde atque in tabula nihil est actu scriptum antea, quam in ipsa scribatur.*

(o) *Sic accipiunt animo*) Plutarchus pulchre, sicut utique solet, de Educatione liber: *Sicut membra corporis statum ab ipsis natalibus infantis sunt fingenda, ut recta adolescant, neque distorqueantur: ita & jam inde ab initio indoles ejus informanda est. Est namque pueritia ob mollitiem effictu facilis, animisque puerorum tenuis adhuc insidet facile, quod discunt.* Arrianus ad Epictetum lib. I. c. 2. *Aliud alii videtur rationi consentaneum vel non consentaneum, quemadmodum etiam bonum vel malum, utile item & inutile: ut hanc ob caussam institutionis ac disciplina vel præcipue indigere videamur, qua imbuti, quid deceat, quid non, cognoscentes, judicium illud rebus singulis adhibere queamus.*

Seli-

ſkript: Ty ſkulu ok ſwa göre witre kununga ok Höfdinga / the ſin barn wilia lata nimma dygd ok ſnille / the ſkulu thöm leta goda witra ok dygdelika måſtara / the wål mago thera barnom kånna med ordom ok athåwom dygd ok ſnille.

LVIII. Ok åru thön try enkannelika ther godr kånnefadr ſkal hawa af ſik ſielwom / ok hålzt then kununga ok höfdinga barn ſkulu kånna wisdom ok dygdelik athåwe. Han ſkal wara wål kunnande til ſi: bokwit / ſnieldr; ok radugr til ſit manwit / röntr ok dygdelikr igo-

illius quærit peritiſſimum optimumque: ita plane Reges Principesque prudentes facere oportet, qui ſuos liberos informari cupiunt in virtutibus ſapientiaque, (p) ſeligere debent magiſtros probos, prudentes, ac virtute prædicos, qui docere liberos eorum poſſint, informareque verbis opereq; ad virtutem ſapientiamque.

LXIII. (q) Sunt autem tria, quæ ineſſe bono debent magiſtro, ei præcipue, cui Regum principumque filii in ſapientia honeſtisque moribus erudiendi. Oportet enim bene inſtructum eſſe (r) doctrinis litterarum, (ſ) pollere prudentia humana, & (t) exercitatum

(p) *Seligere debent magiſtros probos*) Ita filio ſuo Alexandro Philippus rex adjunxit Ariſtotelem, eoque beatiſſimum ſe prædicavit, quod haberet tantum virum, cui educationem illam poſſet committere. Extat ipſa Philippi hac de re epiſtola ad Ariſtotelem apud Gellium IX. c. 3. *Philippus Ariſtoteli ſalutem dicit. Filium mihi genitum ſcito, quod equidem diis habeo gratiam, non proinde, quia natus eſt, quam pro eo, quod eum naſci contigit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, ut eductus, eruditusque abs te, dignus exiſtat & nobis, & rerum iſtarum ſucceſſione.* De Perſarum cura circa hoc negotium memorat Plato in Alcibiade, quod Regis pueri a partu ipſo educationem committant *non nutrici, ſed Eunuchis, qui in regis aula omnium optimi cenſentur.*

(q) *Sunt autem tria*) Hoc ex Ægydio hauſiſſe ſuſpicor, qui ſimiliter in ſecundæ partis libri ſecundi capite 9. *Magiſter regum & principum tria in ſe habere debet: Debet eſſe ſciens in ſpeculabilibus, prudens in agibilibus, & bonus in vita.* Quæ Ægydius barbare, pro temporum ſuorum conſuetudine, ea longe melius, & humanæ vitæ convenientius Noſter extulit. quod in omnibus obſervamus factum.

(r) *Doctrinis litterarum*) Sic ex magiſtris quatuor, quos adjunctos habebat filius regis apud Perſas, primus eruditionis laude inſignis litteras tradebat, auctore Platone, ante dicto loco.

(ſ) *Pollere prudentia humana*) hoc eſt, eſſe talem, qui vitæ civilis & negotiorum humanorum ſit peritus, non umbraticus. Sic Forſtnerus ad I. Annal. Taciti *experta prudentia Senatores eſſe* ait, *a quibus Principum adoleſcentia ſit regenda.*

(t) *Exercitatum eſſe per virtutes*) Hoc vero ſummum eſt, cui cætera omnia innixa eſſe debent. Non eruditio, non humanæ vitæ peritia bonum efficit magiſtrum, ſi hoc deſit, imo hoc erit pernicioſior principi, quo per ſuperiores artes commendabiliorem

i godo liwerne ok fagrom ſidom. Han ſkal thõn Herra barn hanom ſetias i rökt ok göma/ lára dygd ok wisdom/ ok göma thöm ok wárna för allom oſidom ok odygdeliſkom gárningom/ i mat ok drykk/ i ſátu ok gango/ i ſympni ok waku/ i ordom ok ögnalatum. Ok máſt ſkal

tatum eſſe per virtutes, omnemque morum honeſtatem atque elegantiam. Liberos principales curæ ſuæ commiſſos erudire debet in virtutibus & ſapientia, arcere contra a vitiis (u) omnibus turpibusque actionibus in cibo & potu, in ſeſſione & ambulatione, in ſomno & vigiliis, (x) in verbis & geſtibus.

rem ſeſe facere, occultiuſque nocere poterit. Optime Hincmarus cap. 2. *Regibus noſtris maturos ac prudentes atque ſobrios bajulos* (ſic appellat regios præceptores) *ſingulis conſtituite, qui oderint avaritiam, & vos verbo & exemplo juſtitiam diligere, caſte, ſobrie, & pie vivere, & unicuique in ſuo ordine competentem legem conſervare doceat.* Scilicet plus vita & exemplum docet, quam præceptum, & in magiſtrorum mores diſcipuli facilime tranſeunt. Fabius lib. 1. Inſt. c. 1. *Error pædagogum nocet moribus. Siquidem Leonides Alexandri pædagogus, ut a Babylonio Diogene traditur, quibuſdam eum vitiis imbuit, quæ robuſtum quoque, & jam maximum regem ab illa inſtitutione puerili ſunt perſecuta.* Igitur & Plutarchus in de Educ. *Nunc quod omnium eſt eorum quæ hactenus dixi, maximum atque ſummum dicere aggredior. Quærendi ſunt liberis magiſtri, quorum & inculpata ſit vita, & mores juſtæ repræhenſioni non obnoxii.*

(u) *Omnibuſque turpibus*) Reſpicit civilem elegantiam potiſſimum, & illius curam putat in omnibus habendam, quæque illi ſunt adverſa, *turpia* hic vocat. Sed tamen non illa ſola intelligit, verum ea quoque, quæ repugnant honeſtati veræ ac virtuti, cujus cura ante omnia habenda.

(x) *In verbis*) Id quod vel præcipue cavendum. Nam ut docet Ariſtoteles VII. Pol. c. 17, *turpia loquendo facile efficitur, ut his ſimilia faciant homines.* Atque iſta conſuetudo fuit Romanorum veterum; ea viros ſummos iſtos produxit, ut Quintilianus docet, vel quicunq; auctor eſt libelli de cauſis corruptæ Eloq. c. 28. *Eligebatur, cujus probatis ſpectatiſq; moribus omnis cujuſpiam familiæ ſuboles committeretur, corã quo neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere, quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo curaſq;, ſed remiſſiones etiam luſuſq; puerorum ſanctitate quadam ac verecundia temperabat.* Præſertim vero circa ſervitia & miniſteria, ne illa fœdis turpibuſve noceant fabulis, cavendum. Si ſecus fiat, maxime in aulis, non eſt dubium, quin etiam publice ſequantur querelæ, quas his verbis effert idem auctor: *At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis, plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat. Per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemptus.* Atque talis fuit apud Ægyptios proviſio. Diodorus lib. 1. *Ad miniſteria ipſorum nullus adhibebatur ſervus, neque emptitius, neque verna, ſed nobiliſſimorum tantum ſacerdotum filii, viginti annos egreſſi, & præ ejuſdem gentis hominibus cæteris optime inſtituti: ut, ſi curatores corporis & familiares optimos nocte dieque ſecum rex haberet, nihil pravum aut vituperatione dignum committeret.* Spectat quoque huc, ut magiſtri apti & idonei autoritas maneat ſarta tectaque, neque corrumpatur per alios, per quos firmari cuſtodirique debebat, neque ſui celerius quam par eſt, ſinantur eſſe poteſtatis & arbitrii juniores. Nam & hinc non leve damnum. Solet tamen aliquando fieri, auctore Plauto, qui egregie deſcribit in Bachidibus Act. III. ſc, 3. perverſum eum morem. Verba digna ſunt, quæ & hic legantur.

Olim

skal han göma thöm för syndeliskan lifnat/ ok af ont ok orent sälskap.

stibus. Ante omnia vero custodire ipsos a vita flagitiosa (y) & consortio pravorum fœdorumque hominum.

LIX. Ungara ta the koma til sin aldr / ta skulu the ångaled sa sånge wara. Ty at hwar som liswer fasångr/ han wardr tunger ok clustugr ok osannogr til al likamlik skipilse/ ok odygdelikr til hug ok athå-

LIX. Filii principum postquam adolevere, (z) otiari non debent. Quisquis namque otiosus est, (a) evadit tristis & difficilis, & inhabilis ad cuncta corporis negotia, & ineptus ad meditationes actio-

--- *Olim populi prius honorem capiebat suffragio,*
Quam magistro desinebat esse dicto obediens.
At nunc priusquam septuennis est, si attingas eum manu,
Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.
Cum patrem adeas postulatum, puero sic dicit pater :
Noster esto, dum te poteris defensare injuria.
Provocatur pædagogus: eho senex minimi pretii,
Ne attingas puerum istac caussa, quando fecit strenue.
It magister, quasi laterna uncto spretus linteo.

Sic enim versum ultimum legendum docuit incomparabilis Gronovius. Cæterum quid de prava educatione temporum suorum senserit vir gravissimus Comminæus, operæ fuerit pretium, audire. *Si fuisset educatus* (Rex Galliarum Ludovicus) *ita ut hodie plerique nobiles per Galliam, arbitror eum ex illis tempestatuum fluctibus non fuisse emersurum. Sic enim hodie complures instituuntur, quasi ad ludum essent facti & jocum in vestitu, & omni sermone nihil moderate faciunt, aut prudenter, litterarum nullam cognitionem habent, VIRIS nobis atque PERITIS non patet ullus ad eos aditus, de negotiis aut suis, aut populi non cognoscunt ipsi, verum in familiares omnia rejiciunt, qui per hanc illorum ignaviam atque socordiam suas facultates insigniter amplificant, & hoc fere solum agunt. Si quis est aliquando, qui forte, tanquam ex veterno expergefactus, animum rebus gerendis adjiciat, hoc sero admodum fit, amissis propemodum occasionibus.*

(y) *Et consortio pravorum*) Bene Seneca de Tranquill. *Ut in pestilentia cavendum est ne corruptis jam corporibus, & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipso laborabimus: ita in amicorum & sociorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quam minime inquinatos assumamus.*

(z) *Otiari non debent*) Ita judicarunt veteres Romani. Lydus indicat apud Plautum in Bachidibus supra indicato loco.

Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,
Digitum longe a pædagogo pedem ut efferres ædibus.
Ante solem exorientem nisi in palæstram veneras
Gymnasii præfecto haud mediocris pœnas penderes.
Inde de hippodromo & palæstra ubi revenisses domum,
Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres:
Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.

(a) *Evadit tristis & inhabilis*) Eusebius apud Stobæum ser xxx. *Otium tabidum reddit corpus, animam vero pigritia. Exercitatio vero ad speciem Deo simillimam ipsam evehit.*

Qua

athäwe. Ty ſkulu ungara med lek ok ſkämtan rida ok ränna häſtom/ löpa a fot/ ok flögia fram ok ater/ ok idka med lek ok ſkemptan al thön athäwe/ män plåga i ſtrid med häſtom ok fotgångarom halda. Ok ſkulu the ſik wänia wid aldrahanda thön wapn the ſkulu i ſtrid hawa til ſlag ok wäria. Ok ſkulu the idka ſkiuta med armbyrſt ok handbuga. The thet förmago the ſkulu ok med lek ok ſkemtan göra ſik hus ok fäſte / ok tilſtorma med makt ok konſt ſinne. The ſkulu ok ſik wänia ſkapt ſkiuta ok ſten kaſta/ ok al athäwe idka the män plåga i ſtrid annan umgera ok ſik wäria med.

ctioneſque alias. Quare filii principales per ludum jocumque equos conſcendere concitareq; ad curſum debent, pedibus ultro citroque accelerare iter, interque ludicra jocoſque ea addiſcere, (b) quæ in bello ab equitibus peditibusve fieri conſueverunt. Quin & aſſuefacere ſe ad armorum omnium debent uſum, quibus vel tuentur ſe, vel impetunt alios in præliis. Diſcere tela emittere cum arcu, vel baliſta manuaria. Quorum etiam tantæ vires ſunt, extruere arces munimentaq; poſſunt per ludum, omnique vi arteque oppugnare illa. Haſtas etiam ejaculari, lapides mittere, denique cuncta alia factitare, quorum in militia vel ad tuendum, vel impetendum aliquis eſt uſus.

LX. Nu är thet ſakt um ungara ok allom ſom konungom ok Höfdingom tiäna / at the ſkulu wara höwiſke ok hawa fagra ſidi ok rena/ ok hawa thet hälzt til hof ſider i lan-

LX. De filiis principalibus, cunctisque miniſtris Principum Regumve dictum, oportere honeſtis cultisque eſſe moribus ac politis; (c) habentur quippe vulgo culta

(b) *Quæ in bello*) Plutarchus in de Educat. *Exercendi ſunt adoleſcentes ad militaria opera, jaculorum & ſagittarum miſſionibus ac venationibus.* Regum filiis hoc magis neceſſarium, quo difficilius olim præeſſe ſuis, & tueri eos adverſus pravas æmulantium ſpes, in tam cupido alieni ſæculo, iniquiſque oculis adſpiciente felicitatem peregrinam, niſi fuerint bellicoſi. Atque ita receptum fuit apud Perſas teſte Platone. Nam ubi annum ſeptimum compleverunt, ad equeſtris diſciplinæ magiſtros, atque venationes mittebantur. Debet tamen juſtus in his obſervari modus. Recte namque opinione mea Ægydius libri ſecundi partis ſecundæ cap. 18. *Quia Reges magis decet eſſe prudentes, quam bellatores, filii eorum, & maxime primogeniti, qui regnare debent, minus ſunt aſſueſcendi ad corporales labores, quam alii, ne propter hujuſmodi labores caro eorum indurata impediat ſubtilitatem mentis. Tales ergo plus debent vacare prudentiæ, quam fortitudini corporali.* Adde totum locum.

(c) *Habentur quippe vulgo culta ea politaque, quæ nobilibus in aula*) Inde Germanis

lande hwario / thet sider är med ädla mannom i thes kunungzgarde ella landzhöfdinga. Thet äru nokre the osidi flyande ther ädla män af aldr hawa flyt ok före osidi haldit. Ty at änkte är annat höwiska ella ohöwiska / utan at ädla ok dygdelike män hawa af aldr haldit före goda ella onda sidi. Ty skulu ungara ok alle dogande män/ the wid kunungz bord sitia/ ella andra godra manna / wara tyste ok wari/ i allom athäwom sinom/ ok ey tala utan the warden at nokro spurde. Ty at swa sigr Salomon wise: Tu skalt ey dirwas tala i mykla ok witra manna närwaru/ok ther gamble män äru/ skal tu ey mykit tala/ ok sit tig ther ängin til tin tala/ ok ther af wardr tu hafdr i hedr ok wyrdning. Ok sitr tu ibland manga witra manna/ rek ey först fram tina hand/ ok böds ey först drika / ok tala ey ther tu ey hawer liud. War ey giru-

culta ea politaque, quæ nobilibus in aula Regum Principumve sunt recepta. Sunt tamen evitanda quædam, quæ viri nobiles ab antiquis temporibus evitare studuerunt, atque judicarunt turpia. Nec enim politum quidquam elegansve, aut contra impolitum & inelegans, nisi quod antiquitus viri nobiles virtuteque præditi pro elegantia vel ruditate morũ habuere. Quare filii principales, & in dignitate constituti, etiam alii quotquot vel regiæ accumbunt mensæ, vel egregiorum virorum (d) taciti sint, oportet attentique in cunctis suis negotiis, neq; loquantur, priusquam interrogentur. Ita namque (e) Salomon ait sapiens: Ne loquaris multum in præsentia multorum prudentum, & in conventu seniorum ne nugeris, sisque tacitus, quando te affatur nemo, sic te omnes facient plurimi. Quod (f) si accumbis cum pluribus sapientioribus, noli primus manum admovere cibo, vel primus potum petere, nec sermonem profer, ubi sermoni tuo non est locus. Noli te in-

manis meis höflich / ab Hof / id est aula, quod elegans, civile, cultum. Veteres Sueci eodem fere modo dixere Kurteis/ quasi quod receptum sit in curiis.

(d) *Taciti sint, oportet*) Saresberiensis lib. VIII. Polic. c. 9. *Civile est, & sacris litteris consentaneum, aut omnino silere in mensa, ut audias ad profectum, aut unde proficiant alii, aut sine culpa latemur, doctum proferre sermonem.*

(e) *Salomon*) Est, non Salomonis, sed Syracidis cap. 32.

(f) *Si accumbis cum pluribus*) Etiam ista sunt Syracidis ex cap. 31. *Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior.* Adde cætera, nam apparebit, quod jam monui aliquoties, Nostrum magis attendisse ad sensum, quam ad verba.

girugur i mat ella dryk / ok fórgrip ey upa alrahanda mat. Ty at mange áru fórderwade af ofáto / ok then hoſſambr ár a mat han lánger ſit lif. Theſſin al áru Salomonis ord.

LXI. Thet ár ok dygd ok fagr ſidr / at man tigr wid ſin mat / ok hálzt wid herra manna bord. Ok thet próva wiſe mán med twággia handa ſkiál. Fórſt med thy / at thet ár mot naturlik ſkipilſe / at man tala mykit wid ſin mat. Ty at ſwa ſigr Ariſtoteles / at ta fulkomnas hwatwitna i ſin naturlik ſkipilſe / ta hwatna gór ſina ſyſlo. Swa ſom óga ár ſkipat til at ſea / ok óra til at hóra : ſwa ár ok tungan ſkapat til twággia ſyſlo. Hon ſkal manz mal framfóra / ſwaſom thet ár i hiártano huxat / ok hon ſkal táſka i munnenom manz mat / ok ſkal róra han ok fóra til ſwálgindina. Nu theſſin tu gitter hon ey wál i ſándr giort / at tala ok róra maten i munnenom. Ty at ſwa ár ſkriwat: Hwar ſom takr til at góra twa

ingurgitare cibo vel potu, aut ex omni patina tibi ſumere. Multos enim nimia ingurgitatio peſſum dedit, quique cibo utitur modice, producit vitam ſuam. Cuncta iſta monita ſunt Salomonis.

LXI. Etiam hoc decorum beneque moratum, ut (g) inter edendum ſervetur ſilentium, maxime in menſa virorum magnorum. Id quod ſapientes duplici probant ratione. Primum, quoniam repugnat naturæ, in menſa multum loqui. Sic enim ait (h) Ariſtoteles, tum demum cauſſam quamlibet perfecte ſe habere ſecundum naturam ſuam, cum agit id, ad quod a natura eſt deſtinata. Sicut autem oculus factus eſt ad videndum, auris ad audiendum : ita (i) duplex linguæ eſt officium, unum ut proferat ea ſermone, quæ homo recondita habet in pectore. alterum, ut cibum guſtet, atque in ore maſticatum deferat ad ſtomachum. Jam vero ſimul ambo commode conficere non poteſt, loqui dico, & in ore verſare cibum. Ita namq; ſcriptum eſt: (k) Quiſquis

duo

(g) *Inter edendum*) Aliud hoc eſt monitum, & a ſuperiori diverſum. Differt enim, quia, qui ad menſam accumbit, non & edit ſemper. At vero ſunt, qui dum cibum capiunt, dum ore continent, dentibusque comminuunt, ſimul loquuntur. Quod ut ruſticum Noſter hic perſtringit. Hauſit autem ex Ægidii lib. 11. Par. 3. c. 21.

(h) *Ariſtoteles*) lib. 1. Polit. c. 1. *Optime perficiuntur organa ſingula non pluribus operibus, ſed uni ſervientia.*

(i) *Duplex linguæ eſt officium*) Sic Ariſtoteles lib. III. de Part. animal. cap. 17.

(k) *Quiſquis duo ſimul ſuſcipit negocia*) Vulgi quidem hoc eſt dictum : Ubi vero ſcriptum ſit, non recordor. Reſpexit tamen olim & Euripides, qui ea propter apud

Sto-

twa ſyſlor i ſándr/ han fulkomna hwarga thera wál. Swa far ok tungonne at/ um mal ok mat / ty at annor thõn ſyſlan ma andra hindra. Ok ſkal tungan fórſt ena ſyſlo gõra/ ok ther náſt andra/ állis gõr hon mot naturlik ſkipilſe. Thet prowas ok med androm ſkiálom / ty at thet ár mote ſidom ok dygdelikom athárwom. Ty at ta mán áta ok drykka / ta hitna thera blod af ſtarkom ok myklom dryk. Ok hugas the ta ok dirwas til at tala mangt thet thõm ár ey hõwelikt ella tarflikt. Ok ty hawa witre ok dygdelike mán af aldr thet haft til ſidwánio/ ok hálſt kununga ok hõfdinga/ at the tala ey mykit iwi borde ſino. Ok ty hawa Kununga ok Herra frõgdelika lekara ok ſangara ſik ok ſinom mannom til ſkemtan wid ſino borde/at the ey ſik fõrgripa i onyttom ordom.

Thõn

duo ſimul ſuſcipit negotia, neutrum bene abſolvit. Idem evenit linguæ in loquendo edendoque, (l)alterum enim negotium impedit alterum. Proindeq; lingua prius unum debet abſolvere, poſteaq; alterum, alias aget contra naturalem deſtinationem. Idem aliis probatur rationibus, repugnat enim bonis honeſtiſque moribus. Cum enim edit bibitque homo, ſanguis calore accenditur per largũ atq; generoſũ potũ. Tunc vero homines redduntur prompti & audaces ad loquenda multa, quæ ſunt indecora atque inutilia. Itaque ſapientibus honeſtisque viris apud veteres, præſertim regibus principibusq; fuit poſitum in more, ut in menſa pauciſſima loquerentur. Neque aliam ob cauſam Reges Principesq; pro jocis muſicos & cantores adhibuere menſæ, quam ne quid delinquerent inutili ſermone.

PARS

Stobæum lib. III, *Si duo negocia proponuntur, fac alteri animum applicans, alterum oderis.*

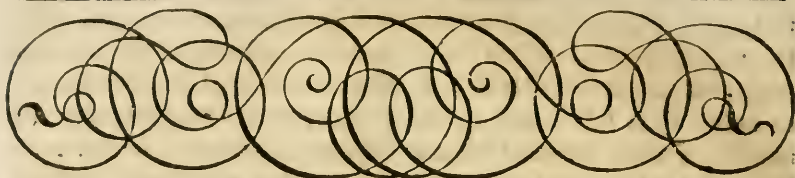
(l) *Alterum enim negocium impedit alterum*) Clemens Alexandrinus lib. II. Pædag. *Eſt etiam cavendum, ne inter comedendum loquaris, fit enim vox indecora, & non ſatis expreſſa ac ſignificans, ut quæ plenis buccis in anguſtum coercetur, & lingua, quæ nutrimento premitur, naturali operatione præpedita, oppreſſam edit vocem.*

(m) *Ut in menſa pauciſſima loquerentur*) De Theodorico Rege Gothorum Sidonius lib. I. cap. 2. *Maximum tunc* (in convivio) *pondus in verbis eſt, quippe cum illic aut nulla narrantur, aut ſeria.*

(n) *Cantores adhibuere menſæ*) Docet vel Homerus, qui muſicos in conviviis adhibet non uno loco.

(o) *Ne quid delinquerent in ſermone*) Hunc muſicæ uſum in conviviis alibi traditum ignoro. An ex Syracide hauſit? cujus verba ſunt in cap. 32, ſed ut Græca habent: *Neque muſica probibe, & ubi acroama eſt, ſive quando carmina canuntur, noli garrulitate obſtrepere, & intempeſtive ſapientem agere. Nam concentus muſicorum in convivio, eſt quaſi inſigne carbunculi in ornatu incluſum aureo.* Sane hic tacere jubet, cum cantantur carmina.

PARS

Thön Fierda Balkin.

Nu fix/ huru kunungur älla Höfdinge skal styra land ok almoga.

I.

HAr skal wäl ok idkelika thet huxa / at swa som han är satter i högt werulzlikt wald ok äro fram för alla andra män; swa skal han ok hawa mera akt ok ahuga/ huru han ma wäl ok ärlika skipa ok styra sit land ok almoga/ swa at han hawi lof ok äro ok goda frägd

Pars Qvarta.

Nunc ostenditur, qua ratione Reges Principesque terras civesque suos gubernare debeant.

I.

ANte omnia Rex bene ac sollicite considerare debet, ut, quemadmodum in eminenti potestate ac existimatione collocatus est ante alios; ita majorem adhibeat curam ac diligentiam, (a) quo bene honesteque gubernet regiones civesque suos, (b) ut ex eo laudem, gloriam, bonamque

PARS QUARTA.

(a) *Quo bene honesteque gubernet*) Isocrates in epistola ad Timotheum: *Quærendum tibi & sollicite cogitandum, quibus modis & quorum opera consilioque tum urbis calamitates emendes, tum cives ad beneficentiam & modestiam coborteris, atque efficias, ut & suavius & securius ævum exigant, quam superiori tempore. Nam hæc officia sunt bonorum & cordatorum principum.* Item in libello ad Nicoclem. *Arbitror, constare inter omnes, Regibus convenire, ut civitatem & calamitatibus liberent, & res ejus secundas tueantur, & ipsam e parva magnam efficiant.* Cicero lib. v. de Rep. *Ut gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic moderatori reipublicæ beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit.* Jamblichus in epistola ad Dyscolium apud Stobæum ser. 44. *Verus princeps magna cum dignitate & bonitate præest, magnifica bonorum munera subditis exhibet, victus abundantis, salutis omnimodæ, & vitæ tranquillitatis auctor est. Hunc enim sibi finem proponit honestus princeps, ut subditos felices faciat. Et tum sane pro cæteris qui ab ipso gubernantur inprimis eximius est, cum illi beatam vitam agunt, qui se ipsi commiserunt.*

(b) *Ut ex eo laudem, gloriam*) Non domi modo, atque apud suos, sed vel præcipue foris

frågd / ok hans land ok almoge hawi frid ok frelſe ok ſämio inbyrdes.

II. Nu ſigr Ariſtoteles / at thön äru ſiw / hwart rijke ok landſkap widr torf / vm thet ſkal wara i godom ſkipilſom.

III. Förſt / ſkal thet hawa witran ok rätwiſan kunung älla höfdinga then thet ma wäl ſtyra ok rada.

IV. Ther näſt / ſkal thet hawa god ſkipilſe / almoganom til tarwa.

V. Ther näſt / ſkal thet hawa god lag / almoganom til tarwa.

Ther

que conſequatur famam, regioneſque ejus floreant in pace, tranquillitate ac concordia.

II. (c) Dicit vero Ariſtoteles ſeptem eſſe, quorum quævis indiget regio ditioque, ut bene ſeſe habeat.

III. Primum, ei neceſſarius eſt (d) Rex Princepſque prudens ac juſtus, qui eam recte regat ac gubernet.

IV. Proximum, ut (e) imperii ratio ſe recte habeat, & ex utilitate civium.

V. Deinde, (f) ut habeat leges bonas civitatique neceſſarias.

Poſt

foris, & apud exteros, quoniam ſic & auctoritatem comparabit ſibi, & ſecurum adverſus improbas ſpes aliorum faciet. Nemo enim eum facile adgreditur, quem rebus neceſſariis ad eventus quoſlibet inſtruere ſuos, & ob hoc ipſum a ſuis ardentiſſime amari fama cognovit. Poſtremo ut ſe ubiq; bonum Principem exhibeat, cujus proprium, nil quærere pro laboribus ſuis, quam honeſtam famam. Ariſt. 5. Pol. c. 10. *Scopus Tyrannicus quidem, jucundum, regius vero honeſtum. Itaq; ex commodis divitiæ quidem ſunt tyrannicæ, ad honorem vero pertinentia, regia.*

(c) *Dicit vero Ariſtoteles*) Ubi Ariſtoteles hoc dicat, hactenus ignoro, putoq; plane collecta eſſe a Noſtro ex pluribus, quæ habentur paſſim apud Ariſtotelem in toto Politicorum opere.

(d) *Rex Princepsq;*) Paulo generalius hoc debet accipi, ut Ariſtoteli conveniat, nec enim is ſimpliciter ubique neceſſarium dicit eſſe, ut imperium Rex teneat, imo alibi alias imperandi rationes putat eſſe aptiores. Et vox Svetica höfdinge / quia velut capita reliquorum ſignificat, permittit facile, ut intelligamus quoſvis, qui imperium in alios tenent. Et ſic Ariſtoteles IV. Pol. c. 4. *Neceſſarii ſunt quidam, qui præeſſe poſſint, & qui munera obeant, vel perpetuo, vel viciſſim.*

(e) *Imperii ratio ſe recte habeat, & ex utilitate civium*) Bene obſervat, primum, *recte* ſe habere oportere, hoc eſt illi rectitudini, quam in univerſum viri prudentes in rebuspublicis requirunt, apte ac convenienter, quæ in eo eſt, ut per id imperium ſalus publica civitatis, non privata imperantium quæratur. Dein ex *utilitate* civium, hoc eſt ita, ut ea vere uti poſſint, nec ingenio ipſorum, moribuſque, & ſimilibus repugnet. Non enim ubique utilis eſt eadem imperandi ratio. *Suetus regibus* eſt *oriens*, ait Tacitus; at Itali *homines, nec totam ſervitutem pati poſſunt, nec totam libertatem.* Hinc Ariſtoteles IV. Polit. I. *Perſpicuum eſt, politicæ eſſe ſcientiæ & quæ optima ſit reſpublica videre, quæq; maxime ſit ex voto, ſi nulla res externa impediat, & quæ quibus conveniat. Multis namque non datur fortaſſe optimum conſequi.*

(f) *Ut habeat leges bonas*) Nam *ubi non imperant leges, ibi non eſt Reſpublica,* inquit Ariſtoteles IV. Polit. 4.

Habeat

Nn

VI. Ther näſt/ ſkal thet hawa witra / rätwiſa och owildoga domara.

VII. Ther näſt ſkal kunungr ella landzhöfdinge hawa witra trona/ rönta ok rätwiſa radgiwara.

VIII. Ther näſt ſkal kunungr ella Landzhöfdinge hawa lyden ok wiliogan almoga.

IX. Ther näſt ſkal rikie ok landſkap hawa wärn ok ſikra wärio firi awenom ſinom/ i allom genwärdom/ ther owini thet land owarande ſkada.

VI. Poſt, ut (g) habeat prudentes judices, eoſq; juſtos, minimeq; privati commodi ſtudioſos.

VII. Ad hæc Regem Principemque ſapientes, fidos, experientia ſubactos, juſtoſque (h) habere oportet conſiliarios.

VIII. Tum neceſſe eſt, ut habeat (i) obſequentes promptoſq; cives.

IX. Poſtremo, regio terraq; (k) firmata eſſe debet munimentis, quibus ſeſe tueatur adverſus hoſtes, omneſque improviſos impetus, per quos damnum regioni poteſt afferri.

Förſta Primum

(g) *Habeat prudentes judices*) Ariſtoteles VII. Polit. c. 8. ubi de iis, quæ civitati ſunt neceſſaria: *Sextum eſt judicium de commodis & juſtis inter cives, quæ res eſt omnium maxime neceſſaria.*

(h) *Habere oportet conſiliarios*) Idem Ariſtoteles lib. IV. Pol. c. 4. ubi ſimiliter de iis agit, quæ civitatibus ſunt neceſſaria: *Si animam magis animantis partem, quam corpus quis ponat: civitatum quoq; tales, propugnans & juſtitiæ judicialis particeps magis ſunt ponendæ, quam quæ ad uſus neceſſarios pertineant: ad hæc conſultatrix, quod eſt civilis prudentiæ officium. &c.*

(i) *Obſequentes promptoſq; cives*) Ariſtoteles lib. III. Pol. c. 3. ubi agit de diſtinctis virtutibus civium & magiſtratuum: *Civis autem eſt is, qui paret.* Et lib. VII. Pol. c. 3. ubi reſpicit ad præſtantiam regum: *Si quis virtute & facultate ad res optimas gerendas præſtat, hunc ſequi honeſtum, & huic parere juſtum eſt.* M. Terentius apud Tacitum VI. An. c. 8. ad Tiberium loquens: *Tibi ſummum rerum judicium* Dii *dedere: nobis obſequii gloria relicta eſt.*

(k) *Firmata eſſe debet munimentis*) Ariſtoteles VII. Polit. c. 11. *Si ſaluti conſulendum eſt, & injuriæ contumeliæq; vitandæ, murorum præſidium tutiſſimum, & bellicis rationibus convenientiſſimum putari debet.*

Salomon

Förſta Flokken
Om kunungen.

I.

SWa ſigr Salomon wiſe i Snille bok: Then ſkal witer domare wara ſit folk ſkal döma/ ok alle rådas witran höfdinga. Ok äpte thy höfdinge hawer ſik i domom ok athäwom ſinom/ ſwa wilia ſik halda alle the hans undidana ok tieniſto män äru. Ok ſliker then är ſom radr nakrom ſtad/ ſlike äru the ther innan byggia. Ok ſwaſom owitur kunungur tapar ok fördärwa ſit folk ok landſkap: ſwa oprettas land ok rike af witra manna förrſeo. Ok för then orätt ok waldzgärninga the höfdinga til en annan/ ok walzman göra almoga ok undidanom ſinom/ ganga opta land ok rike fran enom höfdinga til en annan.

II. Ok thy ſwa ſom godr witur kunungr bätra ſit land med gode

Primum Membrum
De Rege.

I.

ITa inquit (l) Salomon in libro Sapientiæ: Sapientem oportet eſſe judicem, qui judicare debet populum, quoniam (m) omnes ſapientem Principem verentur. (n) Et ut Princeps ſeſe gerit in judicio vitaque ſua, ſic ſe gerere conantur omnes cives miniſtrique ipſius. Qualisque eſt qui civitati præeſt, talis ipſa ſolet eſſe civitas. Et quemadmodum (o) Rex imprudens perdit ac peſſumdat cives terraſque ſuas: ita regiones terræque amplificantur (p) prudentum virorum conſilio. Contra, (q) propter injurias & vim, quam inferunt principes aliis, præfectique crudeles multitudini, ſæpe regiones ac imperia ab uno tranſeunt ad alium.

II. Nam ut (r) Rex bonus prudenſq; terras ſuas excolit cum circum-

(l) *Salomon in libro Sapientiæ*) Innuere non capitis 1. ver. 1. quod volebat Bureus, ſed cap. 9. v. 7. videtur. Nam in iſto quidem loco ſermo eſt de juſtitia, non ſapientia. Junge ſimul II. Paralip. 1.

(m) *Omnes ſapientem principem verentur*) Salomon de ſapientia cap. 8. *Habebo per hanc, immortalitatem. Diſponam populos, & nationes mihi erunt ſubditæ.* Vide quæ notavi alibi.

(n) *Et ut* Princeps) Syracides cap. 10. *Qualis rector eſt civitatis, tales & inhabitantes in ea.*

(o) *Rex imprudens*) Syracides eodem loco: *Rex inſipiens perdet populum ſuum.*

(p) *Prudentum virorum conſilio*) Salomon Sap. v. 1. *Multitudo ſapientum eſt ſanitas orbis terrarum.*

(q) *Propter injurias & vim*) Syracides cap. 10. *Regnum a gente in gentem transfertur propter injuſtitias, injurias, & contumelias, & diverſos dolos.*

(r) Ut *rex bonus*) Salomon Proverb. 10. *Rex juſtus erigit terram, vir avarus deſtruet eam.*

gode förseo: swa öde ok förderwar girugr höfdinge thet med allum alagum ok margfaldan orät. Ok ty skal godr ok rätwis kunungr wärna at han warde ey girugr up a sina undidana godz. Ty at hwilkin kunungr ella höfdinge thet gör/ thet wardr hans derwilse ok hans förgärninga.

III. Nu sigr mästar Egidius i sinne Bok/ the han hawer giort um kununga styrilse/ at thön äru tijo godum kununge til höra/ then rike wil wäl ok wislika styra.

IV. Först är/ at han skal gëma ok wärna gamalt kronona godz/ ok gamblan kununxlikan rät/ok thet hwargen minska/ ty at thet är lagt ok utgiwit af almogans wägna kununge ok hans härskap til uphäldis/ ok almoganom til frid ok frälse/bade thöm ok thera godz.

V. Annat är thet kunungr skal wäja/at han ey förgiör oärlika älla

circumspectione: ita exhaurit corrumpitque eas princeps avarus, per iniquitates & multiplices injurias. Quare bonum justumque regem (s) cavere sibi oportet, ne evadat avarus, civiumque suorum appetat bona. Quisquis enim contra facit, is se ipsum in perniciem exitiumque præcipitat.

III. Cæterum (t) Ægidius in libro de Regimine Principum, decem ait esse, quæ regi bono competant, qui bene prudenterque præesse vult imperio.

IV. Primum, (u) ut conservet ac custodiat bona regni vetera, juraque prisca regia, nec ulla ratione illa minuat, quia data sunt a populo præbitaque ad conservationem Regis familiæque ipsius, & tranquillitatem, securitatem, pacemque multitudinis, ejusque facultatum.

V. Secundum quod cavere debet, est, ne honeste inutiliterve prodi-

(s) *Cavere sibi oportet, ne evadat avarus*) Vide hac de re locum elegantissimum Forstneri ad Annalium IV. Tac. c. 72.

(t) *Ægidius in libro de regimine Principum*) Secundæ partis libri II. I. c. 9.

(u) *Ut conservet ac custodiat*) Non sunt ipsa Ægidii verba, sed quod ubique fecit Noster, id & hic observat, ut magis respiciat sententiam, quam orationem, eaque addat, quæ conducere instituto suo videntur. Adscribam Ægidii verba, ut hinc liqueat, quid statuendum sit de cæteris. *Est autem primum,* inquit, *quod spectet ad verum regem, facere, ut maxime procuret bona communia, & regni reditus studeat expendere in bonum commune, vel in bonum regni. Tyranni vero hoc simulant facere, non tamen faciunt, sed ut ait Philosophus, eos tribuunt meretricibus, & adulatoribus, & aliis personis inutilibus.* Ista sunt, quæ Ægidius in hac prima regula proponit. Quæ affert ex Aristotele, ea extant lib. V. Politic. c. II. Ex quo loco tamen patet, vel non ipsum legisse Aristotelem, vel intellexisse parum Ægidium, cum istæc meretricibus similibusque doceat non tradere illos ex tyrannis, qui speciem bonorum Principum præ se ferunt. Et de talibus ibi sermo est. Cæterum & hæc, & quæ seqvuntur, fere omnia Ægidius ex Aristotelis prædicto loco mutuatus est.

Proven-

ålla onyttelika kununglik ingiåld the hanum åru lagd til uphåldes/ ok rikeno til tröst ok froma / ok almogånom. Ok ty skal hwar godr kunungur thet lata sea i waldc ok athåwom sinom / at han göri nokot thet i sina daga med kronona ingeldom ther rikeno ma wara til tröst ok froma / ok almoganom til hugnat ok ångin tunga/ ok hanom sielwom ok hans årwingom til lof ok god åptedöme. Ty at swasom then fader illa förgiår sina barna godz ok fåderne/ han hawer ther af last ok synd: alt swa then kronona ingiåld illo. ok onyttelika förgiår/ giwer thet lekarom ok lyddarom / slikiarom ok smikrarom / fafångom ok håggoma mannom / the hanom giwa later ok ånnelof/ ok halda han sannelika therföre giåk ok dara.

VI. Tridia år/at kunungur skal ey tea sik firi almoga ok undidanom sinom ofmykit grymman ok råddelikan/ ty at ta hawer han af undi-

prodigat (x) proventus regios necessitatibus ipsius destinatos, & imperii multitudinisque commodis atque utilitatibus. Quare Regem bonum oportet imperio factoque ipso monstrare, se publicos reditus convertere ad ea, (y) quæ regno esse queant utilia, multitudinique salutaria, non molesta; ipsi vero & hæredibus ipsius, gloriosa, exemploque aliis conducibilia. Ut enim pater, qui bona prodigit servanda liberis, hoc nomine contrahit infamiam culpamque: sic qui inhoneste inutiliterque prodigit proventus publicos, eosque tribuit (z) ludionibus, morionibus, parasitis, adulatoribus, inutilibus vanisque hominibus, qui eum implent rebus inanibus, re ipsa vero habent pro stolido & insano.

VI. Tertium est, (a) ne se asperum nimis formidabilemque præbeat multitudini, ita enim apud cives

(x) *Proventus regios*) quos Rex habet ex collationibus, tributis, vectigalibus, & id genus. Paulo aliter se ista habent in Ægidio. Etiam Aristoteles ista scribit adhiberi oportere vel ad rem familiarem Principis, vel ad bella. Unde liquet, operam dedisse Nostrum, ut quæ apud alios offenderet, ad patriæ suæ usus commodaque converteret.

(y) *Quæ regno esse queant utilia*) Quomodo Augustus fora, aquæductus, pontes, & id genus sumptu maximo extruxit, ad utilitatem omnium. Vide Svet. in vit. Octav. c. 29. Contra Claudius *opera magna potius, quam necessaria perfecit*, quod ait idem in vit. Claud. c. 20. Et de Nerone, in vita ejusdem cap. 30. *Divitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profusionem.*

(z) *Ludionibus, morionibus, parasitis*) Quomodo de Nerone antedictus auctor: *Menocratem citharoedũ, & Spicillum mirmillonem triumphaliũ virorum patrimoniis ædibusq; donavit.*

(a) *Ne se asperum*) Etiam hoc est Aristotelis. De re ipsa dixi alibi.

Cum

undidanom ſinom ſtygd ok ängan kärlek. Han ſkal ok ey tea ſik ofmykit hemelikan/ ty at ta förſmas han af undidanom ſinom. Ok ty ſkal han ſik hwarn ſtad wirdelika ok frilika hawa ſwaſom hans hedr wäl tilhöre.

VII. Fierda är / at kunungur ſkal ey utan trang ok hög ſkiäl koma ſik i kif älla delo med ſinom wälbornom mannom / ok ängin orät göra / hwazke thöm älla thera godz / älla thera ſyſirom / döttrom älla hwsſruō: ty at thr af kombr giärnt misſämia/ förgiärninga/ förradilſe/ hat / ilwili / ok thet ma kununga mäſt förderwa.

VIII. Fämta är/ at kunungur ſkal älſka ok opta hos ſik hawa ſina wälbyrduga män / ok hälſt the witraſto/ ok med thöm huxa ok rada rike ſins hedr ok almogans tarf. Ok ſkal han biuda ok rada ſinna

cives averſationem, non amorem conſequitur. Sed nec familiarem nimis ſe exhibeat, ita enim cives eum contemnent. Ideoq; gravitatem atque libertatem ubiq; ſervet, ſicut dignitatem ejus decet.

VII. Quartum eſt, ne Rex contentiones & certamina ſuſcipiat (b) cum nobilitate; niſi graviſſimis de cauſſis, nec injuria afficiat vel ipſos, vel ipſorum prædia facultateſque, vel ipſorum ſorores, filias uxoreſve. Inde namque frequenter oriuntur diſcordiæ, cædes, proditiones, odia, inimicitiæ, quæ plerumq; Regi exitium afferre ſolent.

VIII. Quintum eſt, ut amet, circaque ſe frequentes habeat (c) nobiles ſuos, præcipue prudentiſſimos eorum, cumque iis deliberet de dignitate regni, & utilitatibus civium. Imperare etiam ac ſvadere

(b *Cum nobilitate*) Neque Ægidius, neque Ariſtoteles, unde ſua Ægidius ſumſit, monitum hoc ad ſolos nobiles adſtringit. Ægidius ſic habet: *Quarto ſpectat ad regem, nullum ſubditorum contemnere, nulli injuriari, nec in filiabus, nec in uxoribus, &c.* Et protecto generale hoc præceptum eſt, quod alias oſtendimus. Itaque ignoro, annon & hic ad quædam temporum antecedentium in ſua republica reſpexerit. Et vide regis Waldemari hiſtoriam. Poſſis forſan & hinc ſuſpicari, Noſtrum ex Nobilitate fuiſſe, ut conſveverant plerique temporum illorum Canonici.

(c) *Nobiles ſuos*) Nam hi fere propter rerum neceſſariarum copiam melius educari poſſunt, quam quibus deſunt præſidia educationis bonæ. Deinde uſum rerum majorem habent, cum ſint poſiti in luce hominum, atque veneratione. Itaque & fides in illis major, & conſilii ſubminiſtrandi facultas. Ergo boni Principes perpetuo amarunt. Plinius de Trajano cap. 69. *Tandem nobilitas non obſcuratur ſed illuſtratur a Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos poſteros libertatis, nec terret Cæſar, nec pavet, quin imo feſtinatis honoribus amplificat atq; auget, & majoribus ſuis reddit. Si quid uſquam ſtirpis antiquæ, ſi quid reſiduæ claritatis, hoc amplexatur, & refovet, & in uſum reipubl. promit.* Addit Ariſtoteles hoc pertinere ad exiſtimationem regis decuſque. Sic enim ait loco antea laudato: *Debet præterea optimatum uti converſatione. Ex hoc namq; neceſſe eſt, non pulchrius tantum & beatius, eo, quo melioribus imperat, & non abjectis, ſed etiam diuturnius eſſe imperium.*

sinna hwsfru at hon älske wälborna fruor / ok helzt thera manna hwsfruor som mäst förmago med släkt ok godz / ok fromum radom. Ty at warda quinna försmada / ta lukka the ok rada / ok harm äggia sina hwsbönder til mangt thet kununge ma koma til genwärdo.

dere debet (d) suæ conjugi, ut & ipsa diligat fœminas nobiles, maxime conjuges eorum, qui plurimum pollent ante alios (e) genere opibusve, aut consiliis probis. Cum enim fœminæ (f) se intelligunt contemni, (g) maritos suos invitant, impelluntque ad studium ultionis, & multa, quæ Regi possunt esse noxia.

XIX. Siätta är / at kununga ok höfdinga skulu wara mykit hofsami i mat ok dryk / ok ey fölia ofmykit kötlikan lusta i sambland quinna : ty at thr af warda the mykit försmadde af allom godom ok witrom mannom.

VIX. Sextum est, ut Reges Principesque moderati sint in cibo & potu, neque suis nimium indulgeant voluptatibus in consortio mulierum: (h) ea enim res contemptum ipsis affert apud bonos omnes ac prudentes.

X. Siunda är / at han skal lata hws ok borgr / ok alla köpstadi wäl

X. Septimum, us arces, urbes, oppidaque (i) ædificiis decoris faciat

(d) *Suæ conjugi*) Habet etiam hoc Aristoteles dicto loco.

(e) *Genere, opibus, aut consiliis*) Quoniam hæc tria sunt, quibus res maxime conficiuntur. Amicorum copia videlicet ex genere, instrumenta necessaria ex pecuniis, ratio suscipiendorum, gerendorum & conficiendorum negociorum ex prudentia, quæ vita est ac velut anima reliquorum omnium.

(f) *Se intelligunt contemni*) Qua re nihil est, quod mulieres acrius stimulat. Quidvis facilius ferunt, quam contemptum, quoniam arrogantes sunt natura sua.

(g) *Maritos suos invitant*) Adhortatione eo efficaciore, quo & frequentior potest esse, & per amoris blandimentum penetrabilior. Mulierum profecto stimulis hujusmodi agitatos periculosissima sæpe aggressos esse negocia, ex historiis novimus.

(h) *Ea enim res contemptum*) Aristoteles: *Neq; enim siccus facile invadi aut contemni solet, sed ebrius.* De Sardanapalo Justinus lib. 1. c. 3. *Invenit eum Arbactus inter scortorum greges purpuram colo nentem &c. Ergo indignatus tali feminæ tantum virorum subjectum, tractantiq; lanam ferrum & arma portantes parere, negat se ei parere posse, qui se feminam malit esse, quam virum.* Qui Arbacti animus, idem Macriani. Ergo sic adversus Gallienum apud Pollionem: *Jam ego faxim ut Gallienus sordidissimus feminarum omnium, duces sui parentis intelligat.* De Dionysio Aristoteles v. Pol. 10. *In Dionysium posteriorem Dio propter contemptum conjuravit, & cives ita cernens affectos, & ipsum semper ebrium.*

(i) *Ædificiis decoris*) Ita Aristoleles. Atque talis olim fuit cura Octavii Cæsaris, de quo Svetonius c. 28. *Urbem neq; pro majestate imperii ornatam, & inundationibus incendiisq; obnoxiam excoluit adeo, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum præstitit.* Talis Trajanus

wäl ok hederlika byggia ok tilsätia/ at han ok hans riki hawi ther af bade heder ok somä/ ok fullan sikrlek/ hwilikin tima han kan hälst tera nytorwa.

XI. Attunda är/ at kunungur ok höfdinge skal hedra ok ära sendebuda/ ok utlänzka ok okunnunga män/ the til hans koma / i sakum älla ärandum tera ; ty at ther af fa han goda frägd ok winskap manna.

XII. Niunda är/ at kunungur gripe ey med orät nokot thet androm

ciat ornari, ut inde & ipse & imperium ipsius gloriam habeant decusque, (k) & securitatem plenam, quandocunque necessitas hoc exegerit.

XI. Octavum est, ut Rex Princepsque (l) honoret legatos ad se missos, peregrinosque & ministros regum invisentes ipsum ex quibuscunque negotiis; ex eo enim famam sibi bonam atque amicitiam conciliat.

XII. Nonum, (m) ne Rex quid invadat per injuriam, quod est Regis

Trajanus. Dio Cassius de eo: *Extruxit plurima, & maxime necessaria in viis, portibus, publicis ædificiis.* Hinc Panegyristes Plinius cap. 51. *Quam magnificus in publicum es? hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantum commutata videantur. Hic immensum latus Circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quam quæ ex illa spectabuntur.* Isocrates ad Nicoclem: *Urbem eodem modo, quo paternam domum administra, apparatu splendido & regali, ratione vectigalium accurata, ut simul & illustri laude celebreris, & sumptus tolerare possis.*

(k) *Et securitatem plenam*) De hac nihil Aristoteles isto quidem loco. Ægidii additamentum est, quod hic Noster retinet.

(l) *Honoret legatos ad se missos*) De legatis nihil neque Aristoteles, neque Ægidius. Illius ista verba sunt: *Oportet autem eos, qui re aliqua excellunt, ita præmio afficere, ut ne a civibus liberis quidem majora se unquam consecuturos putent.* Quod monitum non ad extraneos pertinet, sed eos, qui ex civibus virtute militari, vel prudentia, vel alia re simili excellunt, oppositumque illi regulæ tyrannicæ, quæ paulo ante Aristoteli proponitur, *nullo gravi aut libero homine delectari.* Item, *præstantes viros deminuere, & qui animi sunt magni, tollere.* Ægidius propius, nec tamen de legatis: *Decet verum regem, ut ait Philosophus, sapientes & bonos etiam extraneos adeo honorare, ut putetur, non sic honoratos esse a civibus propriis, si inter ipsos existerent.* Dicit, Philosophum, id est, Aristotelem hoc præcipere, quod falsum esse liquet ex superioribus. Neque video, quid Ægidium ad hoc commentum impulerit, nisi forte, quod peregrinus ipse, totum opus istoc scriberet dedicaretque Philippo regi Francorum, uti constat ex præfatione, sibique per hoc viam ad majora beneficia sternere conaretur. Isocrates ad Nicoclem: *Inter advenas eos maximi facito, non qui dona tibi advehunt, sed qui a te expetunt. Nam si his honorem habueris, apud cæteros majore gloria eris.* Cæterum quod Ægidius de peregrinis generatim monuit, id Noster speciatim transtulit ad legatos, peculiari quodam ad patriam suam, temporumque priorum eventus respectu. Neque tamen non est utilissima hæc admonitio quando ex legatis male habitis contemptisve acerrima sæpe bella. Exemplum extat etiam in sacris. David enim Ammonitas bello petiit, superatosque subjecit tributariosque fecit sibi, ob legatos suos a rege Usorum Hanone injuria affectos. 11. Reg. c. 10.

(m) *Ne Rex quid invadat per injuriam*) Etiam hoc ex Aristotele, sed vel intellecto male, vel male exposito habet Ægidius, indeque Noster. Aristoteles sic ait: *Conservantur*

drom kununge ålla lanzherra til hôre/ty at hwar thet gôr/han byrja missåmio ok langa delo manna mållom.

XIII. Tiunda år thet/ at kununga ok hôfdinga skulu sik wål ok dygdelika hawa i Gudz tienisto/ ok swa til hans hws ok tienistomanna. Ty at ta almogen se at kunungur ålla hôfdinge hawer sik wål i Gudz tienist ok i allo thy Gudi tilhôre/ta huxa the at han år goder ok råtwis i domom ok athåwõ sinom/ ok åru thes håldr til ludno ok alla wirdning. Ty at swa år skriwat

Regis principisve alterius, qui contra facit, discordias instituit & contentiones diuturnas inter homines.

XIII. Decimum, ut Reges Principesq; bene honesteque sese gerant (n) in cultu Divino, adeoq; (o) erga Dei domum ministrosque. Nam si multitudo Regem cernit bene sese gerere in Divino cultu, cæterisque quæ ad Deum pertinent, eum credunt esse bonum ipsum, & æqvum in judiciis suis factisque, eoque magis ipsi obsequentes sunt, debitumq; præstant cultum. (p) Ita namque scriptum

vantur autem monarchiæ sive regna eo, quod ad mediocritatem, seu modicum imperium revocantur. Hic nullus sermo est de finibus imperii vel amplificandis, vel in arctum coercendis, sed de potestate limitanda. Heinsius elegantissime priora sic exponit in Paraphrasi sua: *In regnis id peculiariter tenendum, ea maxime diuturna esse, quæ quam maxime sunt moderata. Talia autem sunt, in quibus modum potestati suæ figunt ipsi reges, neq; ut in tyrannide, omnia pro voluntate agunt & lubidine, sed ut quantum possunt, legibus relinquant.* Et hæc quidem Aristoteles. At Ægidius: *Decet verum regem per usurpationem & injustitiam non dilatare suum dominium, nam ut dicitur in politicis, durabilius est regnare super paucos, quam super multos.* Adde cætera, quoniam aperte docent, dictum locum Aristotelis in animo habuisse. Quanquam vero nil hujusmodi habeat Aristoteles, illaque observatio, quæ ipsi est proposita, rectius huc pertineat, tamen & hæc non est contemnenda. Scilicet multorum est sententia, quæ Tiridatis apud Tacitum XV. An. c. I. *non ignavia magna imperia contineri, virorum armorumq; faciendum certamen. Sua retinere, privatæ domus, de alienis certare, regiam laudem esse.* Hanc impugnandam & Ægidius, & Noster censuere, quoniam ea semel stabilita conceptaque animo nihil quieti salvive manet neque domi, neque apud exteros. Et ut omnia feliciter procedant, tamen nimis magna imperia semper invidiæ plus quam commodi gloriæque habuerunt. Non potest autem esse diuturnum, quod odio invidiæque omnium est expositum. Adde, quæ de hac re pluribus egregieque disserit Nob. Forstnerus ad IV. Anal. Taciti cap. 32.

(n) *In cultu Divino*) Ita quoque Aristoteles.

(o) *Erga Dei domum ministrosque*) Hoc adjectamentum Nostri est. Ministrorum enim neque Aristoteles, neq; Ægidius mentionem faciunt. Unde rursum liquet, quod de functione Nostri alibi conjecimus. Quanquam res ista sit æquissima decentissimaque, cum contemni nequeant, ut non simul contemnatur is, cujus sunt ministri. Vide Matth. 10. 40. Lucam 10. 16. Johannem 13. 20. De Theodorico Sidonius lib. I. Ep. 2. *Antelucanos sacerdotum suorum cœtus minimo comitatu expedit, grandi sedulitate veneratur.*

(p) *Ita namq; scriptum est*) Vide supra Partis secundæ par. 3.

Salomon

strîwat: Alt hawer then i rådzl ok wyrding ther Gudi gör hedr ok wirdning. Ok ty sigr Salomon wise: Thön affödda manna skal hawa hedr ok äro som rådes Gud/ ok thön släkt förwardr som ey akta Gud ok hans budord.

ptum est: Omnia verentur coluntque eum, qui colit veneraturque Numen Divinum. Quare (q) Salomon sapiens: Ejus hominis progenies in dignatione auctoritateque futura est, qui timet Dominum. Ejus vero proles peribit, qui Deum mandataque ejus contemnit.

XIV. Nu hawa ey orätte kununga ok ille höfdinga thön athäwe / utan the leggia öde gamalt krönona gods / ok riwa ok röwa med olagom ok walzgärningom af spakum mannom thera godz ok fäderne / ok wilia hawa ok byggia hwarn stat / i ängiom ok öjom / i skogom oc watnom thr thöm tikkie wara wänt/lusteligt godz ok fagra waru/ swa at ther ängin ände älla aterwände är a thera giri.

XIV. Aliter sese gerunt Reges Principesque mali, nam (r) antiqua regni bona perdunt desolatione, quietioribus sua bona & hæreditate quæsitas opes per injuriam & vim eripiunt, omnia denique loca (ſ) occupare suis quærunt ædificiis, prata & insulas, sylvas & flumina, ubi ipsis videntur comparere aliqua ad usum voluptatemque pertinentia, & habitationem facientia jucundam, sic ut finis nullus sit aut requies cupiditatibus ipsorum.

XV. Af thylikom herrom ok höfdingom sigr Salomon wise i snillebok / ok sigr ord ok athäwe thera: Niutom os i warn tima innan werilzlikt godz/ ätum ok drikkom/ lekom ok hawom allan warn wilia ok glädi / ok änkte se thet fagert

XV. De his similibusque Principibus (t) Salomon ait in libro Sapientiæ, verba eorum moresque proponens: Fruamur ætate nostra bonis hujus seculi, edamus, bibamus, ludamus, agamus secundũ omnẽ animi nostri sententiam voluptatẽq; nec videamus pulchrũ jucun-

(q) *Salomon sapiens*) Videtur hoc desumptum ex Proverb. c, 20.
(r) *Antiqua regni bona*) Hæc observatio propria & peculiaris Nostri est auctoris. Neque dubito, quin ea respexerit ad eventus aliquos, & facta regum, ante sua tempora.
(ſ) *Occupare suis quærunt ædificiis*) Vide, quæ notavi supra Parte tertia par. 4.
(t) *Salomon ait in libro Sapientiæ*) Capite 2. Sed & hic non pauca addit de suo, ut argumento proposito serviat.

gert ok lusteligt godz i ängiom älla ögiom/ älla andrō stadom ther ey skal akoma war häfd ok handawerk i warre frygd ok gläde. Trugom ok ödom almoga ok spakmände. Hawom thet til laga ok lanzrät wi sielwe wiliom. Aktom ey älla rädoms gambla män älla rönta. Sparom ey änkio älla fadrlös barn. Latom alla stadi synas tekn ok äptedöme af warre frygd ok gläde/ ok wentom os ey mera af wärilzligt godz/ än wi hawom ok nötom i warre skämtan ok glädi.

XVI. Ok hwilkin herra ella höfdinge haldr mera hof ok härskap/ ok förgör mera än hans ingiäld honom förskulda/ han skal armlika sik förborga/ ok med synd ok

jucundumq; aliquid in pratis, vel insulis, vel locis aliis, quod non occupemus operibus nostris in gaudium voluptatemque nostram. Premamus & exhauriamus plebem hominesque quietis amantes. Pro lege jureve sit voluntas nostra. Senes & prudentes ne curemus. Viduis orphanisque ne parcamus. Ubique signa & vestigia gaudii voluptatisque nostræ relinquamus, neque plura de seculi hujus bonis expectemus, quã (u) quantum ex iis per libidines & voluptates nostras percipimus.

XVI. Quisquis autem Princeps aulam habet majorem & (x) ministrorum ampliorem numerum, pluraq; consumit, quam per reditus suos possit supplere, incidet (y) per æs alienum in miseram pauperiem

(u) *Quantum ex iis per libidines*) Ista dicta sunt ad exemplum epigrammatis, vel tituli, quem Sardanapalus incidi jussit in busto, atque recensetur Ciceroni lib. V. Quæst. Tuscul.

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido
Hausit: at illa jacent multa, & præclara relicta.

(x) *Ministrorum ampliorem numerum*) Quotquot fuerunt unquam boni Principes, mediocrem & modestam amaverunt aulam, non modo, quoniam minore sumptu alitur, sed & quoniam molestia minore regitur, cum in turba fere sit confusio. Quin imo mediocris numerus ministeria sua præstat rectius, cum in multitudine nimia alius fere alium expectet ac respiciat. De Juliano Libanius: *Hæc cum Julianus de Divinis rebus constituisset, oculos ad imperatorium ministerium reflectens cum turbam inutilem frustra ali vidisset, coquos quidem mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum examina, jã eunuchos, muscarum, quæ verno tempore pastores circumvolitant, numerum superantes, & innumeros ejusmodi generis fungos, (etenim otiosis, & ad consumendam annonam natis hominibus id erat perfugium, ut ministri Principis vocarentur, & haberentur, & numerato pretio statim in eum numerum adscriberentur) hos igitur, quos imperatoris annona inutiliter alebat, damno potius, quam ministerio esse ratus, confestim expulit.* De Alexandro Severo Lampridius cap. 15. *Purgavit & palatium suum, comitatumq; omnem, abjectis ex aulico ministerio cunctis obscœnis & infamibus, nec quemquam passus est esse in palatinis, nisi necessarium hominem.*

(y) *Per æs alienum in miseram pauperiem*) Bene *miseram*, quoniam impedit sæpe optima principum consilia, facit eos contemptos, reddit aliis obnoxios, & ad arbi-

ok bliugd riwa ok röwa af armom almoga / thet han skal sik ok sit härskap wid föda.

XVII. Ta um kunungur älla höfdinge warder grimbr ok riwande/ta far han thessin athäwe/swasom sigr Aristoteles: Han pläga tio lundom umgära ok undibryta land ok almoga/ ok ängin skal toras göra älla lata mote hanom.

XVIII. Först / trugar han herra ok wälborna män / ok rädes han thera makt / ta taker han af thöm lif ok godz thera/ok akta änkte utan fränna sin ägin wilia. Ok ty at mäktuge ok wälbyrduga herra wilia ey tula trug ok walzgärninga hans / ta sätia the sik med almoga mot hanom ok hans grymmum athäwom. Ta huxa han huru

periem, scelereque ac dedecore expoliare cives suos cogetur, quo se familiamq; suam possit sustentare.

XVII. Rex porro Princepsq;, qui evadit crudelis avarusque, hos induere mores, (z) sicut ait Aristoteles, denisque modis regiones civesque perdere ac vastare solet, nec est quisquam, qui adversus eum agere vel omittere rem ullam audeat.

XVIII. Primum, (a) premit viros genere ac origine claros, sique potentiam eorum metuit vita bonisque eos spoliat, neque curat quidquam aliud, quam ut suæ satisfaciat libidini. Nempe viri magni genereque clari (b) nolunt ferre vim ipsius dominationemque; ideoque (c) junctis cum plebe viribus, ipsi sese, crudelibusq; ejus facinoribus opponunt.

Quare

arbitrium alienum componere se ipsos compellit. Ut proinde nihil magis Principi cordato fugiendum sit. Panormitanus notabiliter de Alphonso lib. III. c. 16. *Maxima cura intentum Regem ad exsolvendum levandumq; sese ære alieno nuper vidimus. Per bellum Neapolitanum enim quinq; & quinquaginta millia super quinquies centena aureorum mutuo contraxerat. A quo debito, dum proderem hæc, prope liberatum vidimus, ac proinde respirantem, & merito lætum dicere: Regibus, qui pro reditu sumtus metiuntur, bona omnia cedere, amari a civibus, non metui, cives ipsos a suspicione novorum munerum levatos, alacres agere, suaq; bona ostentare, ac demq; principis vitam votis suppliciisq; expetere.*

(z) *Sicut ait Aristoteles*) eo ipso loco, quem superius laudavi.

(a) *Premit viros genere ac origine claros*) De Maximino Julius Capitolinus cap. 9. *Nobilem circa se neminem passus est.* Et hæc fuit ratio superiorum Principum omnium, qui tyrannice imperabant. Unde Tacitus initio Historiarum res eorum veluti compendio commemorans, & ista habet: *Nobilitas, opes, omissi gestiq; honores pro crimine, & ob virtutes certissimum exitium.*

(b) *Nolunt ferre*) Quoniam sunt meliores. Nemo autem longius deteriori paret, quam necesse est, quia repugnat naturæ, quæ deteriorem obsequi vult meliori. Euripides: *Gubernari oportet malos a bonis, & parere se melioribus.* Aristoteles de iisdem: *Herili dominatui parere nolunt.*

(c) *Junctis cum plebe viribus*) quæ facile hos, tanquam prudentiores audit, tanquam meliores sequitur.

Quam

ru han ma thöm ok thera lif fördärwa/ ok han akta änkte / vtan främia wilia ok walzgärninga sina / ok spar thr til änxins mans lif/hwad the äru bröder älla frände hans. Han takr til med walzgärningom ok illom radom/ thera lif förderwa hwilka led han förma/ med förgärningom / förderwilsom/ fängilsom ok fulan död.

XIX. Annat är thet / at wita / hata ok försma witra män ok rätwisa/the almogan mago styrkia med ordom ok radom / til at motsägia yppinbarom olagom ok allom walzgärningom.

Tridia

Quare dat operam, ut ipsos vitamque eorum perdat, neque curat quidquam, (d) quam ut suæ satisfaciat libidini, ad quod neminis parcet vitæ, (e) sive fratres sint, sive cognati. Vitam eorum per vim malaque consilia quærit pessumdare, quocunque potest modo, veneficiis, (f) conculcatione, captivitate, fœda morte.

XIX. Deinde, (g) viros prudentes ac justos incusat, odio prosequitur, & infamia afficit, qui multitudini præesse possunt opera consiliove, efficereque, ut obviam eatur apertæ injuriæ, omniq; violentiæ.

Tertio

(d) *Quam ut suæ satisfaciat lubidini*) Non ex merito, vel causis ullis, licet fictis sæviens, sed animi gratia. Quomodo de Cajo Seneca III. de Ira. c. 18. & 19. *Et equites, & senatores uno die flagellis cecidit, perq; omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tribularibus, eculeo, igne, vultu suo torsit, non quæstionis, sed animi caussa.*

(e) *Sive fratres sint, sive cognati*) Res est in aula Turcica hodieque nota & recepta. Xenophon in Hierone: *Tyranni complures liberos suos occiderunt.* Euripides: *Tyrannum amicos vastare & occidere oportet.* Adde Tiberii, Neronis, Domitiani, ac similium exempla.

(f) *Conculcatione, carcere*) Videtur Noster respexisse ad ea, quæ temporibus Birgeri secundi acciderunt, præsertim Erico Duci, Birgeri fratri, qui fuit pater Magni regis, sub quo Nostrum vixisse, hocque opusculum scripsisse arbitramur.

(g) *Viros prudentes ac justos*) Hiero apud Xenophontem: *Tyranni sapientes ac justos viros cum diligere deberent, metuunt. Sapientes, ne quid machinentur; justos vero, ne multitudo cupiat ab illis gubernari.* Dicit notabiliter, sapientes metuere, ne quid machinentur, id est ne ostendant rationes viasque, quibus a cervicibus tyrannus submoveri queat. Hoc enim officium est sapientis. Ideo sub tyrannis sapientes sapientiam suam occultant, quod de Bruto docet Livius lib. I. Valetque tum, quod habet versus antiquus: *Stultitia in loco simulata, summa sapientia est.* Et quoniam vulgus fere imperitum, sapientiaque vacuum, ideo securius sub tyrannis vivit. Tacitus de eo, XIV. An. c. 60. *Minor ei sapientia, & ex mediocritate fortunæ pauciora pericula.* Sic de Claudio Dio. *Cajus eum sine dubio sustulisset, nisi contemsisset hominem natura & judicio segnem.* Addit autem, metuere & justos, ne ab illis malit multitudo gubernari, hoc est, ne submoto tyranno ipsos subroget in ejus locum. Videlicet justitiæ caussa regna instituta sunt. At tyranni justitiam evertunt: itaque indigni regno habentur. Contra, quanto quisque justior, tanto facilius se ipsi omnes committunt, sicut alibi ostendimus.

Ne

XX. Tridia är thet/ at han hindra med alla ſinne makt/ at ängin magi nima bok älla wiſdom / älla nokot thet wiſdome tilhöre / ty at han rädes å at nokor mage hans walſkap fördriwa.

XXI. Fiärda är/ at han fördriwer ok aflägger gilde ok ſamdrykkio manna/ ok al ſamhälde ok ſamqwämd / ther manna winſkapr ok ſamhälde ma afkoma : Ty

XX. Tertio, cunctis impedit viribus, (h) ne quis litteris vel prudentia inſtruatur, aut in re erudiatur ulla, quæ ad prudentiam facit, quia metuit, ne quis potentiam ipſius evertat.

XXI. Quarto, (i) collegia omnia & ſodalitia tollit aboletque, omneſque conſociationes & conventus, (k) per quos amicitiæ ac conjunctiones poſſunt inſtitui: quia

(h) *Ne quis litteris vel prudentia inſtruatur*) Litteræ nimirum meliorem hominis partem expoliunt, monſtrant fœditatem vitiorum, & virtutis præſtantiam, ex omnium temporum memoria repetunt eventus varios, docent artes & conſilia, gloriam recte factorum ponunt ante oculos, generoſos infundunt ſpiritus, quicquid ad poſtremum ſervile eſt, animo ejiciunt. Iſocrates ad Demon. *Ut moderatis laboribus corpora, ita honeſta doctrina mentes augeri ſolent.* Porro nihil horum non adverſum eſt tyranno, præſertim vero magnus animus, cum ſit tyrannorum proprium, ut docet Ariſtoteles, *ſervitute ingenuos animos enervare, & ad humiliora ſentienda conſvefacere.* Ergo fieri non poteſt, quin litteras & litteratos habeant odio. Nempe *ſicut fur aut prædo nocturnus, dum alienas ædes pervadit, primum omnium in eos irruit, qui candelam ferunt auxilio: ita tyrannus nullis eſt infeſtior, quam qui dormientes cives ex veterno excitant, aut expergiſcentibus lumen præferunt,* ait Chryſoſtomus Homil. de Prof. Evan. Igitur *expellunt ſapientiæ Profeſſores, omnemq; bonam artem in exilium agunt, ne quid uſquam honeſtum occurrat*, Tacit. Agric. c. 2. *Expedit enim malis,* ait Seneca de vita beata c. 19. *neminem videri bonum: quaſi aliena virtus exprobratio ſit delictorum eorum.* At quanto aliter boni Principes, qui virtutem amant ipſi, omneſque alios amare volunt, ut qui ſciant, peſſimum quemque aſperrime rectorem pati, eoque ſe munitiores eſſe, quo civibus imperent melioribus. Sic Trajanus fecit, de quo proinde Panegyriſta c. 47. *Quem honorem dicendi magiſtris, quam dignationem ſapientiæ doctoribus habes? ut ſub te ſpiritum ac ſangvinem & patriam receperunt ſtudia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebat? cum ſibi vitiorum omnium conſcius Princeps, inimicas vitiis artes, non odio magis, quam reverentia relegaret. At tu eaſdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præſtas enim, quæcunq; præcipiunt, tantumq; eas diligis, quantum ab illis probaris.* Sed de hac re pluribus in Notis ad Agricolam Taciti.

(i) *Collegia omnia & ſodalitia*) In Svetico eſt ſamdrykkio/ quod proprie notat conventus bibendi, vel hilarius vivendi gratia. Græci nuncuparunt *ſyſſitia*, & uſurparunt paſſim. Neque hodie ignorantur per Helvetiam, Germaniam, Belgium, & alias regiones. Talia dicit Noſter cum Ægidio & Ariſtotele, tyrannum prohibere. Neq; iſta modo, ſed in univerſum omnes conſociationes, & colloquia. Vide egregium exemplum apud Ælianum noſtrum lib. XIV. c. 22.

(k) *Per quos amicitiæ ac conjunctiones*) Nam quoniam occaſione congreſſuum ejuſmodi homines ſe mutuo incipiunt noviſſe, ſimul alter alterum, pro cujuslibet ingenio, incipiunt amare, ac habere ſibi mutuo fidem. Quod adverſum eſt tyranni artibus, qui *volunt omnes quam maxime inter ſe ignotos eſſe, quia notitia fidem efficit*, ut ait Ariſtoteles.

Metuit

Ty at han rädes at almoge gripe sik nokora tröst of wärio mote hans illom athäwom.

XXII. Fämta är / at hawer marga speiara ä hwar han wet manna samqwämd wara / at han fange wita hwad män um han tala. Ty at han wäntr ilt at sik / som sik wet illa hawa giort.

XXIII. Siätta är thet / at han ey atenast hindra ok dröwer manna samhäld forn ok gamul / utan han ok hindrar hwar han ma / at hwargen bindes winskapr manna mellom. Ty at ä män han gitr giort skilnad manna mellom / ta huxa han sik sikran wara.

Siunda

quia (l) metuit, ne multitudo arripiat præsidia & adjumenta contra prava ipsius facinora.

XXII. Quinto, (m) utitur speculatoribus multis, ubi novit conventus haberi, (n) ut exploret quicquid de ipso dicatur. Nam *expectat sibi mala, qui se commisisse mala novit.*

XXIII. Sexto, non modo impedit, malisque afficit consociationes & collegia vetera, sed & (o) ne contrahantur usquã amicitiæ, quãtum potest curat. Si namq; homines inter se dissociare queat, securitati suæ credit provisum.

Septi-

(l) *Metuit, ne multitudo arripiat*) Ita Tarquinius sacra fieri consociatis hominibus prohibuit, metu *ne multis in unum locum convenientibus de convellenda tyrannide ineuntur consilia.* Dionysius Halic. lib. IV.

(m) *Utitur speculatoribus*) Delatores alias appellant, *genus hominum*, ut ait Tacitus IV. Annal. 30. *publico exitio repertum.* Hos amat tyrannus, interque maxima dominationis suæ præsidia numerat.

(n) *Ut exploret*) Bene. Scit enim ipsa dictitante conscientia, esse de se alios palam, alios in secreto sermones. In hoc secretum ergo per delatores irrumpit. Qui ut eo facilius decipiant, ipsi primi de tyrannis male loqvuntur, ut securos alios faciant. Arrianus lib. IV. cap. ult. *Assidet tibi miles habitu plebejo, atq; ubi cœpit maledicere Cæsari, tu veluti pignore fidei ejus accepto, quod ipse convitium auspicatus est, dicis & ipse quæ sentis, deinde vinctus in carcerem abduceris.* Adde Tacitum IV. Anal. c. 68. Explorat autem iste per delatores, non modo, ut male affectos ergà se sciat, puniatque, ac e medio tollat, sed & ut alium alii faciat suspectum, fidem & amicitiam tollat inter cives. Quis enim credat alteri, ubi semper & ubique delator metuitur. Bene Tacitus prædicto loco: *Non alias magis anxia & pavens civitas, egens adversum proximos, congressus, colloquia, notæ ignotæq; aures vitari: etiam muta atq; inanima, tectum & parietes circumspectabantur.* Ipsum quin imo & sermonis commercium sic tollit, sicut docet Tacitus in Agric. 2. *Vidimus nos, quid ultimum in servitute esset, adempto per inquisitiones & loquendi audiendiq; commercio.*

(o) *Ne contrahantur amicitiæ*) Sensus est obscurior: nam si Aristotelem sequitur, hoc dicit, dare operam tyrannum, ut ne quis fidat alteri, sed omnes a se mutuo per discordias dissentiant. Verba ejus: *Tyrannus solet inter se committere amicos cum amicis, plebem cum patriciis, & divites inter se.* Nec aliter Ægidius, quem secutus hic, ut in superioribus, Noster videtur. *Sexta cautela tyrannica est*, inquit, *non solum non permittere fieri sodalitates, & amicitias, sed etiam amicitias jam factas & sodalitates turbare & pervertere. Volunt*

XXIV. Siunda är thet / at han gör sina undidana arma ok fatöka / med olättom alagom ok margfaldom tunga / at the hawin änglin ämpne sik uphäwa mote hans grymmom athäwom.

XXV. Attunda är thet / at han röfta missämio ok bardaga landa mällom / at han mage fa sinom undidanom ympno göra med androm landom / at han mage ther med fa sikr wara / ok aktar änkte utan almogans tunga.

Niun-

XX V. Septimo, cives suos (p) facit pauperes egenosque, (q) per tributa gravia, (r) variaque onera, (ſ) ne facultates habeant insurgendi adversus facta ipsius crudelia.

XXV. Octavo, (t) inter populos alios serit discordias pugnasq; ut cives suos implicet negotiis aliorum, quo ipse sit securus, neque quidquam curat plus, quam ut multitudinem gravet oneribus.

Nono

lunt enim tyranni turbare amicos cum amicis, populum cum insignibus, insignes cum seipsis. Itaque curare, ne contrahantur amicitiæ, Nostro idem est, ac serere discordias inter cives, eoq; efficere, ne amici unquam fiant. Cæterum de hac tyrannorum arte consule, quæ habet Machiavellus in Principe cap. 20. & ad eum vir incomparabilis Conringius; Itemq; Forstnerus ad lib. 11. Annal. Tac. cap. 47. Pertinet ad hanc artem, lites augere atque alere, causidicisque se præbere faventem, nec finire controversias, nisi odiis partium alte impressis.

(p) *Facit pauperes*) Ita Maximus, de quo Pacatus noster c. 26. *Stabat ipse purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutusq; trutinarum pallens atq; inhians exigebat. Comportabantur interim spolia provinciarum, exuviæ exulum, bona peremptorum.* Neque aliud voluit Nero, cum diceret subinde, *hoc agamus, ne quis quidquam habeat.* Sveton. c. 32.

(q) *Per tributa*) Prima ratio exhauriendæ multitudinis, de qua Lipsius lib. IV. c. 11. 74.

(r) *Variaq; onera*) Secunda ratio, de qua Aristoteles, qui ostendit pertinere huc injunctos varios labores, quales Pyramidum constructio, etiam Moysi memorata notataq; ista caussa Exod. c. 1. Tarquinius, ut speciosius hanc artem tegeret, capitolium, & alia templa diis ædificare instituit, de quo Livius lib. 1. c. 55.

(ſ) *Ne facultates habeant*) partim ob pecunias tributis & similibus absumptas, partim ob occupationes continuas, quæ non sinunt cogitare de sua reipublicæve conditione. Vide, quæ prolixe disseruimus in dissertat 7. Exercitationum nostrarnm in Livii librum primum.

(t) *Inter populos alios serit discordias*) Ne illorum subsidia circumspectare queant cives, vel ipsi ullo modo his prodesse, occupati propriis negociis. Imo ut civibus suis præbeat aliquid quod agant, & bellis hujusmodi implicet. Nam & hæc est tyrannorum regula, scilicet, ut non modo per bella continua habeat cives occupatos, & a cura reipublicæ animos eorum avertat, sed & ut se faciat necessarium, cum bella caput atq; imperatorem desiderant, denique titulos subinde speciosos habeat onera & tributa imponendi. Plato lib. VIII. de Rep. *Tyrannus bellorum occasionem subinde serit, ut ductorum opera & industria populus indigeat. Idcirco etiam, ut collatis ad bellum gerendum pecuniis indies magis & magis exhauriatur.* Atque hoc est, quod mox Noster ait, cives suos aliorum negociis implicare.

Pere-

XXVI. Niunda är thet/at han drager in i sit rike utlänzka män/ sinom infödhom mañom ok lanzskapi til förderwilse. Ok later sik aldrei sikran wara sins lifz medh sinom mañom/vtan vtlänske män the han hawer indragit/ wakta ok gömа hans lifz ok likama.

XXVI. Nono, (u) peregrinos inducit in regnum in perniciem incolarum civiumque. Neque vitæ suæ securitatem credit suis propriis, sed (x) peregrinis corporis sui custodiam committit.

XXVI. Tiunda är thet/ at han rökta skälnad infödda maña målsom/ok ta han hawer thet giort äpte wilia sinõ/ta läggr han sik i medh nokrom thera vpa annars förderwilse/ ok swa kombr han thöm til/ at hwar thera inbyrdis annan förderwa/ ok tykke hanom at han hawer fangit fulla glädi ok wilia sin/ ta han hawer missämio kumit inbyrdes thera mällõ sõ infödde äru.

XXVII. Decimo, inter incolas dissensiones serit, qua re ex voto confecta, (y) tum se alterutri parti adjungit adversus alteram, ad hujus exitium, ita efficit, ut perdant sese mutuo, creditque copiosam sibi gaudendi datam esse materiam, cumulateque satisfactum, postquam inter incolas dissensiones concitavit.

XXVII. Än godr ok rätwis Kunungur hawer al annor atháwe / swasom för är sagt.

XXVIII. At vero Regis boni justique contrarii sunt mores, sicut in superioribus est dictum.

(u) *Peregrinos inducit*) Est & hoc tyrannicum, si, ut ait Noster, fiat in perniciem incolarum civiumque. Fit hoc autem, cum civium loco substituuntur peregrini, ubi æque bene cives negocia possunt conficere. Liquet enim hinc vel diffidere suis civibus Principem, vel despectui eos habere, vel postremo velle oppressos, quando non is amor in publicum peregrinis, qui civibus, & peregrini suis fere commodis invigilant. Atque ita quondam judicarunt Belgæ, teste Paulo Pialecio, ubi de Philippo Rege Hispaniarum: *Belgicas provincias nonnisi per legatos, eosq; Hispanos administrabat, & ipsi moribus a gente illa dissentientes, contumeliosius illam tractabant, indigenas a magistratibus arcebant, nimium gravabant plebem tributis insolitis & militum hospitiis.*

(x) *Peregrinis corporis sui custodiam committit*) Vide Aristot. III. Polit. c. 10. Fit hoc autem primum, quia suos mavult esse ignavos, quam bellorum peritos. Deinde, quia eos habet suspectos, ut inimicos. Xenophon in Hierone: *Non fortes, neq; pugnaces sibi parare gaudent tyranni, sed potius peregrinos civibus potentiores reddere, ideo horum adhibent satellitium.* Et igitur ejusmodi satellitium cives ægre ferunt. vide Curt. lib. x. c. 4. & adde, quæ dicuntur a Dario lib. v. c. 11. Quanquam hic videndum, quid mos ferat publice receptus. Nam & boni principes peregrinorum utuntur alicubi custodia, non quod suis non fidant, sed quod illos candidiores minusque malitiosos arbitrentur. Imo soli pompæ aliquando inserviunt.

(y) *Tum se alterutri parti*) Hoc est præcipuum, quod hic notatur. Nam de discordiis

Andre Flokken.

Om rikeſens ſkipilſe.

I.

OK tij ſkal witur kunungr hyra ok taka til ápterdóme hur u Gud ſkipa ok ſtyre theſſa wáruld. Han hawer henna ſkapat ok ſkipat wiſlika ok tarflika ápte ſin ágin wilia.

II. Thernáſt hawer han ſatt ok ſkipat ſina ſyſlomán iwi alla wárildenna/ ſomma hógre ok ſomma lágre ſyſlo ok rákning/ at the ſkulu hans budſkap ok wilia forda ok frámia med almoganom/ ok plaga thóm ther hans winſkap ok ſtadga/ álla almogans frid ok frálſe hindra ok bryta/ med olydno ok ilgárningom ſinom.

III. Thernáſt hawer han ſatt ok ſkipat lag ok ſtadga / ther alle mán arme ok rike ſkulu halda: thet áru hans Tijo Budord.

Han

Secundum Membrum

De Gubernatione Regni

I.

REgi bono (a) Deus, ejuſque gubernatio qua hunc regit mundum, exemplo eſſe debet. Nam cum condidit diſpoſuitque prudenter & ſalubriter ex propria ſua voluntate.

II. Deinde per ejus univerſum omne collocavit (b) miniſtros ſuos, ſuperiores alios, alios inferiores, ut imperia voluntatemq; ejus expediant & promoveant inter gentes populoſque, puniantque qui decreta præceptaque ejus, pacem populorum communem ac tranquillitatem impediunt turbantve per inobedientiam ſceleraque ſua.

III. Poſt ſancivit leges & præcepta, quæ cuncti pauperes diviteſque obſervare tenentur, decem ſcilicet præcepta ſua.

Condi-

diis inter cives ſerendis ſupra dictum. Alterutri ait, parti ſe adjungit, donec altera ſuperata, etiam hanc ſubjuget. Quomodo Julius oppreſſis optimatibus, poſtea & plebem, cujus tueri libertatem videri volebat, oppreſſit. Ars vetuſta tyrannorum, ſeu tyrannidem quærentium. At vero bonus princeps præterquam quod diſcordias alat nullas, uni parti civitatis æque ſe addicit ac alteri, neutram præferens, ſed omnes pari complectens amore. Idque exigebat Plato, de quo Cicero lib. 1. Off. *Qui Reipublicæ præſunt, hoc præceptum Platonis teneant, ut totum corpus Reipubl. curent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant.* Seneca lib 1. de Clem. *Princeps cui curæ ſunt univerſa, quanquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non reipublicæ partem tanquam ſui nutrit.*

(a) *Deus, ejuſq; gubernatio qua hunc regit mundum exemplo eſſe debet*) Sic ex veteribus cenſuere multi. Vide Diotogenem, & Sthenidam, & Ecphantam Pythagoræos apud Stobæum ſer. 46. Seneca de Clement. 1. c. 2. *Quoniam Deorum feci mentionem, optime hoc exemplum Principi conſtituam, ad quod formetur.* Nec carebit fructu. Plutarchus in ad Principem indoctum: *Principes qui virtutem Dei æmulantur, & honeſtate humanitateq; ipſum referre conantur, hos ſtudio eorum delectatus auget, ſuaq; eos æquitate, juſtitia, veritate, manſvetudine impertit, quibus nihil eſt divinius.*

(b) *Miniſtros ſuos*) Puto Angelos intelligere. Nam & Auctori ad Hebræos c. 1. ſunt *adminiſtratorii Spiritus, in miniſterium miſſi.*

In

IV. Han hawer ok ſkipat et rådelikt myrckit hws ther the mån ſkulu warda plagade innan / the hanom åru olydne/ok ey wilia halda hans budord ok fridſåmio med ſinom jamnkriſnom. Thet myrka hus år hålwitis pina.

IV. Condidit & domum terroris tenebrarumque, in qua ſuppliciis afficientur, qui obſequium detrectant, neque obſervare volunt præcepta ipſius, ac tranquillitatem colere inter Chriſtianos cæteros. Domus ea eſt infernus.

V. Han hawer ok ſkapat et glådis hws/ thet år Himerike/ ther han år dagli ka innan med ſit hårſkap. Ok tiit kalla han ſina wini ok alla ſina hulla tieniſtomån til hög lön/ glådi ok åro förutan ånda.

V. Condidit & domum gaudii, hoc eſt cœlum, ubi ipſe quotidie cum exercitibus ſuis habitat. Illuc evocat amicos ſuos cunctos, & miniſtros fideles, ut det ipſis præmium, gloriam & honores ſine intermiſſione.

VI. Nu ſom ſkriwat år i ſnille bok/at kunung år Gudz ſyſloman i theſſe wåruld. Alt wald år aff Gudi ſiålwō. Ok ty åru kununga Gudz ſyſlomån/at the ſtyra ok rada hans folk. Swa år ok ſkriwat i kununga bok: hwar ſom olyden år höfdinga/han haver ſin död förſkuldåt. Ok ty ſigr Sancte Pådr ſwa: Warin lydne allom förmannom af Gudz wågna: förſt kununge/ ſwaſom thöm thr ſattr år i höxta wald: ok ſwa hertogom ok höfdingom

VI. Jam ſcriptum eſt (c) in libro ſapientiæ: Regem eſſe Dei miniſtrum in his terris. (d) Omnis quippe poteſtas eſt a Deo. Itaque miniſtri Dei Reges ſunt, ut gubernent regantque populum ejus. (e) Et in libris Regum: quisquis inobediens eſt magiſtratui mortem meruit. Quare (f) Sanctus Petrus ita ait: Obediatis omni magiſtratui propter Deum: primum Regi, velut ei, cui poteſtas ſumma data eſt: deinde præfectis ejus

(c) *In libro ſapientiæ*) Cap. 6. Vide ſupra.

(d) *Omnis quippe poteſtas eſt a Deo*) Sic Apoſtolus ad Romanos 13. ut de Salomone taceam. Intellexerunt & Pagani. Diotogenes apud Stobæum. *Populi imperium Deus regi commiſit.* Callimachus, itemque Homerus: *Ex Jove ſunt reges.* Ipſe Nero, quamvis impiiſſimus, in Octavia, neſcio cujus: *Munus Deorum eſt, ipſa quod ſervit mihi Roma.* Hinc Seneca in Thieſte ad reges:

Vos, quibus rector maris atq; terræ
Jus dedit magnum necis atq; vitæ.

(e) *Et in libris Regum*) Notat hic Buræus librum 1. qui & Samuelis 1. cap. 26. 16. Sed iſte quidem locus huc non quadrat, nihil enim ibi de obedientia. Magis puto ſpectaſſe, quod legitur ejuſdem libri cap. 11. quanquam ibi ſermo ſit non de hominum, ſed boum morte.

(f) *Sanctus Petrus*) 1. Epiſt. c. 2. 13.

Certas

dingom swasom thöm thr sánde áru af Gudz wágna/ ilgárningis‑mannom til hámd / ok rátwisom mannom til lof ok áro.

VII. Ty skal witur kunungur áptedöme taka huru Gud skipa ok stádga sin land ok rike wisslika ok tarfflika/ allom almoga til tarf/ bade thöm som byggia ok boa/ ok swa thöm som fara inbyrdes ápte tarwom ok árandom sinom / ok swa thöm thet land wilia sökia/ álla tá‑tan torwo fara at tarwom sinom. Boande mannom skal han skipa ok halda frid ok frálse / bade thöm sielwom ok thera godz rörlikt ok orörlikt. Ty at Boande män áru landz uppehálde.

VIII. Thernäst skal han skuda ok stádia almanna wága i rike sino / the ándelika skulu faras winter ok somar / landa mállom ok köpsta‑

jus velut qui a Deo missi sint, in pœnam malorum, bonorum vero decus atque gloriam.

VII. Quare Regi prudenti capiendum est exemplum a Deo, prudentique ejus & salutari moderatione per regiones omnes, quo promoveat commoda multitudinis, cum illius, quæ (g) certas fixasque habet sedes, tum illius, (h) quæ negociorum suorum caussa huc illucque facit iter, tum illius, (i) quæ vel ingreditur, vel egreditur ipsius regiones negociorum gratia. Qui in sedibus suis morantur, eos conservare debet in pace ac securitate, partim ipsos, partim bona ipsorum mobilia & immobilia. *Nam per eos, qui fixa habent domicilia,* (k) *regio conservatur.*

VIII. Deinde (l) vias publicas per regnum universũ debet instituere, quibus omnino iter fiat sive æstivo, sive hyberno tempore inter provin‑

(g) *Certas fixasq; habet sedes*) Quales sunt agricolæ, opifices & id genus, in iisdem fere locis commorantes.

(h) *Quæ negociorum suorum caussa huc illucq;*) Quales sunt ex quibuscunque caussis denique iter facientes.

(i) *Quæ vel ingreditur, vel egreditur*) Quales sunt peregrini atque mercatores.

(k) *Regio conservatur*) Quoniam quamcunque subeunt fortunam, caritate rerum suarum, quas in agris domiciliisque habent fixas, cum cæteri adversitates non expectent, sed effugere conentur. Imo quoniam per has tota reliquorum multitudo alitur & sustentatur. Xenophon in Oeconomico: *Pulchre ille quidem, qui agriculturam aliarum artium parentem atq; nutricem appellavit, qua bene habente cætera valent, neglecta vero, terra mariq; jacent omnia.*

(l) *Vias publicas*) Est hæc inter curas vere principales regiasque, propter commoda, quæ hinc fluunt non modo privatim ad singulos, sed & publice ad regnum ipsum, quando quo commodiores viæ sunt, hoc facilius libentiusque ea homines, præsertim peregrini frequentant. Unde commerciorum incrementa, omnisque rerum necessariarum

köpstada / almoga til tarf. A uthöm wägom skal han skipa ok nistädia köptorp / ther som ey äru köpstadi / wägfarande mannom til härberg / ja / hwat the wid torwa / nat älla dag / at the ther kan köpa för sina peninga / sik ok sinom häftom födo / ok hwat annat wägfarande män wid torwa. Ty at swa äru skipat al land the wisa ok goda förseo hawa / ok ther af warda thön land rik swa äru skipat / ther almanna wäger byggia. Ty at the mago ta ther sikre sitia ok sälia sit godz äpte wilia sinom. Ok i hwilko lande ey äru thön skipilse / thär warder folkit fatökt ok landit läx öde / ok ängin wil ther wid almäña wägi boa / ty at ängin hawer frid a kistom älla godz sino. Ok

provincias, urbesque vicinas in usus multitudinis. Ad has vias, nisi urbes sint, (m) mansiones debet instituere, ubi peregrinantes habeant diversoria sua, & res necessarias nocte dieque comparare pecuniis queant, sibi jumentisque pabulũ, & quæ alia iter facientibus usui esse possunt. Ita namq; constitutum est (n) in cunctis regionibus, quæ prudenter gubernantur, & per constitutiones hujuscemodi acquirunt sibi opes, si nempe viæ publicæ bene sint curatæ, quia (o) sic habitant secure, resque suas ad arbitrium suum distrahunt. Ubi vero nihil tale constitutum est, ibi pauperes fiunt incolæ, regio deserta, neque quisquam habitare vult ad vias publicas, quia nemo habet tutas arcas resve suas. Quare

riarum copia. Vidit Augustus, unde Svetonius de eo cap. 30. *Quo autem facilius undiq; urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit.* Quin imo hoc pertinet ad decus aliquod imperii, sicut judicarunt, qui Augusto posuere statuam hujus curæ caussa. Nam inter cætera inscriptionis ita habent: *Viam superiorum consulum tempore inchoatam, & multis locis intermissam pro dignitate imperii Populi Romani latiorem longioremq; Gadeis usq; perduxit.* Cæterum qualis illa Augusti aliorumque ante ipsum cura fuerit, quaque ratione straverint muniverintque vias docet Lipsius in de Admirandis lib. III. cap. 10. quem opere prætium fuerit, hic inspicere.

(m) *Mansiones*) In Svetico est Köptorp / quod significat *villas agrestes ubi pecunia quis sibi possit comparare, quibus opus habet.* Latini quoq; *stabula* vocarunt, quod ibi stent ac maneant aliquantisper, qui faciunt iter. Vide Varronem, & Cyprianum lib. III. ep. 13.

(n) *In cunctis regionibus*) Hinc passim legas, *primam, secundam, tertiam mansionem* apud Scriptores in plerarumque regionum descriptionibus. Svetonius in Tito c. 10. *Ad primam statim mansionem febrim nactus.*

(o) *Sic habitant secure*) De stabulariis est sermo ac cauponibus. Hos ait per hujusmodi constitutiones habitare secure, quoniam illorum ædes publice fiunt, & auctoritate publica Regiaque munitæ. Unde fit, ut & vicini res suas ibi tuto valeant divendere. Quanquam & sic locus possit accipi, ut credamus per has mansiones in viis publicis

Ok ty är thet kununge ok lande god frägd ok dijgr ära / ok almogans tarf / bade thera som skulu i lande byggia ok boa / ok swa wägfarande manna / at thr se tylik skipilse a almanna wägom / som nu äru sagd.

IX. Wis kunungur skal ok hyra hwar goda hampner äru i rijke hans / ther bade mago wäl tilkoma utrikes män ok inrikes / med godz ok köpskap thera. Ok skal han giwa ok halda godan rät / ok frid ok frälse / bade thöm ther byggia ok boa / swa thöm ther til koma / hwat the koma at land ällr watne. Ty at landa widr skipte um godz thera / thet är almoganom bade tarf ok glädi. Ty at änkte land är thet ey torf annars wid om nokra handa ting. Ok ty hwar som äru wid hassido goda hampne / the

Quare gloriosum & honestum Regi, regionique, multitudini vero salutare, cum illi, quæ in regione fixa habet domicilia, tum cæteris iter facientibus, si constituant ita cum viis publicis, ut nunc dictum est.

IX. Regem bonum (p) portus quoque commodos observare oportet per regnum suum, quos cum exteri, tum incolæ facile queant adire bonis atq; mercibus suis. In his (q) justitiam, & pacem, & securitatem diligenter præstare debet cum incolis, tum peregre adventantibus, sive mari, sive terra veniant. Ut enim regiones bona sua inter se permutent, id multitudini cum necessarium, tum jucundum. (r) Nulla enim terra est, quæ non bonis alterius indigeat. Quare ubi littus maris portus

publicis dispositas reddi securos, qui faciunt iter, cum prædones & id genus insidere vias nequeant, quas sic sentiunt occupatas a viris bonis, quibus diu incogniti manere haud possunt.

(p) *Portus quoq; commodos*) Laudatur hac cura Claudius apud Dionem lib. LX. *Fame ingenti, ait, exorta, non modo ad præsens tempus copiæ alimentorum, verum in perpetuum etiam prospexit. Nam frumentum, quo Roma utitur, omne propemodum aliunde advehitur. At quum loca circa ostia Tiberis neq; tuta navibus appellendis essent, neq; portus opportunos haberent, efficiebatur, ut maris imperium parum Romanis prodesset, quum præter ea, quæ æstate subveherentur, ac in granariis conderentur, hieme nihil supportaretur, ac si quis id tentaret, magno periculo ei hoc staret. Id intelligens Claudius, instituit ibi portum fabricari.*

(q) *Justitiam, & pacem, & securitatem*) Seorsum hoc monet Noster in portubus, quoniam in iis confluunt omnis generis homines, omnis nationis, unde facile oriuntur turbæ, contentiones, injuriæ; nisi speciali cura impediantur. Hinc Cassiodorus ad eum, cui cura portus Romani fuit commissa lib, VII. Var. Ep. 9. *Eximia res tibi committitur, si moderate peragatur. Tu copiam facies, dum ingredientes juste tractaveris. Avara manus portum claudit, & cum digitos attrahit, navium simul vela concludit. Merito enim illa mercatores cuncti refugiunt, quæ sibi dispendio esse cognoscunt.*

(r) *Nulla enim terra est*) Libanius: *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope, societatem colerent.* Archytas apud Stobæum ser. 41. *Non omne solum fert omnia.*

Posse

the goda äru söfia / of ther män hawita sik hawa frid of frälse of widrskipta godz thera / tit kombr aldrahanda gods aff androm landom. Of är thet digr hedr of hugnadr/ swa kununge som almoga / hawa dörakööp hema i lande sino / utan mykla walk of wagan lifs of gods manna.

portus præbet commodos, qui haud difficulter possunt inveniri, & ubi notum est servari pacem & securitatem, & merces permutari posse, eo undique merces variæ ex regionibus aliis deferuntur. Regique pariter ac multitudini decorum magis jucundumque est, (s) posse domi suæ & ad ipsam portam emere res sibi necessarias citra longos errores & pericula cum hominum, tum bonorum.

X. Kunungur skal of skipa i allom landom of köpstadom sins rikes/ röna of rättwisa syslomän i-swi godz of ingiäld hans/ the hanom sen wisse of trone/ göma godz hans of kununklikan rät/ of alt thet hans land skulda.

X. Regem quoque per regiones civitatesque cunctas (t) ministros suos oportet constituere, viros (u) peritos justosque, qui observent bona reditusque ipsius, ei sint addicti fidique, bona ejus (x) juraque tueantur, & quæcunque Regi ex regionibus cunctis debentur.

Tridia

Terti-

(s) *Posse domi suæ*) Hæc Nostri, eadem & Gustavi primi Regis quondam fuit sententia. Alii censent aliter, putantque res necessarias non expectandas domi, sed ultro petendas alibi, ne lucra exteris cedant, nec ab arbitrio alieno salus aut fortuna publica pendeat, quin imo ad utilitatem majorem decusque, quam illud alterum pertinere. Vide, quæ commemorantur Schokio in Belgii Fœderati lib. VI. c. 14. Et profecto constat facile, judicia hæc pendere a conditione temporum, quæ cum sint diversa, ipsa quoque uniusmodi esse nequeunt.

(t) *Ministros suos*) Prætores, collectores, Svecis Fougder vide Norske Hird-skraa c. 3. Et ibi notas Dolmeri p. m. 31, editionis nuperæ Hafniensis.

(u) *Peritos justosq;*) Addit debitas eorum virtutes. *Peritiam* autem requirit, ut quid exigendum sit, quo modo rationeque intelligant. *Justitiam* vero, ut ne cuiquam sint oneri, ac inique gravando multitudinem commoveant, regemque faciant invisum. Caussa credo, quia sæpe contra eas peccant, ut jam Lipsio notatum lib. IV. Polit. c. 11.

(x) *Juraq;*) Ea intelligere videtur, quæ ad Regem pertinent ex pœnis ac similibus.

Salutares

Tridia Flokken.

Om Lag.

I.

Kunungur skal ok giwa landom sinom ok almoga god Lag ok rätwis/ huru the mago byggia ok boa fridsamlika hwar med androm. Ok sigr Aristoteles / at god lag skulu hawa thessin try: thön skal wara rätwis/ tarflik/ ok mögelik.

II. Swa skulu Lag rätwis wara / at the se ey mote skälum älla naturlikom skipilsom. Ty at alt thet naturlik skiäl sigia wara görande älla latande/thet ma ey wara utan got älla rätwist.

III. Lag skulu ok almoga tarflik wara. Ok hwar som giwer älla stadr Lag/ ok äru thön ey almoganom til frid älla tarwa/thet äru olag

Tertium Membrum

De Lege.

I.

Regem etiam oportet suis terris civibusque (a) salutares condere leges atque jura, per quæ consociati vivant in pace ac tranquillitate. Cæterum in lege bona tria istæc requirit (b) Aristoteles: ut sit justa, utilis, & possibilis.

II. (c) Justa debet esse, (d) ne adversetur rationi vel naturæ. Quicquid enim ratio naturalis faciendum omittendumve dictitat, non potest non esse bonum justumq;.

III. Lex quoque (e) utilis debet esse civibus. Quisquis enim cōdit sancitve leges, quæ multitudinis tranquillitatē & utilitatē non respi-

(a) *Salutares condere leges*) Proprium enim Regum hoc est munus in Regno. Svetonius de Augusto c. 36. *Leges retractavit, & quasdam ex integro sanxit.* Adde Aristot. I. v. Polit. c. 14. & III. Polit. c. II.

(b) *Aristoteles*) Non aperte quidem, & his ipsis verbis uno aliquo in loco, passim tamen, & ex consequenti. Quare puto Nostrum magis Ægidium respexisse, quam ipsum Aristotelem. Is enim sic tradit libri tertii secundæ partis c. 26.

(c) *Justa debet esse*) Nempe sicut ait Cicero de legibus II. *Lex est justorum injustorumq; distinctio.* Plutarchus ad Princ. indoct. *Justitia legis est finis.*

(d) *Ne adversetur rationi vel naturæ*) Quæ origo est & fons legum omnium, imo prima summaque lex, de qua Cicero sic habet Philipp. XII. *Lex nihil aliud, nisi recta, & a Numine Deorum tradita ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Hæc est lex, quam *Naturæ* vulgo nuncupant, cui quæ lex adversa est, ea non est lex, sed hominis flagitiosissimi iniquissimum inventum potius, & crudelissimum imperium.

(e) *Utilis debet esse civibus*) Vult sic esse scriptam, ut salutem & utilitatem omnium contineat, parentium & imperantium, imo plus parentium, quam imperantium, quoniam imperium parentium est bono, a natura factum in bona civitate. Archytas Pytagoricus apud Stobæum: *Ad civilem consociationem conducet, si Lex non regem respiciat, nec ad privatam modo quorundam, sed communem utilitatem omnium fuerit instituta, & ex æquo pertinuerit ad omnes.*

Condit

olag ok walzgårninga / til at riwa ok rôwa spakmåndet ok almoga.

IV. Ty at swasom skil at råttwisan kunung/ ther sit land råtlika styrer med dygd ok åro / ok girugan waldsman/ then ånkte akta vtan riwa ok rôwa undidana sina: swa skil ok at/ råttwis lag ok oråttan ok ogudlikan stadga/ thôn almoga gôrs til môd ok tunga.

V. Ty sigr Jsaias Propheta: We år thôm oråt dichta ok ståndia/ ok akta ther med tunga i wrongom domom ånkio ok fadrlôs barn/ ok arma almoga. Thet år ok gamalt ordqwåde: Jlle mån Lagom spilla. Then spille lagom/ thôn thr wiker ok wånde med wald ok klokskap/ åpte wild ok wilia sinom a mote råt ok sannind.

Lag

respiciunt, (f) condit injuriam & vim, per quam (g) hominibus quietis multitudinique sua eripiantur.

IV. Ut enim Regem justum recta gubernatio imperii per virtutem honestatemque distinguit ab avaro & violento, qui nil curat magis, quam ut cives suos deprædetur: ita legem bonam ab iniqua impiaque distinguit, (h) quæ civibus est oneri & calamitati.

V. Quare (i) Jesaias Propheta: Væ illis, qui meditantur & præcipiunt injusta, quo viduas orphanosque premant per onera & sententias iniquas, cum paupercula multitudine. Vetus quoque verbum est: *pravi homines corrumpunt leges.* Is corrumpit leges, qui (k) leges flectit vertitque per vim (l) aut calliditatem ad arbitrium voluntatemq; suam, contra æquitatem aut veritatem.

Deni-

(f) *Condit injuriam & vim*) Tyrannos respicit, quorum leges faciunt ad unicam utilitatem ipsorum.

(g) *Hominibus quietis*) Vide quæ notavi infra.

(h) *Quæ civibus est oneri*) Hoc non sic crude debet accipi. Nam alias verissimum, quod ait Cato apud Livium lib. XXXIV. c. 3. *Nulla lex satis commoda est omnibus.* Ergo de iniquo, & non necessario onere hic est sermo, ac de tali onere, cujus molestia nullo emolumento redimitur. Denique ad bonam legem sufficit, ut idem ait Cato, *si majori parti & in summam prodest, si quod cuiquam privatim officiet jus, id destruat ac demoliatur.*

(i) *Jesaias Propheta*) Capite x. 1.

(k) *Leges flectit vertitq; per vim*) Cum contra leges quid decernit vel quoquo modo agit. Ut cum tyrannus indicta caussa occidit innocentes.

(l) *Aut calliditatem*) Cum legis callida interpretatione simulat se legem servare, quam destruit. Quale quid de Tiberio refert Svetonius c. 61. qui puellas immaturas vitiari jussit a carnifice, ne contra leges consvetudinesque laqueo punire videretur:

Immatu-

VI. Lag ſkulu ok wara mögelik/ at mån mago thöm halda/ok qwå- melik åpte godom ok gamblom ſid- wåniom. Ty at hwar ſom Lag wil ſtådia / han ſkal görlika huxa tarf ok landſid thera manna / thön lag ſkulu halda. Ok ſigr Ariſtoteles/ at lag torf ångin man ſtådia före goda ok ſpaka manna ſkuld / utan thön ma ey miſtas för illa ok oſty- roga manna ſkuld. Ty at witre ok dygdelike mån / the wilia ångom mañe ofrid ållr orått göra. Ån da- ra ok oſtyroge mån/thöm ſkal man ſpåkia med lagom ok hardan råt.

VII. Ok ſkulu god lag theſſin try halda. Then ſkulu biuda frid ok ſåmio / ok förbiuda waldsgår- ninga ok athåſte al / the manna frid

VI. Denique lex debet eſſe (m) poſſibilis, quo ſervari queat, & (n) accommodata ad bonos rece- ptoſq; pridem mores. Nam qui condere vult legem, obſervare de- bet commoda & mores eorum, qui vivere ſecundum eam tenentur. (o) Dicit enim Ariſtoteles, (p) le- ges non ſcribi viris bonis & mo- deſtis, ſed requiri propter malos atque immorigeros. Viri namq; ſapientes bonique neminem affi- cere injuria quærunt. At ſtulti atque immorigeri coërcendi ſunt legibus ſtrictoque jure.

VII. Tria vero iſta leges bonæ debent continere: (q) ut pacem & concordiam præcipiant, (r) prohi- beant vim, atque alia omnia, quæ pacem

Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas eſſet virgines ſtrangulari, vitiatæ prius a carnifice, dein ſtran- gulatæ. Simile commentum trium virorum, qui proſcriptionis tempore, ut occidere prætextatum poſſent, ſumere togam virilem coëgere, ſicut refert Appianus. Apollonius apud Philoſtratum lib. VII. c. 7. *Ego deteriores illos exiſtimo, qui judicium fingentes, ſecundum leges decernere aliquid ſimulant, cum ſecundum leges nihil faciant. Decernunt enim perinde atq; ii, qui judicii obſervatione non utuntur, nomine legis abutentes in iis, qui per iracundiam agentes, de alicujus morte ſententiam ferunt.*

(m) *Poſſibilis*) Quoniam ad impoſſibilia nemo poteſt obligari. Debet autem lex ve- ra vim obligandi habere.

(n) *Accommodata ad bonos receptoſq; pridem mores*) Bene, accommodata ad mores, non tamen quoſlibet, ſed bonos, aut ſaltem bonitati atque honeſtati minime repugnantes. Nam alias lex bona mores quoque, ſi ſint pravi, debet abolere. Plato, & ex ipſo Ariſtoteles lib. II. Polit. c. 4. *Oportet legum ſcriptorem ad duo ſpectare, & ad re- gionem, & ad homines.*

(o) *Dicit enim Ariſtoteles*) Hoc ubi dicat, nondum reperire potui.

(p) *Leges non ſcribi viris bonis*) Quia citra legem boni ſunt. Ambroſius I. Ep. 7. *Leges non valent adverſus juſtum. Juſtus enim ipſe ſibi lex eſt.* Demonax apud Lucian. *Viri boni nulla opus habent lege, quia ſponte faciunt ea, quæ ſunt legis.*

(q) *Ut pacem & concordiam*) Plato lib. IV. de legib. *Legum ſanctio huc ſpectat, ut feliciſſimi cives ſint, ac maxime inter ſe amici. Qui ſane amici nunquam erunt, ſi mutuis injuriis vexati, plurimis litigando uti cogantur judiciis.*

(r) *Prohibeant vim*) Hoc ſecundum legum eſt officium. Ideo & Cicero lib. III. de legibus hanc generalem profert, *Vis abeſto.* Nempe, ſicut ibi pergit, *nihil eſt exitioſius, civita-*

frid ok samwaru ma hindra. Ok thet skulu lag halda luslikt är. Thet swa är nakrum tarflikt / at thet se ey androm skadlikt.

pacem & consociationem impediunt, (f) custodiant ea, quæ sunt honesta, atq; ita aliis utilia, ut nemini sint damnosa.

Fierda Flokken.
Om Domare.

I.

Nu äru thön lag död ok fasäng/ ther ängin är thé thön forda ok fulkoma/ med dom ok liwandes athäwom. Ok ty sir kunungur wara liwande Lag / ok ma lag göra stadia med döme ok walde sino.

II. Nu gitr ey kunungur hwar stad warit i landom/ ther män torwo dom wit. Ty skal han skipa i hwar landskap witra ok rätwisa lag-

Quartum Membrum
De Judicibus.

I.

(a) Lex autem mortua inanisque est, si sit nemo, qui eam promoveat impleatque per judicia factaq;. Unde (b) Rex lex esse viva dicitur, qui legem potest firmare judicio imperioque suo.

II. Cæterum per omnes terras, ubi opus est judicio, ipse præsens esse Rex nõ potest. Quare singulis territoriis tribuat viros sapientes

civitati, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta republica quidquam agi per vim.

(f) *Custodiant ea*) Hoc tertium est officium, cujus rursum tres sunt partes, prima, custodire honesta, secunda, custodire utilia, tertia sic ea custodire, ut tamen nemini sint damnosa. Prima pars generatim pertinet ad leges omnes, ut superius ostensum est, secunda speciatim refertur ad quamlibet Rempublicam, tertia est posterioris hujus limitatio, ne priori officiat. De prioribus duabus partibus præcipit & Isocrates Nicocli, *leges quære in universum æquas, & utiles, & inter se consentientes.*

(a) *Lex autem mortua*) Duobus modis ostendit leges mori, primo, si judicia sint nulla, legesque sileant. Altero, si secundum leges nemo vivat. Ut ergo leges animatæ sint, obsequium eis præstandum. Quod si negligitur, magistratus judicesque oportet esse, qui homines immorigeros ad obsequium cogant metu ac suppliciis. Unde Cicero lib. III. de legib. *Magistratibus igitur opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse civitas non potest.* Adde Aristot. lib. VI. Pol. c. 8. & lib. IV. c. 4. Idem libro VII. c. 8. ubi ea quæ civitatibus sunt necessaria sic ait: *Sexta pars est de commodis & justis inter cives judicium, quæ res est omnium maxime necessaria.*

(b) *Rex lex esse viva*) Sic Archytas Pytagoricus apud Stobæum ser. 41. *Lex alia animata, Rex est, alia inanimata, scriptum.* Diotogenes apud eundem ser. 46. *Rex aut est lex viva, aut legitimus Princeps.* Atque huc respexit Aristoteles III. Polit. II. Qui & de judicibus in universum lib V. Nicom. c. 7. *Nihil videtur aliud esse judex, quam jus animatum.*

Custo-

lagmän älla lanzdomara/ ok näpsa illom ok ostyrogom mannom/ thöm spakra manna frid ok sämio wilia spilla / ok sannind fördärwa.

pientes justosque, sive (c) custodes legum, sive judices provinciales, per quos coërceat malos atque immorigeros, qui hominum quietorum tranquillitatem ac concordiam cupiunt turbare, & unitatem corrumpere.

III. Nu skal ok nokor i hwario landskapi ok af kununge wald hawa / at skipa ok astaka domara i härade ok hundare hwario/ äpte almogans tarf ok wilia.

III. In provinciis quoq; singulis certi quidam a Rege potestate ea debent esse instructi, (d) ut ferre ac consignare queant sententias per præfecturas foraque, pro necessitate desiderioque multitudinis.

IV. Nu skulu alle domare/ hwat the äru minne älla mere/ ok hwat dom the hälzt hawa/ iwi män älla manna gods/ rätwise wara i domom sinom / ok wärna at the sen ey wilduge älla ofbrade i domom

IV. Oportet vero cunctos judices, sive sint minores, sive sint majores, & de quacunque re judicandi potestatē habeant, de hominibus ipsis, vel ipsorum bonis, esse (e) justos in sententiis suis, caveque (f) ne ex propriis commodis

(c) *Custodes legum*) In Svetico est lagmän/ id, si vocem simpliciter attendas, *viros legum* denotat. Ragualdus in interpretatione sua Juris Svetici vertit *legiferos*, quem vulgo alii sequuntur. Sed sunt alii latinorum legiferi, illi nempe, qui leges ferunt, seu scribunt, & rectius *legislatores* nuncupantur, quales nunquam fuerunt lagmän quod vel hic locus docuerit, qui eis tribuit potestatem non scribendi aut ferendi leges, sed custodiendi, curandi, conservandi. Itaque *custodes legum* vertere maluimus. Sic enim & Aristoteles, lib. III. Polit. c. 12. appellat. *Eadem ratione si quosdam imperare præstat, hi constituendi sunt nomophylaces, id est, custodes legum & ministri.*

(d) *Ut ferre ac consignare queant sententias*) Hanc existimo hujus loci esse sententiam. Buræus putabat agi hic de potestate Judicum Provincialium, constituendi vel submovendi judices minores, quos ipse vocat Häradzhöfdingar. Sed vero skipa domara/ non est *constituere judices*, ut opinor, neque unquam sic locuti veteres, sed *dividere*, aut *tribuere cuiq; jus suum, & sententias decernere.* Quare illud agitur, ut appareat, non sufficere Provinciales judices, verum opus esse minoribus judicibus quoque per singula territoria.

(e) *Justos in sententiis suis*) Senarius vetus Græcus apud Stobæum legitur ser. 9. hac sententia: *Judicare debes justi respectu, non utilis.* Nempe sicut alicubi ait Plutarchus, *jus, finis est legis.*

(f) *Ne ex propriis commodis*) Hæc est altera observatio, judicibus tenenda. Commoda vero illa sunt vel ex rebus propriis, si eas per iniqua judicia augeamus, vel ex alienis, si nos corrumpi pecuniis & muneribus sinamus, quod posterius est frequentissimum

mum

mom sinom/ ok thet skulu mäst ku=
nunga ok höfdinga warna. Ty at
swa sigr Propheten Isaias af wä=
rilzlikom härrom ok domarom / ok
sigr swa til wärildenna: Tine höf=
dinga äru otrone ok tiusa kompa=
na. The fa som taka. Alle fyl=
gia giärna/ty te wänta sik lön före
fa. The äru tiusa / androm af
hända lönlika sit godz vtan ågan=
da wit ok wilia. Ok the äru tiusa
kompana ther til hielpa lönlika för
peninga älla nokora wild mot rät
ok sannind/ at nokor miste orätlika
godz sit / älla sin rät han a med
rätto hawa.

dis (g) vel præcipitantia ferant sententiam, idque potissimum Regibus principibusque cavendum. Ita namq; (h) Jesaias Propheta de Dominis judicibusq; hujus seculi, ad terras regionesque: Principes tui sunt perfidi & socii furum. Captant munera. Duci se libenter patiuntur, quia sciunt sibi paratum esse præmium. Fures sunt, qui clanculum aliis bona sua avertunt, citra notitiam voluntatemq; justi Domini. Furumque sunt socii, qui occulte propter munera & respectus alios id agunt, ut quis suis exuatur facultatibus, vel amittat jus, quod ei debetur.

V. Ty at swa som sigia ok skri=
wa wise mästara / the äre fiugur
ther wille manna doma ok witne/
af rät ok sannind. Et är rädde/
annat peninga wild / winskaper
ok frändsämi. Mange domare
ok witnis män rädas swa walz=
män/

V. Ut enim viri sapientes ferunt suisque testantur litterarum monumentis, quatuor sunt, quæ judicia corrumpunt, contra justitiam & veritatem. Primum metus est, alterum pecunia, & studium utilitatis privatæ, amicitia & necessitudo privata sive consanguinitas. (i) Multi judices testesque ita metu-

mum. Ideo prohibitum & apud Romanos lege Julia Repetundarum, cujus istæc verba refert Saresberiensis lib. V. Polic. c. 16. *Omnes cognitores & judices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant, neque alienum jurgium putent suam prædam.* *Thebis* quoq; judicum imagines factæ absque manibus, eo quo appareat justitiam munera non capere, sicut ait Plutarchus in de Iside.

(g) *Vel præcipitantia*) Cujus caussa duplex: ignavia, cum caussa, vel quod ad caussam pertinet, non cognoscitur, & perturbatio, cum ira vel misericordia ultra vel citra id, quod justum est, properatur. Bene Chræmon apud Stobæum ser. 44. *Sapientium virorum est, peccata diligenter & recte judicare. Quod autem temere & negligenter fit, malum est.*

(h) *Iesaias*) cap. 1. v. 23.

(i) *Multi judices testesque ita metuunt homines potentes*) De judicibus res est non ignota. Et vide Sallust. Orat. II. ad Cæs. circa finem. Ideo dehortatur Saresberiensis lib. V. Polic. c. 12. *Sed nec judicem terreat auctoritas litigatorum, cum Pythagoræ in longissimum sit dilatata petitio, & Alexandri Macedonis in castrensi judicio sit caussa damnata.*

män/ at the tora ey rät döma älla ſant ſigia. Ok af thöm ſigr Auguſtinus : Hwaſom före nokors mans rädde ſkuld/ löne ſannind älla ſigr oſant / han rete Gud amot ſik ok hans harda wrede/ ty at han rädes mera wärilzmän än Gud ſielwan. Ok ty ſigr Salomon wiſe : Warna at tu warder ey Domare / vtan tu tröſte tik ther til / at tu mage fördriwa orät ok oſannind. Ok göm at tu ey ſwa rädes wärulzmanna vpſyn / at tu fa blygd ok ſynd före tin dom / ok lykte tit wald med ſkam ok ofrägd. Hwar ſom döme orätta doma före winſkap / älla frånſämi / älla före awund/älla ilwili/ älla före nokora peninga wild / han fördömi ſik ſielwan. Ok hwa ſom ſigr älla witna fals / älla löne ſannind för peninga / han likas widh Judas/ ſom ſalde war herra för peninga/ then ſannind ok äwärdelika rätwiſan är. Ok ty ſigr en wis man / at ther ma aldrei wara godr rättr med mannom / ther domare älla wittnesmän äru för penin-

metuunt homines potentes, ut ſententiam proferre juſtam aut veritatem aperire non audeant. De his ait Auguſtinus: Quisquis metu cujuſquam reticet veritatem, aut profert mendacium, is contra ſe irritat iram Divinam, quia plus metuit homines, quam Deum ipſum. (k) Itaque & Salomon: Cave ne conſtituaris judex, niſi audeas repellere injuſtitiam & mendacium. Et vide diligenter, ne ſic metuas hominum præſentiam, ut ex ſententia tua habeas dedecus & peccatum, potentiaque tua cum turpitudine ac infamia terminetur. Quisquis injuſtam profert ſententiam propter amicitiam, vel propinquitatem, vel invidiam, vel odium, vel largitionem, (l) is ſe condemnat ipſum. Et quisquis falſum profert teſtimonium, vel reticet veritatem muneris cauſa, ſimilis eſt Judæ, qui prodidit Dominum noſtrum pro nummis, qui eſt veritas & juſtitia æterna. Quare ſapiens nonnemo ait: apud eos nunquam eſſe poteſt juſtitia, apud quos judicia & teſtimonia nummis ſunt venalia.

(k) *Itaque & Salomon*) Imo Syracides cap. 7. 6. Adde Saresberienſem ſupra dicto loco.

(l) *Is ſe condemnat ipſum*) Primum agendo contra juſtitiam, quæ non ſinet eum impunitum ſuo tempore. Themiſtius : *Si quid admiſeris contra Juſtitiæ ſententiam, aut deceperis ipſam, velut in deam maximam delinquens, tum ab ipſa, tum a conſtitutis circa eam geniis cuſtodibus & ultoribus pro factis vindictam expectato.* Deinde in ſe derivando culpam alienam. Nam qui non punit flagitium culpamve, quam punire debet atque poteſt, ejuſdem culpæ facit ſeſe reum.

Ita

peninga fali. Ty at ſwa är ſkriwat: ta fatekr man hawer änkte giwa wildogom domare/ ta wil ey atenaſt ängin han höra/ utan han warder ok förſmadr ok nider öpter i allo thy han tala. Ty at peninga wild förwände hwar ſtad rätt ok ſannind. Ok ther rädes ängin illa göra / ther han tröſte ſin brut med peningom löſa. Ty ſigr David Propheta : the ſom giärna wäria ok älſka orätt ok oſannind / thera händr äru fulla med gavum. Ok ty/ hwa ſom wil wara rätwis i domom ſinom älla witnom / han ſkal warna at han ey taki nokra gavu. Ty at ſwa ſigr Salomon : gawor göra ok ſtundom rätwiſa män blinda. Ok ſigr Jeſaias Propheta : then är ſel ſina

nalia. (m) Ita namque ſcriptum eſt: (n) cum pauper non habet, quod avaro donet judici, non modo non auditur, ſed & deſpicitur & conculcatur in omnibus, quæcunque profert. (o) Pecuniarum enim ſtudium evertit civitatis omnis veritatem & judicium. (p) Nec veretur quiſquam flagitia committere, ubi ſcit ſe pœnam pecuniis poſſe redimere. Sic enim (q) Propheta David : qui tuentur amantque injuſtitiam & mendacium, eorum manus plenæ ſunt munerum. Quare quiſquis amat juſtitiam in judiciis aut teſtimoniis, dare debet operam, (r) ne munera accipiat. Sic namque ait (ſ) Salomo: munera quandoque etiam juſtos homines excœcant. (t) Et Propheta Jeſaias: beatus qui cuſto-

(m) *Ita namq; ſcriptum eſt*) In Sacris litteris, opinor, ſed locus non occurrit.

(n) *Cum pauper non habet, quod avaro donet judici*) Valet nempe hic, quod Menæchmus ait apud Plautum Actu IV. ſc. 2, de Patronis :

Si eſt pauper atque haud malus, nequam habetur,
Si dives malus eſt, is cliens frugi habetur.

(o) *Pecuniarum enim ſtudium evertit civitatis omnis*) Valerius Maximus lib. IV. c. 3. *Ii demum penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu ſteterit facile, ubi minimum virium Veneris pecuniæq; cupido ſibi vendicarit. Nam quo iſta generis humani certiſſima peſtis penetravit, ibi injuria dominatur.*

(p) *Nec veretur quiſquam flagitia committere*) Pulchra utiliſque obſervatio. Judicum avaritia non modo hoc efficit, ut ſcelera maneant impunita, ſed & ut quotidie creſcant, monſtrata impunitatis via per largitiones. Quod eſt annotandum, ut diſcatur cauſſa non exigua ſcelerum multorum in republica.

(q) *Propheta David*) Pſalmo 25. v. 10.

(r) *Ne munera accipiat*) Sic præceptum fuiſſe Romanis, ſupra demonſtravimus. Saresberienſis lib. v. Policr. c. 11. *Eſt primum, quod ex neceſſitate officii judici indicitur, ut juſtitiæ in omnibus pareatur, & nihil eorum, quæ facienda ſunt, fiat ad pretium.*

(ſ) *Salomon*) Ita ſæpe Noſter, pro Syracide. Nam & hic locus eſt Syracidis. cap. 20. v. 31.

(t) *Et Propheta Jeſaias*) Cap. 33, v. 15. cui addas licet Pſalmum 14. v. 5.

Jure

na händer göme för allom gawom. Ty at hwar som taker nokors gawo/ han är af naturlikan rät skyldogr hanom hans gif löna. Ok ty äru odygdelike män skyntare til at utgiwa sannind sina/ än med sitt godz gif löna.

custodit manus suas a muneribus. Quisquis enim munus accipit ab alio, (u) jure naturali obligatus ipsi est ad gratiam. Jam homines improbi promptiores sunt ad referendam gratiam (x) per profusionem veritatis, quam oblationem pecuniarum.

Femte Flokken/

Om Radgifware.

I.

Kunungur skal the förste ok wisaste af rikino i sin rad hawa

Quintum Membrum

De Consiliariis.

I.

(a) Rex (b) viros præcipuos regni atque (c) prudentissimos in consilium sena-

(u) *Iure naturali obligatus est ad gratiam*) Quoniam tanto factus est ex rebus alterius locupletior. Cicero lib. 1. Offic. *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Et Ambrosius in ejusdem argumenti lib. 1. *Quid tam contra officium, quam non reddere, quod acceperis?* Neque hic respicienda judicandi est molestia, cum hæc sit suscipienda gratis ab eo, qui est constitutus judex. Pulchre Saresberiensis lib. v. c. 11. *Quod injustum est, usquequaque fieri non licet, ut nec pro temporali vita fieri liceat. Quod vero justum est, mercedis interventu non indiget, cum per se fieri debeat, & iniquum sit vendere, quod debetur. Justitiam ergo vendere iniquitas est, injustitiam, iniqua insania.*

(x) *Per profusionem veritatis*) Quæ hic est opposita curæ, ac custodiæ veritatis; quando veritas negligitur, perque illius contemptum mendacia proferuntur.

(a) *Rex*) Ita judicarunt omnes fere prudentes. Neque neglexere cauti Reges: non modo quia postulat negociorum gravitas & multitudo, sed & quia Regis dignitas existimatioque. Solet enim fere major minorque Rex haberi, quo melioribus vel deterioribus utitur consiliariis. Unde Isocrates ad Nicoclem: *Te scito talem ab omnibus, qui consuetudine tua non utuntur, judicatum iri, quales illi fuerint, cum quibus vixeris.* Imo gratos ita sese faciunt, quoniam *qui de sua unius sententia omnia gerit, superbus magis reputatur quam sapiens*, ut ait Livius lib. XLIV. c. 22. Itaq; si ob nullam caussam aliam, vel ob hanc adsociabit sibi, exemplo Evagoræ, qui *nullis licet consiliariis egens, deliberabat tamen cum amicis*, Isocrate auctore.

(b) *Viros præcipuos regni*) Quoniam his fides major, major cura Reipublicæ. Sallustius Ep. 11. ad Cæsarem: *Ego sic apud animum meum statuo, cuicunq; in sua civitate amplior illustriorque locus, quam aliis est, ei magnam curam esse reipublicæ. Nam cæteris salva urbe tantummodo libertas tuta est: qui per virtutem sibi divitias, decus, honorem, pepererunt, ubi paulalum inclinata respubl. agitari cœpit, multipliciter animus curis, atque laboribus fatigatur, aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem defensat, omnibus locis adest, festinat: quanto in secundis rebus florentior fuit, tanto in adversis asperius magisque anxie agitat.* Capitolinus de Antonino Phil. c. 22. *Semper cum optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit.*

(c) *Prudentissimos*) Quoniam ad consilium dandum opus est prudentia, ex qua velut matre

hawa/ ok ther med flere gode rådwise witra ok rönta män leca ok lärda. Ok med thöm skal han akta ok rada rike sins äranda ok tarwa almogans. Ty at thet är gamalt ordquäde: Ther är got rad finna/ ther mange witre män um wäla. Ok

senatumque adhibere debet,(d) unaq; plures,(e) bonos,(f) justos,(g) sapientes, & (h) peritos rerum, (i) politicos & eruditos, cumque his deliberare de negotiis commodisque regni sui. Vetus namq; proverbium est: *Ibi consilium bonum facile invenitur,* (k) *ubi multi sapientes viri con-*

matre bona consilia gignuntur. *Ille* enim dicitur & *est vir prudens, qui potest bene consilium dare,* ait Aristoteles VI. Nicomach. c. 7.

(d) *Unaque plures*) Licet præcipui non sint, hoc est nobiles, modo iis instructi virtutibus, quæ sequuntur. Facit enim ad salutem publicam, concordiam, amorem curamque de republica, si ab ea non excludantur. vide Tholosan. lib. XXIV. de Rep. c. 7. 13. Adde quoque Aristot. IV. Polit. 14.

(e) *Bonos*) Vitæ morumque respectu. Tales enim optimi ac fidelissimi, ac in consilio dando maximæ auctoritatis, postremo quoque felicissimi, Deo ipso prospera faciente consilia eorum.

(f) *Justos*) Æquitatis ac justitiæ scientes, quoniam non statim, qui & vita probus, ea quoque, quæ ad jus æquumque pertinent, discernere vel observare potest, nisi teneat justitiam. Porro in consiliis fere omnibus non solum in disceptationem venire solet, quid sit utile, sed & quid sit justum ac honestum, cum ita demum utile quid possit haberi, cum honestati non repugnet.

(g) *Sapientes*) Vel, quod idem est, prudentes. Isocrates in Nicocl. *In Monarchia consiliarii adhibentur ex omnibus delecti sapientissimi.*

(h) *Peritos rerum*) Usu & experientia edoctos, per prospera, per adversa. Tales enim omnibus temporibus optime consulere consueverunt, & nec in prosperis nimium sunt audaces, nec in adversis nimium abjecti.

(i) *Politicos & eruditos*) Suetica habent leca ok lärda; ubi per leca intelliguntur ii, qui Latinis vulgo sequioribus sunt *laici*. Unde dubitare cogor, an per lärda/ h. e. *eruditos* sive doctos non intelligi voluerit sacerdotes, ex illorum temporum consuetudine. Atque suadet Syracides, quem passim Noster respicit. Ut cap. 6. *In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ illorum ex corde conjungere.* Item cap. 8. *Ne despicias narrationem presbyterorum sapientum, & in proverbiis eorum conversare, ab ipsis enim disces sapientiam.* Nam alii magnopere non probant, ut ex Lipsio intelligitur. Vide Notas ejus ad III. Polit. c. 5. Quia tamen hic postponit voci leca/ vocem lärda/ adducor pæne, ut simpliciter egisse censeam de doctis, hoc est, adhiberi voluerit & viros civiles, & eruditos. Atq; ita eos submoverit doctos, qui scholæ tantum docti sunt, adsciverit autem eos, qui doctrinam usui ac vitæ civili conjunxerunt. Quod genus omnium esse optimum, & consiliis dandis utilissimum, etiam Lipsius judicavit lib. III. Pol. c. 4. Attalaricus apud Cassiodorum lib. VIII. c. 12. *Decet tractatores habere doctissimos, quibus potestas summa committitur, ut nullo defectu impediente meritorum, provisa reipubl. utilitas explicetur.*

(k) *Ubi multi sapientes viri*) Bene, *sapientes* viri. Nam si alii, multitudo officiet consiliis, imo sapientiorum consilia nonnunquam premet. *Fit* enim *plerumque, ut pars major meliorem vincat,* uti ait Livius lib. XXI. c. 3. Sed & sapientum numerus non debet

Ok sigr Aristoteles : Thet rad warder skintare funnet/ ther spyrs af flerom wisom mannom.

consulunt. Et (l) Aristoteles ait : citius invenitur consilium, ubi a pluribus sapientibus exquiritur.

11. Nu hawer thet af aldr warit gamul sidwänia / Romara ok Franzeska / at the hawa walt vt af sik tolf the första/ the al högmäle skulu waga ok röna med skiäl ok sannind / ok äpte thera rade skal kunungur älla kesare i allom högom sakem dom sin fästa. To / som för är sagt / witur kunungur skal högliка warna/ at han ey före mangom skal opinbara sin egin hemelik ting. Ok thet är thet Salomon wise sägr i Snille bok : tik skal radgiwa wara näppelike en af tusend / ok tu skalt ey tik hiärta hwariom opinbara / ty at thet kan then höra tik wil swika / ok haldr tik för owitran man. Thet sigr ok Seneca : tu skal ey firi hwariom tin hug lysa/ ok ey hwarn firi hemelikan win halda. Ty at troen win är gulle bätre. Ok finner tu han / ta halt ok älska han af allo hierta/ ok tro swa hanom som tik siälwom.

11. Porro vetus fuit consuetudo cum (m) Romanorum, tum (n) Gallorum, ut ex suis eligerent duodecim, qui de cunctis gravioribus negotiis dispicerent, eaque examinarent recta veraque ratione, secundum quorum sententiam Rex deinde judicaret de cunctis istis gravioribus negotiis. Debet tamen, ut est dictum in superioribus, Rex prudens cavere, ne multis animi sui secreta aperiat. Et hoc est, quod ait Salomon in libro Sapientiæ : vix ex millibus unum in consilium tecum admitte, nec cuilibet manifesta pectus tuum, potest namque is audire, qui te quærit decipere, habetque pro stolido. (o) Seneca etiam : non cuivis animum tuum aperias, nec quemlibet pro amico interiori habeas. Nam *amicus fidus auro est præstantior.* quem si inveneris, serva & dilige toto pectore, eique ita fide, sicut tibi ipsi.

Nu Cæte-

debet esse nimius. Ne hic accidat, quod solet alias, ut *multitudo faciat difficilem delectum.* Vide Pacatum nostrum cap. 5.

(l) *Aristoteles*) Respicere opinor, quod est lib. III. Polit. c. 12. nam verba quidem aliter se habent. Omnino autem valet istæc ratio, & ostendit Regi esse necessarios consiliarios.

(m) *Romanorum*) De his Romanorum duodecim Consiliariis summis apud alios nil memini me legere. Nec excogitare possum, unde hauserit.

(n) *Gallorum*) Puto ad Pares Franciæ, qui dicuntur, digitum intendere.

(o) *Seneca*) Non Senecæ, sed Auctoris de quatuor virtutibus cardinalibus hoc dictum arbitror. Quanquam ne ibi quidem tale quid inveniam, & sunt cætera Syracidis. vide c. 6.

Aristo-

III. Nu sigr Aristoteles / at rad är en spurdagi i owissom ok iaflikom tingom. Swa sir i gamblo ordquäde: Hwätna är spurdaga wärt.

III. Cæterum (p) Aristoteles consilium ait esse deliberationem de rebus incertis contingentibusque. Unde vetus proverbium: *Quicquid evenire potest, de eo suscipi deliberatio meretur.*

IV. Nu skulum wi radspyria ok leta / um thet swa älla annorlek warda ma. Än um thet ey ma warda / älla um thet ändelika skal swa wara / ther torf ängin man rad um hawa. Ok ty at manna athäwe mago wara ill / älla god ok skiälik / älla uskiälik / ty torwa män rad hyxa ok hawa um athäwe thera.

IV. Deliberare igitur de iis debemus, quæ se hoc aliove modo possunt habere. De eo enim (q) quod vel plane fieri non potest, vel omnino ita fieri necesse est, nemo deliberare opus habet. Et quoniam cœpta humana possunt esse mala bonave, rationi convenientia vel non convenientia, quare homines consilio deliberationeque habent opus in cœptis atque factis suis.

V. Nu sigias thön siex wara / ther hwar godr ok witur radgäwi skal akta i radom sinom.

V. (r) Ferunt autem esse sex, quæ consiliarius bonus prudensq; in consiliis dandis observare debet.

VI. Först / um thet mal han wardr atspurder / är fast iawande ok owist / ok hawer manga utwäga/

VI. Primum, si res, de qua dare consilium suum debet, valde sit ambigua & incerta, multosque dubios

(p) *Aristoteles*) Lib. VI. Nicom. c. 8. *De iis consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt.* & lib. III. c. 5. *Consultandi ratio in iis locum habet, quæ plerumque usu veniunt, tum eorum exitus incertus sit, & in quibus nihil est definiti.* Plutarchus de Virt. Mor. *Prudentiam in rebus errorum ac turbulentiæ plenis immersam, sæpe cum fortuitis misceri necesse est, & consultatione in rebus dubiis uti.*

(q) *Quod vel plane fieri non potest*) Aristoteles III. Nicom. c. 4. *Consilium non est eorum, quæ fieri non possunt, & si quis dicat se talium rerum agendarum consilium cepisse, stultus esse videatur.* Cicero in Partitionibus: *Neque quisquam deliberat, quomodo volare possit: scit enim, sibi alas non adesse.*

(r) *Ferunt autem esse sex*) Ægidium hic respicere videtur, qui & ipse ista sex commemorat, in consiliis promendis spectanda, libri tertii parte II. c. 17.

Diu

ga/ huru thet ma wara / ta ſkal han lenge ok wäl ſik umhuxa huru thet mal ma hälzt wara.

VII. Annat/ är thet witrom radgiwa tilhöre / han torf ey län ge rada ok huxa um thet änkte är wärt/ ther ey ma mykit gagn älla ſkadi aff warda / hwilka led thet kan hälzt warda.

VIII. Tridia är thet/ at han ſkal i allom högom ſakom ok wardande malom akta ok wäga thet hemelika med androm witrom mannom/ ok ey ofmykit trösta ſins ens ſkiälum ok radom i hwario male. Ty at thet ma en hawa rönt i athäwom manna/ ſom ey hawer annar. Ty ſigias god wara gambla ok rönta manna rad. Ok ſix at opta är wägat ens mans rad.

Fiär-

bios habeat eventus, (ſ) diu beneque conſiderare debet, quomodo ſeſe habeat.

VII. Secundum, quod ad bonum pertinet conſiliarium eſt, ne deliberet diu cogitetque de rebus pretii nullius, unde commodum eſt exiguum vel damnum, quoquo modo ſeſe habeant.

VIII. Tertium eſt, ut res omnes graviores atque majores examinet ponderetque in ſecreto cum ſapientibus aliis, (t) neque ſuæ nimium fidat prudentiæ in omnibus negotiis. Poteſt enim fieri, (u) ut unus in negotio ſciat, quod ignorat alius. (x) Inde ſenum & peritorum bona dicuntur eſſe conſilia. Vetusque proverbium: (y) *ſæpe unius conſilium explorando probatum eſt.*

Quar-

(ſ) *Diu beneque conſiderare*) Quia *nihil magni diſcriminis conſiliis tam inimicum, quam celeritas.* Livius lib. XXXI. c. 32. Igitur Cicero lib. I. off. *In omnibus negotiis prius, quam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens.* Agapetus ad Juſtinianum: *Conſulta, quæ agenda ſunt, cunctanter, quoniam periculoſa eſt admodum inconſiderata in rebus temeritas.* Bias: *Conſidera, poſt rem aggredere.*

(t) *Neque ſuæ nimium fidat prudentiæ*) Primum, quia, ſicut ait Menander, *eſt, quando peccat vel ſapientiſſimus aliquis.* Deinde, quia habet ſpeciem ſuperbiæ, de quo ſupra dixi. Denique, quia impoſſibile eſt, ut unus omnia intelligat. Egregiè, ut omnia, Seſellius in de Rep. Galliæ lib. 1. *Fieri non poteſt, ut unus aliquis, aut etiam pauci quidam, quantumvis excellentes, magnam imperii molem ſuſtineant, imo negotiorum multitudo caliginem quandam mentis obducit eis, qui nimium in ſe recipiunt, quia nec ingenii ſatis habere poſſunt, nec etiam temporis, ut idoneè res omnes conſiderent.* Xenophon lib. IV. Cyri Pæd. *Unus pauca videt, & pauca audit.* Ipſe Ariſtoteles III. Polit. c. 12. *Non eſt facile, unum videre multa.* Item: *Abſurdum, duobus ut oculis videat quis melius, & duabus auribus judicet, & duabus manibus pedibuſque agat, quam multis multi.*

(u) *Ut unus in negotio ſciat, quod ignorant alii*) Quoniam fortaſſe illius habet uſum ac peritiam, quam alii non habent.

(x) *Inde ſenum*) Ariſtoteles VI. Nicom. c. 12. *Uſu peritorum & ſenum aut prudentum pronunciatis atq; opinionibus, quæ demonſtrari non poſſunt, non minus, quam demonſtrationibus attendendum atq; obtemperandum eſt. Nam quoniam uſu oculum quendam conſecuti ſunt, principia rerum facile cernunt.* Adde eundem VII. Polit. c. 9.

(y) *Sæpe unius conſilium*) Exemplum eſt in Fabio Cunctatore, ac ſimilibus. At apud

Comi-

IX. Fiärda är thet / at godr radgiwi skal wara troen ok löns-godr / i allo thy han wardr spurdr til rada. Ty at mangr man är swikin ok förderwadr til sina saka / af thy / at ille ok utrone radgiwa hawi opinbarat lönlik ting / thön the äru spurde til rada. Ok thet är mest warnande i kunung rad ok höfdinga / at thera saki ok ärande haldens lönlik. Ok hwa thöm opinbara han är owärdogur nokor tima i thera rad koma. Ok ty skal troen radgiwi halda swa lönlikit thet han i thera rad hörer / swa som han aldrei hört hawi.

IX. Quartum, ut consiliarius bonus sit (z) fidus atque tacitus in iis omnibus, in quibus consilium ipsius exigitur. (a) Multorum quippe negotia perdita & eversa sunt, quod per consiliarios improbos perfidosque secreta sunt manifestata, de quibus dare suum rogati fuerunt consilium. Itaque hoc præcipue curandum in senatu Regis aulaque, (b) ut negotia cuncta serventur occulta. Quæ qui aperuerit, habeatur indignus, (c) qui ad ea unquam deinde admittatur. Quare fidum consiliarium, quæ in senatu audit, tam secreto servare oportet, (d) velut nihil unquam eorum audiverit.

X. Femta är swa / at witre män

X. Quintum, ut viri prudentes, quos

Cominæum lib. II. in Cont. Cujus respectu auctor: *multum hercle positum est sæpe in unius hominis virtute.* Videlicet res ipsa docet, quod Phædrus noster ait lib. IV.

Plus esse in uno, sæpe, quam in turba boni.

(z) *Fidus atque tacitus*) Res est clarissima. Ideo & Leo Imperator ad filium. *In rebus occultis & abditis adscisce tibi & temperantes viros, & taciturnos, & omnino qui in tua, non in aliorum potestate.* Cæterum quo pacto sciri possint, egregie docet Isocrates ad Demonicum: *Neque cum damno experiri amicos, neque inexploratos habere velis. Sed hoc facies si egere te simulaveris, licet non egeas, si communicaveris cum eis res non arcanas, tanquam arcanas. Nam & deceptus nihil detrimenti capies, & voti compos factus mores eorum perspectiores habebis.*

(a) *Multorum quippe negotia perdita & eversa sunt*) Videlicet consiliorum secretorum anima & vis est, silentium. Eo igitur neglecto perire necesse est. Sublatis autem bonis consiliis ac interceptis qui possit esse salvum, quod eis est superstructum? vide Capitolinum in Gordianis. c. 13.

(b) *Ut negotia cuncta serventur occulta*) Sicut factum est in aula Persica, vulgoque a Persis omnibus. Curtius lib. IV. c. 6. *Persæ arcana Regum mira celant fide, non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Vetus disciplina regum silentium vitæ periculo sanxerat.*

(c) *Qui ad ea unquam deinde admittatur*) Multo durius apud Persas, sicut liquet ex jam dictis. Diodorus Siculus est auctor, apud Ægyptios fuisse legem, quæ jubebat illi abscindi linguam, qui arcana reipublicæ, quæ debebant esse tecta, detexisset.

(d) *Velut nihil unquā eorum audierit*) Sic Valerius Maximus de Senatu Romano lib. II, c. I. *Fidum erat & altum Reipub. pectus cura silentiique salubritate munitum & vallatum undiq;:* *cujus*

mân a rade sitia med kununge âlla hôfdinge / the skulu sannind sigia ok ey med flikre fara. Ty at flikrare ok hôggoma mân / the plâga âukte sigia âlla rada / thera herra a hôrande / utan thet huxa han giârna wilia hôra.

quos in senatu suo habet Rex vel princeps, (e) veritatem profiteri debeant, (f) neque adulationibus operam dare. Adulatores enim vanique homines nihil loqui aut suadere solent, quod superioribus sit utile, sed (g) quod auditu ipsis sit jucundum atque gratum.

XI. Siâtta âr / at god rad skal lânge huxas ok radas / ok med fullom skiâlum wâgas. Ok ta thet hawâr med skiâlum en ânda gripit / ta ma thet skôt fordas um swa âr tarf ok fal a. Ty skal witra manna athâwe lânge ok wâl hwart mal huxa ok rada fôr ân thet fulko-

XI. Sextum, quod consilium bonum (h) diu examinandum, omnibusque suis expendendum rationibus. Cumque rite expensum est, tum (i) prompte efficiendum, cū sic necessitas occasioq; exigit. Prudentem enim virum diu beneq; de cunctis deliberare oportet, priusquam

cujus limen intrantes abjecta privata charitate publicam induebant. Itaque non dicam unum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum.

(e) *Veritatem profiteri debent*) Hoc est, debent proloqui, quod revera sentiunt in animo suo, licet intelligant, haud fore satis gratum. Ex monito Solonis, qui sic ad Senatorem: *consule, non quæ suavissima, sed quæ optima.* Habesque exemplum in Charidemo apud Curtium lib. III. cap. 2. Et profecto *miser est imperator, apud quem vera reticentur: quia quum ipse publice ambulare non possit, necesse est, ut audiat, & vel audita, vel a plurimis roborata confirmet*; teste ipso Imperatore Gordiano tertio apud Capitolinum cap. 25. Quo magis curandum Regibus, ut hanc libertatem habeant. Isocrates ad Nic. *Viris prudentibus loquendi libertatem concede, uti de quibus dubitaveris, habeas, qui tecum consultent.*

(f) *Neque adulationibus operam dare*) Quoniam per has veritas corrumpitur, & cum ipsa Rex Princepsve. Nam, ut ait Curtius lib. VIII. c. 5. *Regum opes sæpius assentatio, quam hostis evertit.*

(g) *Quod auditu ipsis sit jucundū atq; gratū*) Quomodo Darii Purpurati *solita vanitate spem ejus inflarunt* apud Curtium lib. III. c. 2. Faciunt hoc vero quidam metu, ne offendant, quia sciunt *ita formatas sæpe principum aures, ut aspera, quæ utilia, nec quidquam, nisi jocundum & læsurum accipiant*, Tacitus III. Hist. 56. Alii expectatione gratiæ, quodque illam sequitur, præmii, ac commodi privati. Nam *felicitatis cultus plus semper petit, quam impendit*, ait Maximus Valer. lib. IV. c. 7. Hinc est, quod ait Isocrates ad Nicoclem: *Principes, quos maxime omnium institui conveniebat, mox suscepto principatu, sine ullis monitoribus ætatem exigunt. Perpaucis enim ad eos patet aditus: qui vero familiariter cum eis vivunt, hi ad gratiam & dicunt & faciunt omnia.*

(h) *Diu examinandum*) Publii Syri dictum est: *Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.*

(i) *Prompte efficiendum*) Demosthenes Exord. 22. *Consulere quidem oportet lente, consulta exequi festinanter.* Adde Agapetum part. 25. Aristotelem VI. Nic. c. 10.

Opti-

komis. Ok ta thet är med ſkiä- lum huxat ok radet / ta är á thes bätter / at thet warder förra ful- komnat.

XII. Nu ſigr Ariſtoteles / at thön äru Fem/the ſkulu enkanneli- ka hura ok warna / i kununx ok ri- ke ſins rad äru.

XIII. Et är thet/the ſkulu my- kit warna / at ey förminzkas älla förwarda gamalt kronona gods älla konunglikt ingiäld. Ty at um the förwarda/ ta driwer nöd ku- nung älla höfdinga / til at tunga ok öda arman almoga med orät- tom ſakom ok allom olagom. Ty at ta hanom minzkas rät kunung- likt giäld/ ta riwer han ok räne af ſpakmände ok almoga / ther han ma

quam conſilium capiat. Cumq; per rationes idoneas finita eſt de- liberatio, (k) optimum, ut celerri- me expediatur.

XII. (l) Porro Ariſtoteles quinque ait eſſe obſervanda, cu- randaque iis, qui ſunt Regis con- ſiliarii & regni ſenatores.

XIII. Primum, ut dent ope- ram ſummam, (m) ne minuantur perdanturve bona reditusque re- gni. Nam cum hæc perduntur, neceſſitas Regem principemve a- digit ad gravandam multitudi- nem pauperculam per injurias & iniquitates varias. Cum enim minuuntur jure debiti proventus Regi, (n) a quietis & plebeis rapit, per

(k) *Optimum, ut celerrime*) Quoniam ſi & in executione mora, intervenire multa poſſunt, quæ immutant, quibus ratio conſilii innititur. Nihil enim rerum aut ne- gotiorum humanorum diu manet eodem loco. Sed & contra quos conſilium dirigi- tur, per moram tempus accipiunt, quo expiſcentur ac eludant.

(l) *Porro Ariſtoteles*) Lib. 1. Rhetor. c. 4. ubi hæc ſunt ejus verba: *Ferme, de qui- bus conſultant omnes, & de quibus concionantur illi, qui deliberant, res maxime ſunt quinque nume- ro. Atque hæ ſunt de comparatione pecuniarum, de bello & pace, de cuſtodia regionis, de iis quæ importantur & exportantur, & legum latione.* Cæterum & de his nonnihil actum eſt ab Æ- gidio.

(m) *Ne minuantur perdanturve bona reditusque regni*) Sive per incuriam co- lonum, aut malitiam, ſive per alienationes improvidas, quoquo modo fiant, ſive cauſ- ſis aliis. Quo pertinet, ut ſciant rationem omnium redituum, eaque vel comparcen- do, vel addendo queant præſtare ſalvos. Ariſtoteles prædicto loco. *De apparatu pe- cuniarum qui deliberaturus eſt, eum oportebit reditus civitatis ſcire, qui & quanti ſint, ut ſi quis de- ſit, adjungatur, & ſi quis minor ſit, augeatur. Præterea vero ſumptus civitatis omnes, ut ſi quis ſu- pervacaneus ſit, tollatur, & ſi quis major ſit, minor efficiatur. Non enim ſolum ad ea, quæ adſunt adjungendo, ditiores fiunt, ſed etiam detrahendo de ſumptibus.*

(n) *A quietis*) In Suetico eſt ſpakmände hoc loco. Atque ita ſupra, ubi Bu- reus vertit klerkerijer och flere lärde/ id eſt *clericos & litteratos.* Equidem non negaverim, quin homo clericus ad injurias clericorum reſpexerit, ſed ſolos ipſos litteratosve hic indigitaſſe haud opinor. Sane Spakmände ſunt vocati a ſpak / quod ipſe *pacificum ac manſuetum* vertit, quaſi dicas viros pacis & tranquillitatis amantes. Scilicet opponit hos

ma ſik wid föda ok ſit härſkap / ok warder ta af kununge grymbr ok riwande. The ſkulu ok thet warna/ med allo thy the mago / at Kunungur med ſitt wald take ey älla häfdi ſina undidana gods/ med orättom ſakom. Ty at ſwa är ſkriwat: Hwar ſom taker älla häfda annars gods mote almogans wilia / thet är ran älla tiuſnadr/ hwa thet taker äganđanom owitande ok owiliande / thet är tiuſnadr. Än hwar annars gods taker rörlikt äller orörlikt / af rättom äganda / hanom witande ok owiliande/utan med rättom lagom ok ſannind / thet ſe odygd/ ther kununga är oquämelik ok hwariom höfdinga.

Annat

per quod ſeſe familiamque ſuam alat,(o) id quod eum immitem & avarum efficit. Omni quoque ſtudio id cavere debent, ne Rex capiat poſſideatve bona civium ſuorum vi injuſta. Ita namque ſcriptum eſt: Quisquis capit poſſidetve bona alterius (p) contra voluntatem civitatis, rapinam vel furtum committit, & quisquis (q) inſcio invitoque ſumit domino, is fur eſt. Et quisquis bona mobilia vel immobilia capit a juſto domino ſciente & invito, (r) niſi recto jure legibusque convenienter fiat, flagitium committit, (ſ) quod Regem principemque nullum decet.

Secun-

hos illis, qui injuriæ ſibi intentatæ audent ire obviam, & a ſe quibus poſſunt modis repellere eam conantur. Suntque timidiores, qui ante quam turbare ſuam aliamque velint pacem ac quietem, quidvis cenſent ferendum, etiam injuſtum, etiam cum damno ſuo conjunctum. Tales ait fere exponi prædæ imperantium, poſtquam agere cœperunt. Nempe ſentiunt ad injurias conticeſcere, neque circumſpicere ultionem. Sunt autem tales non ſoli clerici ac litterati, ſed & alii. Imo ſæpe minor fuit in clericis modeſtia tali caſu, quam in cæteris, uti docent vel Guſtavi Primi tempora.

(o) *Id quod eum immitem & avarum efficit*) Bene iſtoc obſervandum. Facit hæc neceſſitas regem bonum quoque & benignum, immitem & avarum. Quando quod fit ſæpe, licet turpe ſit, majori deinde fit audacia, & conſuetudo tranſit in mores animumque. Ad hæc ſubit lucri dulcedo, & inviſa primo expilandi audacia poſtremo amatur, fructu commendata multiplici. Quare ne rex bonus depravetur, & in vitia crudelitatis avaritiæque, quæ ipſum remque publicam evertant, pertrahatur, danda erit opera, ut proventus ſuos habeat integros ſalvoſque, quibus ſuam regniq; tueatur incolumitatem.

(p) *Contra voluntatem civitatis*) decernentis modos juſtos, quibus quis acquirere ſibi dominium queat: quos modos qui non obſervat, dominus eſſe juſtus non poteſt. Hanc exiſtimo ſententiam hujus loci. Cæterum unde hoc deſumptum ſit, nec dum comperi.

(q) *Inſcio invitoq; ſumit domino*) Imperator §.6. Inſtit. de Obl. quæ ex del. *Furtum fit generaliter, cum quis alienam rem invito domino contrectat.*

(r) *Niſi recto jure legibusque*) Quæ permittunt aliquo caſu capere alterius bona etiam invito ipſo, ut cum pro debito non ſoluto per judicem ejuſve miniſtrum, res alterius venditur, & precium inde comparatum acquiritur.

(ſ) *Quod Regem Principemque nullũ decet*) Non quod flagitium ullum deceat Regem, ſed quod hoc minime deceat, quia maxime repugnat & magnitudini illius, & mune-

XIV. Annat är thet kununx ok rikesins rad skal warna / at ey atenast kunungur ok hans härskap hawi thera födo / utan the skulu ok thet huxa ok warna / at almogen inrikes hawi ok sina födo. Ok ta Gud plaga land ok almoga med oaran / ta skulu the thes mere huxa ok rada / huru almoge ma sit uphälde hawa ta af androm landom / um ey är inländes ympno föda

XIV. Secundum quod curare debent Regis Regnique consiliarii, hoc est, (t) ne Rex solus cum familia ministrisve suis victum habeat, sed & (u) ut incolæ cæteri Regni. Et si Deus Regnum affligat sterilitate frugum, majorem operam impendant oportet, quomodo multitudo (x) per subsidia e terris peregrinis advecta sustentetur, (y) si domi non sit, unde

muneri. Illi quidem, quia cum in tantis sit opibus, de pauperie aliena prædas agit. Huic, quia suæ cuique rei conservandæ gratia est constitutus.

(t) *Ne Rex solus cum familia*) Quod fit, cum de solis Regni Regisque reditibus sunt solliciti, civium vero reliquorum plebisque necessitates, decrementa vel incrementa susque deque habent. Errore non profecto levi, quando publicæ res in rebus privatorum florent, sitque eo ditior Rex quilibet, quo ditioribus imperat civibus.

(u) *Ut incolæ cæteri*) Quod fit per idoneam curam de re cibaria, iisque, quæ importantur & exportantur, sicut supra innuerat Aristoteles, cujus hac de re verba sunt & ista: *Cum de re cibaria deliberatur, videndum, quantus sumptus sit satis civitati, & quanta sit ea, quæ ibi nascitur, & ea, quæ importatur, & quarum rerum exportatione indigent, & quarum importatione, ut cum iis, qui ad has sunt utiles, conventiones & pactiones fiant.*

(x) *Per subsidia e terris peregrinis*) Fecerunt ipsi principes boni publici caussa, quanto magis debent facere, qui consiliis suis negocia eorum temperant? De Claudio, qui tamen alias ineptus, Suetonius c. 18. *Arctiore annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio foro a turba, conviciisque ac simul fragminibus panis ita instratus, ut ægre, nec nisi postico evadere in Palatium valuerit, nihil non excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam & negociatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, & naves mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit.* Quod Suetonius de tumultu vulgi memorat, notandum est. Nimirum sicut ait Tacitus IV. Histor. c. 38. *vulgo una ex Reipubl. annonæ cura*, &

--- duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses ---

teste Juvenale Sat. x. Igitur non potest negligi, vilisve videri cura hæc iis saltem, qui parum conducere rebus suis & securitati publicæ arbitrantur, si a se studia multitudinis alienent. Ita censuit Tiberius, unde in oratione contra eos, qui luxum publicum volebant minui, apud Tac. III. An. c. 54. *Nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita Populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur, ac nisi provinciarum copiæ & dominis, & servitiis, & agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora, nostræque villæ tuebuntur. Hanc curam sustinet Princeps, hæc omissa funditus Rempubl. trahet.* Neque fuit hæc jactatio inanis. Ipse Tacitus de eo An. IV. c. 6. *Plebs acri quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe, quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum imperio diligentiaque poterat.*

(y) *Si domi non sit*) Nam hoc primum videndum, antequam ad opem externam confugiamus, & necessitates nostras manifestemus aliis, ipsorumque nos committamus arbi-

föda til. Ok höre thet rikesins rade til/ at the ey warda plagade med fals wara ok flärd i köpom ålla andra widurskipte manna med orättom spannom ok bismarom/ ålla hwario handa mato ålla wägt thet är.

XV. Tridia är thet kunungur med sit rad skal huxa ok högelika warna um rikesins wärio ok fäste. Han

de alimenta ipsi præbeantur. Spectat quoque ad Senatum regni, ne multitudo (z) decipiatur mercibus fraudulentis, aut (a) rebus inanibus aliis, in emptionibus, venditionibus aut contractibus cæteris, (b) per mensuras ponderave injusta cujuscunque generis.

XV. Tertium Regi & consiliariis ipsius curandum, munimenta regni sunt & propugnacula. Idem cum

arbitratui. Videndum autem diligenter curioseque. Fit enim, ut non videatur esse, culpa eorum, qui annonam flagellando suis student commodis, plebemque ægenam & panem quotidie mercari solitam opprimunt. Quo casti æquum fuerit exemplo Caroli Flandriæ Comitis nequitiam talium comprimere, conditoria aperire, frumentumque in ægenos distribuere. de quo Paul. Æmil. lib. v. *Augustus frumentum in annonæ difficultatibus sæpe levissimo, interdum nullo precio viritim admensus est*, Suetonio teste cap. 42. Et quoniam si domi nil sit, plebsque exhausta quantum peregrini exigunt, dare nequeat, benigne laudabiliterque Tiberius *statuit frumento precium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negociatoribus in singulos modios*, uti Tacitus commemorat. lib, 11. An. c. 87.

(z) *Decipiatur mercibus fraudulentis*) Verarum speciem exterius præferentibus, cum intus sint aliæ, quibus fit, ut multitudo imperita putet se habere, quod revera non habet, atque sic dupliciter fallatur, primum dum pecuniam dat majorem, quam quantam æquum erat, iterum dum adhibendo ista fraudulenta in usum non id obtinet, quod putabat, imo suas sæpe res per eas corrumpit. Habuerunt curam hanc Romani, per Æдiles. Unde Plautus in Rudente de Ædile : *Si qua improbæ sunt merces, jactat omnes.*

(a) *Rebus inanibus aliis*) Multitudini non utilibus, sed ad luxum atque voluptates tantum pertinentibus. Ad quas cum sua indole prona sit multitudo, facile monstratis hisce licet inanibus, decipitur, ut inutiliter pecunias suas profundat, non suo solum, sed & reipublicæ damno non exiguo.

(b) *Per mensuras ponderave injusta*) Quoniam & per hæc imperitæ multitudini persuadetur habere, quod non habet. Ideo & apud Romanos Ædiles dabant operam, ut inspicerent mensuras & id genus, & si falsas offenderent, eas frangerent. Persius meminit Sat. I.

Fregeris heminas Areti Ædilis iniquas

Item Juvenalis Sat. x.

Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere, pannosus vacuis, Ædilis Ulubris.

Pertinet ad hanc partem cura justi precii, ne augeatur in immensum pro arbitrio & avaritia mercatorum. Et id quoque per Ædiles temperari Romani voluere. Quomodo legimus apud Apulejum libro I. Asini, pisces pluris venditos, quam videbatur æquum, imperio Ædilis a ministris ejus conculcatos pedibus. Eodemque respexit is in Fragm. Petron. p. 16. editionis nostræ, qui ajebat, Ædiles incuriosos iniquosque respi-

Han ſkal ok med ſit rad warna at ey kumi miſſämio inbyrdis herra mellom älla andra goda manna inrikis/ ty at thet ma warda rikeno til mykin ſkada ok dröwilſe. Ok hwa ſom ey wil med nadom wara äpte kunungx rade ok förſeo/ ta ſkal han plagas äpte ſinne tilgärningom / at riket ma wara i frid ok nadom. The ſkulu ok huxa at rikeſins owini utrikes magen ey rikeno älla landom ſkada. Ty ſkal kunungur med ſit rad warna at rikeſins borgr ok fäſte ſe wäl ſatta med tronom mannom ok fulle hiälp helz i allom genwärdom/ ther owini mago rikeno brat ſkada göra. Ok är thet warnande/ at rikeſins fäſte fans ey i händr utlanzkom mannom ; ty at ther är

cum iisdem cavere debet ne oriantur (c) diſcordiæ inter magnates, viroſque alios in dignitate conſtitutos, quia inde multa oriri poſſunt regno damnoſa & calamitoſa. Quiſque obſequi detrectat bona Regis cum gratia ſecundum Regis conſilium proviſionemque, (d) is ſecundum merita plectatur ſua, quo tranquillitas conſervetur publica. Iidem debent providere curareque ne regno regionive damnum afferatur ab inimicis ejus extra illud conſtitutis. Quare opera eſt danda Regi, ut arces munimentaque regni præſidiariis fidelibus ſint firmata inſtructaque rebus omnibus ad defenſionem neceſſariis, ubi ex improviſo damnum afferre hoſtes queunt. Imprimis id cavendum, ne regni munimenta (e) peregrinorum fidei com-

reſpiciens : *Quotidie hæc colonia retroverſum creſcit, tanquam cauda vituli. Sed quare?* Non *habemus ædilem trium cauniarum, qui ſibi mavult aſſem, quam vitam noſtram.* Sic enim legi debet locus iſte, ut oſtendi. Denique Tiberius ipſe hac in re adhibuit diligentiam laudabilem. Sueton. c. 34. *Corinthiorum vaſorum precia in immenſum exarſiſſe, treſque mullos, triginta millibus nummum veniſſe, graviter conqueſtus, adhibendum ſupellectili modum cenſuit, annonamque macelli ſenatus arbitratu quotannis temperandam.*

(c) *Diſcordiæ inter magnates*) Ariſtoteles lib. v. Polit. c. 4. ubi agit de occaſionibus, per quas reſpublicæ mutentur, etiã hanc ait eſſe unam, ac pæne præcipuam. *Talibus*, ait, *naſcentibus malis occurrendum eſt, motuſque principum & potentum dirimendi. Nam principum motus totam civitatem ſecum trahunt.* Certe in Republica Romana Julii Cæſaris & Pompei diſcordiæ libertatem verterunt in Regnum.

(d) *Is ſecundum merita*) non tam cauſſæ, unde illa nata fuit diſcordia, quam inobedientiæ, qua Regi, de quiete publica vi ſui muneris ſollicito, ac reſpectu ejus iſtiuſmodi diſcordias componere, ac in herba opprimere obligato, ſeſe præſtitit immorigerum. Cum præſertim boni civis ſit officium, cedere aliquando de jure ſuo, & reipublicæ factam ſibi injuriam condonare. Quod proinde ſi quis deſerit, tanquam civis perniciosus utique puniri poterit.

(e) *Peregrinorum fidei*) Polybius lib. 11. Hiſtor. *Præſidia validiora, barbarorum præſertim, in urbes ſuas nunquam recipienda.* *Detri-*

år opta affumin swik ok fördårwilse landa.

committantur; ita enim sæpe fraus facta, & (f) detrimentum multiplex Regno allatum est.

XVI. Fiårda år thet kunungur skal akta ok warna med sit rad / at almoge hawi frid ok frålse ok goda semio inbyrdes. Ok dirwis nokor af inrikis mannom göra almoganom ofrid med walzgårningom a gods ålla lif / ålla gör hanom dröwilse / ålla röre han til missåmio inbyrdes / ta skal utan alla dvalu hard kununx håmd iwi han ganga / at ther mage ey mera ilt af koma. Ta ån nokor utrikis må skada rikeno ålla rikesins mannom / ta skal kunungur warlika huxa ok rada med rikesins rad / um then owin år rikesins makt ofstarkr.

XVI. Quartum Regi ejusque consiliariis curandum, (g) pax est & tranquillitas publica, cum mutua omnium concordia. Quod si quis ex incolis (h) quietem publicam per vim turbare ausit sive bonis, sive vitæ alicujus illatam, aut factas alias molestias, aut concitatā discordiam, sine ulla procrastinatione Rex gravissime id debet ulcisci, ne majus inde malum oriatur. Quod si (i) peregrinus quispiam regno civibusque regni damnum afferat, caute Rex deliberare debet cum senatu suo (k) utrum regni vires suis viribus superet, poten-

(f) *Detrimentum multiplex*) Polybius eodem loco: *Galli Erycem introducti, Romanis urbem obsidentibus, conati & urbem prodere, & quotquot una cum ipsis obsidebantur. Ut dolus exitum non habuit, transitum ad hostes fecerunt.*

(g) *Pax est, & tranquillitas publica, cum mutua omnium concordia* (Ista enim sunt, quæ amantur civibus, tanquam & rempublicam firmantia, & privatam conservantia & amplificantia. dixi supra.

(h) *Quietem publicam per vim turbare ausit*) Talis fuit Augusti cura. Suetonius cap. 32. *Grassatorum plurimi palam se ferebant, succincti ferro, quasi tuendi sui caussa, & rapti per agros viatores sine discrimine liberi servique ergastulis possessorum supprimebantur, & plurimæ factiones titulo collegii novi ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores dispositis per opportuna loca stationibus inhibuit, ergastula recognovit, collegia præter antiqua & legitima, dissolvit.* Neque minor Tiberii, de quo ille ipse auctor c. 37. *In primis tuendæ pacis a grassaturis & latrociniis seditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romæ castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ continerentur. Populares tumultus exortos gravissime coërcuit, & ne orirentur, sedulo cavit.* Adde reliqua, itemque Constitutionem Friderici Primi de Pace tenenda & ejus violatoribus, quæ legitur Feudorum lib. II. multaque continet huic argumento servientia.

(i) *Peregrinus quispiam*) Rex vel populus, ut liquet ex sequentibus. De privato nullus hic est sermo.

(k) *Utrum regni vires*) Hanc deliberationem proposuit Aristoteles I. Rhet. c. 4. quem locum supra quoque nominavi. Verba ita habent: *Qui de bello deliberaturus est, scire debet bella quomodo & quæ gesserit civitas, ac non solum propria, sed etiam finitimorum, vel quibus-*

starkr. Ok hittes thet swa med skiälum ok åpte dömom / ta är sikrare umbära nokorn skada med winskap ok wise dagtingan ok winlikom athäwom/än upwäkkia mykin wada ok dröwilse landamällom. Än ta um owin ok skadaman är ey rikesins makt iwi starkr/ ta är bätra bärias än tula bade blygd ok skada.

XVII. Fämta är thet kunungur ok hans rad skal achta ok rada/ at lanzskap ok almoge hawi rätwis lag thön the mago wäl wid boa. Ok kunno nokor lag älla stadgar wändas almoganom til genwärdo ok tunga / ta skal rätwis

tentiorq; sit. Id si rationibus certis ac Exemplis colligitur,(l) tutius est ferre damnum aliquod servata amicitia certisq; pactis & utrinq; prompta officiorũ contestatione, quã in pericula calamitatesq; multas regiones cõjicere. Quod si a quo damnum illatum vires regni non superet, (m) melius est persequi injuriam, quam cum infamia damnum juxta tollerare.

XVII. Quintum Regi ejusque consiliariis curandum est, ut regnũ omnisque multitudo (n) leges habeat æquas, secundum quas vitam possint vivere felicem. Quod si leges aliquæ constitutionesque multitudini sint (o) adversæ (p) onero-

buscum gloriosum sit bellare, ut cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus vero in ipsorum arbitrio sit, bellare, & facultates utrum similes, an dissimiles.

(l) *Tutius est ferre damnum*) Talis animus, tale consilium Tusculanis fuit, de quo Livius lib. VI. c. 25. Historia lectu est dignissima, vocesque dictatoris Tusculani, qui inter cætera & ista: *In nos, quid arma polleant vestra, si patiendo experiundum est, inermes experiemur.* Nec res caruit eventu felici. *Pacem in præsentia, nec ita multo post civitatem etiam impetrarunt*, ait dictus auctor. Quanquam hic videndum, quale cum hoste sit negocium. Si generosus, periculum est exiguum, nam & leonibus sufficit, prostrasse. *Transeunt, quæ impulerunt.* Senec. 1. de Clem. c. 5. Si ferus, truculentus, barbarus, sæpe salutarius est suis se cineribus obruere.

(m) *Melius est persequi injuriam*) Fit enim alias, quod Britanni pethibent apud Tac. Vita Agr. c. 15. *ut nihil proficiatur patientia, nisi, ut graviora tanquam ex facili tolerantibus imponantur.* Quanquam & hic modus sit optimus, non solum quoniam *viri boni est nonnunquam cedere de jure suo*, ut ait Ambrosius II. offic. c. 2. sed & quoniam bellum nullum ea geritur felicitate, ut non multa in eo eveniant, quæ alias non erant eventura. Quo intuitu Isocrates ad Nicoclem: *Noli de rebus quibusvis contendere, sed de iis duntaxat, quarum victoria tibi profutura est.*

(n) *Leges habeat æquas*) Nam *lex principis est opus*, ait Plutarchus in ad Principem indoctum: *Et exemplum est Dei atque lumen Princeps, jura Dei similis qui dat mortalibus æqua.*

(o) *Adversæ*) Hoc est tales, quæ non juvant multitudinem, aut felicitatem ejus promovent, verum destruunt, ipsamque multitudinem aut civitatem evertunt. Quales leges proprie non sunt leges, cum leges non ad destructionem, verum conservationem civitatis ferantur. Sunt autem fere hujus generis, quæ contra ingenium civitatis & imperii in ea observandi rationem feruntur.

(p) *Onerosæque*) Quæ multitudinem citra necessitatem premunt,

wis kunũgur med sit rad thõm bå-tra ok wenda almoganom til gagn ok hugnad. Ty at swa sigr Aristoteles / at råtwis lag åro almogans lif ok hålsa / ok heder / ok styrilse kununglico walde.

nerosæque, regem æquum cum senatu suo (q) eas oportet emendare immutareque ad utilitatem multitudinis commodumque. (r) Aristoteles namque ait: legem æquam esse vitam populi & valetudinem, & decus, & firmamentum regii imperii.

Siåtte Flokken / Om Vndersaterne.

Sextum Membrum De Subditis.

I.

Nu hwart rike ther hawer god skipilse / thet hawer thessa try: Ridderskap / Almoga ok fatøkt årwodis folk. Ridderskap skal land ok rike byggia / ok alt sa ok

I.

Quodvis regnum bene ordinatum (a) tria istæc habet: nobiles, multitudinem reliquam, & pauperes operarios. (b) Nobiles oportet provincias regnum-

(q) *Eas oportet emendare immutareque*) Isocrates ad Nicoclem: *Edicta & instituta vitiosa loco move & muta.* Atque ita docet quoque Aristoteles II. Polit. c. 6. sed adhibendam ait summam cautionem, ne fiat citra necessitatem prorsus gravem. *Videtur,* ait, *hic opus esse magna religione. Nam ubi quod melius quidem fuerit exiguum, consuefacere vero ad leges tollendas, grave; perspicuum est, concedenda esse peccata quædam & legum scriptorum, & magistratuum. Neque enim is, qui mutarit, tantum proderit, quantum nocebit assuefactus imperantibus non parere.* Prudentissime Thucydides lib. VI. censet, *eos hominum tutissime agere, qui præsentibus moribus legibusque, etiamsi deteriores sint, minimum variantes rempublicam administrant.*

(r) *Aristoteles namque ait*) Puto respicere ad locum ejus, qui est in sæpe dicto I. Rhet. ubi ait: *in legibus consistit salus civitatis.* Nisi magis putes pertinere huc, quod est IV. Pol. c. II. *Respublica civitatis est vita quædam,* nam per *rempublicam* legibus descriptam formam intelligit.

(a) *Tria istæc habet*) Aristoteles IV. Polit. c. 3. *Civitates omnes primo quidem ex domibus constare videmus: deinde hujus rursus multitudinis hos quidem necesse est esse divites, illos vero pauperes, illos vero medios.* adde quoque cap. II. Ita Aristoteles hac de re, quem & Ægidius sequitur lib. III. par. II. c. 33. Noster ad communem consuetudinem accommodatius vocat nobiles, pauperes operarios, & reliquam civium multitudinem.

(b) *Nobiles oportet provincias regnumque excolere*) Sententia non ea videtur, quasi cultus provinciarum, terrarum, agrorum ad nobiles solos pertineat, ita enim in numero mediæ multitudinis non statim nominari potuissent agricolæ. Qui hic non possunt intelligi coloni, & sub mercede laborantes, nihilque habentes proprii: (nam de talibus seorsum sequitur in tertio genere) sed ii, qui fundos habent proprios, eosque exer-

of fångta thet manna liwerne til hỏre. Thỏn almogr áru bỏnder of kỏpmán/ of alrahanda gárningesmán. Fatỏkt árwodes folk/ ár thet ey a jord álla annat wárulzlikt godz/ utan skulu the sik fỏda of kláda med sit daglikt árwode.

II. Nu spyr Aristoteles of med skálum leta / hwilkit af thessom triggiahanda folke land álla rike maga sizt mista. Of sigr han swa/ at land of rike maga almoga mista sizt / ty at han ma hálzt samã byggia of boa / i gode of lange samwaru/ the gita hálzt med lagom of sámio/

gnumque excolere, eaque parare & possidere, quæ vitæ humanæ sunt necessaria. Multitudo cætera est agricolarum, mercatorum, omnisq; generis opificũ. Pauperes sunt, qui nullos possident agros, aliave bona secularia, sed quotidiano manuum labore victum amictumque sibi quærere coguntur.

II. Ex his quærit rationibus adductis (c) Aristoteles quanam parte regiones & imperia difficilime possint carere: respondetque, regiones & imperia difficilime carere posse (d) multitudine, (e) hæc enim facilime consociatur per optimam & maxime durabilem conjunctionem, leges & concor-

exercent suo commodo, jusque ad hæredes posterosque possidendi exercendique eos transmittunt. Ergo potius hoc Noster ait, nobilium opus esse oportere, ut victum, resque usibus suis necessarias quærant ex agris potius, eorumque cultu, quam ex manuariis operibus, mercatura, & similibus. Inde Aristoteles dicto loco nobiles agnoscit eos tantum, qui sunt tales vel ex divitiis, vel ex genere, vel ex virtutibus, hisque vel plerisque, vel omnibus inter se consociatis. Divitias quoque non intelligit quaslibet, sed avitas, quales non consistunt in pecuniis, quæ subinde mutantur, verum prædiis & agris. Ideo lib. v, Pol. c. 1. *Genere nobiles, quibus majorum est virtus & diuitiæ.* & lib. IV. c. 8. *Nobilitas est veteres divitiæ & virtus.*

(c) *Aristoteles*) IV. Polit. c. 11.

(d) *Multitudine*) Ita sonat vox Suetica Latine. Cæterum non omnem hic intelligendam esse multitudinem, sed mediam inter nobiles & pauperes, quam divisit supra in tres classes, agricolarum suos propriosque fundos exercentium, mercatorum, & opificum, ex toto loco facile colligitur.

(e) *Hæc enim facilime consociatur*) Reddit nunc rationes, cur tam utiles sint cives medii, ut eis regnum aliquod non possit carere. Prima est, quod vivant secundum rationem legesque. Aristoteles de eo ita ait: *Constat inter omnes medium seu mediocritatem esse optimam. Ergo & rerum secundarum seu fortunæ bonorum mediocritas omnium erit optima. facile namque rationi obtemperat.* Nempe ubi rerum omnium est abundantia, ibi oritur superbia, & ex eo rationis legumque contemptus. ubi rerum omnium necessitas ibi oriuntur cupiditates, & doli, & ex eo rationis legumque transgressio. At mediocritas *nec egestate impeditur, neque abundantia effertur*, ut notabiliter hic ait Heinsius. Porro ubi legum rationisque & magistratuum contemptus, ibi nequit esse firma civitas. *Ami-*

sämio bot swa / at hwar liwi wid
sit egit. Ok the älsta hälzt kär-
lek ok iamnad i samwaru sinne.
Ok the gita hälzt liwat utan hat
ok försmäilse inbördes thera mäl-
lan. The mago sik ok wärla äp-
te makt ok försea thera. Än skul-
den the ensame saman byggia
ridderskap ok fatökt ärwodes folk/
ta gätin thöm ey wäl asamt. Ty
at herra ok rikt folk hawa fa-
tökt folk gärnt i försmä-
ilse/

cordiam libentissime observat, ita
ut salvam quisq; habeat rerum sua-
rum possessionem. In conventibus
suis (f) amicitiam (g) æqualitatem-
que maxime colunt. vivereque
desiderant (h) absque odio & con-
temptu mutuo. Sed & (i) tue-
ri sese possunt potentia pruden-
tiaque sua. Quod si juncti vive-
rent nobiles soli atque pauperes,
neutris res succederent ex voto.
Nobiles enim (k) divitesque ple-
rum-

(f) *Amicitiam*) Hæc ratio est secunda. Mutuo sese amant. Nempe nihil est in his, cur alter alterum contemnat, alter alteri invideat, cum omnes habeant opes, ut ex aliena gratia vivere non cogantur, & tamen opes habeant mediocres, ut appetere illas nemo magnopere debeat. Ergo nihil quoque est, quod amorem inter ipsos impediat, accedente præsertim conversatione quotidiana consuetudineque inter ipsos, qualis esse in cæteris non potest. Jam vero notum, societatem amicitiamque ad civitatem requiri.

(g) *Æqualitatemque* Hæc est ratio tertia. Major in his mediis est æqualitas. Nempe nulla re alter alterum excedit, non honore, non opibus similibusve. Jam vero *ea est civitatis natura, maxime ut ex paribus & æqualibus consistat*, ait Aristoteles in superiori loco.

(h) *Absque odio & contemptu*) Quarta hæc est ratio. Non odium, non contemptus est inter hos. Nempe nulla inter ipsos inæqualitas. Nam contemptus est adversus longe inferiores, odium adversus longe superiores. Porro ubi alii alios habent odio, contemptui, ibi societas non potest esse, ac propterea nec firma civitas.

(i) *Tueri sese possunt*) Quinta hæc est ratio. Neutra pars reliquorum civium, sive divitum, sive pauperum hos potest affligere. Nam & consentientes sunt, & consilia communicant, & opes inter se conjungunt, propter caussas, quæ allatæ sunt in superioribus. Atque ita pares, aut superiores evadunt divitibus, quia fere pauci sunt quorum opes facile vincunt hi multi suis, licet mediocribus opibus; & pauperibus, quia fere licet multi sint, opes tamen habent nullas, quæ sunt maximum rerum gerendarum instrumentum. Nec prudentia in his minor, si non singulis, conjunctis tamen, quam in divitibus, sicut in cœnis collaticiis apparatus major, quam splendidissimis quibuscunque singulorum, ut hoc simili rem Aristoteles declarat. Nam quod pauperes quidem attinet, prudentia in illis rara, sicut omnium temporum experientia comprobatum est. Postremo, *quia neque insidias patiuntur, neque faciunt, secure vivunt*. Aristot. IV. Pol. c. II.

(k) *Divitesque plerumque pauperes contemnunt*) Sic Aristoteles. Et Sallustius in Jugurt. *Contemptor animus & superbia, commune nobilium malum*. Macrinus apud Herodianum lib, V. *Patricia nobilitas sæpenumero in superbiam vertit, despectis omnibus velut multo inferioribus*.

Pau-

ilse/ ok the fatöke sa en giärnt um/ huru the maten rika maña godz af thöm fa. Än almogen han ma sik hawa bade til rika ok fatöka. Ok thz kan ey giärnt warda kärlekr mällen rika herra ok fatökt folk/ ty at ther är ängin iamnadr thera mällom/ ty at the rika wilia alt rada/ ok the fatöka mago änkte rada. Än almoge saman liwer med lagom ok skiälum. Han skal thy fylgia/ som flerom tikke skiäl wara.

rumq; pauperes contemnunt, contra(l) pauperes circumspiciũt, quo pacto bona diviribus eripiant. At multitudo & cum divitibus & cum pauperibus conjungi poteſt. Sed nec facile divites pauperesque mutuo ſe amant, quia nulla inter ipſos eſt æqualitas.(m) Divites enim cupiunt imperare in omnibus, pauperes imperium habere poſſunt nullum. At multitudo legibus rationeque conjungitur, eaque ſequitur, quæ pluribus videntur rationi convenientia eſſe.

III. Ty skulu Kununga swa skipa ok rada/ at the hawin mykin ok rikan almoga i landom thera. Ty at ey gitr riddarskap änsamt i landom warit/ ty at ther ma ey god

III. Quare danda Regi opera & adhibenda cura,(n) ut multitudinem habeat copioſam (o) & facultatibus idoneis præditam in regno ſuo. Nec enim conducit ſolos nobiles occupatum tenere regnum

(l) *Pauperes circumſpiciunt*) Nam primum comparant ſuam & divitum ſortem, indeque triſtitiam contrahunt. Nam pauper, ut ait Menander apud Stobæum ſer. 94. *ubi aliquem deliciis & otio vacare potentem vidit, tum demum cernit, quam infelicem & miſeram ipſe agat vitam.* Ita ſequitur invidia, quia *ſemper in civitate quibus opes nullæ ſunt, bonis invident.* Ex hac deinde odium rerum ſuarum, & cupido aliarum, unde ſtudium mutationis, rerum novarum, & tumultuum. Quo reſpexit Ariſtoteles II. Polit. c. 4. ubi ait: *Paupertas ſeditionem efficit & injuriam.* Et Philæmon apud Stobæum: *Inopia prompta eſt in perpetrandis malis.*

(m) *Divites enim cupiunt imperare in omnibus*) Putant nempe quia opes conferunt ad civitatis uſum, omnia ſe conferre, quod eſt falſum. Vide Ariſt. III. Pol. c. 7, & ſeq.

(n) *Ut multitudinem habeat copioſam*) Ut cives multos medios, ſeu mediocris fortunæ: quia per hos bona, firma, & tranquilla civitas efficitur. Ariſtoteles IV. Pol. c. II. *Perſpicuum eſt, civitatem ex mediis conſtantem eſſe optimam, easque urbes optime adminiſtrari, in quibus pars media ſit multa & potior, maxime quidem utraque, aut certe altera parte.*

(o) *Et facultatibus*) Alphonſus ajebat *regum præcipuum ſtudium & officium eſſe, populares ſuos locupletes efficere, popularibus enim ditioribus factis, nec unquam reges fore pauperes.* Panorm. IV, c. 42.

Nec

god sämia länge mellom thera wara / thy at ängin thera wil androm wägia / ok hwar thera wil hälder sit goz med walzgärningom wäria än med landzlagom.

IV. Nu skal ok almoge herrom ok höfdingom sinom lyden ok wäl williande wara / ok herra ok höfdinga the skulu älska sin almoga / ok halda hanom frid ok frälse ok goda sämio inbyrdes. Ok hwa som wil hawa kärlek ok hult hierta af kununge / älla hwilkom han hälst han tiäna / han skal wara

gnum (p) nam haud diu inter se vivunt concordes, quando neuter alteri vult cedere, suaqve bona quisque (q) per vim tueri magis, quam per leges publicas conatur.

IV. Subditi porro superioribus suis (r) obedientiam (ſ) & benevolentiam præstare debent, contra (t) superiores amare subditos, eos tueri in pace, tranquillitate mutuaque concordia. Quisquis ambit Regis & cujuscunque superioris amorem, (u) fidus illi sit ac obediens,

(p) *Nam haud diu inter se vivunt concordes*) Bene hoc est annotandum; ipsi inter se concordes vivere vix possunt. Cujus rei caussa æmulatio ex superbia. Quomodo Cæsaris & Pompei docent exempla apud Romanos. Lucanus lib. 1.

Tu nova ne veteres obscurent acta triumphos
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne times: te jam series usu ſque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi.
Nec quenquam jam ferre potest, Cæsarve priorem
Pompejusve parem ----

Salomon Prov. XIV. 10. *Inter superbos semper jurgia sunt.*

(q) *Per vim tueri*) Velut legibus certare sit ignavum, & rusticis ac mercatoribus conveniat: lites vero armis dirimere, generosum & cordatum opus, dignumque bellica virtute, qua nobilitas censeri debeat. Hinc duellorum pugnarumque consuetudo frequens inter nobiles, contempto judice, etiam priscis temporibus.

(r) *Obedientiam*) Xenophon lib. VIII. Pæd. *Principi obedire, maximum apparet esse bonum ad consequenda bona.* Solon rogatus, *quo modo civitas in optimo statu posset degere, respondit, si cives magistratui obediant, magistratus vero legibus.* Stobæus ser. 41.

(ſ) *Et benevolentiam*) Aristoxenus in Apophtegmatibus Pythagoræorum citante eodem Stobæo ser. 45, *Subditos putabant* (Pythagoræi) *non morigeros tantum, sed amantes quoq; magistratuum esse oportere.*

(t) *Superiores amare subditos*) Isocrates ad Nicoclem: *Principem qui fungi officio volet, oportet hominum & civitatis esse amantem. Nec enim fieri potest, ut vel equis, vel canibus, vel hominibus, vel ulli denique rei quisquam recte præsit, nisi delectatur iis, quorum ei mandata est curatio.* Sopater apud Stobæum ser. 44. *Quos prius non noscebas, & nihil ad te pertinere putabas, eos jam factus princeps honorare debes, ceu notos & familiares, ac omnes tibi amicos esse cernens, paterna benevolentia complecti.*

(u) *Fidus illi sit ac obediens*) Hoc enim superiori placet, ac iccirco ejus animum conciliat, amicumque obsequenti reddit. Quando secundum Terentium ubique *obsequium amicos parit.*

Ne

ra hanom tro ok lyden. Han skal warna at han ey förſmae älla bryta häs lag älla stadga/ok göre änkte mote thy han biudr. Han skal ok swarna med alle sinne macht hans wrede ok owinskap. Ty at Herra wrede han är bade rädelik ok wadelik. Ok ty skal bade hwar man/ swa af ridderskap som af almoga göma sik före kununx wrede. Ty at ta han är drösdr / ta är änkte vtan dröwilse i rike hans.

diens, necesse est. caveatque (x) ne contemnat violetve leges ejus aut mandata, neque contra praecepta ejus aliquid agat. Omni quoque cura & sollicitudine (y) iram ejus atque inimicitiam vitare debet. Nam superioris ira & (z) formidabilis & periculosa est. Quare quilibet (a) sive sit ex nobilitate, sive sit ex multitudine, Regis iram declinare debet. Nam cum ipse perturbatus est, (b) regnum totum perturbatum est.

V. Nu swasom thet är kununge dygr heder ok ära hawa rikan almoga: Swa är thet ok hwariom ädla ok byrdugom herra dygr blygd ok nesa/ heta ok wara stafkarla kunungur. Ok ty skulu kununga ok höfdinga warna / at the

V. Jam ut Regi honestum ac decorum est, si opulentam habeat multitudinem: (c) ita indecorum turpeque generoso principi, si vocetur sitque Rex mendicorum. Quare cavere debent Reges principesque ne per injuriam multitudinem

(x) *Ne contemnat violetve leges eius*) Nam leges nihil, nisi scripta Regis voluntas. Porro volūtas alterius contemnitur & negligitur vel quod videtur iniqua, vel quod inutilis, vel quod vana, quia viribus destituta. Neutrum vero horum, quod consistere cum amore alicujus possit. Ergo leges eius observandæ. Nicocles Isocr. *Si rebus omnibus indicatis, quæ a vobis fieri volo, tamen nihil fit, non injuria contumacibus succenseo.* vid. Eccles. VIII. 5.

(y) *Iram ejus atque inimicitiam vitare debet*) Quæ oriri possit ex inobedientia contemptuque, de quo dictum in superioribus. Neque debet hoc ad omnia, etiam inhonesta iniquaque extendi.

(z) *Formidabilis & periculosa est*) Salomon Proverb. XVI, 14. *Indignatio Regis, nuncii mortis.* Item cap. XIX, 12. *Sicut fremitus leonis, ita & Regis ira.*

(a) *Sive sit ex nobilitate*) Nec enim genus, vel opes, vel quidquam tueri possunt contra justam Regis iram. Valetq; plane tali casu, quod legitur Eccles. c. 8. *Ne festines recedere a facie ejus, neque permaneas in opere malo: quia omne, quod voluerit, faciet. Et sermo ejus potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis?*

(b) *Regnum totum*) Quippe cujus est anima. Non potest autem motus vehementior exoriri in anima, ut non simul corpus eo afficiatur.

(c) *Ita indecorum turpeque generoso Principi, si vocetur sitque Rex mendicorū*) Quoniam fieri non potest, quin hoc sit infirmior. At vero ex infirmitate contemptus.

Salo-

the göra ey ſin almoga arman medh olagom. Ty at ſwa ſiger Salomon wiſe : Riker almoge är kunungs åra ok tröſt landa/ ok armbr almoga är kunungz neſe.

VI. Hwa ſom wil flya kununx wrede ok hans owinſkap / warne at han ey hanom mistyrne ålla wanäro giöri i nokorom ſakom ålla hans barnom ålla ſyſkenom / frändom ålla magom/ winom ålla tiänisto mannom/ok hindre hwargen ålla dröwe hans gods ålla kununglikan rät.

VII. Wil kunungur ålla höfdinge hawa lydin ok wiliogan almoga/ta ſkal han af ſina wägna theſſon try hawa : Han ſkal wara mildr/ gärna giwa ok ſkipta godz ok peninga ok hwat han hawer med ſinom mañom ok vndidanom/ ok å thöm förſt ok hälzt ther rönas i fro-

dinem faciant pauperem. Ita namque (d) Salomo ſapiens. Multitudo dives ornamentum eſt regis & ſolatium regionis; multitudo vero ægena regis eſt dedecus.

VI. Quisquis porro iram regis vult effugere ac inimicitiam, caveat ne offendat ipſum aut deſpiciat in re ulla, (e) vel ipſius liberos, vel fratres, ſororeſve, vel cognatos, vel generos, (f) vel amicos miniſtroſve, nec proventus aut jura ejus ulla ratione impediat vel affligat.

VII. Rex princepsve qui obſequiũ & promptitudinem multitudinis exigit, tria hæc curare a parte ſua debet. (g) ut ſit beneficus, bona & pecunias ſuas opesque cæteras libenter diſtribuat inter miniſtros civesq; ſuos, & eos præcipue, (h) qui ſe probant ante a-
lios

(d) *Salomon ſapiens*) Proverbiorum XIV, 28. At ibi ſermo eſt de copia & paucitate, non de opibus & paupertate multitudinis. *In multitudine populi, dignitas Regis, & in paucitate plebis, ignominia Principis.* Liquet, etiam hic ad ſuum reſpexiſſe inſtitutum.

(e) *Vel ipſius liberos, vel fratres*) Scilicet quæ his fiunt injuriæ, ad regem ipſum pertinent.

(f) *Vel amicos miniſtroſve*) Iſocrates in Nicocle, ex perſona Nicoclis, ad cives. *Ne invidete iis, qui apud me principem locum tenent, ſed contendite ut enitemini, ut ob probitatem & virtutem veſtram cum ſummis æquemini. Amandos & honorandos eos eſſe putate, quos Rex magni facit.*

(g) *Ut ſit beneficus*) Vide, quæ ſuperius ſunt dicta Parte II. par. 66. Reſpexit vero huc Anaxilaus Rhegii tyrannus, quando *interrogatus, quid in tyrannide feliciſſimum eſſet, reſpondit, nunquam beneficia conferendo vinci.* Stobæus ſer. 46. Epictetus : *Non expectaveris plauſus, ſtrepitus & laudes ut benefacias, ſed ſponte confer beneficia, & æque ac ſol amaberis.* Xenophon lib. 1. Pæd. *Ut autem quis ametur a ſubditis, id quod mihi videtur eſſe maximum, eadem eſt ratio, quæ ſi quis amicis charus eſſe cupiat. Oportere enim puto, ut beneficium appareat.*

(h) *Qui ſe probant ante alios*) Nam hoc modo efficiet, ut plures quotidie honeſtati ac virtuti navent operam. Æſchines : *Hoc reputate, quod ſi munera paucis eiſque condignis contuleritis, multos vos habituros eſſe pro virtute certantes.*

Fruſtra

i fromom ok dygdelikom mans gärningom. Än ta om han spar wid thôm sit godz ok pâninga/ ta ma han wânta sik af thôm litla lydno ok ângin god willia/ ta han thera mest widtorf.

VIII. Han skal ok wara firi thôm som herra ok fôrste i allo thy thôm warda/ wâria thôm firi allan orât ok genwârdo. Ty at ta the sea ok rôna at han sâter sik manlika med lif ok makt ut firi almogans heder ok tarwa/ ta sâtia the ok sik ut firi hans heder ok âro med lif ok lydno ok fullan godwillia.

IX. Han skal ok wara jâmn ok râtwis i domom ok nâpstom sinom / e hwa hâlst bryta kan/ rikr âlla fatôkr / kunnoger âlla okunnogr/

lios probis & honestis facinoribus. Nam si tenax sit adversus tales opum aut pecuniarum, (i) frustra obsequium aut promptitudinem ab ipsis expectat eo, quo maxime habet opus, tempore.

VIII. Suis quoque omnibus dominus princepsque debet esse, ipsosque (k) tueri adversus injurias omnes & adversitates. Nam cum vitam viresque omnes cernunt animose discrimini objicere ad decus & emolumentum multitudinis, (l) ipsi quoq; se objiciunt periculis omnibus pro illius honore & auctoritate per obsequium & promptitudinem summam.

IX. (m) Æqualem denique justumque se in ferendis sententiis, imponendisque pœnis præbere debet, quisquis deliqverit, dives vel pauper, notus vel igno-

(i) *Frustra obsequium aut promptitudinem*) Quia pauci virtutem propter ipsam colunt, pars multo maxima fructum aliquem ex ea expectat, & quemlibet *gratis pœnitet esse probum.* Ita sub Philippo fuit Pythias *bonus pugnator, alienatus ipsi, quod tres filias inops vix aleret, nec a rege adjuvaretur.* Frontin. IV. c. 7, 37.

(k) *Tueri adversus injurias omnes*) eas præcipue, quæ civibus afferuntur ab exteris. Et profecto singuli se ideo in societatem conjunxerunt cum aliis, imperioque superioris subjecerunt, ut quod uni factum fuerit injuriæ, factum omnibus videatur, & quod civibus accidit, sibi accidisse imperans putare debeat.

(l) *Ipsi quoque se objiciunt periculis omnibus, pro illius honore*) Non modo, quia æquum dignumque censent, ob ipsius potestatem ac imperium, sed &, quia svave, ob amorem, quo eum prosequuntur, imo utile ac necessarium, ob fidem promptitudinemque, quam a virtute ac dexteritate ipsius expectant. Mauritius noster lib. VIII. Stratag. c. I. *Cum necessaria suscipiuntur negocia, non debet Imperator ipse laboribus sese subtrahere, tanquam eos contemneret, sed & imperare, quæ sunt factu necessaria, & cum ipsis militibus admovere manum. Sic enim miles fit obediens duci suo pudore quodam, & laborem facile vincit.*

(m) *Æqualem*) Non remissiorem modo, modo severiorem, prout alii aliique sunt, quibuscum ipsi est negocium. Hoc intelligere videtur.

Nec

nogr/ ok late sik hwargen wildo⸗ gan rönas i näkst ilgärninges⸗ manna. Ok halde han tätta / ta hawer han af almoga räzl ok lyd⸗ ne ok fullan godwilia.

vel ignotus, (n) nec se studio ullo rei privatæ abripi patiatur in sumendis a sontibus suppliciis. Quod si observaverit, multitudo eum metuet, colet obsequio, omnique promptitudine.

Siunde ok yterste Flokken/

Om Rikſens wärn.

I.

Got är i frid boa. Ta är aldrei fridren swa godr / at han hawer ju ſkadan ſom liutär. Ok ty är bätre wara firi war/ än äpte ſnar. Ty then hawer annan ſom iwi ſitter.

Then

Septimum ultimumq; membrum

De Regni munimentis.

I.

(a) Bonum est, vivere in pace. nunquam tamen pax tam bona est, (b) ut non damnum ei afferat, qui patitur. Qvare *melius, cavere prius,* (c)*quam postea festinare.* Nam (d)quisquis superior, is alteri imperat.

Ille

(n) *Nec se studio ullo rei privatæ)* ad exemplum illius, de quo Euripides: *Amicis sæpe donantibus aurum, fores non aperuit, neque mores exhibuit serviles pecuniis persuasus. Peccantes vero ipsos, non fortunam, odio habebat.*

(a) *Bonum est, vivere in pace)* Quoniam infinita pacis commoda Silius lib. XI:

-- Pax optima rerum
Quas homini novisse datum est ---

Xenophon in Hierone: *Pax hominibus videtur ingens bonum.* Philemon Poeta apud Stobæum ser. 5. *Nuptias, festa, cognatos, liberos, amicos, divitias, sanitatem, annonam, vinum, voluptatem pax confert. Quod si hæc omnia defecerint, perit omnis in societate viventium vita.* Hinc Herodotus lib. I. *Nemo tam est stolidus, ut bellum paci anteferat, si electio detur.*

(b) *Ut non damnum ei afferat, qui patitur)* Licet alias, & per se sit utilissima. Nempe quisquis bello est inferior, pacem cogitur inire non suo, sed victoris arbitrio, quod tametsi æquum sit, si caussas, & reliqua hic spectari solita respicias, tamen si eventum consequentiaque, non potest victo non grave ac molestum videri. Quanto magis, si arbitrium id fuerit iniquum. Quare danda opera provisioneq; tempestiva cavendum ne ad petendam pacem adigi nos necesse sit. Hic loci sensus.

(c) *Quam postea festinare)* Hoc est, inanem adhibere diligentiam, cursitare, ac servandæ comparandæve paci utilia congerere. Quoniam nisi hoc in tempore fiat, frustra suscipietur a præventis atque interceptis. Pæne simile est, quod habet Valerius apud Dionysium Halicarn. lib. XI. *Melius est providere, quam pœnitere; & improbis non credere, cordatius est, quam ubi eis credideris, eosdem incusare.* Certe nulla re alia tutum te præstabis, quam si nusquam sis securus. Nemo vincitur facilius, quam qui ne vincatur, minime timet. Quare prudenter Publius: *Metuendum semper est ei, quod tutum velis,*

(d) *Quisquis superior)* Ille vero facile existit superior, qui prævenit incautum securumq;. Nam elapso semel tempore opportuno, festinatio quantacunque sera est.

Neque

II. Then är sannelika firi war/ ther alt kan huxa ok warna thet han ma tima / ok ey torf sigia sidan hanom nakot timt är : thet huxade iak ey at tätta warda matte.

III. Nu hörer warnande förakt til/thet landom ok almoga skal wara til frid ok ro / före owinom thera. Ok swasom mañen tarf try til sins styrilse/ god skäl / god athäwe / ok sikra wärn firi thy han ma skada til lif ok likama : swa torf ok hwart rike ok landskap hawa thässen try til sin god styrilse/ thet är witran kunung/god Lag ok sidwänio/ som för är sakt/ ok sikra wärn firi owinom thera.

IV. Nu äru thön wärn twäskuna : En är god ridderskap ok triwin almogr / til at wäria land

II. Ille revera cautus est, qui futura omnia potest prospicere cavereq;,(e) neq; postquam aliquid evenit, dicere necesse habet: istoc eventurum non putabam.

III. Porro cautione ac provisione opus, ut regio multitudoque sit tuta adversus hostes. Atq; sicut tria homini cuivis necessaria sunt ad sui gubernationem, ratio recta, mores boni, fidaque custodia adversus ea, quæ vitæ corporique ipsius nocumentum aliquod afferre possunt: pariter hæc tria necessaria sunt regno cuivis regioniq;, ut bene sese habeat, rex prudens, leges moresque boni, sicut supra dictum est, & (f) tuta contra hostes propugnacula.

IV. Propugnacula porro sunt duplicia: *Unum* (g) a nobilitate, bona (h) & prompta multitudine, ad

(e) *Neque postquam aliquid evenit*) Talis fuit Iphicrates, de quo Plutarchus: *cum in sociorum agro castra metatus vallum extrueret, & fossam duceret, objiceretque aliquis, quid sic metuimus? tum ille: nulla imperatoris vox deterior esse potest, quam, Non putabam.* Videlicet in bello vel præcipue non tā emendari, quam defleri possunt præterita, *non* enim ibi, quod dicebat quondam Lamachus, *delinquere bis licet.*

(f) *Tuta contra hostes propugnacula*) Vidit Augustus, ac ut cætera in imperio, ita hanc partem prudentissime excoluit. Laudant apud Tacitum viri periti lib. I. An. c. 9. dicuntque ab eo *mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium, legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa.* Pariter de Druso Florus lib. IV. c. 12. *In tutelam provinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Gesoniam cum pontibus junxit, classibusque firmavit.*

(g) *A nobilitate bona*) Cujus ubique fere hoc peculiare munus ut exerceat militiam, & armis suis patriæ sit subsidio.

(h) *Et prompta multitudine*) hoc est, facili, ad expedienda ea, quæ a nobilibus imperantur. Ita enim putat optime se habituram reipublicæ securitatem, cum & nobiles artem bellandi teneant, & multitudo reliqua imperiis eorum, si periti sint, obsequatur.

Amu-

land ok rike/ med strid och bardaga / firi owinom thera. Annor wäru landa är fast hus ok borgr til at hindra rikesins owini af inkomo thera.

V. Nu sigr Aristoteles, at mera gör i strid ok bardaga/ witer förska ok god nänna / än styrklekr ok dyger siälde manna. Ok med wiliogum/ röntom/ nännogom ok oräddom mannom/ skal man siker strida/ ok ey med räddom/dulgom ok twähuga mannom. Ok ty hwa som sikr wil strida / han skal ther til wälia wiliogt folk ok lytit / thet swant

ad tuẽdas regiones bellis præliisq; apertis contra hostes. Alterũ propugnaculum (i) a munimentis arcibusque ad prohibendos hostiles incursus.

V. (k) Dicit autem Aristoteles, amplius in bellis præliisque efficere prudentem provisionem & promptitudinem, quam robur & multitudinẽ militum; tutiusq, adhiberi ad prælia viros promptos, expertos, cordatos, & intrepidos, quam meticulosos, dubios & ambiguos. Quare qui pugnare quærit cum successu, eligat sibi (l) homines volentes, (m) & paucos, & sue-

(i) *A munimentis*) In Suetico est fast hus/ id quod *domos munitas* significat. Quanquam non domus solæ regionem tutam faciant sic munitæ. Aliquando melius hoc præstant sylvæ, & flumina, & montes. Ita supra vidimus apud Tacitum & Florum. Et Curtius Euphratem, Tigrin, Araxen flumina vocat *magna munimenta regni Persici*, lib. IV. c. 5. & 14.

(k) *Dicit autem Aristoteles*) Etiam hunc locum nec dum reperire potui. Quin imo suspicor, pro Vegetio Aristotelẽ nominasse. Convenit interim Sophocles in *Aiace*: *Non lati, validisque dorsis præditi viri tutissimi, sed qui recte sapiunt, ubivis vincunt.* Et Phocilides: *Vir sapiens robusto præstantior est.*

(l) *Homines volentes*) aut certe non omnino nolentes. Revera enim *malus miles est, qui Imperatorem gemens sequitur*, ut ait Seneca ep. 107, *canibusque invitis ægre capias vel leporam*, ut Germani mei proverbio circumferunt. Nam alias dilectus non ubique, non semper talis, ut ultro citati ad nomina respondeant. Sæpe legimus in historia Romana, indeque pœnæ detrectantium militiam, vincula, verbera, bonorum spoliatio, & id genus, de quo late Lipsius l. de Mil. Rom. dia. 4.

(m) *Et paucos*) Quoniam in bello non numerus rem conficit, sed virtus. Vegetius lib. III. cap, 26. *Amplius juvat virtus, quam multitudo.* Quare optimus exercitus mediocris multitudinis, quia regitur facilius, paret melius, alitur commodius, movetur promptius, spacio angustiore continetur. Contra *nimium copiosos exercitus apparet magis propria multitudine, quam hostium virtute depressos. Nam pluribus casibus subjacet amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior, in longiore autem agmine etiam a paucis superuentum assolet pati, in locis asperis vel fluminibus transeundis propter impedimentorum moras sæpe decipitur. Præterea ingenti labore numerosis animalibus equisque pabula colliguntur. Rei quoque frumentariæ difficultas, quæ in omni expeditione vitanda est, cito majores fatigat exercitus. Nam quantumlibet studiose præparetur annona, tanto maturius deficit, quanto pluribus erogatur. Aqua denique ipsa nimiæ multitudini aliquando vix sufficit. Quod si casu acies verterit tergum, necesse est, multos cadere de multis, & illos, qui effugerint, ut semel territos, postea formidare conflictum*, ait opti-

ſwant ok kônt år i ſtrid ok bardaga. Ok rådda mån ok mismånlo ſkal man ey ther til hawa: Ty at en råddr man i ſtrid han ma hindra ok rådda gôra hundrada/ med rådde ok twåhuga ſinom / the ållas hafden huxat mandom fylgia. Ok ſigr han: Swaſom pris ok åra ſkal wara dygdenna lôn: Swa ſkal ok rådde ok odygd hawa ſkam ok ſkada at ſinom lônom.

VI. Ok ſkulu wiſe kuninga ok hôfdinga thet hawa til ſidwånio i ſtrid ok ôrlog/ the ſit folk wilia gôra wålwiliogt/ at hwa innan ſtrid gôr froma gårninga / han ſkal hawa pris ok åro frå alla ſattr/ok hedradr

(n) & ſvetos militiæ, inq; præliis corrogatos. Timidi & effeminati ad hoc negotium non adhibendi (o) timidus enim unus in bello centum aliis injicere pavorem poteſt pavore trepidationeque ſua, qui alias fuiſſent fortes. Additque: (p) ſicut gloria & honor præmium debet eſſe virtutis: ita pavoris turpitudinisque præmium dedecus & infamia.

VI. Reges principesque prudentes hanc ſervare debent conſvetudinem in bellis præliisque, ſi ſuos promptos volent reddere, ut qui bene ſeſe gerat in prælio, (q) eum ante alios laude ornent atque

optime dictus Vegetius lib. III. c. I. Fronsbergius dux egregius in libris quos ſuperioribus temporibus Germanice ſcripſit, mille ducentosque milites probos ſufficere ad quidvis in bello expediendum putabat.

(n) *Et ſvetos militiæ*) ſive uſu, ſive crebra exercitatione, quorum illud foris & in caſtris ſive propriis, ſive aliis bella gerentium, hoc domi quoque, ac per ludum poteſt haberi.

(o) *Timidus enim unus*) Habemus non inelegans exemplum hujus rei apud Tacitum III. Hiſtor. c. 16. in Varo. ſic enim auctor: *Pavidus interim Varus turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem. Pulſi cum ſauciis integri, ſuomet ipſi metu & anguſtiis viarum conflictabantur.* Cæſar lib. I. B. Gal. *Timor primum ortus a tribunis militum ac præfectis, reliquiſque qui ex urbe amicitiæ cauſa Cæſarem ſecuti, non magnum in re militari uſum habebant. Horum vocibus ac timore paulatim etiam ii, qui magnum in caſtris uſum habebant, milites centurioneſque quique æquitatui præerant perturbabantur.*

(p) *Sicut gloria & honor*) Nempe duo iſta maxime animare ſolent ad ſubeunda pericula & rem fortiter gerendam. Ariſtoteles III. Nicom. c. 11. *Videntur cives pericula ſubire, cum legitimis pœnis atque ignominiis compulſi, tum honoribus ac præmiis invitati. Atque ob eam cauſſam apud eos maxime viri fortiſſimi reperiuntur, apud quos & infamia notantur ignavi, & honore afficiuntur viri fortes.*

(q) *Eum ante alios laude ornent*) Sicuti Romani fecere. Polybius lib. VI. *Ubi prælium aliquod eſt commiſſum, ac juvenes aliqui fortiter ſe geſſerunt, imperator advocato in concionem exercitu, productis prope ſe iis, quorum præ ceteris virtus inſignis extitit, primum quidem ſingulos illorum*

hedradr med godom gawom. Ok hwa ther wardr röntr i rädde ok odygd / han ſkal warda nidradr med blygd ok ſkada.

VII. Han ſigr ok huru wi magom ſkuda the män/ wäl äru ſkapade til ſtrid ok ärwode / ok ſigr/ at the ſkulu hawa mykin hug / ok ſtadugt hiärta/bret bryſt ok härda/ ok ſkulu hals ok höwd rät halda ok raſklika höra / the ſkulu hawa liwandes ögon ok raſka upſyn/ ſtora händr ok harda knokor / ſtor ben ok lidamot/ ſtora ok harda ſinur/hart kiöt ok litit/hwa ſom hawer mykit fläſt han ma ey mykit ärwo-

atque donis pulchris honorent. Qui vero timidus & ignavus deprehenſus fuerit, is (r) a gradu ſuo dejiciatur, & afficiatur ignominia, & damno

VII. (ſ) Idem oſtendit, quo pacto ſecernere viros ad militiam, laboresque idoneos debeamus ab aliis ex habitu ſuo, aitque valido corde eſſe oportere, pectus habere latum firmumque, caput cervicemque tenere erectam, celeri auditu præditos eſſe, oculos habere vividos claroſque, manus latas, articulos firmos, oſſa & membra ſolida, nervos magnos duroſque, carnem firmam paucamque. (t) obeſos enim ægre

lorum laudat a fortitudine, & ſi quid aliud in eorum vita fuerit, quod commemorari cum ipſorum laude queat: deinde ei qui hoſtem vulneraverit, haſtam donat, qui proſtraverit & ſpolia detraxerit, peditii quidem phialam, equiti vero phaleras &c. Hac autem ſtimulatione non eos tantum, qui præſentes audiunt, ad pericula certatim & cum æmulatione, adeunda excitant; ſed eos etiam, qui ſunt domi. Nam qui donis hoc genus ſunt donati, præter gloriam, qua fruuntur inter legiones, & famam, quam domi ſtatim conſequuntur, hoc amplius reverſi in patriam feſtorum ludorumque ſolennia inſignes cultu agitant. Nam ejuſmodi ornamenta geſtare ſolis licet eis, qui virtutis cauſſa ab Imperatore fuerint iis honeſtati. Volui locum, quamvis prolixiorem, exſcribere, ut conſtaret etiam Polybii judicio, quid Romanos fecerit in præliis tam cordatos atque promptos, indeque poſſet colligi, quid noſtræ militiæ hac parte deſit, ac iniri ratio, qua ſalubre inſtitutum denuo in uſum revocetur. Nec enim difficile fuerit, & effectum habebit, quantum credere nunc pauci poſſunt.

(r) *A gradu ſuo dejiciatur*) mutata militia. Quomodo Romæ de captivis a Pyrrho redditis *decreverunt, ut ex iis, qui equo meruerant, peditum numero militarent, qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transſcriberentur*, ſicut ait Valerius lib. 11.

(ſ) I*dem oſtendit*) Neque hoc ubi habeat Ariſtoteles excogito. Nam quæ leguntur in ipſius Phyſiognom. cap. 3. pauciora ſunt. Sic enim habent: *Animoſi ſigna, frons bene magna & carnoſa, & lævis, quæ ſunt circa oculos, videntur humiliora, & facies ſomnolentior, neque intenſe aſpiciens, neque remiſſe &c.* Propiora ſunt Vegetii lib. 1. c. 6. *Sit adoleſcens Martio operi deputandus vigilantibus oculis, erecta cervice, lato pectore, humeris muſculoſis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, ſuris & pedibus non ſuperflua carne diſtentis, ſed nervorum duritia collectis.*

(t) *Obeſos enim ægre ſuſtinere multos labores*) Quoniam mole carnis gravantur ac impediuntur. Ideo & repudiati tales ac rejecti olim e militia. Ageſilaus ſane equitem præpinguem privavit equo. idem de Catone Cenſorio legitur. Et Gellius lib. VII.

årwoda/ ok hwa ſom blöt kiöt hawer / han hawer got nånne ok litla makt til årwode ok hard ting.

VIII. Måſtar Egidius han ſigr ok i ſinne bok/ the han hawer giort af kununga ſtyrilſe / at thön åru atta thöm tilhöra/ther ſik wilia wål hawa i ſtrid ok örlog.

IX. Thet förſta år thet/ at the ſkulu wara wiliande ok mogande/ tula mykin tunga ok årwode / the ſkulu jamlika i wapnom wara. Ty at hwa ſom ey giter tolt at han jamlika wardi wapnom / han år onytr i ſtrid/ty at han kan ta hålſt war-

ægre ſuſtinere multos labores,(u) quorumque caro mollis eſt,animo quidem prompto eſſe , cæterum deſtitui viribus ad perferendas moleſtias & labores.

VIII. (x) Magiſter Ægidius etiam in ſuo, quem de regimine Regum ſcripſit, libro, dicit octo eſſe neceſſaria iis, qui ad prælia & militiam adhiberi debent.

IX. Primum eſt, (y) ut velint poſſintque ferre (z) moleſtias multas & labores,(a) & exercitati ſint in armis. Nam qui non patitur ſe exerceri in armis , in prælio eſt inutilis, (b) quippe qui occidi poteſt

VII. c. 22. *Nimis pingui homini & corpulento Cenſores equum adimere ſolitos legimus, ſcilicet minus idoneum ratos eſſe, cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus.*

(u) *Quorumque caro mollis eſt*) Ariſtotelis verba ſunt II. de Anima cap.9. *Qui ſunt duri carne, ii ſunt inepti mente. Qui vero ſunt molles carne, ii ſunt ingenioſi menteque dextri.*

(x) *Magiſter Ægidius*) Libri tertii parte III. c.4.

(y) *Ut velint poſſintque ferre*) Optime, *ut velint*, nam hoc primum eſt, facitque leve quod alias eſt oneroſum. Sed oportet alterum accedere, videlicet *ut poſſint*. Utrumq; diſciplina, uſu, & exercitatione obtinetur. de qua mox.

(z) *Moleſtias multas & labores*) Quales requirit militia cum in caſtris itineribuſque, tum in præliis conflictuque cum hoſte. Et memorat Cicero in Tuſcul. II. *Quis labor & quantus agminis ? ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre ſi quid ad uſum velint: ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, galeam noſtri milites in onere non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

(a) *Et exercitati ſint in armis*) Nam quantacunque laborum patientia, ſine peritia, exercitatione comparata, nulla eſt. Unde Vegetius, lib. I. c. 13. *Nihil neque firmius, neque felicius, neque laudabilius eſt Republica : in qua abundant milites eruditi.* Et Mauricius noſter lib. VIII. Strat. c.2. *Paucos natura inſtruxit virtute , ſed diligentia & exercitatio fecit idoneos.*

(b) *Quippe qui occidi poteſt*) Vegetius iterum lib. I. cap. I. *Scientia rei bellicæ, dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe confidit. Etenim in certamine bellorum, exercitata paucitas ad victoriam promptior eſt; rudis & indocta multitudo expoſita ſemper ad cædem.* Adde Ariſtotelem III. Nicom. c, II.

Qui

warda ſlagin / han waras minzt.

X. Annat är thet / the ſkulu förmaga idkelika öwa limi ok likama / at tula mykit ärwode. Ty at hwa ſik i ſtrid idkelika rörer/han warder ey giärnt ſkutin älla ſtungin.

XI. Tridia är thet / the ſkulu gita tolt litla ok almännínx födo. Ty at thet är diijgr tunge föra tung wapn ok kräſelika födo. Hwa ſom wil manlika örloga / han ſkal ſik göma för ofäto ok ofdrikkio / ty at ther af wardr man tungur ok oluſtogr.

XII. Fiärda är/ at the ſkulu ey akta blötlika liggia älla ſitia: ty at the ſkulu idkelika i wapnom wara.

Fäm-

eſt facilime, ubi minime providet.

X. Secundum eſt, ut habeant corpus agile membraque aſſueta perferendis multis laboribus. Nam (c) qui agilis eſt in prælio, non facile vulneratur.

XI. Tertium, ut (d) pauco & plebejo victu ſint contenti. Majus namque onus eſt arma ferre gravia, & cibos delicatos. Qui vult miles eſſe bonus, a cibo potuque nimio debet abſtinere, (e) quia per hæc homines evadunt tardi atque triſtes,

XII. Quartum, (f) ut jacere vel ſedere molliter ne curent, nam in armis frequenter eſſe coguntur.

Quin-

(c) *Qui agilis eſt in prælio*) Suetica ſic habent, *qui ſe frequenter in prælio movet.* Ægidii ea verba ſunt: *homine continue ſe ducente & movente, vix, & nunquam ad plenum aliqua percuſſio poteſt ipſum attingere.* Sententia eſt, debere milites non ſtipitum inſtar immobiles ſtare, cum congrediuntur ferro cum hoſtibus ſed corpus huc illucque flectere, ita namque fore, ut incertos faciant ictus hoſti, aut ſi vulnerentur, levius accipiant vulnus. Ac exercebantur olim in Gymnaſiis ad has corporis flexiones. Unde Dioxippus pugil nobilis in certamine cum Horrata lanceam in ſe emiſſam *exigua corporis declinatione* vitavit, apud curtium lib. IX. c. 7. Simili dexteritate legimus in Sacris etiam, declinaſſe Davidem emiſſam in ſe lanceam a Saul, 1. Reg. cap. 19. quoniam & militibus hoc uſurpatum. Ideo velut proprium in exercitatis militibus Ariſtoteles commemorat lib. III. Nicom. c. 11. *ictus vitare, & hoſtem ferire.*

(d) *Pauco & plebejo*) Duo exigit, ut nec multum, nec delicatum cibum appetant. De pauco cibo docent ſuo exemplo etiam Romani, apud quos milites ea menſura frumentum accipiebant, qua vulgo ſervi, neque liberalius habebantur. Vide Lipſium v. Mil. Naval: c. 16. Docent imo & de plebeio, quando cibus communis militum lardum, caſeus, poſca, quem iccirco caſtrenſem atque militarem appellarunt. Ita de Macedonibus Charidemus apud Curtium lib. III. c. 2. *Cibus, quem occupant, ſatiat.* Vegetius ſimiliter de utroque lib, 1. c. 3. *Parvo victu utantur, & ruſtico.* Nam *parvus* victus, quod teſtantur legi in libris optimis, ſine dubio eſt *paucus.* Quomodo *parvo aſſueta juventus*, apud Virgilium, & *contentus parvo*, apud Ciceronem, aliaque hujus generis.

(e) *Quia per hæc*) Vide ſupra Par. III. II. &7.

(f) *Ut jacere vel ſedere molliter*) Tale namque aliquid nec haberi poteſt, & repu-

gut

XIII. Femta är/ at the ſkulu ey akta ſit likamlika ärwode ok wada/ fram för then hedr ok tarwe / the ſkulu för ſit örlog fa. Ty at är- likare är med dygd ok mandom ſtrida ok döa/ än liwa med ſkam ok ſkada.

XIV. Siätta är / at örlogis- män ſkulu tora ſea manna blod. Ty at thet är quinna athäwe / ey tora ſea ſar älla blod manna.

XV. Siunda är/ at the ſkulu hawa konſt ſik at wäria ok andra ſla.

Attun-

XIII. Quintum, ut contemnant labores omnes & pericula corporis (g) præ gloria & honore, quem ex rebus geſtis conſequentur. Quoniam honeſtius (h) fortiter in prælio occumbere, quam vivere cum damno ac dedecore.

XIV. Sextum, (i) ut aſpectum vulnerum & ſanguinis humani queant ferre. Muliebre namque vitium, non poſſe contueri vulnus ſanguinemve humanum.

XV. Septimum, ut ſciant (k) artem & tuendi ſeſe, & lædendi alios.

Octa-

gnat illi patientiæ, quæ in militibus laudatur. Unde Ælianus noſter lib. IX. c. 24. *Quomodo hic vel humi, vel in ſtragulo, vel in gramine collis alicujus acclivis cubare potuiſſet, vel etiam in pelle tauri, ut Diomedes? Qualis lectus decet militem fortem & generoſum.* Adde, quæ ad illum locum annotavimus.

(g) *Præ gloria & honore*) Quomodo Salluſtius in Bello Catilin. c. 7. de Romanis: *gloriæ maximum certamen inter ipſos erat. ſic ſe quiſque hoſtem ferire, murum aſcendere, conſpici, dum tale facinus faceret, properabat: eas divitias, eam bonam famam, magnamque nobilitatem putabant. laudis avidi, pecuniæ liberales erant, gloriam ingentem, divitias honeſtas volebant.*

(h) *Fortiter in prælio occumbere*) Ad eundem modum Charondas in legibus ſuis: *pro patria mori honeſtius ducatur, quam vivendi cupiditate patriam & honeſtatem deſerere. Præſtat enim honeſte mori, quam vivere turpiter & cum opprobrio.* Cic. lib. I. de Offic. *Cum tempus eſt, neceſſitaſque poſtulat decertandum manu eſt, & mors ſervituti turpitudinique anteponenda.* Lege cætera, nam oſtendunt, cautionem adhibendam, ut mors cenſeatur glorioſa, quando *virorum fortium eſt, magis mortem contemnere, quam odiſſe vitam,* uti loquitur Nabarzanes apud Curtium lib V. cap. 9. Ariſtoteles ipſe teſtis eſt, hanc rem efficere cordatos, & quævis ardua ſubeuntes lib. III. Nicom. c. 11. *Civiles copiæ pugnantes occidunt, id quod in Hermæo contigit. Nam & fuga civibus turpis, & mors tali ſalute optabilior eſt.*

(i) *Ut aſpectum vulnerum & ſanguinis humani*) Nam & hoc eſt grave inſuetis, ſicut experientia teſtatur. Vegetius lib. III. c. 10. *Qui ante longum tempus aut omnino nunquam videre homines vulnerari vel occidi, cum primum aſpexerint, perhorreſcunt, & pavore confuſi de fuga magis quam de conflictu incipiunt cogitare.* Romani hoc fine inter alia inſtituerunt gladiatoria ſpectacula, ut nonnulli cenſent.

(k) *Artem & tuendi ſeſe & lædendi alios*) Bene duo iſta jungit, quia neutrum abſque altero prodeſt. Sic Vegetius lib. I. c. 11. de iis, qui ad palum ſe exercent. *In hac meditatione ſervabatur illa cautela, ut ita tyro ad inferendum vulnus inſurgeret, ne qua parte ipſe pateret ad plagam.*

Longe

XVI. Attunda är thet / at godom örligis mannom ſkal wara digr blygd ſkya älla ofräddan warda. Ok ſigr Ariſtoteles, at thär hittas giärnt främi män ok turuge / thär the warda ärade i godom lönom.

XVII. I alla manna athäwe är förhuxan god / tho är han mäſt tarflik i ſtrid ok bardaga. Ty at än i androm manna athäwom warder nokot förgiätit / älla ey ſwa wäl giort ſom thet ſkulde / ta ma thet bätras ok bot a radas. Än i ſtrid ok ſtorm a hawi / hwa ſik owarlik tilredr / ther gitr han änga bätring a komit / utan wäri ſit lif med mandom / älla döe tär han komin är. Ok ty torf wis kunungur älla höwizman i här / huxa ok warna / huru han mage ſwa ſtrida wit owini ſina / at hanom älla hans

XVI. Octavum, ut milites boni putent (l) longe turpiſſimum fugere, aut plurimum trepidare. Dicitq; porro (m) Ariſtoteles, ibi fere promptos ac audaces inveniri milites, ubi præmiis & ſtipendiis honeſtis ornantur.

XVII. In omnibus cœptis hominum utilis providentia, ſed in bello præliisque maxime eſt neceſſaria. (n) Nam ſi cæteris in cœptis oblivione quidpiam omittitur, nec æque bene ſicut oportebat, conficitur, conſilio id emendari poteſt. At in prælio & tempeſtate maris ſi quis ſeſe parat improvide, errorem corrigere non poteſt, ſed cogitur aut tueri vitam ſuam virtute, aut mori in oblato diſcrimine. Quare ſapientem regem ducemve belli curam adhibere oportet, ut ſic pugnet cum hoſtibus, (o) ne ſibi exercituive ſuo da-

(l) *Longe turpiſſimum fugere*) Quomodo Laco ille mori maluit, quam fugere, apud M. Senecam Suaſor. II. *Occide*, inquit, *non ſervio. Potui non capi, ſi fugere voluiſſem.* Gavius Sabinus in eadem Suaſoria: *Turpe eſt cuilibet viro fugiſſe, Laconi etiam deliberaſſe.* Et profecto, *in prælio qui maxime timent, his maximum periculum eſt*, ait apud Salluſtium Catilina. Nam

Mors & fugacem perſequitur virum.

(m) *Ariſtoteles*) Lib. III. Nicom. c. II. verba ſupra retuli.

(n) *Nam ſi cæteris in cœptis*) Ita plane Mauricius noſter lib. VIII. Strat. c. 2. *Qui cæteris in rebus errat, poteſt celeriter errorem ſuum corrigere: quæ vero peccantur in bello, eorum damna immutari nequeunt.*

(o) *Ne ſibi exercituive*) Sibi quidem dedecus, ex quo contemptus apud ſuos, indeque detrectatio obſequij, ſine quo nil poteſt effici in bellis. Cæſar ait lib. I. Bel. Gall. *ſcire ſe, quibuſcunque exercitus dicto audiens non fuerit, aut male re geſta fortunam defuiſſe, aut aliquo facinore comperto avaritiam eſſe convictam.* Exercitui vero damnum, ex quo fere ſemper aliqua rerum mutatio, eaque in deterius. Prudenter Comminæus lib. I. *Eſt ſane*

hans folke time ey ofmykin skadi ålla blygd. Ty at i thöm fallom/ i bardaga kunno tima / thet gitr man ey bätrat vtan med wise förreakt. Ok thy sigia wise män/ the i strid äru rönte / at the äru tolff/ ther wis kunungur ålla förman skal akta ok warna ta han strida wil.

XVIII. Förstskal han huxa ok wäl förstanda / um han hawer swa mykla manna makt/som hans owin/ then med hanom wil strida. Ty at thes är win / at han winne siker / ther mera folk förma til strid.

damnum dedecusve nimium afferatur. Ea enim quæ in præliis possunt evenire, caveri melius, (p) quam providentia nequeunt. Quamobrem (q) viri prudentes & periti bellorum ajunt, duodecim observare sapientem Regem ducemve oportere, antequam prælio decernat.

XVIII. Primum videre, beneque exploratum habere debet, (r) an viribus suis multitudineque hostium viribus sit æqualis, quibuscum prælium decrevit committere. Is namque obtinet plerumque victoriam, qui militum numero

sane res plena periculi, dimicare prælio, propter incertissimum eventum. Nam etiam ut modica sit accepta clades, fieri tamen non potest, quin aliqua fiat rerum conversio, partim metu hostium, partim contemptione & despectu illius, qui infeliciter pugnavit, oritur fremitus & indignatio militum, qui & magnis jacturis conciliandi sunt.

(p) *Quam providentia*) Hoc est, si considerentur ante, quæ possunt evenire, ac vel vitentur idoneis certisque rationibus, vel ne tententur quidem, prælio in tempus aliud opportunius dilato, quum sit melius, pugnam non committere, quam se temere fortunæ jactandum dare, per improvidam audaciam. Euripides in Phœnissis: *Melior est dux circumspectus, quam temerarius.*

(q) *Viri prudentes & periti bellorum*) Quos hic respexerit Noster, equidem haud dixerim. Id tamen observo, eadem hæc duodecim, sex pertinentia ad milites, sex pertinentia ad quasdam circumstantias negocii, proponi ab Ægidio prædicti libri partisque cap. 9. Quanquam Nostro sint tractata pluribus, per rationes, sententias, & exempla, sicut ubique consuevit.

(r) *An viribus suis multitudineque hostium viribus sit æqualis*) Non hic sermo est de qualicunque multitudine, sed virorum ad bella utilium. Nam alias monstratum in superioribus, solum numerum nil posse. At de multitudine bonorum militum quis neget, eam esse validiorem paucitate? Livius lib. IX. c. 17. *Plurimum in bello pollere videntur militum copia & virtus.* Aristoteles II. Pol. c. 1. *Quod quantitate, utile est, si idem est specie.* Quod Heinsius sic explicat: *Subsidium quod constat ex militibus, quo plures sunt in eo milites, hoc melius habetur. eo enim majus est.* Ipse Moses hoc respectu, cum emitteret suos exploratum terram promissam, Num. XIII, 19. *Considerate terram, qualis sit, & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures?* Ideo Mauricius lib. VIII. Strat. c. 2. *Qui suas & hostium vires inter se non comparat, gravissime errabit.*

Cujus

ſtrid. Vtan then lete lit / ther liten hawer kniwen. Ok hwa minna ſôrma i allom ſkanzom / hanom år båtra wågi ok fridſåmi leta / ån ſtrida ok waga til otarwa.

XIX. Annat år / at han ſkal akta / hwarn wågen flere åru / the wani åru wit ſtrid. Ty / at ſwa ſom ſigr Ariſtoteles / ſidwånia år hwariom ſwaſom naturlik ſkipelſe. Hwa ſom wan år i ſtrid ok bardaga / han år båter wan i wapnom / ån i digra årwode / ån han ſom thes år owan / ok ty år thes wan / at then ma ſtrid winna. Mera mod hawer thet folk ſom wåt år wid ſtrid / ån thes år owant.

XX. Tridia år / at han ſkal akta / um han hawer thet folk ther tola ma håra ſôda. ty at ångin gitr i hårfård hwario luſtmåti fangit til mat ok drik / åpte wilia ſinom. Ok kombr giårnt / at mån ſom åru blôte ok quinzke / gita ey tult mangfallelikan tunga / then hår-

ro eſt potior in prælio. *Quare quærat ſocios ubi conſociati ſunt armati.* Et (s) cujus vires ſunt infirmiores omnibus in rebus, ei conſultius eſt quærere viam & concordiam, quam citra neceſſitatem præliari.

XIX. Secundum, quod obſervare debet, eſt, ex qua parte plures ſint præliis aſſueti. Nam, (t) ut ait Ariſtoteles, conſuetudo cuivis eſt velut ſua natura. Qui aſſuetus eſt præliis, plus eſt ſuetus armis (u) & frequentior in laboribus, quam inſuetus, unde victor fore præſumitur. Animorum habet plus ſuetus bellis populus, quam non ſuetus.

XX. Tertium, utrum habeat milites (x) victu militari ſuetos, nemo enim in militia genus omne habere poteſt deliciarum in cibo & potu, quas deſiderat. Evenitque plerumque, ut qui molles ſunt ac effœminati (y) onera varia ſuſtinere nequeant, quæ militibus ſunt feren-

(s) *Cujus vires ſunt infirmiores*) Ariſtoteles: *Satius eſt his, qui plus pollent, aliquid rerum ſuarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.* Cicero V. Epiſt. 21. *Quavis tuta conditione pacem accipere malis, quam viribus cum valentiore certare.*

(t) *Ut ait Ariſtoteles*) VII. Nicomach. c. 11. *Conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt.* Galenus lib. 1. de tuenda val. *Conſuetudo altera natura.*

(u) *Et frequentior*) In Suetico eſt, ån i digra / ſed opinione mea pro ån legendum ok. Cætera hujus loci dixi ſupra.

(x) *Victu militari*) Duro, agreſti. Dixi de hoc itidem ſupra.

(y) *Onera varia ſuſtinere nequeant*) Qualia ſunt cum extra prælia in caſtris, itineribus, & ſimilibus, tum in ipſis præliis, vulnera præſertim, atque ad poſtremum ipſa mors. Nam ut ait Vegetius lib. 1. c. 3. *neſcio quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum novit.*

Miniſte-

hårmån plåga tula / ok ty flya the opta ta man torf thera meſt wid.

ferenda, unde ſæpe tum fugiunt maxime, cum (z) miniſterium ipſorum maxime requiritur.

XXI. Fiårda år aktande / um han hawer the mån thèr hårduge åru ok ſtaduge/ ok tora ſea manna blod/ ok ey rådas hwarn ſarðka. ty at blöde mån ok qwinlike ſtyggias at the ſea manna blod / rådas ofmykit allan ſarðka / ok ty warda the aldrei ſtaduge til ſtrid.

XXI. Quartum ei obſervandum, utrum milites habeat firmos ac conſtantes, qvique ſanguinem humanum audeant adſpicere ac vulnera. molles namque ac effœminati horrent ad conſpectum ſangvinis, vulneraque nimium verentur, unde nunquam fiunt conſtantes in bello.

XXII. Fåmta år aktande / um han hawer the mån fråmi ſins lifs åru / ok föraktug i athåwom ſinom. ty at triſne mån / ok wari um ſik/ the ſtrida giårnt ſigr.

XXII. Quintum obſervandum, utrum milites habeat (a) vitæ anteferentes gloriam, & providos in factis ſuis. ſeduli namque circumſpectique tuto plerumque præliantur.

XXIII. Siåtta år aktande / um han hawer nånoga mån ok ſtaduga. ty at nånna år halfgiårning. Ty at thet år gamnalt ord qwåde giårnt fylge lykka godre nånno.

XXIII. Sextum, an habeat milites promptos & conſtantes. nam (b) *prompte audere, eſt partem dimidiam conficere.* Vetusque eſt proverbium (c) *audentes fortuna juvat.*

XXIV. Siwnda år aktande / hwarn wågen flere ok båtra håſta åru.

XXIV. Septimum, a qua parte plures melioresque ſint equi,

XXV. Attunda år aktande/ hwarn

XXV. Octavum, a qua parte, pugna-

(z) *Miniſterium ipſorum maxime requiritur*) ut tempore difficili ac periculoſo. Nam ubi rerum omnium copia, ubi procul hoſtes, ibi quilibet poteſt eſſe miles.

(a) *Vitæ anteferentes gloriam*) Nam ut ait Vegetius lib. I. cap. 7. *honeſtas idoneum militem reddit, verecundia dum prohibet fugere, facit eſſe victorem.*

(b) *Prompte audere*) Notum illud Horatii ex epiſt. 2.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

(c) *Audentes fortuna juvat*) Inter veteres verſus apud gnomologum legitur & iſte: *Aude tantum: Deus Forſque audacem juvant.* Item: *Aude, eja: Audere principium victoriæ eſt.* Euripides ſic ait: *Audendum eſt: labor enim tempeſtivus multam parit felicitatem hominibus circa finem.*

Sæpe

hwarn wägen the män ſtrida ſkulu äru bäter wäkntc / ok hwarn wägen äru flere ſkytta.

pugnaturi melius ſunt armati, pluresque jaculatores exiſtunt.

XXVI. Niunda är aktande/ hwarn wägen fulk hawer mera ſkut ok födo. Ty at opta triſne härmän/ vtan ſlagt ok ſar nödgas antiggia ſyrgelika döa af ſylt/älla med blygd ok wanäro flya.

XXVI. Nonum, a qua parte exercitus inſtructior eſt annona. (d) Sæpe namque milites optimi absque prælio vulnereque compelluntur vel perire miſera fame, vel cum dedecore ac infamia fugere.

XXVII. Tiunda är aktande ſkipilſe thes ſtads/ ſtrid ſkal i wara. Ty at the hawa digran förmon/ a mera högd äru ſtadda.

XXVII. Decimum quod attendendum, loci eſt conditio, ubi prælium eſt committendum. Ii namque prævalent alios (e) qui editiora tenent loca.

XXVIII. Älliptc är aktande quämelikr time/ hwad ſolen ſkin mote älla med thöm mannom ſtrida wilia / ok hwadan wäderit blas then tima. Ty at thön hindra mykit the män ſom ſtrida / um ſolen ſkin mote thöm i thera ögon / ſa ok än wäderit blas mot thöm / ta ma muld ok ſandr / ther updriwas med wädr af häſta fotom / mykit hindra thöm / um thet blas mot thöm i thera ögon. Tolf-

XXVIII. Undecimum eſt obſervatio temporis idonei, (f) utrum adverſus, an averſus ſol ſit pugnaturis, quisque ſpiret ventus. Magnum enim pugnantibus impedimentum affert ſol feriens oculos, & adverſus ventus, qui pulverem & arenam excitet ab equis commotas, & in oculos ipſorum conjiciat.

Duo-

(d) *Sæpe namque milites*) Sic plane Vegetius lib. III. c. 3. *Sæpius penuria, quam pugna conſumit exercitum, & ferro ſævior fames eſt.* Et ideo in fine libri ejuſdem ait, *magna diſpoſitio eſt, hoſtem fame magis urgere, quam ferro.* Ac Mauritius noſter lib. VIII. Strateg. c. 2. *Qui exercitui ea, quæ uſui ſunt, & ad victum neceſſarium pertinent, non procurat, citra prælium ſuperatur.* Adde Frontinum lib. IV. cap. 7, I.

(e) *Qui editiora tenent loca*) Vegetius III. c. 13. *Conſerturus manum, primum auxilium captes ex loco, qui tanto utilior judicatur, quanto ſuperior fuerit occupatus.* Additur & ratio: *In ſubjectos enim vehementius tela deſcendunt, & maiore impetu obnitentes, pars altior pellit. Qui adverſo nititur clivo, duplex ſubit & cum loco, & cum hoſte certamen.* Atque hoc intuitu idem, lib. III. c. 26. *Amplius ſæpe locus prodeſt, quam virtus.* Et Mauricius noſter: *Sæpe adjuvat locorum ſitus, & inferiores facit ſuperiores.* Adde Frontinum lib. II. c. 2.

(f) *Utrum adverſus, an averſus*) Etiam hanc cautionem prolixe prodit Vegetius lib. III. c. 14. *Ordinaturus aciem tria debet ante proſpicere: ſolem, pulverem, ventum. Nam ſol*

XXIX. Tolfta är aktande / hwarn wägen the akta sik mera hiälp. Ok är thet wist at owini wänta sik mera hiälp / ta är thet äntinggia brat stridande / älla bidande ther til thet är wist hwad hiälp the fa.

XXIX. Duodecimum, a qua parte plus auxilii sperant. Quod si certum, hostes plus auxiliorum expectare, (g) vel pugnandum est celeriter, vel expectandum, donec, quæ accipiant auxilia, certo intelligatur.

XXX. Nu är thet ey wäl mögelikt / at tässen tolf al sendr tima. ta / hwa som hawer flere af thöm tolf ta ma han dierflika strida.

XXX. Cæterum fieri vix potest, ut ista duodecim simul conveniant. quare qui eis pluribus est instructus, is fidentius prælium potest committere.

XXXI. Annor Landwärn äru Borge ok god fäste. Ok sigr Mästar Egidius / huru borge ok haldande hus skulu byggias / ok huru man skal thöm halda ok wäria före owinom sinom / ok huru man ma thöm bäst winna. Ok sigr : at gode borga stadi skulu wara a hardom bergom ok hälla klintom / i forsom älla flotmosom / a utnäsiom

XXXI. Alterum genus propugnaculorum arces sunt, & munimẽta firma. Docet porro Magister (h) Ægidius, quo pacto arces atque munimenta sint ædificanda, quaque ratione custodienda & defendenda contra hostes, & occupanda facilime. Ait vero: loca munimentorum firmorum idonea esse (i) petras saxaque dura in cataractis fluviorum, aut uliginosis regio-

sol ante faciem eripit visum : ventus contrarius tua inflectit ac deprimit, hostium adjuvat tela: pulvis a fronte congestus oculos implet & claudit. Adde, quæ huc facientia ex historicis collegit Steuchius.

(g) *Vel pugnandum est celeriter*) Talis fuit Marcii sententia apud Livium lib. XXV. c. 37. *facilius esse ratus, unius Asdrubalis expugnari castra, quam si se tres exercitus, & tres duces junxissent, sua defendi.* Adde, quæ de hac eadem re ipse disserit pluribus in oratione sua ad milites. Neque diversum longe consilium Neronis apud eundem Livium lib. XXVII. c. 45. Nam cum Asdrubalem subsidio venire Annibali, quo cum ipsi erat negocium, didicisset, decepto Annibale clam castris egressus, M. Livio se iungit, adortusque Asdrubalem profligat, priusquam sociare sese Annibali posset.

(h) *Ægidius*) Libri tertii partis tertiæ cap. 20.

(i) *Petras saxaque dura*) Hausta istæc ex Vegetio videntur, qui hæc loca scribit esse natura munita lib. IV. c. 1. *Urbes atque castella aut natura muniuntur, aut manu, aut utroque, quod firmius ducitur. Natura ; aut loco edito vel abrupto, circumfuso mari, sive paludibus, vel fluminibus.*

Caven-

siom wid haf ălla sidastrand / ther ăngin ma undi grundwal grawa / ok thăr ăngin ma thy huse watn mena.

XX XII. Ok ăr warnande / at hăr se ăngin annor hög swa năr / at thăr ma eld ălla stenkast af blidom rădas.

XXXIII. Han sigr ok / at ă tăs flere slindohorn wik ălla utskăkla borgamur hawer / tăs fastare ăr thet hus til alla wărn / ok tăs mere skada ma fa / the / bade bak ok före ther til strida : ok tăs flere barfridi tăn mur hawer / iwi allom portom / hornom ok wikom / tăs fastare ăr tăt hus / til alla wărn ok sikrlek. Ăr ok jordmunin swa skapadr at han ma grawa ălla gropa breda ok diupa / ok thăr innan pala ălla mura med steen ălla tigl / ok ăr thăt mögelikt / ta skal watn leda i ta gropa.

Ok

gionibus, aut in terræ tractu angustiore, procurrente in mare lacumve, ubi nec cuniculi possunt agi, nec aqua intercipi.

*XXX*II. (k) Cavendum vero, ne sit alius locus editus tam propinquus, ut ex eo in hunc ignes lapidesve per balistas possint conjici.

XXXIII. Amplius ait, (l) quo plures prominentes propugnaculorum habet angulos munimenti murus, hoc munimentum esse validius, eoque pluribus affligi possunt damnis, qui id a fronte vel tergo adoriuntur: & quo plures murus habet loriculas in portis omnibus, & angulis, & flexibus, hoc est arx munitior & tutior. Quod si terræ conditio ejusmodi, ut effodi possint (m) latæ profundæque fossæ, muniri debent (n) tignis, vel saxis, vel lateribus coctis, sique potest fieri, (o) aquæ in eas sunt ducendæ.

Quod

(k) *Cavendum vero*) Cautio hæc a Nostro est adjecta, non sine caussa rationeque, quoniam perit munimento vis ex hac vicinitate, neque manet amplius munitum.

(l) *Quo plures prominentes*) Etiam hoc est ex doctrina Vegetii, qui sic hac de re, dicti libri cap. 2. *Ambitum muri directum veteres duci noluerunt, sed sinuosis anfractibus, crebrioresque turres in ipsis angulis ediderunt, propterea quia, si quis ad murum tali ordinatione constructum vel scalas, vel machinas voluerit admovere, non solum a fronte, sed etiam a lateribus, & prope a tergo veluti in sinum circumclusus opprimitur.* Firmat idem Vitruvius lib. 1. Arch. c. 5. Hodie res est notissima, pertinentque huc in acutum prominentia propugnacula cum lateribus suis, Gallis *flancs* & *bastions* vocata.

(m) *Latæ profundæque fossæ*) De hoc nihil prodit Ægidius. Id potius commemorat, quod habet Vegetius cap. 3, de terra egesta muris confirmandis adversus arietum pulsus. Res tamen necessaria est eodem Vegetio auctore cap. 5.

(n) *Tignis*) Hoc est, stipitibus in terram defixis, qui lapsum terræ prohibeant. Ita enim vult Sueticum vocabulum.

(o) *Aquæ in eas sunt ducendæ*) Probat & Vegetius præsertim contra cuniculos dicti libri cap. 5. Hodie ambigunt, postquam machinæ sunt inventæ, quibus citra magnum negocium aqua educta in locum alium transfertur.

Aq

XXXIV. Of hawer ey borg ålla bargaſtadr watn innan ſik ålla når at ingen ma thåt borgarom mena: ta ſkal innan i huſino ſtora jordgrawa göras/ ok thöm med ſten innan byggia/ ålla göra ſtora hålla ſkrubbo/ (vm ſwa år til ſkapat) thår regn watn ma innan flyta ok ſtanda/ ta regn koma.

XXXV. Thet år ok aktande/at firi adalportanom ſkal wara ſtor grop/ok tår jwi windabro/ ther vp ma windas hwar tima borgare owini rådas. Ok vtan adalport ſkal wara portluka jårnad/ thån man ma up ok nid winda med jårn widiom/ ok a iårnom gangande/ huſeno til wårilſe/ för eld ok allan bradan wada. Ok jwi portluka ſkal wara gap a murenom/ thår man ma ſla watn nidr at eld ſlåkkia/ um han wardr at portenom burin/ ok mangt annat

XXXIV. Quod ſi arx vel munimentum aquas nullas habet in ambitu ſuo concluſas aut vicinas, ſicut habitantibus negari nequeant, foveæ capaces deprimendæ ſunt in arce, muniendæque lapidibus, vel petræ ipſæ (ſi loci ratio hoc ferat) excavandæ, ut in foveas iſtas (p) aqua pluvia confluat.

XXXV. Curandum etiam, ut ante juſtam portam foſſa ſit profunda, & ſuper eam (q) pons verſatilis, qui poſſit tolli, quando & quotiens imminet metus ab hoſtibus. Extra portam (r) janua debet eſſe ferro inducta quæ demitti tollive poſſit in altum per catenas rotasque ferreas, ad arcis cuſtodiam contra ignes aliasque celeres irruptiones. Supra jannam in muro feneſtræ debent eſſe, per quas aqua deijci ad extingvenda incendia poteſt, ſi portæ admove-

(p) *Aqua pluvia*) Similiter Vegetius c. 10. *In omnibus publicis ædificiis multiſque privatis ciſternæ ſunt diligentiſſime ſubſtruendæ, ut receptacula aquis pluvialibus, quæ de tectis effluunt, præſtent.* De ciſternis tamen ſolis loquitur, quod facit & Ægidius. Neque aliter Mauricius noſter lib. x. Strat. c. ultimo circa finem, ubi ſimul addit, quomodo hæc aqua cuſtodiri debeat, ne immota corrumpatur. At apud Noſtrum adduntur excavata ſaxa, credo, quia obſervavit genus hoc in priſcis apud noſtros munimentis, locisque aliis villarum pagorumque.

(q) *Pons verſatilis*) Etiam hoc a Noſtro eſt adjectum, ex uſu conſuetudineque temporum recentiorum.

(r) *Janua debet eſſe*) Ita ſonant Suetica: Ægidius, &, unde ſua hauſit, Vegetius *cataractam* vocant. Verba hæc ſunt cap, 4. dicti ſæpe libri: *Amplius prodeſt* (contra ignes) *quod invenit antiquitas, ut ante portam addatur propugnaculum, in cujus ingreſſu ponitur cataracta, quæ annulis ferreis ac funibus pendet, ut ſi hoſtes intraverint, demiſſa eadem extinguantur incluſi. Ita tamen ſupra portam murus eſt ordinandus, ut accipiat foramina, per quæ de ſuperiore parte effuſa aqua ſubjectum reſtinguat incendium.*

Novus

at göra/ thät husеno ma til wärn vara.

XXXVI. Han sigr ok/ um swa ir jordmun skapadr/ at man torf rädas/ nokor stad at huseno/ sten kast af blidom / ta skal göras thän wägen utan wid borga muren/ en annar mur / at the bada murana skili nokot rum/ ok thet rumit skal fyllas up med jord / ok hardlika med bukkom saman stötas / jamhögt badom muromen. Ty at wardr thän ytre muren af blido skaddr älla nidr slagin / ta wär jordmuren thän inre adelmuren för stenkaste : ty at hwar sten som kastas a thän jordmuren/ta sionkr han thär i lätlika utan digran skada. Ok swa mage torn ok barfridi wäria för blido kaste med släkum ok fiälom / ok bulwärke ok mango annorled/äpte fangom wisra manna ok föreaktuga borgara.

XXXVII. Nu är sagkt om borga byggning / huru the mago fasta ok owinnelika wara. Tho är änkte hus älla borg swa fast aff sik

veantur, aliaque expedire, quæ ad defensionem arcis pertinent.

XXXVI. Amplius ait, si ea loci est conditio, ut alicubi timeri possint jactus saxorum per catapultas arci damnosas, tum ab ea parte extra veterem (ſ) novus ducendus est murus, justo intervallo a veteri distans, idque intervallum terra explendum, ictibusque malleorum solidandum firmandumque, ad altitudinem muri utriusque. Nam si murus exterior catapultis concussus evertitur, terra objecta tuetur murum verum arcis, contra vim omnem : cum lapides in eam dejectos excipiat citra omne detrimentum Atque ita muniri turres possunt & propugnacula, contra ictus balistarum catapultarum, arietum, & aliarum rerum, ut a viris prudentibus cautisque habitatoribus accepimus.

XXXVII. Hactenus ostensum est, quo pacto muniri arces ac insuperabiles effici debeant (t) nulla tamen arx, nullumve munimentum

(ſ) *Novus ducendus est murus*) Habet ista omnia Ægidius ex Vegetii lib. IV. c. 3. quem piget exscribere, quia convenit per omnia.

(t) *Nulla tamen arx, nullumve munimentum*) docet temporum omnium experientia; & loca, quæ per vim nequeunt, fame expugnantur, vel pecuniis. Livius lib. XXV. c. 14. Ubi agitur de Fulvio munitissima Hamonis castra oppugnante : *vicit omnia pertinax virtus.* Alexander apud Curtium lib. VIII. c. 2. *Nihil tam alte natura constituit, quo virtus non possit eniti.* Eumenius Rhetor : *Nihil tam insuperabili vallo natura præclusit, qvod non penetret audacia, cui aliqua conandi spes relinquatur.* De fame dictum in superioribus. De pecuniis notum Philippi Macedonis dictum, qui ajebat, nullum esse locum insuperabilem, quem adire asinus, auro onustus posset. Vide Plutarchum in Apophtegm.

Per

sik siälwo/ at thet ey nokara led winnelikt wara ma. Ok sigr Mästar Egidius/ at triggia led wa man haldande Hus winna/ med strid swik. Vtan watn gitr ängin man länge liuat: ty at han torf täd bade til dryk ok matgärning/ ok ty skulu the man hus wilia winna /först hüra ok leta/ huru the mago watn hindra/ före thöm a huse bilagde äru. Ty at af tyrst mago the trängias til at giwa hus ok wärio.

XXXVIII. Annat är hungur ok sylt thät bilagda borgara trängia til at hus giwa. Ok ty skulu te hus wilia winna / skuda ok leta alla wägi hwarn the mago thöm bilagde äru/ kost ok födo förläggia. Ty at opta bilagde borgara fördärwa tyrstr swidi ok hungur/ än hard ok idkelik strid.

Tridia

cum tamest firmum, ut non aliqua ratione expugnari queat. Ait vero Magister Ægidius, tres esse rationes occupandi loca munita (u) per vim dolumve. Sine aqua primum vitam tollerare diu nemo potest: nam & ad potum, & cibi præparationem requiritur. Quare qui occupare arcem cupiunt aliquam, ante omnia videre debent ac explorare, (x) quomodo obsessos aqua possint privare. Siti namque cogentur arcem dedere.

XXXVIII. Altera est, per famem præsidiarios compellere ad deditionem arcis. Quare qui occupare cupiunt aliquam, dare debent operam, ut præsidiarios (y) re cibaria intercludant. Sæpe namque præsidiarios facilius expugnat sitis famesque, quam prælium acerrimum.

Ter-

(u) *Per vim dolumve*) Non possum aliter intelligere illud strid swik/ quod habet Noster. Puto autem eam esse sententiam, hæc tria conducere ad victoriam, sive aperte adhibeamus, sive arte quadam. Sicut fit, cum arte aut dolo annonam aquamve corrumpimus obsessis. vel inutilem facimus. Nam Ægidius quidem sola tria ista memorat, quæ sequuntur, sitim, famem, pugnam. Verba ejus libri tertii, partis tertiæ, cap. 16. *Est autem triplex modus obtinendi munitiones & castra, videlicet per sitim, famem & pugnam.*

(x) *Quomodo obsessos aqua possint privare*) Fit hoc autem vel aversione aquæ, vel corruptione. De aversione docet Frontinus lib. III. c. 7. 1. exemplo Servilii. *P. Servilius Isauram oppidum, flumine ex quo hostes aquabantur averso, ad deditionem siti compulit.* De corruptione agit idem exemplo Clisthenis eodem loco, *Clisthenes Sicyonius ductum aquarum in oppidum Criscorum ferentem rupit, mox affectis siti restituit, aquam elleboro corruptam, qua usos profluvio ventris decipiens cepit.* Nota usum hellebori hoc consilio, quod & à Solone factum Pausanias testatur libro ultimo. Alii adhibuere cadavera & asbestum, ut Belisarius, alii calcem, ut Turcæ, sicut ex Procopio & Niceta constat.

(y) *Re cibaria intercludant*) Nec intercludant modo, sed & si quam habent collectam, vel corrumpant, vel consumere cito compellant, sicut pluribus exemplis à Frontino lib. III. c. 4. docetur.

Ne

XXXIX. Tridia led ma man huxa med manga handa strid winna. Ok är to mykit warnande/ at the leggia sik ey ofnär huseno /ty/ the willia wiña/at the af huseno magē owarandes stötande vp a thöm koma/ta the sowa älla äta/älla noskor andre sina tarwe göra / thöm at fanga/ älla thera blidor älla añor wärk bräña älla annorled förderwa.

XXXIX. Tertia est, per varias pugnas. Cavere autem debent oppugnatores (z) ne sint vicini nimis arci, quam expugnare cupiunt, ne præsidiarii ex improviso eos adoriantur (a) cum vel dormiunt, vel cibum capiunt, vel alia necessaria efficiunt, ut vel capiant, vel machinas ipsorum operave alia crement igne, aliterve corrumpant.

Här lyktas Styrilse Kununga.

(z) *Ne sint vicini nimis*) Etiam hoc ex Vegetio desumptum, qui ad has obsessorum eruptiones conducere ait *fossam extra teli jactum factam, nec solum vallo & sudibus, sed etiam turriculis instructam,* talemq; fossam docet *loriculam* esse nominatam, lib. 1 v. c. 28.

(a) *Cum vel dormiunt*) Vegetius dicto loco: *Sive cibo, sive somno fuerint occupati, sive otio, aut aliqua necessitate dispersi, tunc oppidani repente prorumpunt, ignorantes perimunt, machinas ipsosq; aggeres ignibus concremant.*

Första Långden eller Registret innehåller
Hwad som förnämbligast vthi thenna bok handlas om.
Therythinnan är märkiande/ at förste tällietalet märker bladsidan/thet andra balkin/thet tridie *Versen*.

Aff

Ko-

(Om

Enden pa Ärendes Längden.

Theghn är wiskumark/ mälghi hwimsku.

Silentium est scientiæ signum, loquacitas vanitatis.

Andra Långden eller Regiſtret

Innehåller

En kort Vthtydning på the Orden ſom til åfwentyrs icke alment förſtås kunna/och en Råttelſe/ der orden i förra Texten/antingen felas eller åro icke råtteliga åthſkilde eller ſkrefne.

fattadt
aff
J. T. B.

A

der ſtår:		och mårker
A	169:4:4.	åger/ bör
Amote	34:2:3.	emot
Af	59:2:35.	ifrå
Af	84:2:67.	för
Af	118:3:36.	å/ på
Afat	71:2:49.	*deficiens*
Afbradhe	95:2:78.	förbråde/ haſtige/
Afbrat	51:2:19.	förbrått
Af hald	65:2:40.	återhåld/ *abſtinentia.*
Afſkedes	3:1:1.	vthur laget/
Alder/ all ſik ſamman	19:1:23.	*Tota, integra, ſeipſam continens, ſeipſa ſufficiens.*
Aldor	30:2:1.	åltar. drifwer
Aldre	22:1:24.	långre.
Alder eig	21:1:24.	aldrigh.
Allom	179:4:13.	illom
Amålo	2:3.	*querela.*
Arwode	47:2:14.	arbete.
At enaſt	65:2:40.	allenaſt.
At hafwer	155:4:22.	at han hafwer
At ma	4:1:2.	at han må
Atta	199:4:8.	otto. *octo*

B.

Bardaga	21:1:24.	ſlagh.
Barfridh	208:4:33.	quiſt och bryſtwårn/förewårn.
Bite	7:1:8.	båttar/ *dentes exerti,*
Blidom	208:4:32.	ſlungom eller wippar/*catapultis.*
Bod	132:3:56.	bodd/ beredd.
Bokwit	133:3:58.	wettſkap vr böcker
Brytur	22:1:26.	bryter.

Bukkom

Bukkom	210: 4: 36.	stötlar/ *Arietibus,*
Burt	107: 3: 4.	bort
Bödhs	137: 3: 60.	beds/ *petes*
D		
Dela		tråta/ *rixa*
Dårwilse	*ibid.*	*pernicies*/ förderf.
Digra	33: 2: 3.	stoor/ *ingenti*
Dirwe	113: 3: 19.	dristigheet
Dulgom	196: 4: 5.	*Dubiis,* twikachtig
Dygr	191: 4: 5.	stor/ *ingens.*
Dyger siålde manna	196: 4: 5.	*multitudine virorum*
E		
Eg	15: 1: 18.	ey
Enhårde	114: 3: 23.	*obstinati*
Enlatugan	99: 2: 81.	ensintan
Enstaka	9: 1: 11.	*solitarius,* ensam/
Ey	38: 2: 3.	ju.
Enstika	15: 1: 18.	ensam.
Enwaldugan	21: 1: 24.	*monarcham*
F		
Fala	11:1:14.	tilfälle til. fall.
Fikt	5:1:5.	*studium*
Firi	8:1:10.	före
Fiugur	119:3:38.	fyra/ *qvatvor.*
Fiura	108:3:5.	fyro
Flåsta	13:1:15.	*plurimis*
Folska	118:3:35.	dårskap.
Fornt	76:2:53.	forne/ gamble.
Frågd	62:2:38.	*fama*
Frålse	2:4:	frijheet
Fråmimån	202:4:16.	*prompti*
Fråmi sins lifs	205:4:22.	dhe som kunna wål wara vthom sin födo
Fiålom	210:4:36.	
Fylska	110:3:11.	smitta *maculere*
Fanget och		
Fångt	8:1:9.	
Fatt	64:2:38.	*pauca*
Fögelika	114:3:26.	
Föreacht	15:1:18.	*providentia.*
Föracktug	205:4:22.	*providi.* föreachtuge
Forbawer	94:2:76.	förachtar
Forehuxan	81:2:60.	*præmeditatio*
Förwarda	3:1:1.	förgås.
Förgrip ey	138:3:60.	förgrip tig ey.

Hurau

Huran		betänckiande
Höta	45:2:10.	heta/ *vocare*
Häfda	180:4:13.	brukar.
Höggoma	178:4:10.	*vanitas*
	I.	
Jaflikt		twiflachtigt.
Jaflikom	175:4:3.	twikachtige.
Jamnadher	189:4:2.	*proportio.*
Idka	30:2:1.	*frequentare.*
Ilt	155:4:22.	ondt
Ini	22:1:26.	öfuer.
Iwi	4:1:2.	öfwer.
Iwirmäns	46:2:10.	öfwerheet
Iwirmätes	57:2:34.	*superfluum.* iwir wätes
Jäwa		twika/ *dubitare*
Jamninga	93:2:76.	lijka. *compares*
Jauande	175:4:6.	twiflachtig.
	K.	
Kintlik	86:2:67.	kiötzligh.
Kompana	113:3:20.	*socios.*
Klärkdom	130:3:54.	klärkom
Kräsmäti	110:3:13.	kräselig maat
Kännefadher	133:3:58.	lärefader
Köptorp	161:4:8.	gästgifware gårdar
Känna	34:2:3. 133:3:57.	lära/ *docere*
Kära	75:2:53.	klaga
Kunux	184:4:16.	konungz
	L.	
Lakare	124:3:47.	lackare/ lekare
Later	145:4:5.	*gesticulationes*
Leka	173:4:1.	*laici*, lekmän
Leta	132:3:57.	lete/ *quærat*
Likas	5:1:3.	lijknas
Lit	204:4:18.	sälskap
Liuter	21:1:24.	lidher/ *patitur*
Lutran	80:2:58.	lotten/ delen
Lyddarom	145:4:5.	*gesticulatoribus*
Lär	161:4:8.	lägges
Löddare	123:3:47.	*gesticulatores*
	M.	
Maklika	108:3:4.	sachteliga
Man	124:3:46.	män
Mere	92:2:75.	förmeer/ *præstantior*
Merom	99:2:81.	förnämligare

Mårom		(dåt ſamma)
Mikla	35:2:3.	ſtore
Minne	168:4:4.	ſåmre *inferiores*
Mißmånna	94:2:76.	*effœminatus*
Miſtyrne	192:4:6.	förtörnar
Mangſkina	45:2:9.	mangs kyna *multiplices*
Mån	155:4:23 22:1:26.51:2:19.	medhan
N.		
Nidinger	90:2:73.	*tenax*
Nidſkaper	88:2:69.	nåppheet/ *tenacitas*
Nimma	132:3:56.	*apprehendum*, låre
Niutom	150:4:15.	nyttiom
Nu at ſinne	46:2:10.	*jam hac vice*
Nytorua	148:4:10.	nyttia/ torfwa
Nåme	132:3:56.	*apprehenſio*
Nånna	205:4:23.	dierfheet och driſtigheet/ *audacia.*
Nånoga	*ib.*	driſtige
O.		
Ofdrikkio	84:2:67.	för mycket drickande/ *Ingluvies*
Ofös	107:3:4.	oför/ ſwagh/ machtlös
Ofmikil	113:3:19.	förſtoor
Ofåta	84:2:67.	förmycket åtande
Olyder	35:2:3.	olydiger
Ordquädhe	17:1:20.	ordſpråk
Otóckom	115:3:29.	otäckom
Ofgiri	57:2:34.	åtrå
Ofinykin	203:4:17.	förſtoor
Ofrågd	63:2:38.	wanåra/ *infamia*
Ofrågda	39:2:3.	wanårade
Oaran	181:4:14.	hård åhr
Omånſka	84:2:66.	*Inhumanitas*
Ok nåpſa	168:4:2.	at nåpſa
Ok främber	80:2:58.	ſom främber
Okſk al	33:2:3.	ty ſkal
Orät	165:4:5.	orät lag
R.		
Roda	54:2:24.	ro/ *requiem*
Radgiårda mån	43:2:6.	rådgifware/ *Senatores*
Radind	129:3:53.	ſtyrelſe/tuchtan/ *informationem*
Råtr	54:2:25.	råder
Rökta	156:4:25.157:4:27.	anråttar/ *seminat*
Rad	24:1:26.49:2:17.	rått
Radgåfwi	175:4:5.	rådgifware
Råne	179:4:13.	röfwar

Rönta

Rönta	163:4:10.	rönta/*peritus*
Radlika	44:2:8.	rådlika
S.		
Samlika	48:2:17.	samptliga
Samwistelikt	9:1:12.	*sociale*
Samhelde	80:2:58.	är bätter swenska än enhälligheet.
Samband	64:2:39.	*colligatio, vinculum societatis*
Siker		säker
Siäl syne	106:3:3.	siällan synte
Sikerlek	105:3:2.	säkerheet
Se	13:1:16. 150:4:15. 41:2:5. 55:2:29.	ware/*sit*, wore
Sen	42:2:6.163:4:10.	ware/*sint*, äre
Slakum	210:4:36.	släckom
Slama	126:3:49.	slagga/samla/samka
Slukare	109:3:9.	*epulo*
Somå	148:4:10.	sömd. *decentia*
Snille bok	143:3:1.	wijshetennes bok
Skålnad	157:4:27.	*dissentio, discordia*
Skut	206:4:26.	*collectam* det almogen sammanskutit hafwa
Skipilse	5:1:3.5:1:4.17:1:20.	ordning/ *dispositio*
Skipat	4:1:2.	*constituisti*
Skyntr	47:2:14.	snar/63:2:38.
Skrubbo	209:4:34.	grop
Skyntare	129:3:53.	hastigare
Spakmändet	165:4:3.	clerkeriet och flere lärde
Spakum	80:2:57.	fridsamme
Spåkia	166:4:6.	*mansvefacere*
Spurdagi	175:4:3.	*quæstio*
Sum	7:1:8.	somblige
Sumi	71:2:49.	somblige
Summa	45:2:10.	somblige
Swa	9:1:10.9:1:11. 3:1:2.10:1:13.	så
Stygd	146:4:7.	*abominatio, aversio,* styggelse/ stygsl.
Söme	34:2:3.	*decet*
Sysloman	33:2:3.	befaldningzman
Såwirdning	39:2:3.	förackt
Såt	66:2:40.	*obtemperes*
Säte	59:2:35.	*condecet*
T.		
Ta	194:4:1.	dock
Ta	28:1:27.	*illum (morem)*
Tilika	132:3:56.	tylika/ slijka

Wildoge	27:1:27	egennyttige
War	9:1:10.	wore
Wägi	204:4:18.	wäja
Y.		
Ymnpno	118:3:35.	nogh
Yngsko	117:3:34.	vngdom
Å.		
Ålla	23:1:26.	eller *aut*
Ålla	116:3:32.	eliest *alias*
Ålle	13:1:16.	eller
Ållas	46:2:10.	eliest
Ållas	116:3:33.	åldras (*in infinitivo*)
Ållis	*ib.*	åldras (*in præsenti*)
Ån	7:1:8.	allena
Åne	128:3:52.	ene
Ånsamt.	189:4:3.	ensamt
Ången	6:1:6.	ingen (*masc:*)
Ånga	5:1:5.	ingen (*fœm:*)
Ånkte	*ib.* 7:1:8.	intet
Åntiggia	26:1:27.	antingen annat at twäggiom
Åpte	5:1:3.	effter
Åro	197:4:6.	warda
Årfderad	24:1:26.	arfsrätt
Årwode	101:2:84.	arbete
Ö.		
Örlog	197:4:5.	örligh/Krijgh.

Nun Tridie

Tridie Långden eller Registret

Jnnehåller

Hwilke dhe wijse Mån äro/ som i dhenna bok gätne warda/ tillijka med andre som här ey nämbnas/ och Grundwalen til henne lagdt hawa.

AEgidius Romanus Libr. de Regimine principum, & modo bellandi & armis aptioribus.

Aristoteles Stagirita, *in Ethicis, Politicis, Rhetoricis &c.*

Aurelius Augustinus, Hipponensis Episcopus.

David, Rex & Propheta.

Een wijs Man 49: 2: 17.

Item een wijs Måstare. 93: 2: 76. etc. *incerti auctores.*

Ezechiel Propheta.

Jesajas Propheta.

Libri Regum eller Konungaböckerna.

Martinus, Episcopus, Dumiensisq. Cœnobii Abbas. De qvo in Notis p. 49 seq. & apud Gesnerum in Bibliotheca.

S. Mattheus.

S. *Petrus Apostolus.*

Moses in Genesi.

R. Salomo in Proverbiis*; Libr.* Sapientiæ*; & Ecclesiast.*

L. A. Seneca.

Snilleboken. *h. e.* Wijshetenes bok. Ty snillheet är Wijsheet.

Iesus Sirach, oansedt han i dhenne boken intet fins nämbder; doch lijkwäl finnas här många hans språk och sköne meningar/ men vthi K. Salomos nampn införde.

Vegetius de Re militari, ehuruwäl icke heller fins nämbdt / synes doch så wäl som andra flere/ dhe här ey nämbnas: til dhenna bok hawa *contribuerat.*

Wijse Måstare 47: 2: 14. 48: 2: 16. *Item* 80: 2: 58. etc. *Incertum quos hic Noster intelligat.*

Änden på tridie Långden.

Psalm. 111. 10. Proverb. 1. 7.
Syrac. 1. 13.

Snillheetz början sann/
Är wist Gudz alwara frucktan.
Wijs mig sniellan Man/
Then i yngstone ratade tucktan?

ER.

ERRATA extantiora.

Pag. 6. v. 4. pro, *quæ ad multitudinem* &c. ſcribe in verſione: *a quibus nefas eis recedere.* ibid. in Not. v. 3. ſcr. *gubernentur.* p. 13. in Not. v. 14. poſt *liquet* ſcr. comma. p. 37. in N. v. 1. ſc. *publicæ.* item v. 24. *Ficta cito,* & mox, *Ficta omnia.* p. 39. Not. v. 15. ſc. *ex eo;* p. 40. Not. v. 16. *decipiatur.* & v. 18. *metiris.* p. 44. Not. v. 11. *Et Plato.* p. 47. v. penul. *hæc ejus.* p. 50. Not. v. 8. *quantus eſt.* & v. 16. *quæ putabat.* p. 89. N. v. 9. *quæ videntur.* p. 91. N. v. 19. *de privato luxuria.* p. 93. N. v. 1. Pol 10. *Certe.* p. 123. N. v. 37. *quam bonos maloſue.* p. 132. N. v. 8. *ſicut ubiq; ſolet.*

Hæc notavi obiter. Diligens Lector forſan plura inveniet.

Date Due

